

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ 5 ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΔΙΑ

ΤΗΝ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ
ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1953

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ 5 ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

18948

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1953

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τους χρόνους από τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης (1815) μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὀνομάζομεν Νεωτάτην ἢ Σύγχρονον Ἱστορίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διαιροῦμεν εἰς 4 μεγάλας περιόδους, τὰς ἐξῆς :

1) Ἀπὸ τῆς Συνθήκης τῆς Βιέννης μέχρι τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος (1815 - 1848). Ἀφοῦ δηλαδὴ ἔπεσεν ὁ Ναπολέων καὶ ἐξέπνευσεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ συντηρητικοί, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνησαν αὐτὴν μὲ τρόπον ἀπολυταρχικόν. Οἱ λαοὶ ὅμως εἶχον ποτισθῇ ἀπὸ τὰς ιδέας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπεθύμουν νὰ ἐφαρμασθοῦν αὐταὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ ἐξεδήλωσαν ζωηράν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς Εὐρώπης προεκλήθησαν ἐξεγέρσεις. Οἱ συντηρητικοὶ προσεπάθησαν νὰ καταπνίξουν τὰς λαϊκὰς ἐξεγέρσεις.

2) Ἀπὸ τῶν ἐπαναστάσεων τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου (1848 - 1870). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πραγματοποιεῖται ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις τῶν λαῶν, ιδίως τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας.

3) Ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1870-1914). Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870 τὰ κράτη ἤρχισαν νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ κατακτητικὰς διαθέσεις καὶ πρόσεπάθησαν νὰ δημιουργήσουν μεγάλα κράτη, ιδίως ἐξω τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ὠνόμασαν Νέον Ἱμπεριαλισμόν.

4) Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου μέχρι σήμερον (1914-σήμερον). Αἱ κατακτητικαὶ αὐταὶ διαθέσεις προεκάλεσαν ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1914-1918, ὁ ὁποῖος ἔλαβε χαρακτῆρα Παγκοσμίου πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ

ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ—ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἡ καταστροφή τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὸ Βατερλό ἐσήμανε τὴν ἥτταν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Οἱ ἐχθροὶ τῶν νέων ιδεῶν, τὰς ὁποίας εἶχε κηρύξει ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις, ὁ παλαιὸς δηλαδὴ κόσμος, ἐπεκράτησαν καὶ ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης σύμφωνα μὲ τὰς παλαιάς, τὰς προεπαναστατικὰς ἀρχάς. Αἱ νικητρίαι Δυνάμεις, Ρωσσία, Αὐστρία, Ἀγγλία καὶ Πρωσσία, δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς γεωγραφικὰς συνθήκας καὶ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους τῶν λαῶν. Διετήρησαν τὰς ξένας ἐθνότητας, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὸ ἔδαφός των, καὶ προσήρτησαν καὶ ἄλλας, ἐνῶ δύο μεγάλους λαοὺς, τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἰταλοὺς, τοὺς ἄφησαν διεσπασμένους εἰς μικρὰ κρατίδια, ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ὅπως καὶ πρὶν.

Αἱ κυβερνήσεις τῶν κρατῶν ἦσαν ἀπολυταρχικαὶ καὶ διὰ τὰ διατηρήσουν τὸ καθεστὼς αὐτό, μετεχειρίσθησαν βίαν καὶ τρομοκρατίαν, ἐπάταξαν πᾶσαν φιλελευθέραν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν καὶ γενικῶς ἐφρόντισαν νὰ ἐξαλείψουν πᾶν ἔχνος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸν πόλεμον αὐτὸν κατὰ παντός, τὸ ὅποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν, ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν Ἀντίδρασιν. Κύρια στηρίγματα τῆς Ἀντιδράσεως ἦσαν αἱ κυβερνήσεις τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα ἐκυβέρνησε τὸ κόμμα τῶν Τόρι, καθὼς καὶ ἡ Γαλλία, συνέπραττον προθύμως μὲ τὰς ἄλλας ἀπολυταρχικὰς Δυνάμεις.

Αἱ ιδέαι ὅμως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως δὲν εἶχον σβῆσει. Οἱ λαοὶ παντοῦ ἐζήτουν ἐλευθερίας προσωπικὰς καὶ συνταγματικὰ πολιτεύματα, ἐπὶ πλέον δὲ οἱ ἀλύτρωτοι λαοὶ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτητησίαν των, ὅπως οἱ Πολωνοί, οἱ Βέλγοι, οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ κλπ. Ὅσαι πάλιν χώραι ἦσαν διεσπασμέναι εἰς μικρὰ κρατίδια, ὅπως ἡ

Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἀπήτουν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ συνταγματικὸν πολίτευμα. Τὴν κίνησιν αὐτὴν τῶν λαῶν ὠνόμασαν Φιλελευθέρων κίνησιν.

ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ διπλωμάται τῶν ἀπολυταρχικῶν Δυνάμεων, διὰ τὴν ἐπιβάλλουσαν τὴν ἐξουσίαν των εἰς τοὺς λαοὺς καὶ τὴν καταπνίγονσαν τὰς ἐξεγέρσεις αὐτῶν, συνηνώθησαν εἰς δύο συμμαχίας, τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν καὶ τὴν Πενταπλῆν.

Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐγένετο κυρίως διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου Α', ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐναρμονίσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῶν ἡγεμόνων πρὸς τὸν πόθον τῶν λαῶν νὰ ἀποκτήσουν ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην. Τοῦτο ἐφαντάσθη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ, ἂν κατάρθωνε νὰ ἐνώσῃ ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους εἰς ἀδελφικὴν συμβίωσιν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ συνέταξεν ὁ ἴδιος τὸ κείμενον τῆς Συμμαχίας. Ἀλλ' ἡ Ἱερὰ Συμμαχία δὲν ἀπέκτησε ποτὲ τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀπέδωσαν εἰς αὐτὴν βραδύτερον.

Σημαντικώτερα ἦτο ἡ Πενταπλὴ Συμμαχία, διὰ τῆς ὁποίας αἱ νικητρίαι Δυνάμεις, Ρωσσία, Αὐστρία, Πρωσσία καὶ Ἀγγλία, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη καὶ ἡ Γαλλία, συνηνώθησαν εἰς συμμαχίαν καὶ ἀνέλαβον νὰ ρυθμίσουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ὥστε νὰ διατηρήσουν τὰ κεκτημένα καὶ νὰ καταπνίγουν πᾶσαν φιλελευθέρων κίνησιν τῶν λαῶν.

Ο ΜΕΤΤΕΡΝΙΧ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ

Ψυχὴ τῆς Συμμαχίας αὐτῆς καὶ γενικῶς ὅλης τῆς Ἀντιδράσεως ἦτο ὁ διαβόητος πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ, ὁ ὁποῖος ἐπισείων διαρκῶς τὸν κίνδυνον τῆς λαϊκῆς ἐπαναστάσεως κατάρθωσεν νὰ κρατήσῃ τοὺς ἡγεμόνας ἡνωμένους. «Ἡ ἐπανάστασις ἐλέγεν, εἶναι πυρκαϊά, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ νὰ καταβροχθίσῃ τὸ πᾶν, ὕδρα, ἡ ὁποία ἔχει ἀνοικτὸν τὸν φάρυγγα, διὰ τὴν νὰ καταπλῇ τὴν κοινωνικὴν τάξιν».

Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὁ Μέττερνιχ καθιέρωσε τὴν ἀστυνομικὴν παρακολούθησιν, τὴν λογοκρισίαν καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν φιλελευθέρων. Τὰ μέσα αὐτὰ κατάρθωσεν νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ εἰς τὰ γερμανικά,

καθώς και εἰς ἄλλα εὐρωπαϊκὰ κράτη. Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν εἰσήγαγε τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν πρὸς ἀποκατάστασιν καὶ στερέωσιν τῆς ἀπολυταρχίας, ὅπου αὕτη ἐκλονίζετο. Τὰς διπλωματικὰς καὶ διοικητικὰς αὐτὰς μεθόδους ὠνόμασαν **Σύστημα Μέττερνιχ**.

Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Οἱ λαοὶ ὅμως δὲν ἐλησμόνησαν τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, καὶ παρ' ὅλην τὴν ἀπολυταρχικὴν ἀντίδρασιν δὲν ἔπαυσαν νὰ ζητοῦν ἐλεύθερον πολίτευμα, ἰσότητα καὶ δικαιοσύνην. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξεδηλώθη εὐθύς μετὰ τὴν Συνθήκην τῆς Βιέννης ζωηροτάτη λαϊκὴ ἐξέγερσις.

Κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ λαὸς ἐκινήθη κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Δύο πόθοι τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἡ ἔνωσις εἰς ἓν κράτος καὶ ἡ διοίκησις μὲ φιλελεύθερον πολίτευμα, **ἔνωσις καὶ ἐλευθερία**, ὅπως ἔλεγον συντόμως, ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι. Ἡ χώρα ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾶται ἀπολυταρχικῶς καὶ ἡ διαίρεσις εἰς κράτη παρέμεινεν ὅπως πρὶν. Ἀντὶ τῆς ἡνωμένης Γερμανίας, οἱ διπλωμάται ἐπενόησαν τὸ πολιτικὸν κατασκευάσμα, τὴν **Γερμανικὴν Ὁμοσπονδίαν**, συνένωσιν δηλ. ἀσθενῆ καὶ μᾶλλον ἐπιφανειακὴν τῶν ἐπὶ μέρους γερμανικῶν κρατῶν, τὴν ὁποῖαν διηύθυνε κυρίως ὁ Μέττερνιχ.

Τὴν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν ἐδημιούργησαν κυρίως

Μέττερνιχ (1773 - 1859)

οἱ διανοούμενοι. Φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ εἶχον ἐξυμνήσει τὴν ἔνωσην τὰ δὲ Πανεπιστήμια ἔγιναν ἐστὶ ἀναβρασμοῦ. Εἰς τὴν Ἰέναν ὁ περίφημος διδάσκαλος τῆς Γυμναστικῆς **Γιάν** (Jahn) ἤνωσε τοὺς σπουδαστὰς καὶ πολλοὺς παλαιοὺς πολεμιστὰς εἰς μίαν ἔνωσην, τὴν Γερμανικὴν Νεολαίαν. Τὸ παράδειγμα ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλα Πανεπιστήμια καὶ τοιοιτοτρόπως τὰ ἀνώτατα αὐτὰ ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα ἔγιναν κέντρα ζωηρῶν φιλελευθέρων ἐκδηλώσεων. Ἀλλὰ τοῦτο προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τῆς ὁμοσπονδίας καὶ τῶν ἐπὶ μέρος γερμανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἔλαβον αὐστηρότατα μέτρα, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν φιλελευθέραν κίνησιν. Ἀπέλυσαν καθηγητάς, ἐφυλάκισαν τὸν Γιάν, ἀπηγόρευσαν τὴν κίνησιν τῶν νέων, ὑπέβαλον ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ εἰς λογοκρισίαν καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν πώλησιν ὠρισμένων συγγραμμάτων. Τοιοιτοτρόπως κατεστάλη ἡ φιλελευθέρα κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ κῦμα ἀπογοητεύσεως διήλθε δι' ὅλης τῆς χώρας .

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ κίνησις ἐξεδηλώθη ζωηρότερον δι' ἐπαναστάσεων. Τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης εἶχεν ἀναγνωρίσει τὴν διάσπασιν τῆς χερσονήσου εἰς 10 κράτη, ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Βενετία προσηρτήθησαν εἰς τὴν Αὐστροίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπανεκτήσαν τὰ κρατίδιά των καὶ ὅλη ἡ χώρα ἐστέναζεν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν μεθόδων τοῦ Μέττερνιχ. Οἱ Ἰταλοὶ πατριῶται, ὅπως καὶ οἱ Γερμανοί, ἐζήτουν νὰ ἐνώσουν τὴν Ἰταλίαν εἰς ἓν κράτος ὑπὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Πρὸς τοῦτο οἱ Ἰταλοὶ ἱδρυσαν μυστικὸν ἐπαναστατικὸν σωματεῖον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη **Καρμπονάρι** (Carbonari=ἀνθρακεῖς), εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος. Σκοπὸς τοῦ σωματείου ἦτο ἡ κατάλυσις τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις ἐλευθέρου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, Οἱ τύποι, οἱ βαθμοὶ καὶ ἡ ὀνομασία τῶν μελῶν τῶν Καρμποναρί ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν βίον τῶν ἀνθρακῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκ τῶν Ἐλευθέρων Τεκτόνων. Ἔνεκα τῆς γενικῆς δυσανεκτικότητος τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία ἐπεκράτει τότε εἰς τὴν χώραν, ἡ ἔταιρεία διεδόθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν μὲ κέντρον τὴν Νεάπολιν καὶ τὰ μέλη της ἀνῆλθον τὸ 1820 εἰς 300 χιλιάδας. Ἀλλ' αἱ ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας διωργάνωσαν κυρίως οἱ Καρμπονάρι εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, κατεπνίγησαν εἰς τὸ αἶμα διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Μέττερνιχ, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλεν αὐστριακὸν στρατόν.

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανεστάτη-

σαν κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν κατέπνιξε γαλλικὸς στρατὸς εἰς τὸ αἷμα τῆς.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν εἶχεν ἡ φιλιλευθέρᾳ κίνησις ἔξω τῆς Εὐρώπης. Γνωρίζομεν ὅτι τὴν Ν. Ἀμερικὴν σχεδὸν ὁλόκληρον, ἐκτὸς τῆς Βραζιλίας, κατεῖχεν ἡ Ἰσπανία ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι ὑπὸ τὴν καταθλιπτικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἰσπανίας εἶχον μείνει θλιβερώς καθυστερημένοι, μὲ ἐσήμαντον μορφῶσιν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν Βορείων Ἀμερικανῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀφύπνισις τῶν ἀποίκων. Λόγοι ἠκούσθησαν, ἄρθρα ἐγράφησαν κατὰ τῶν μεθόδων τῆς διοικήσεως τῆς μητροπόλεως καὶ τέλος οἱ ἀποικοὶ ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ μακρόν καὶ σκληρὸν ἀγῶνα ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κολομβία, Βολιβία, Χιλή, Ἀργεντινὴ, Παραγουάη κτλ. ὠργανώθησαν εἰς δημοκρατίας (1820), ἐνῶ ἡ Βραζιλία ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τὴν Πορτογαλίαν καὶ ἀπετέλει συνταγματικὴν μοναρχίαν ὑπὸ τὸν Πέτρον, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλίας (1822). Δὲν ἐπέτυχεν ὁμως ἡ προσπάθεια πολλῶν πατριωτῶν νὰ ἐνώσουν τὰς Νοτιοαμερικανικὰς δημοκρατίας εἰς Ὁμοσπονδίαν, κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Β. Ἀμερικῆς.

Μονρόε (1758 – 1831)

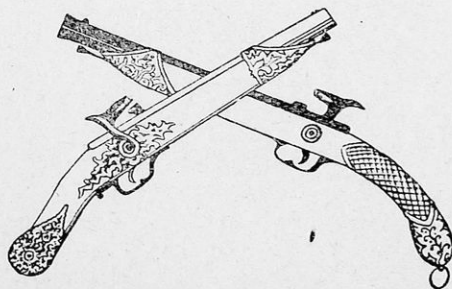
Πέμπτος Πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν
ἐπὶ δύο κατὰ σειρὰν τετραετίας
(1816–1820 καὶ 1820–1824).

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΜΟΝΡΟΕ

Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία καὶ ἡ Πενταπλὴ συνεζήτησαν σοβαρῶς τὴν ἐνοπλον ἐπέμβασιν καὶ εἰς τὴν Ν. Ἀμερικὴν. Ἀλλὰ τότε ἐπῆλθε τὸ πρῶτον ρήγμα εἰς τὰς τάξεις της. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐντελῶς ἀντίθετα συμφέροντα. Διὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ν. Ἀμερικῆς ἠνοίγετο εὐρύτατον ἔδαφος εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον. Κυρίως ὅμως ὑπῆρξε σθεναρὰ ἡ στάσις τῆς Β. Ἀμερικῆς. Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολι-

1822 **Μονρόε** ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ν. Ἀμερικῆς (1822) καὶ διὰ προκηρύξεως, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἱστορικὴ, ἐδήλωσεν ὅτι: 1) Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἥπειρον δι' ἀποικιακοὺς σκοποὺς. 2) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς θὰ μείνουν μακρὰν τῶν πολέμων μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς ἂν τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἀπειληθοῦν σοβαρῶς καὶ 3) Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν θὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι πᾶσα εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις θὰ εὕρη ἀντιμετώπους τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Αὐτὸ εἶναι τὸ περίφημον **Δόγμα τοῦ Μονρόε**.

Ἀλλὰ τὴν πλήρη ἐξάρθρωσιν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τῆς Πενταπλῆς ἐπέφερε κυρίως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἡ Ρωσσία ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Μέττερνιχ καὶ ἀκολουθεῖ ἰδίαν πολιτικὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μέττερνιχ ἴσχυσεν ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη (1815—1823)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΑ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἐνῶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπως εἶδομεν, εἶχον κατισχύσει οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἡγεμόνες καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας εἶχεν ἐπιβληθῇ τὸ σύστημα τοῦ Μέττερνιχ, εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον οἱ λαοὶ ἐστὲν νάζον ὑπὸ ἀπολυταρχικὸν ζυγὸν ἀσυγκρίτως βαρύτερον, τὸν ζυγὸν τοῦ σουλτάνου. Ὁ σουλτάνος ἐκυβέρνα κατὰ τὸ παλαιὸν μεσαιωνικὸν σύστημα καὶ κατέπνιγε πᾶσαν τάσιν πρὸς πρόοδον καὶ πᾶσαν κίνησιν πρὸς ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ὑποδούλων λαῶν.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ἡ Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἀπεράντους κατακτήσεις της. Ὁ σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα, διὰ νὰ κινητοποιήσῃ τὸν στρατὸν του, τὸ δὲ παλαιὸν στρατιωτικὸν σύστημα τῶν Τούρκων εἶχε παραλύσει. Τὰ διαβόητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων ἦσαν μᾶλλον πληγὴ διὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ οἱ στρατῶνες των διαρκὲς ἐστία στασιαστικῶν κινήματων.

Μερικοὶ σουλτάνοι ἐσκέφθησαν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ κράτος των, εἰσάγοντες τὴν πεφωτισμένην δεσποτείαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πρωσσίας καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ἐπιφέροντες εὐρείας οἰκονομικὰς καὶ στρατιωτικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἰδίως ἐπεθύμουν νὰ καταργήσουν τὰ ἀπειθάρχητα τάγματα τῶν Γενιτσάρων καὶ νὰ δημιουργήσουν νεώτερον στρατὸν καὶ διὰ ριζικῶν διοικητικῶν, δικαστικῶν καὶ οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων νὰ ἐξευρωπαϊίσουν τὴν Τουρκίαν. Ἀλλὰ τὰς προσπάθειάς αὐτὰς ἐματαιώσαν οἱ παλαιότουρκοι, οἱ οὐλεμάδες (ἱερωμένοι) καὶ οἱ Γενίτσαροι. Συγχρόνως πολλοὶ ἰσχυροὶ σατράπαι, ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης, ἐπεχείρησαν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ νὰ δημιουργήσουν ἰδικὰ των κράτη.

Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου, πασᾶς τοῦ Βιδινίου, καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου.

Τοιοιουτρόπως ἐφαίνετο ὅτι τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ πολὺ καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἤρχισαν νὰ σκέπτονται νὰ ἐπωφεληθοῦν τὴν πλουσίαν κληρονομίαν.

Ἦρχισε λοιπὸν νὰ γίνεται ζωηρότερος ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Εὐρωπαϊῶν περὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐκάστη Δύναμις ἐπεδίωκε τὸ συμφέρον της. Ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν προῆλθον δύο ἀντίθετα γεγονότα. Ἀφ' ἑνὸς παρετάθη ἡ ζωὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀφ' ἑτέρου οἱ χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποδουλωμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες, καθὼς γνωρίζομεν, δι' ἐπανελημμένων ἐξεγέρσεων κατὰ τοῦ σουλτάνου εἶχαν προσπαθήσει νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τὰ κινήματα ὅμως ἐκεῖνα, κακῶς παρασκευασθέντα καὶ γενόμενα ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἰσχυρῶν, δὲν ἐπέτυχον. Τοὺς Ἕλληνας ἠκολούθησαν οἱ Σέρβοι.

Οἱ Σέρβοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὰς βιαιότητας τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν, ἐξηγέρθησαν τὸ 1803. Ἀρχηγὸν εἶχαν ἕνα εὐκατάστατον χωρικόν, πρῶην ὑπαξιωματικὸν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατόν, τραχὺν καὶ ἐνεργητικόν, μὲ γιγάντειον ἀνάστημα, ὀνομαστὸν διὰ τὴν σωματικὴν του δύναμιν καὶ τὸ θάρρος του, τὸν περίφημον **Καραγεώργην**. Ὁ Καραγεώργης εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ ὄχυρά, ἐξεδίωξε τοὺς Γενιτσάρους καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των. Ἡ Τουρκία ἦτο ἀπησχολημένη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας καὶ δὲν διέθετε δυνάμεις, διὰ νὰ καταπνίξῃ τὸ κίνημα. Τὸ 1813 ὅμως τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Σερβίαν καὶ μετὰ αἱματηρότατον ἀγῶνα καὶ φοβερὰς βιαιοπραγίας οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρέωσαν πάλιν τοὺς Σέρβους εἰς ὑποταγὴν. Ὁ Καραγεώργης μὲ πολλοὺς συμπολεμιστάς του κατέφυγεν εἰς Οὐγγαρίαν.

Αἱ τουρκικαὶ ἀγριότητες προεκάλεσαν νέαν ἐξέγερσιν τῶν Σέρβων τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1815. Τώρα ἀρχηγὸς τῶν Σέρβων ἦτο ὁ **Μίλος Ὁβρένοβιτς**, πλούσιος ζωέμπορος, ἀντίπαλος τοῦ Καραγεώργη, πο-

νηρὸς καὶ διπλωματικώτατος. Ἡ Σερβία πάλιν ἐντὸς ὀλίγου ἦτο ἐλευθέρᾳ, ἡ δὲ Τουρκία, φοβουμένη ἐπέμβασιν τῆς Ρωσσίας, ἐπρωτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀνεγνώρισε τὸν Ὁβρένοβιτς ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῶν Σέρβων καὶ ἐπέτρεψε εἰς αὐτὸν νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μὲ συμβούλιον ἀπὸ δέκα αἰρετοὺς προκρίτους.

Τέλος ἡ Τουρκία διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ 1829, μετὰ τὸν νέον Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον, ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῆς Σερβίας. Ἀπὸ τότε ἡ Σερβία ἔγινεν ἡγεμονία ὑποτελῆς εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἡ χώρα οὐσιαστικῶς εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὸν ἀνθηρότερον πληθυσμὸν τῆς Βαλκανικῆς, τῶν παραλίῶν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μόρφωσίν των, οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ἐθνικὴν των ἀποκατάστασιν. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς ἠλπισαν ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τὴν ἐλευθερίαν των διὰ τῆς βοήθειας τῶν ξένων. Ὅταν ὁμως ἐπέισθησαν ὅτι οἱ ξένοι μόνον εἰς τὰ συμφέροντά των ἀπέβλεπον καὶ μετεχειρίζοντο αὐτοὺς ὡς ὄργανα διὰ τοὺς σκοποὺς των, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των μὲ τὰς ἰδίας των δυνάμεις. Τὴν ιδέαν αὐτὴν ἐνίσχυσαν εἰς τὸ ὑποδουλωμένον Γένος οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ.

Διὰ τοῦτο ἤρχισε κίνησις ζωηροτάτη εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπόκεντρα, ἰδρῦθη δέ, ὅπως γνωρίζομεν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων περὶ ἀνεξαρτησίας. Τὸ ἔθνος σύσσωμον ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἀγωνισθῇ μόνον του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Ἑταιρεία κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Ἀγῶνος εἶχε λάβει τεραστίας διαστάσεις καὶ ἠρίθμει μεταξὺ τῶν μελῶν της, ὅ,τι ἐκλεκτὸν εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ τὸ ἔθνος.

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἄλλ' ἡ Ἑταιρεία κατ' οὐσίαν ἦτο ἀκέφαλος καί, ὅταν πλέον εἶχεν ἐξαπλωθῇ παντοῦ, οἱ ἰδρυταὶ της ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνα-

θέσουν την αρχηγίαν εις άνθρωπον εμπνέοντα σεβασμόν καὶ ἐμπιστοσύνην. Τὸ 1819 λοιπὸν ἔστειλαν εἰς τὴν Πετρούπολιν τὸν Ζάνθον, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν Καποδίστριαν, τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸν τοῦ τσάρου. Ἀλλὰ ἡ στιγμή ἦτο ἀκατάλληλος. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἔκραγῃ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐλάβανον μέτρα πρὸς κατὰπινξιν τοῦ φιλελευθέρου κινήματος. Ὁ Καποδίστριος δὲν ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἑταιρείας καὶ ὁ Ζάνθος ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792–1828) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἀνῆγε τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (1792–1828)

κιπα ὅτι ἐχρειάζετο μόνον διεύθυνσις ἰσχυρὰ καὶ ἐνταῖα, διὰ νὰ προέλθουν μεγάλα ἀποτελέσματα. Καὶ ὁ Καποδίστριος, τὸν ὁποῖον συνεβουλεύθη, ἦτο σύμφωνος εἰς αὐτό.

Ὁ Ὑψηλάντης, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἤρχισε νὰ ἐργάζεται μὲ ζῆλον καὶ δραστηριότητα. Δὲν ἀντελήφθη ὅμως τὴν πραγματικὴν

Ὁ πάππος του ἐ χρημάτισε διερμηνεὺς τῆς Πύλης καὶ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ πατὴρ του διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ὑψηλάντης ἐξυπνέθη τὰ ρωσσικὰ συμφέροντα, ἐγένεν ὑποπτος εἰς τὸν σουλτάνον, ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ καὶ μὲ τὴν οἰκογένειάν του κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ μεγαλύτερος υἱὸς του Ἀλέξανδρος διέπρεπεν εἰς τοὺς πολέμους τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ εἰς τὴν μάχην τῆς Λειψίας ἀπεκόπη ἡ δεξιὰ του χεῖρ. Ἐφερὲ τὸν τίτλον τοῦ πρίγκιπος καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ, ἦτο δὲ ὑπάσπιστής τοῦ τσάρου. Ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἄνδρσις καὶ ἰδεολόγος, ἀλλὰ εὐπιστος καὶ μὲ ὀλίγην πείραν τοῦ κόσμου. Αἱ μεγάλαι ὑποσχέσεις τοῦ Ζάνθου καὶ ἡ φήμη τῆς Ἑταιρείας ἔπεισαν τὸν πρίγκιπα

κατάστασιν, ὅτι δηλαδή καμμία σοβαρὰ προετοιμασία δὲν ὑπῆρχε διὰ τὸν ἀγῶνα, ἀλλὰ μόνον ἀκράτητος ἐνθουσιασμός καὶ κίνησις ἰσχυρὰ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον καὶ ἀναμονὴ ὅτι κάτι μέγα πρόκειται νὰ συμβῇ.

ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΛΕΜΩΝ

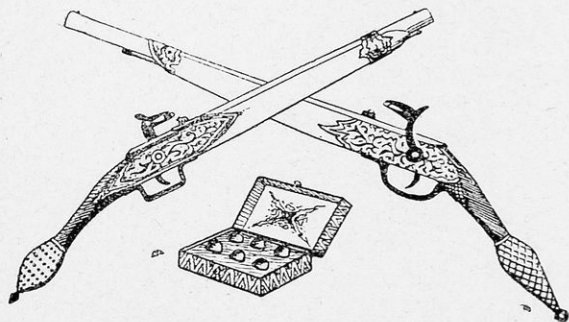
Μολονότι ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Τουρκίας εὕρισκετο ἐν παραλύσει, τὸ πυροβολικόν τῆς ἦτο ὀλίγον καὶ κακόν, τὸ δὲ ἵππικόν ἦτο ὀκατάλληλον διὰ χώραν ὀρεινὴν, ὅπως ἦτο ἡ Ἑλλάς, οἱ δὲ Γενίτσαροι δὲν ἦσαν πλέον οἱ φοβεροὶ πολεμισταὶ τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος, ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ αὐτοκρατορία καὶ ἡδύνατο νὰ κινητοποιήσῃ πολυαριθμότερα στρατεύματα.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν ἀγῶνα εἶχε τὸ μέγα πλῆθος τῶν φρουρίων, τὰ ὅποια οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ πάντα ἀνεξαιρέτως ἦσαν παρημελημένα καὶ δὲν εἶχον οὔτε πολεμοφόδια οὔτε τροφὰς ἀρκετάς. Ὁ στόλος ἄφ' ἑτέρου, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει δύναμιν ἀξιόλογον, καὶ αὐτὸς ἦτο παρημελημένος. Εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχε σημαντικὸς ἀριθμὸς πολεμικῶν πλοίων ὀπλισμένων μὲ μέγαν ἀριθμὸν τηλεβόλων. Πλὴν τούτου ὁ σουλτάνος ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ναυτικὸν τοῦ Ἀλγερίου καὶ τῆς Αἰγύπτου, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς πολὺ καλυτέραν κατάστασιν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ καλοὶ ναυτικοί. Τὰ πληρώματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ ξένους τυχοδιώκτας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὀλίγον ἡσκημένοι καὶ ἐχειρίζοντο τὰ πλοῖα κακῶς.

Οἱ Ἕλληνες διέθετον ἀσθενεστάτας δυνάμεις. ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ κολοσσοῦ. Τὸν πυρῆνα τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεώς των ἀπετέλεσαν οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται. Τὰ ὅπλα τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν ποικίλα. Τὸ συνηθέστερον ὄπλον ἦτο τὸ ἐφωδιασμένον μὲ πυριτόλιθον (τσακμακόπετρα) καὶ εἶχε βραχεῖαν κάννην. Ἡ τακτικὴ τῶν κλεφτῶν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν τακτικὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατευμάτων. Ὅταν προσήγγιζεν ὁ ἐχθρὸς, οἱ κλέφται διεσκορπίζοντο καὶ ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐζήτει κρύπτῃν ἢ θάμνον ἢ βράχον ἢ ἄλλον κατάλληλον τόπον ἐνέδρας, ὁπόθεν ἐπυροβόλει κατὰ τῶν Τούρκων. Ὅπου ἔμενον πολλοί, κατεσκεύαζον ἡμισελήνοειδῆ ὀχυρώματα τὰ λεγόμενα τ α μ π ο ὕ ρ ι α, ὅπισθεν τῶν ὀπίων ἐκρύπτοντο, διὰ νὰ δεχθῶν μὲ αἰφνιδιαστικὸν πῦρ τὸν πλησιάζοντα ἐχθρόν. Ὁ πρῶτος

ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἓν σπουδαῖον ἐλάττωμα, τὴν ἔλλειψιν πειθαρχίας. Ἄλλ' ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε μεγάλα προτερήματα, τὴν ἀντοχήν καὶ ὀλιγάρκειαν καὶ πρὸ πάντων ἐνθουσιασμόν καὶ αὐτοθυσίαν παρὰ-δειγματικήν.

Κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου οἱ Ἕλληνες διέθετον μόνον τοὺς π α ρ υ ν α ς τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρρῶν, δηλαδὴ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ἐξωπλισμένα διὰ τηλεβόλων. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ εἶχον ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, τὰ δὲ κατορθώματά των δύνανται νὰ συγκριθοῦν πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν προγόνων μας, οἱ ὅποιοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἱστορίας ἦσαν ἀσυναγώνιστοι ναυτικοί. Τὸ πυρπολικὸν ἦτο ἐπικίνδυνον ὄπλον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἔκαμαν ἀξιόλογον χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ ἐτρομοκράτουν τὸν τουρκικὸν στόλον.

Πιστόλες καὶ σφαῖρες τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΛΑΧΙΑΝ ΚΑΙ ΜΟΛΔΑΒΙΑΝ

Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία δὲν εἶχεν ὀρίσει τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ γεγονὸς μεγάλης σημασίας ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς. Ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐστασίασε καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν. Ἐκεῖνοι ὁμως ἐσκέφθησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν μόνον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Μωαμεθανῶν. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπὸ τὸν τσάρον, κατῆλθεν εἰς τὴν Ὁδησσὸν καὶ εἰς σύσκεψιν τῶν Φιλικῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὴν Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν.

Οἱ λόγοι τῆς προτιμήσεως τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ἦσαν οἱ ἑξῆς : Πρῶτον αἱ ἡγεμονίαι ἔθεωροῦντο ὡς ἄλλη Ἑλλάς, διότι ἡγεμόνες καὶ αὐλικοὶ ἦσαν Ἕλληνες, ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ Ἕλλήνων, οἱ δὲ κάτοικοι ὡς ὁμόδοχοι θὰ ὑπεστήριζον προθύμως τὸ κίνημα. Δεύτερον οἱ Φιλικοὶ εἶχον τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ συνέπραττον οἱ μισθοφόροι στρατιῶται, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων. Οὗτοι ἦσαν χριστιανοὶ διαφόρων ἐθνοτήτων, Σέρβοι, Βούλγαροι, Ἕλληνες, ὀνομαζόμενοι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἀ ρ β α ν ῖ τ α ι. Τρίτον δὲν ὑπῆρχε τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἔπρεπεν ἡ Τουρκία, διὰ νὰ εἰσαγάγῃ στρατὸν εἰς αὐτάς, νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρωσσίας. Τέταρτον ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ συνεκεντρώνετο εἰς τὸν Δουνάβιν καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἦτο εὐκολωτέρα ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Τὴν 22 Φεβρουαρίου 1821 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, παραπτόταμον τοῦ Δουνάβεως, συνοδευόμενος ὑπὸ 200 ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶχον ὑπηρετήσει εἰς τὸν ρωσικὸν

στρατόν, καὶ περὶ τὴν ἐσπέραν εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον, πρωτεύουσαν τῆς Μολδαβίας. Ὁ ἡγεμὼν **Μιχαήλ Σοῦτσος**, θερμὸς ὁπαδὸς τῆς Ἑταιρείας, ἐνισχύσας αὐτὴν καὶ διὰ χρημάτων, καθὼς καὶ οἱ **1821** τοικοὶ ἐδέχθησαν αὐτὸν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Οἱ ὀπλοφόροι Ἀρβανῖται τῆς πόλεως καὶ ἡ φρουρὰ τοῦ ἡγεμόνος ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑψηλάντου. Ἐπίσης πολλοὶ μαθηταί, πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ, προσῆλθον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ. Ἐκεῖθεν ὁ Ὑψηλάντης ἐδημοσίευσεν προκήρυξιν ἐνθουσιώδη πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλεγε : «Κινηθῆτε, ἀδελφοί, καὶ θέλετε ἰδεῖ μίαν κρητικὴν Δύναμιν νὰ ὑπερασπιθῇ τὰ δικαιὰ μας».

Ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ Μολδοβλαχία δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος διὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. Οἱ κάτοικοι ἐφάνησαν ἀδιάφοροι πρὸς τὸ ἐλληνικὸν κίνημα, ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἀρβανιτῶν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ Ἑταιρεία, ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνοργάνωτος συρφετός, μὴ ἔχων ἠθικὸν ἐλατήριο.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν Βλαχίαν. Εἰς Φωξάνην, μεθοριακὴν πόλιν μεταξὺ Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἡ δύναμις του ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς προσελεύσεως νέων ὀπλαρχηγῶν. Ἐκεῖ κατηρτίσθη καὶ ὁ Ἱερόσολόχος. Πεντακόσιοι δηλαδὴ νέοι τῶν εὐγενεστάτων οἰκῶν, τῶν ὁποίων, πολλοὶ σπουδασταὶ εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον σῶμα. Τὸ σῶμα των διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ ἀπετέλεσε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντου. Μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον (28 Μαρτίου).

ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Ἡ αἴγλη, ἡ ὁποία περιέβαλε κατ' ἀρχὰς τὸ κίνημα τοῦ πρίγκιπος, διελύετο ταχέως. Εἶχον παρέλθει πέντε ἑβδομάδες, ἅφ' ὅτου ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον, καὶ ἡ ρωσικὴ σύμπραξις, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη, δὲν ἐπραγματοποιεῖτο. Ὡς κεραυνὸς δὲ ἔπεσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του δύο σημαντικὰ γεγονότα, ἡ ἀποκρήρυξις τοῦ κινήματος ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Ὁ τσάρος δηλ. Ἀλέξανδρος, διὰ νὰ δείξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ διὰ νὰ διαψεύσῃ τὴν κρατοῦσαν ὑποψίαν ὅτι ἡ Ρωσσία ὑπέθαλπε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, ἀπεκήρυξεν αὐτὸ ἐπι-

σήμως, διέταξε νὰ διαγράψουν τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸ Διβάνιον διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρέσβεώς του ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ εἶναι ξένη πρὸς τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Πατριάρχης πιεζόμενος

ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Ὀσποδάρων (ἡγεμόνα) τῆς Μολδαβίας Μιχ. Σοῦτσον.

Ἡ Ρωσσία ἐπέτρεψε τὴν εἰσοδὸν τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀπὸ τρία σημεία. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατέπνιξε τὸ κίνημα. Τὸν ἀγῶνα ἔκρινε

τελικῶς ἡ μάχη παρὰ τὸν χωρίον Δ ρ α γ α τ σ ά ν ι. Οἱ Ἱερολοχίται ἠγωνίσθησαν μετ' ἡρωϊσμόν καὶ ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τῶν Ἑλλήνων τὰ κατορθώματα τοῦ Ἱεροῦ Λόχου τῶν Θηβαίων. Μετ' τὸ νεαρὸν αἷμα των, τὸ ὁποῖον ἐχύθη ἄφθονον κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Ἱεροῦ μας ἀγῶνος, ἔγραψαν λαμπρὰς σελίδας εἰς τὴν ἱστορίαν μας. Οἱ νεαροὶ Ἱερολοχίται ἦσαν ἄπειροι εἰς τὸν πόλεμον καὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν ἡλιοκαῶν Τούρκων σπαχήδων (ἵππέων). Διακόσιοι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ 40 ἠχμαλωτίσθησαν (7 Ἰουνίου). Ἡ νεωτέρα ὁμως Ἑλλάς ἐτίμησε τοὺς ἥρωας αὐτοὺς τῆς ἐλευθερίας, στήσασα πρὸς τιμὴν των μνημεῖον εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ δὲ σπουδάζουσα νεολαία, ἀποδίδουσα φόρον εὐγνωμοσύνης εἰς τοὺς νεαροὺς πολεμιστάς, τελεῖ κατ' ἔτος μνημόσυνον κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καὶ στέφει μετ' δάφνινον στέφανον τὸ ἡρῶν των.

Ὁ Ὑψηλάντης ὑπεχώρησεν εἰς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, διέβη αὐτὰ καὶ παρεδόθη εἰς τὰς αὐστριακὰς ἀρχάς. Ὑπ' αὐτῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον Μουγκάτς καὶ ἔμεινεν ἐπὶ ἕξ ἔτη, ἀπεφυλακίσθη δὲ μόνον διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τσάρου. Τὸ 1828 ἀπέθανεν εἰς Βιέννην μόλις 36 ἐτῶν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ Τοῦρκοι ἐξηφάνισαν ταχέως τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντοπιῶν. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι ὀπλαρχηγοὶ **Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης, Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης** ἔδωκαν ἡρωικὴν λύσιν εἰς τὸ δρᾶμα τῶν ἡγεμονιῶν. Ὁ μὲν πρῶτος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς εἰς τὴν μάχην τοῦ Σκουλενίου, οἱ δὲ ἄλλοι δύο, ἐνῷ προσεπάθουν νὰ διανοίξουν δίοδον πρὸς τὰ ρωσσικὰ σύνορα, περιεπλανήθησαν εἰς τὰ Τρανσυλβανικὰ ὄρη καὶ προδοθέντες ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Μ ο ν ῆ ν τοῦ Σ έ κ κ ο υ μετ' 350 ἀνδρας. Μετὰ πεισματῶδη ἄμυναν ὁ μὲν Ὀλύμπιος ἀνετίναξε τὸ κωδωνοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει μετ' ὀλίγων ὁπαδῶν καὶ εὗρε θάνατον ἐνδοξον, ὁ δὲ Φαρμάκης παραδοθεὶς ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεκεφαλίσθη (μέσα Σεπτεμβρίου).

Ἡ ἐπανάστασις τῶν ἡγεμονιῶν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ σουλτάνος δὲν διώρισε πλέον Ἑλλήνας ἡγεμόνας εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ πρὸς μεγάλην νίκην. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐδέχθη τὸ κίνημα τῶν ἡγεμονιῶν μετ' παλλομένην καρδίαν, ἡ δὲ φήμη περὶ μεγάλων κατορθωμάτων τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ στρατοῦ του διέσχισε τὰ ὄρη καὶ τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ

ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὅπου, ὅπως θὰ ἴδωμεν, τὸ κίνημα ἐντὸς ὀλίγου ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ καταπνίξουν αὐτό.

ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Εἰς τὴν Ἡπειρον ἐξηκολούθει ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἀγὼν τοῦ Ἀλῆ κατὰ τοῦ σουλτανικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον τὴν ἐμπνευσιν νὰ καλέσουν τοὺς Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι ἐπὶ 17 ἔτη ἔτρωγον τὸν ἄρτον τῆς ἐξορίας εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ μὲ βουρκωμένα μάτια ἠτένιζον τὰ βουνὰ τῆς πατρίδος των, διὰ νὰ τοὺς ἀντιτάξουν κατὰ τοῦ παλαιοῦ των ἐχθροῦ. Οἱ Σουλιῶται ὁμως ἐπολιτεύθησαν διπλωματικώτατα. Ἀφῆσαν τοὺς Μωαμεθανοὺς νὰ λύσουν τὴν διαφορὰν των καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν παλαιὰν των πατρίδα. Ὁ ἀρχηγὸς των **Μᾶρκος Μπότσαρης** ἦλθεν εἰς μυστικὴν συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆν καὶ ἐπέτυχεν νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς τὴν πατρίδα των. Ὡστε ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820 τὸ Σούλι ἀνέζησε καὶ ἐπὶ τῆς Κιάφας ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τῆς ἀνεξαρτησίας.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Πύλη ὑπωπτεύετο ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔστειλε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1920 ὡς διοικητὴν αὐτῆς τὸν πρῶτον μέγαν βεζύρην **Μεχμέτ Χουρσίτ**, ἄνδρα μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἐπιβλητικόν. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὰς διαδόσεις καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἡπειρον, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ. Ἀφῆσεν εἰς τὴν Τρίπολιν, ὡς εἰς μέρος ἀσφαλές, τὸ πολυπληθὲς χαρέμιον καὶ τοὺς θησαυροὺς του καὶ ἐνίσχυσε τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως διὰ χιλίων ἀνδρῶν.

Κατὰ τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 1820 ἔφθασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαῖος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Παπαφλέσσας**, φέρων πύρινον ἐνθουσιασμόν καὶ φλογεράς ὑποσχέσεις. Ὁ Παπαφλέσσας, ὀρμητικὸς καὶ δραστήριος ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀνὴρ ἐπιτηδειότατος νὰ πείθῃ τὰ πλήθη, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Ἑταιρείας, εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ κινήσῃ αὐτὴν εἰς ἐπανάστασιν, ἐνθαρρύνων καὶ ἐμψυχῶν κυρίως τοὺς προεστούς, οἱ ὅποιοι, ἐνθυμούμενοι τὰ παθήματα τῶν Ἑλ-

λήνων κατὰ τὰ παλαιότερα κινήματα, ἦσαν διστακτικοὶ καὶ ἀπρόθυμοι νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα ἄνευ σοβαρῶν ἐγγυήσεων. Οἱ Φιλικοὶ ἐφρόνουν ὅτι, ἂν ἡ ἔκρηξις τοῦ ἀγῶνος ἀνεβάλλετο, ὅπως ἐζήτουν μερικοί, διὰ τὸν Μάϊον καὶ ἐγίνετο γνωστὴ ἡ ἀποκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ τσάρου καὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ κινήματος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ἀσφαλῶς ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐξέγερσις θὰ ἐματαιοῦτο.

Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἐταράχθησαν περισσότερο, ὅταν ἔμαθον ὅτι ἐφθασεν εἰς τὴν Μάνην ὁ περιβόητος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πολλὴν καιρὸν ἦτο φυγὰς καὶ κατεδιώκετο μέχρι θανάτου ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ λάβουν μέτρα προληπτικὰ καὶ ἐκάλεσαν διὰ τὴν ἐτησίαν συνέλευσιν εἰς τὴν Τρίπολιν τοὺς προκρίτους καὶ ἀρχιερεῖς μὲ σκοπὸν νὰ κρατήσουν αὐτοὺς ὡς ὁμήρους. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων προυχόντων ἠρνήθησαν νὰ μεταβοῦν καὶ τοιοῦτοτρό-

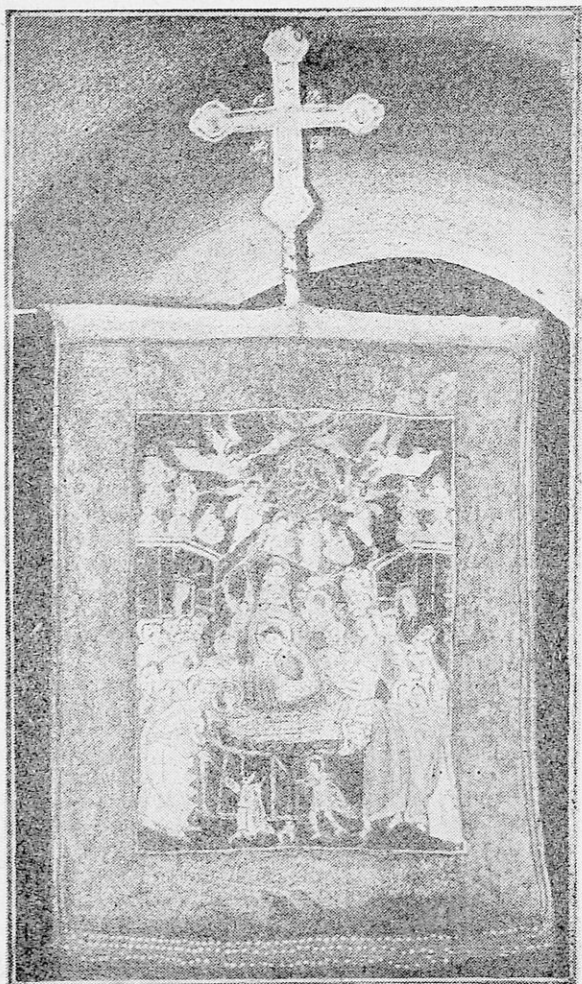

Χουρσίτ πασᾶς

πως εὐρεθέντες ἐκτεθειμένοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσουν τὸ κίνημα. Μετὰ τινὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς ἐξέσπασεν ἡ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συγκρατουμένη ὁρμὴ καὶ τὴν 21 Μαρτίου ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Χερσονήσου ἠγέρθη ἔνοπλος ὡς εἰς ἄνθρωπος καὶ ἐπέπεσε μετὰ πάθους συγκρατουμένου ἀπὸ αἰώνων κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὡς νὰ ἤθελεν εἰς μίαν ἡμέραν νὰ ἐκδικηθῇ δεινοπαθήματα αἰώνων. Τὸ σύνθημα ἦτο Τοῦρκοι νὰ μὴ μείνῃ στο Μωρὴ νὰ μὴ τεστὸν κόσμον ὅλον.

Τότε ἐπῆλθον τὰ γεγονότα ραγδαία. Τὴν 13ην Μαρτίου οἱ

πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας παρηκολούθησαν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας τὴν θείαν λειτουργίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἠύλόγησε καὶ ὕψωσεν ὡς σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ περίφημον Λάβαρον, τὸ ὁποῖον παρίστανε τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Ἐκεῖθεν οἱ πρόκριτοι ἐν μέσῳ ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμῶν ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων, διὰ νὰ διαδώσουν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Ὁ μπέης τῆς Μάνης **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** καὶ ὁ **Κολοκοτρώνης** μετὰ τῶν Μαγιατῶν κατήλθον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Ταυγέτου καὶ τὴν 23 Μαρτίου εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Καλάμας. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐξηγέρθησαν αἱ Πάτραι. Οἱ χωρικοὶ τῶν περιχώρων ἔσπευσαν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Π. Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ

Τὸ Λάβαρον τῆς Ἐπαναστάσεως

Τὸ λάβαρον εἶναι ἱερὰ σημαία, ἡ ὁποία παρίστανε τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας εἰς τὰ Καλάβρυτα.

Λόντου, προεστοῦ τοῦ Αἰγίου, τοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη, προεστοῦ τῶν Καλαβρύτων, κ.ἄ., οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Καὶ τὴν 25 Μαρτίου ὁ Π. Πατρῶν ἔστησεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἥ ὁποία ἦτο ἐρυθρὰ μὲ μαῦρον σταυρὸν εἰς τὸ μέσον. Ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας χρονολογοῦμεν τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Συγχρόνως οἱ ἀρχηγοὶ συνέταξαν καὶ ἐπέδωσαν εἰς τοὺς ξένους προξένους τῶν Πατρῶν τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον :

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς
(1771–1826)

« Ἡμεῖς, τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τῶν χριστιανῶν, βλέποντες ὅτι μᾶς καταφρονεῖ τὸ Ὄθωμανικὸν γένος, καὶ σκοπεύει ὄλεθρον ἐναντίον μας πότε μ' ἓνα πότε μ' ἄλλον τρόπον, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ὅλοι ἢ νὰ ἐλευθερωθῶμεν, καὶ τούτου ἕνεκα βαστοῦμεν τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας ζητοῦντες τὰ δικαιώματά μας. Ὅντες λοιπὸν βέβαιοι ὅτι ὅλα τὰ χριστιανικὰ βασίλεια γνωρίζουν τὰ δίκαιά μας, καὶ ὅχι μόνον δὲν θέλουν μᾶς ἐναντιωθῆ, ἀλλὰ καὶ θέλουν μᾶς συνδράμει, καὶ ὅτι ἔχουν εἰς μνήμην ὅτι οἱ ἐνδοξοὶ πρόγονοί μας ἐφάνη-

σάν ποτε ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ τοῦτο εἰδοποιοῦμεν τὴν ἐκλαμπρότητά σας καὶ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ προσπαθῆσετε νὰ εἴμεθα ὑπὸ τὴν εὐνοίαν καὶ προστασίαν τοῦ μεγάλου κράτους τούτου».

Οἱ Ἐπαναστάται ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὰ φρούρια, ἀλλ' ἐνήργουν χωρισμένοι. Ἡ προσοχὴ ὅμως τῶν ἀνωτέρων ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐστρέφετο πρὸς τὴν Τριπολιτσάν, τὸ κεντρικὸν φρούριον καὶ ὀρμητήριον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

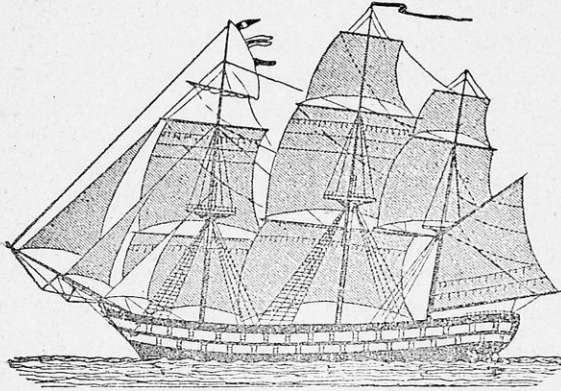
Τότε ἤρχισε γενικὴ μετακίνησις τῶν Τούρκων. Οἱ κατοικοῦντες τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ τὰς ἀνοχυρώτους πόλεις κατέφυγον εἰς τὰ φρούρια. Πανικὸς κατέλαβεν αὐτοὺς, ὅταν διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἔρχεται εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἰς βοήθειαν τῶν ραγιαδων, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ φωναὶ Μ ο σ κ ο β ἱ ᾶ καὶ Φ ρ α γ κ ἱ ᾶ ἔτρεπον αὐτοὺς εἰς φυγὴν. Μακρὰ συνοδεῖται Μωαμεθανῶν ἐκινουῦντο ἰδίως πρὸς τὴν Τ ρ ἱ π ο λ ι ν, τὸ κεντρικὸν φρούριον τῆς Πελοποννήσου, προσβαλλόμεναι καὶ δεκατιζόμεναι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ

Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ξηρὰν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκμήσουν ἄνευ τῆς συμπράξεως ναυτικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἠμπόδιζε τοὺς Τούρκους νὰ μεταβιβάσουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα ἐκ Μ. Ἀσίας. Οἱ νησιῶται ἦσαν ἄνθρωποι φιλήσυχoi καὶ μὲ ζῆλον ἡσυχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' αἱ περιστάσεις μετέβαλον αὐτοὺς εἰς θαλασσινοὺς ἥρωας. Εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπρωτοστάτησαν αἱ τρεῖς ναυτικαὶ λεγόμεναι νῆσοι, Ὑ δ ρ α, Σ π έ τ σ α ι, Ψ α ρ ᾶ. Τὰ ἀσήμαντα αὐτὰ νησίδια, τὰ σχεδὸν ἄγνωστα εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἀπέκτησαν σπουδαιότητα κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἐπ' αὐτῶν τουρκικὴ ἐξουσία ἦτο ἐλαφρὰ ἐπικυριαρχία. Ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Καπετὰν—πασᾶ, κατέβαλλον ἐτήσιόν τινα φόρον καὶ ἀπέστελλον κατ' ἔτος μικρὸν ἀριθμὸν ναυτῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτανικοῦ ναυτικοῦ, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦσαν αὐτόνομα καὶ αὐτοδιοίκητα, διότι δὲν εἶχον οὔτε Τούρκους κατοίκους οὔτε Τοῦρκον διοικητήν. Ἐκυβερνῶντο ὀλιγαρχικῶς ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων ναυτικῶν, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον Ν ο ι κ ο κ υ ρ α ῖ ο υ ς.

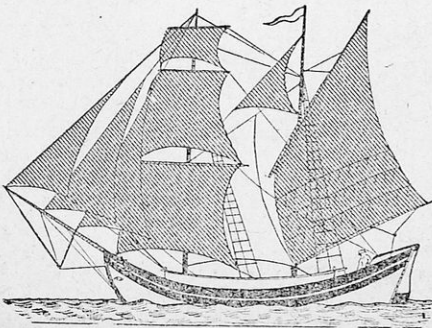
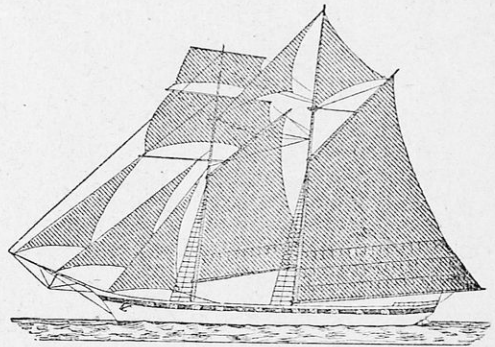
Ἐπειδὴ αἱ συνθηκαὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἰδίως δὲ ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ ναπολεόντειος ἀποκλεισμός, καθίστων κοπιώδη καὶ ἐπικίνδυνον τὴν θαλασσοπορίαν, οἱ Νοικοκυραῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς μεγάλας παραχωρήσεις εἰς τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ πλοιάρχου μέχρι τοῦ ναυτόπαιδος εἶχον μερίδιον ἐπὶ τοῦ κέρδους. Τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ πόλεμοι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ Ναπολέοντος, προήγαγον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῶν νήσων. Πλὴν τῶν τριῶν νήσων ναυτικὸν εἶχον τὸ Γ α λ α ξ ε ῖ δ ι εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἡ Κ ᾶ σ σ ο ς, ἡ Μ ὕ κ ο ν ο ς καθὼς καὶ ἄλλαι νῆσοι καὶ πόλεις τοῦ Αἰγαίου. Ὑπολογίζουν ὅτι εἰς

ΤΥΠΟΙ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

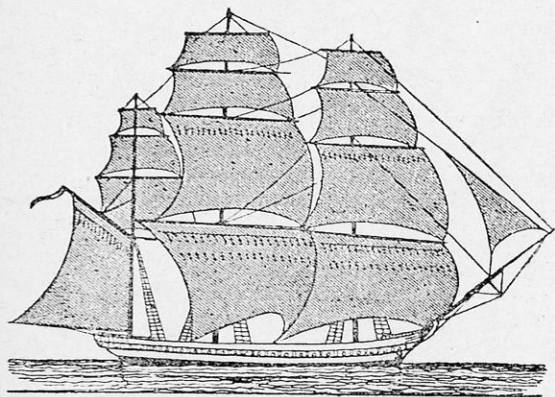
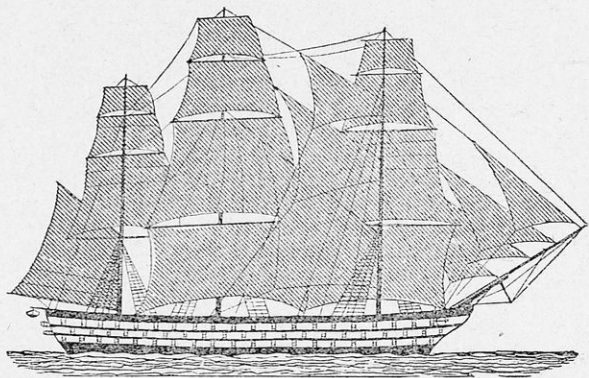
1. Δίκροτον, Τρίστη-
λον με τετράγωνα ιστία
εις όλους τους ιστούς και
δύο σειρές πυροβόλων εις
τάς πλευράς εντός τετρα-
γώνων θυρίδων. Τὸ δί-
κροτον, ὡς και τὸ τρίκρο-
τον, ἦσαν τὰ μεγαλύτερα
πλοῖα, ὠνομάζοντο συνή-
θως «πλοῖα τῆς γραμμῆς»
καὶ ἐχρησίμευον ὡς ναυαρ-
χίδες. Οἱ Ἕλληνες τὰ ὠ-
νόμαζον «ντελίνια».

2. Γολέττ. Εἶναι ἡ ἀρ-
χαία ἐλληνικὴ ἡμιολία,
με δύο ιστούς κλίνοντας ὀλί-
γον πρὸς τὴν πρύμνην.

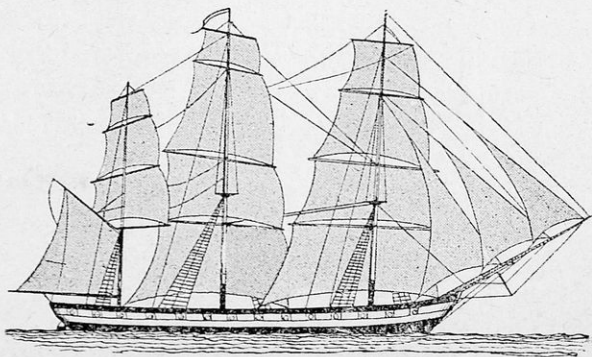
3. Σκούνα. Ἰστιοφόρον δί-
στηλον ἐμπορικὸν μέχρι τὸ
πολὺ 500 τόνων με ὑψη-
λοὺς ιστούς καὶ κλίνοντας
ὀλίγον πρὸς τὴν πρύμνην.

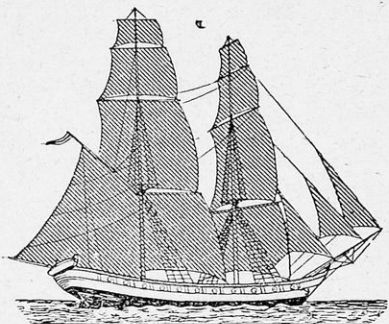
4. Τρίκροτον. Μὲ
τρεῖς ἰστούς καὶ τρεῖς
σειράς πυροβόλων
εἰς τὰς πλευράς.

5. Κορβέττα. Ὁ ἐλλη-
νικὸς δρόμων, μὲ τρεῖς
ἰστούς καὶ σταυρωτὰς κε-
ραίας. Τὰ πυροβόλα ἦσαν
εἰς τὰς δύο πλευράς τοῦ
καταστρώματος.

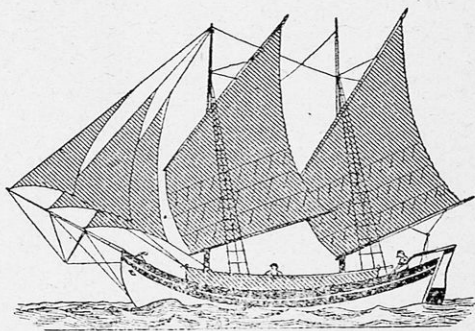
6. Φρεγάτα. Πο-
λεμικὸν τρίστηλον.
Αἱ διαστάσεις της
ἦσαν ποικίλαι καὶ
ἐγνωρίζοντο ἀπὸ
τὸν ἀριθμὸν τῶν
πυροβόλων. Τὸν
19ον αἰῶνα ὑπῆρ-
χον τρεῖς τύποι:
τῶν 40, τῶν 30 καὶ
τῶν 20 πυροβόλων.

7. **Βρίκιον**, το κοινῶς μ πρίκι, ὁ ἀρχαῖος π ά ρ ω ν. Δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ σταυρωτὰς κεραίας καὶ τετράγωνα ἱστία.

8. **Βρατσέρα**. Ἱστιοφόρον μικροῦ ἐκτοπίσματος, ὅχι ἄνω τῶν 100 τόννων. Εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικῆς ἐμπνεύσεως πλοῖον, γνωστόν μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μεσογείου. Ἴσως εἶναι ἐξέλιξις τῆς παλαιᾶς ὀ λ κ ά δ ο ς.

στρογγύλον ἀριθμὸν ἢ Ἑλλάς εἶχε 500 πλοῖα 130 χιλ. τόννων μὲ 15 χιλ. ναύτας καὶ 5 χιλ. κανόνια.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι ἀπηυθύνθησαν εἰς τοὺς νησιώτας δι' ἐπιστολῶν καὶ πρέσβειων, διηγούμενοι τοὺς θριάμβους των καὶ προσπαθοῦντες νὰ πείσουν αὐτοὺς νὰ ἔλθουν βοηθοὶ τοῦ ἀγῶνος. Κάποια ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Σπετσιώτας ἔλεγεν : «... ἂν δὲν ταχύνετε τὸν ἐρχομὸν σας καὶ πηγαίνει τὸ πρᾶγμα εἰς μακρος, ἡμπορεῖ νὰ μᾶς λείψῃ καὶ ἡμᾶς τὸ θάρρος καὶ πλέον νεκρώνει τὸ πρᾶγμα καὶ φαίνεται ὅτι εἴσθε οἱ αἵτιοι ὅλου τοῦ γένους καὶ ὀψεσθε».

Πρῶτῃ ἐκ τῶν νήσων ἐπανεστάτησαν αἱ **Σπέτσαι** (26 Μαρτίου). Οἱ Σπετσιῶται ὤπλισαν 53 πλοῖα καὶ ἐκ τῶν πρώτων ἡ χήρα Σπετσιώτισσα Μπουμπουλίνα ἐξώπλισεν ἰδίαις δαπάναις στολίσκον καὶ ἐπιβᾶσα καὶ αὐτὴ ἀπέκλεισε τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου. Οἱ Πελο-

ποννήσιοι ἔγραψαν τότε με ἀνακούφισιν : «Δόξα εἰς ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι ἡγέρθητε πρῶτοι. Πρῶτοι κατὰ τὴν προσβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, πρῶτοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πρῶτοι ἐν τῇ ἀθροασίᾳ».

Τὰς Σπέτσας ἠκολούθησαν τὰ **Ψαρά**. Ὅτε τὴν 12 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νήσου σπετσιωτικὸν πλοῖον φέρον τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ λαὸς ἔσχισε τὴν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Πάσχα **Χριστὸς Ἀνέστη** ἀπήντων οἱ Ψαριανοί : Καὶ ἡ **Ἐλλάς ἀνέστη**. Μολονότι δὲ ἦσαν περισσότερον ἐκτεθειμένοι, διότι εὕρισκοντο πλησιέστερον εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ἔδειξαν ἐξαιρετικὸν ζῆλον.

Ἡ **Ὑδρα**, ἡ μεγαλυτέρα τῶν τριῶν νήσων, ἐξηγέρθη τελευταία, διότι οἱ πλούσιοι Νοικοκυραῖοι ἦσαν διστακτικοί. Ἀλλ' ὁ τολμηρὸς πλοίαρχος **Οἰκονόμου** ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ παρεκίνησε τοὺς ναύτας νὰ ὀπλίσουν τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ πρόκριτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Αἱ περισσότεραι Κυκλάδες ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν νήσων. Τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ ἐπανεστάτησεν ἡ **Σάμος**, ἡτοιμάζοντο δὲ νὰ ἐξεγερθοῦν ἡ **Ρόδος** καὶ ἡ **Κύπρος**, μολονότι εἶχον πολλοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους. Δὲν ἤργησε δὲ νὰ ἐξεγερθῇ καὶ ἡ μεγαλόνησος **Κρήτη**, μολονότι διέθετεν ἐλάχιστα πολεμικὰ μέσα καὶ οἱ ἐντόπιοι Μωαμεθανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγριότητά των.

Οἱ νησιῶται ὥρισαν **σύστημα καταδρομικὸν** καὶ ἐκανόνισαν τὴν διανομὴν τῆς λείας ὀρίσαντες, ὅπως μέρος αὐτῆς κατανίθεται εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον. Τὰ πλοῖα τῶν οὐδετέρων ἔπρεπε νὰ τύχουν σεβασμοῦ, «ὁσάκις δὲν ἦσαν ναυλωμένα ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ δὲν ἔφερον πολεμοφόδια καὶ στρατεύματα».

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξίαν λόγου μαχητικὴν δύναμιν εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ πλοῖα τῶν νησιωτῶν μεταβληθέντα εἰς πολεμικὰ ἐκυριάρχουν τοῦ Αἰγαίου, μετέδιδον τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνίσχουν τοὺς διστακτικούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οἱ Στερεοελαδίται εἶχον ἐστραμμένα τὰ βλέμματα εἰς τὴν διεξαγομένην περὶ τὰ Ἰωάννινα πάλην μεταξὺ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἀλῆς εἶχε καλέσει τοὺς Ἕλληνας εἰς βοήθειαν

κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ἄλλ' ἐπίσης ἦτο γνωστὸν ὅτι κατήγγειλε τὰ σχέδια τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν σουλτάνον, ὑποσχεθεὶς ὅτι, ἂν ἀμνηστευθῇ, θὰ καταπνίξῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὴν ἑλληνικὴν ἐξέγερσιν. Ἐν τούτοις ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μείνῃ ἀμέτοχος θεατῆς τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ ἐπανάστασις μετεδόθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὴν ἀπέναντι παρὰ λίαν. Ὁ ἀρματολὸς τῶν Σαλῶνων Πανουργιάς ἐπανεστάτησε τὰ Σάλαωνα (Ἀμφισσά), ἐνῶ ὁ ἐξάδελφός του Γιάννης Γκούρας ἐξήγειρε τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἀνυπομονοῦντας Γαλαξειδιώτας. Ὁ Πανουργιάς ἐπολιόρκησε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Σαλῶνων Τούρκους καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθοῦν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτὴν ἐβοήθησαν τὸν Πανουργιάν οἱ Γαλαξειδιῶται, οἱ ὁποῖοι ἔσυραν εἰς τὴν ξηρὰν τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθοῦν (18 Ἀπριλίου).

Τὸ κίνημα ἐξηπλώθη μετὰ ταῦτα εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φωκίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανεστάτησεν ἡ Βοιωτία. Τότε ὁ Ἀθανάσιος Διάκος κατέλαβε τὴν Λεβείαν καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς τὸ φρούριον καταφυγόντας Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς νὰ παραδοθοῦν. Κατόπιν ἐτράπη μετὰ 600 ἀνδρῶν εἰς τὰς Θερμοπύλας, διότι ἐπιθυρίζετο ὅτι τουρκικὸς στρατὸς συναθροίζεται εἰς τὸ Ζητούνι (Λαμία).

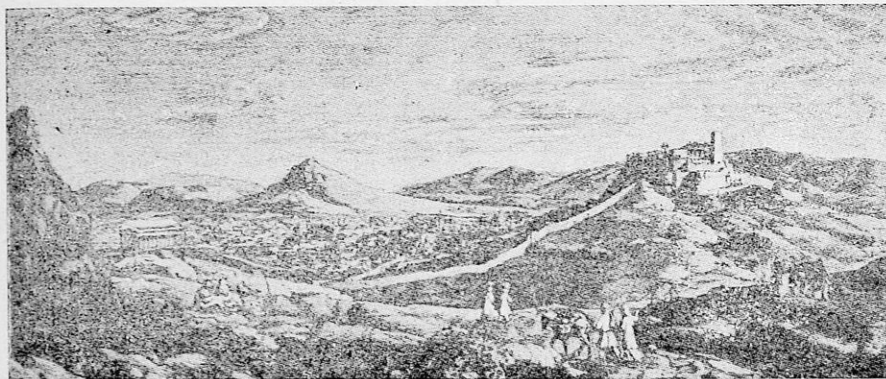
Ὀλίγον βραδύτερον ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀττικὴ. Οἱ ἀγρόται τῆς Πάρνηθος ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τότε μικρὰ κωμόπολις μὲ 10.000 κατοίκους καὶ 1235 πενιχρὰς οἰκίας (28 Ἀπριλίου). Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῶν πέριξ χωρίων, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν ἀρκετοὶ Αἰγινῆται, Κεῖοι καὶ Ὑδραῖοι. Ἦλθον ἐπίσης καὶ ὀλίγοι Κεφαλλῆνες, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν κανόνια, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν πολιορκητῶν ἀνῆλθεν εἰς 3 χιλιάδας.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Ἐπανάστασις μετεδόθη εἰς τὰ πλούσια καὶ εὐημεροῦντα χωρία τοῦ Πηλίου (7 Μαΐου). Ψυχὴ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦτο ὁ Ἀνθιμος Γαζής, περίφημος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ κληρικὸς γνωστὸς ἀπὸ τὸ περίφημον λεξικόν του, ὁ ὁποῖος

ένωρίς εἶχε μνηθῇ εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν. Σχεδὸν συγχρόνως τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα μετέδωσαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Ἡ ἐπίθεσις τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ὑπαιθρος ὅλη ἐπανεστάτησε καὶ μόνον ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Κάρυστος ἔμειναν τὰ κέντρα τῆς τουρκικῆς ἀντιστάσεως. Μετὰ τὴν προσχώρησιν τῆς Εὐβοίας εἰς τὸ κίνημα ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς εὐρέθη ἐπαναστάσει.

Ἐκ τοῦ Πηλίου ἡ φλόξ τῆς Ἐπαναστάσεως μετεδόθη βορειότερον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχεν ἐργασθῇ δραστη-

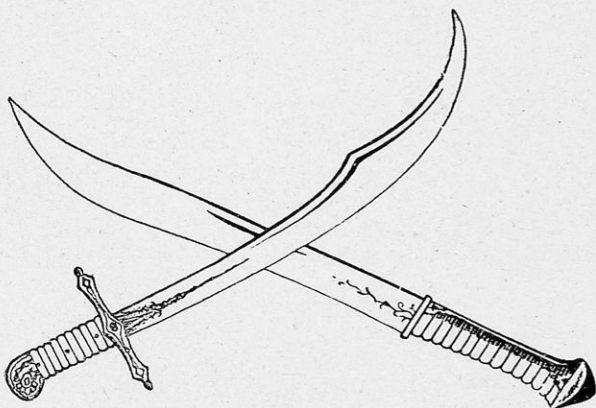

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸ 1819

ρίως ἐκεῖ. Ὄταν δὲ διεδόθη ὅτι ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προσχωρήσει νικηφόρως μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηγέρθησαν ὁ Πολύγυρος καὶ ἡ χερσόνησος τῆς Κασάνδρας, ἡ Νάουσα καὶ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους (Μαΐος).

Ἡ Αἰτωλοακαρνανία καὶ ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ἐξηγέρθησαν βραδύρετον. Τὸ σύνθημα ἔδωκεν ὁ ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ **Δημήτριος Μακρῆς**, ὁ ὁποῖος περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου προσέβαλε τοὺς κομιστὰς τοῦ ἐτησίου φόρου, ἐνῶ μετέβαινον ἀπὸ τὸ Μεσολόγιον εἰς Ναύπακτον. Τέλος, ὅταν περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ἐνεφανίσθησαν ὑδραϊκὰ πλοῖα εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, τὸ Μεσολόγ-

γιον καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀνεπέτασαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ ὀλιγαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεσύρθησαν βορειότερον εἰς τὸ Βραχῶρι (Ἀγρίνιον). Ἐντὸς ὀλίγου ὅλη ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ Ναύπακτος, ἡ Εὐρυτανία καὶ τὰ Ἀγραφα ἐπανεστάτησαν. Ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν ἐνισχύθη, διότι κατέλαβον μετ' ὀλίγον καὶ τὸ Βραχῶρι.

Μαχαιρα - Γιαταγάνι

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ. Η ΠΑΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΟΥΛΤΑΝΟΝ

1. ΕΔΡΑΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

Ὁ σουλτάνος **Μαχμούτ Β'** (1808-1839) ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς συνήθους τουρκικῆς μεθόδου, δηλαδή διὰ τῆς ἀθρόας σφαγῆς πρὸς ἐκφοβισμόν καὶ πρόληψιν ἐξαπλώσεως τοῦ κινήματος. Ἡ πύλη, ὑποπτευθεῖσα ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, εἶχε προβῇ ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς συλλήψεις, κατ' οἶκον ἐρεῦνας καὶ εἰς μεμονωμένας θανατώσεις. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου, ὁ σουλτάνος ἐζήτησε διὰ παντὸς μέσου νὰ ἀφυπνίσῃ τὸν μωαμεθανικὸν φανατισμόν.

Τὴν 9 Μαρτίου ὁ σουλτάνος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου ὀκτῶ ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκράτησεν ὡς ὀμήρους, καὶ ἔφερε πλῆθος ἀσιατῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι μετὰ τοῦ ὀπλισθέντος ὄχλου τῆς πρωτευούσης ἐξετράπησαν εἰς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δὲ 26 Μαρτίου ὁ σουλτάνος ἐφόνευσε πολλοὺς σημαίνοντας Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συγγενεῖς ἢ γνωρίμους τῶν ἐν Μολδαβίᾳ προυχόντων ὁμογενῶν.

Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ μανία ἐκορυφώθη, ὅταν τὴν 3 Ἀπριλίου ἔφθασε ταχυδρόμος ἐξ Ἀθηνῶν ἀγγέλλων τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Λέγεται ὅτι ὁ σουλτάνος ἐρρίφθη εἰς τὸ ἔδαφος ἀφρίζων ἐκ παραφορᾶς καὶ φωνάζων ἐκδίκησιν. Ἡ δὲ διαβεβαίωσις τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ρωσσίας ὅτι ὁ τσάρος δὲν ἐνεθάρρυνε τὰς ταραχὰς τῶν ἡγεμονιῶν, ἀπεθράσυνε τοὺς Τούρκους περισσότερον. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης **Κωστάκης Μουρούζης** ἀπεκεφαλίσθη ὑπὸ τὴν μεγάλην Πύλην τῶν Ἀνακτόρων, φορῶν τὴν ἐπίσημον στολὴν του, παρουσίᾳ τοῦ Μαχμούτ, διότι ἡ Πύλη εἶχε συλλάβει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου ἀπευθυνομένην πρὸς αὐτόν. Ἄνευ φανερᾶς αἰτίας οἱ Τοῦρκοι ἀπεκεφάλισαν ἢ ἐκρέμασαν ἐκ τοῦ παραθύρου τῆς οἰκίας των συγγενεῖς, τραπεζίτας ἢ ἱατροὺς τῶν ἄλλοτε ὀσποδάρων ἢ μεγάλων διερμηνέων. Τὸ Μέγα

Σάββατον (9 Ἀπριλίου) ἀπεκεφάλισαν δύο ἐφημερίους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, διότι ἡ φρουρουμένη ὑπ' αὐτῶν **Εὐφροσύνη Μουρούζη**, ἐδραπέτευσε.

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) μετὰ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ εἶχε διαλυθῇ τὸ ἀραιὸν καὶ περίτρομον ἐκκλησίασμα, ὁ διερμηνεὺς τῆς πύλης συναθροίσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν συντεχνιῶν ἀνέγνωσε φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης.

Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' (1749 – 1821) οἱ ὅποιοι τὸ ἔσυραν διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Φαναρίου, χλευάζοντες καὶ βλασφημοῦντες, καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Γρηγόριος Ε' (1749 – 1821) ὑπὸ τὸ ἀρχικὸν ὄνομα Γεώργιος Ἀγγελόπουλος κατήγετο ἐκ Δημητσάνης τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἀνῆλθε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐστηρότητός του τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Μητροπολίτης Σμύρνης τὸ 1874, ἀνῆλθε τὸ 1798 τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, δις ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἀθῶν καὶ τὸ 1819 ἐκλήθη τὸ τρίτον εἰς τὸν θρόνον. Ἦτο 70τοῦτης, ὅτε ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Διεκρίθη διὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ ἰδεώδη τοῦ ἔθνους μας.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ σουλτάνος ἐκρέμασε καὶ τρεῖς ἐκ τῶν φυλακισθέντων ἀρχιερέων, ὁ δὲ ὄχλος ἐξετράπη εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας. Ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως, ἐβεβήλωσε καὶ ἐσύλησεν αὐτάς. Τὸ τέλος Ἀπριλίου ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἀπαγχονισθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς φυλακισθέντες ἀρχιερεῖς. Ὁ δῆμιος εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐντὸς πλοιαρίου, ἀνέπλευσε τὸν Βόσπορον καὶ ἐκρέμασεν αὐτοὺς εἰς τὰ τρία πολυαριθμότερα ἑλληνικὰ ἱπποδρόμια τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας ἐξηκολούθησεν ἡ μανία τῶν Τούρκων καὶ εἰς 10 χιλ. ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος μόνον εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὅμοιοι σκηναὶ βαρβαρότητος συνέβησαν εἰς τὴν Σμύρνην, Ἀδριανούπολιν, Αἶνον καὶ ἄλλαχοῦ.

Διὰ τῶν ἀγριοτήτων τούτων ἠθέλησεν ἡ Πύλη νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς ραγιαδες. Ἐταράχθη ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξέγερσιν καὶ ἐξετράπη κατὰ τῶν εἰρηνικῶν Ἑλλήνων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ μετὰ τὰς αἰματηρὰς βιαιότητας ἄρχοντες καὶ λαὸς ἐκόρεσαν τὸ πάθος των καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐξετέλεσαν τὸ καθήκον των. Ἀλλ' ἡ τρομοκρατικὴ μέθοδος ἐξῆψε περισσότερον τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ πόλεμος ἔλαβε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, ἄγριον καὶ ἐξοντωτικόν μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν. Ἀγανάκτησιν ἐπίσης ἐπροκάλεσεν ἡ διαγωγή τοῦ σουλτάνου καὶ εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Πρὸ πάντων ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου ἐπροκάλεσε βαθεῖαν αἵσθησιν εἰς τὸν ὁμόδοξον ρωσικὸν λαὸν καὶ ἀπὸ τότε προεκλήθη ἡ δυσαρέσκεια τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως.

ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐπῆλθε μετὰ δυνάμεως καὶ ταχύτητος φυσικοῦ φαινομένου. Ἐντὸς ὀλίγου τὰ κύματά της, ἐκχειλίσαντα ἐκ τῆς Πελοποννήσου, κατέκλυσαν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους καὶ ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἔμελλε νὰ διέλθῃ μακρὰν δοκιμασίαν, διότι εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἰσχυρὰν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε χρήματα, οὔτε πολεμοφόδια, οὔτε ἡσκημένον στρατόν. Ἐκ τῶν Πελοποννησίων μόνον οἱ Μανιάται ἦσαν ἡσκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη προσεῖλκυσε πλῆθος ἐθελοντῶν. Ἀλλ' ὁ πρῶτος οὗτος ἑλληνικὸς στρατὸς παρουσίαζε περίεργον ὄψιν. Οἱ πλεῖστοι

τῶν πρώτων αὐτῶν προμάχων τῆς πατρίδος ἦσαν ἄοπλοι, μερικοὶ ἔφερον μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ ἄλλοι ράβδους ἁλυνιστικάς. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο ὅτι ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν εἶχε βαπτισθῇ ἀκόμη εἰς τὸ πῦρ τῆς μάχης καὶ μὲ μεγάλας δυσκολίας οἱ ἄρχηγοὶ τὸν συνεκράτουν, ὅταν παρουσιάζετο

Ἕλλην πολεμιστὴς τῆς ξηρᾶς

ὁ ἐχθρὸς. Τουουτοτρόπως, ὅταν ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπολιόρκει τὴν Κ α ρ ὕ τ α ι ν α ν καὶ ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατὸς, οἱ Ἕλληνες διεσκορπίσθησαν. Ὁ Κολοκοτρῶνης συνήθροισε νέους πολεμιστὰς καὶ ἐγκαταστήσας αὐτοὺς εἰς στρατόπεδον ἤρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ καὶ νὰ τοὺς διοργανῶνῃ. Ἀλλὰ καὶ οἱ νεοσύλλεκτοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν ἄρχηγόν των, μόλις ἐνεφανίσθη τουρκικὸς στρατὸς.

Νησιώτης πολεμιστὴς

ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ—ΜΑΧΗ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ

Ἐν μέσῳ τῶν ἀπογοητεύσεων τούτων ὁ Κολοκοτρῶνης ἔμε-

νεν ἀκλόνητος· ἦλθε μάλιστα εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἐπρότειναν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τέλος κατάρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην του εἰς τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι ἀνέδειξαν τὸν Πετρόμπετην Μαυρομιχάλην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου, ἀναθέσαντες εἰς αὐτὸν τὴν στρατολογία καὶ τροφοδοσίαν, καὶ ἐδέχθησαν τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** (1765—1848) ἦτο παῖς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, ὅποτε τουρκικὴ βόμβα, ἐκραγεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσιπύργου, ἐφόνευσε πάντας τοὺς ὑπερασπιστάς του, πλὴν αὐτοῦ καὶ τινος ἄλλου. Ἀνδρωθεὶς κατέλαβε σχεδὸν μοναρχικὴν θέσιν εἰς τὴν Μάνην καὶ ὅλοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν ἐνδεδειγμένον ἀρχηγὸν τοῦ μέλλοντος κινήματος. Ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἦτο μεγάλη ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τιμαὶ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια ἔθελγον αὐτὸν καὶ ἡσθάνετο ζωηροτάτην χαρὰν νὰ παρέχῃ ἡγεμονικὰ δῶρα εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ νὰ μετριάξῃ τὴν πενίαν τῶν Μανιατῶν του. Κατὰ βάθος ἦτο πολὺ περισκεμμένος καὶ δὲν ἀνελάμβανεν ἐπιχειρήσιν, ἐὰν δὲν εἶχε βεβαιότητα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς.

Ὁ **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης** (1765—1848)

Τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο τὸ ἐξῆς : Ὁ περίφημος πολεμιστὴς ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ἀσφαλὴς, ἐφόσον ἔμνε

Π. Μαυρομιχάλης

Ἡ ὑπογραφή τοῦ **Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη**

τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἐπρεπε λοιπὸν πάσῃ θυσίᾳ νὰ κυριευθῇ ἡ Τρίπολις. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἕλλη-

νες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ κυριεύσουν αὐτὴν δι' ἐπιθέσεως, ὁ Κολοκοτρώνης ἐσκέφθη νὰ περιβάλλῃ τὴν πόλιν διὰ ζώνης πολιορκητικῆς,

Σουλιώτης πολεμιστής

δυσμᾶς, βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν παρόδους καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτάχθη μεσημβρινο-δυτικῶς παρὰ τὸ Βαλτέτσι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Μαινάλου, διὰ νὰ ἐπισκοπῇ ἅφ' ἑνὸς τὸ ὄροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Τρίπολις, ἅφ' ἑτέρου τὰς κοιλάδας τῆς Μάνης καὶ τῆς Μεσσηνίας.

Πράγματι ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δυσχερής. Ἀλλὰ τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσε σημαντικὴ ἐπικουρία, ἡ ὁποία ἔφθασεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ὁ

ἡ ὁποία νὰ διακόψῃ τὰς ἔξωθεν συγκοινωνίας καὶ διαρκῶς περισφιγγομένη νὰ ἐξαναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τὸ φρούριον. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ τὰ ἑλληνικὰ σώματα κατέλαβον τὰς πρὸς

Ἑλληνικὴ ἐνδυμασία Ἀθηνῶν (χρόνων ἐπαναστάσεως)

Χουρσίτ πασᾶς δηλονότι, ἀνησυχῶν διὰ τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου του καὶ τοὺς θησαυροὺς του, ἀπέσπασε 3500 Ἀλβανούς ἐκ τοῦ πρὸ τῶν Ἰωαννίνων στρατοπέδου καὶ ἔστειλεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐμπειροπολέμου καὶ ἱκανοῦ Μουσταφάμπεη, ὁ ὁποῖος διαπεραιωθείς εἰς τὰς Πάτρας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν 30 Ἀπριλίου εἰσῆλθεν εἰς Τρίπολιν.

Ὁ Μουσταφάμπεης προσέβαλε τὸ ἐν Βαλτετσίῳ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων θέλων νὰ ἐπωφεληθῇ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν ἡ ἐμφάνισις του. Ἀλλ' οἱ κατέ-

Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης

Ἐνδυμασία περιχώρων Ἀθηνῶν

χοντες τὸ χωρίον Μανιάται, χίλιοι περίπου τὸν ἀριθμόν, ὑπὸ τοὺς Μαυρομιχαλαίους Ἡλίαν καὶ Κυριακούλην, ἐκράτησαν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχον ὀπισθεν τεσσάρων λιθοκτίστων ἡμικυκλικῶν ταμπου-

ρίων. Ἐνισχυθέντες δὲ τὴν νύκτα διὰ σώματος τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ἐπικουριῶν τὴν ἐπομένην ἐπετετή-

σαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλει-
ψαν τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ δύο κανόνια. Ἐφονεύθησαν 600 Τοῦρκοι

καὶ 150 Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπαύριον
οἱ Ἕλληνες ἔστησαν τρόπαιον ἐκ 400
ἐχθρικῶν κεφαλῶν (12—13 Μαΐου).

Ἡ μάχη τοῦ Βαλτε-
τσίου ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Τρι-
πόλεως, διότι ἀφοῦ ἀπέτυχε καὶ ἡ
ἀπόπειρα τοῦ Μουσταφάμπεη κατὰ
τοῦ ἐν Βερβένοις ἑλληνικοῦ

Ἐνδυμασία Θηβῶν

στρατοπέδου, ὁ περὶ τὴν πόλιν κρίκος
ἐσφίγγετο ὅλον ἐν στενότερον. Πλὴν
τούτου αἱ μάχαι αὐταὶ εἶχον μεγάλην
σημασίαν εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος,

διότι ἡ νίκη ἐνέπνευσεν αὐτοπεποιθήσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅ-
ποιοι μετὰ θάρρους ἀντιμετώπιζον εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς Τούρκους.

Ἐνδυμασία Τανάγρας

Ἐνῷ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἠγωνίζοντο περίξ τῆς Τριπόλεως καὶ περιέσφιγγον καθημερινῶς περισσότερον τοὺς πολιορκουμένους, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς παρεκώλυσαν τὴν διέλευσιν νέας ἐπικουρίας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.

Δύο Τούρκοι πασάδες, ὁ **Κιοσέ Μεχμέτ** καὶ ὁ **Ὁμέρ Βρυώνης**, κατὰ διαταγὴν τοῦ Χουρσίτ παρεσκεύασαν σημαντικὰς δυνάμεις εἰς τὴν Λαμίαν, διὰ νὰ καταπνίξουν τὰς ἐν Ἑλλάδι ταραχάς. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Δουβουνιώτης, Πανουργιάς καὶ Διάκος προσεπάθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν αὐτοὺς. Ἀλλὰ κατὰ τὸ περίφημον στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ ὁποῖον ἐδόξασεν ἡ ἀνδρεία τῶν Σπαρτιατῶν τοῦ Λεωνίδα, ἐθυσιάσθη ὁ νεαρὸς ἥρωας τοῦ ἀγῶνος Ἀθανάσιος Διάκος.

Ὁ Διάκος (1788–1821)

Ὁ **Ἀθανάσιος Διάκος** (1788–1821), ρωμαλέος καὶ εὐμορφος υἱὸς χωρικοῦ, κατήγετο ἐκ Μουσουνίτης (Παρνασσίδος). Ἡ οἰκογένειά του προώριζεν αὐτὸν διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ μειράκιον εἰσῆλθεν εἰς μοναστήριον. Ἀλλ' ὁ ἀῆρ τῶν ὁρέων ὑπῆρξε πάντοτε θελκτικώτερος δι' αὐτὸν ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν. Ἐφυγεν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ κατὰ τὸν πρὸς τὴν Πύλην πόλεμον ἐκείνου ἐτάχθη ὡς ὑπασπιστῆς τοῦ ὀνομαστοῦ κλέφτου Ὀδυσσεῶς νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς μεταξὺ Ἀμφίσσης καὶ Δελφῶν ὁδούς. Ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀμα ἐπλησίασαν τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ὁ δὲ Διάκος ἔμενεν ἔκτοτε ὡς ἰδιώτης εἰς τὴν Λεβάδειαν.

Πρὸ τῶν ὑπερτέρων καὶ καλύτερον ὀπλισμένων δυνάμεων τῶν Τούρκων (9 χιλιάδες πεζοὶ καὶ ἵππεις) ὑπεχώρησαν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Ὁ Διάκος ταχθεὶς μὲ ὀλίγους ἐκλεκτοὺς συντρόφους νὰ προστατεύσῃ τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον τῆς διαβάσεως τῶν Τούρκων,

τὴν ἐπὶ τοῦ στενοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἀνέστησε τὰς παλαιὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῶν 300 τοῦ Λεωνίδα. Ἐπολέμησε μὲ πρωτοφανῆ ἀνδρείαν καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι διὰ τοῦ τιμίου ἑλληνικοῦ αἵματος θὰ καθαγιασθῇ ἄλλην μίαν φορὰν τὸν ἱερὸν ἐκείνον χώρον, ὅπου οἱ προσκυνηταὶ θαυμάζουν τὴν παλαιὰν καὶ νέαν ἀνδραγαθίαν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Διάκου ἐφονεύθησαν ὅλοι, ὁ ἴδιος δὲ τέλος πληγωμένος συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Λαμίαν πρὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ὁ ὁποῖος ἐθαύμασε τὸ παράστημα καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ νέου. Ὁ Διάκος ἠρνήθη μὲ ἀποτροπιασμὸν τὰς σαγηνευτικὰς προτάσεις τοῦ Τούρκου πασᾶ, ὁ ὁποῖος τοῦ ὑπέσχθη τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἤθελε νὰ συμπολεμήσῃ μαζί του. Ὁ Ὁμέρ διέταξε νὰ φονευθῇ καὶ ὁ Διάκος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐσουβλίσθη εἰς τὴν Λαμίαν τὴν 23 Ἀπριλίου 1821.

ΜΑΧΑΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

Ἀλλὰ τὸν ἥρωικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ ἐμπειροπόλεμος υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, παραμονεύσας μετ' ὀλίγων παλληκαριῶν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Τὸ μικρὸν, ἀλλ' ἐνδοξον αὐτὸ χάνι, εὕρισκόμενον εἰς τὴν εἴσοδον αὐχένος, ἐπὶ τῆς σημερινῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Μπράλου-Ἰτέας, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ ὁ τουρκικὸς στρατός, ἐξέλεξε νὰ Ὀδυσσεὺς καὶ μὲ 100 συντρόφους ὠχυρώθῃ ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἐπικίνδυνος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκάλεσεν ὄσους ἀπὸ τοὺς συντρόφους τοῦ ἠθελον νὰ θυσιασθοῦν μαζί του νὰ πιασθοῦν εἰς τὸν χορόν, τὸν ὁποῖον ἔσυρεν αὐτός. Τοιοῦτοτρόπως τὰ παλληκάρια ἐν χορῷ καὶ μὲ περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον ἠκολούθησαν τὸν ἀρχηγὸν τῶν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ μικρὸν χάνι, τοῦ ὁποίου ἐκλείσαν ὅλα τὰ ἀνοίγματα καὶ ἤνοιξαν πολέμίστρες.

Οἱ Τοῦρκοι ἀνύποπτοι ἐδέχθησαν ὁμοβροντίας καὶ ἐκάλυψαν τὸν γύρω χώρον μὲ σωρούς πτωμάτων. Αἱ ἐπανειλημμέναι καὶ λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν κατῴρθωσαν τίποτε καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ὁμέρ διέκοψε τὴν μάχην καὶ ἔστειλε νὰ φέρῃ τηλεβόλα ἀπὸ τὴν Λαμίαν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ὀδυσσεά διὰ τολμηρᾶς νυκτερικῆς ἐξόδου ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη, ἀφοῦ ἔχασαν δύο μόνον συντρόφους (8 Μαΐου).

Ἡ παράτολμος αὕτη ἀντίστασις ὀλίγων ἀνδρῶν, ἡ ὁποία

έσταμάτησεν όλόκληρον ἡμέραν τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀνεπτέρωσε τὸ καταπεσὸν μετὰ τὸ ἀτύχημα τῆς Ἀλαμάνας φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατέστησεν ἔνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ Κολοκοτρώνης τῆς Στερεᾶς.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς (1770—1824)

Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου τοῦ 18ου αἰῶνος Ἀνδρίτσου. Ἐλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὁμηρικοῦ ἥρωος, διότι ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Ἰθάκην (1770). Ἀπορφανισθεὶς εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, προσελήφθη δεκαπενταετῆς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος ἐξετίμησε τὸν θαρραλέον καὶ ἐριστικὸν νεανίαν καὶ διώρισεν αὐτὸν γενικὸν ἀρματολὸν τῆς Βοιωτίας, Φωκίδος καὶ Δωρίδος. Τὸ 1818 ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης, ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπεκρίθη τὸν πιστὸν σύμμαχον τοῦ σατράπου, ἀλλ' ὑπεχώρησε πρὸ τῶν σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ὀδυσσεύς ἠμπόδισε τὸν Βρυώνην νὰ διαβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, διότι ὁ Τοῦρκος πασᾶς δὲν ἔκρινεν ὀρθὸν νὰ προχωρήσῃ, πρὶν καταστείλῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Διέμεινεν ἀκόμη ὀκτῶ ἡμέρας παρὰ τὸ Χάνι καὶ κατόπιν ἐσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λεβάρδειαν, τὴν ὁποίαν διήρπασαν οἱ Ἀλβανοὶ του. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος παρηκολούθησαν αὐτὸν ἐνοχλοῦντες. Ὁ Βρυώνης κατέλαβε κατόπιν τὰς Θήβας καὶ προή-

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσὸς
 (1770—1824)
 ΑΒ ΣΤΡ
 ΜΤ ΡΕΤ
 ΤΟΥ

Ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτσὸς

λασε πρὸς τὴν Εὐβοίαν, προσπαθῶν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἕλληνας μὲ φιλάνθρωπον τρόπον.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν προσέκρουσεν εἰς τὴν γενναίαν ἀντίστασιν παρὰ τὴν θέσιν Β ρ υ σ ά κ ι α (15 Ἰουλίου) καὶ προχωρήσας ἐκείθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν ὅποιαν, ὅπως εἶδομεν, εἶχον ἀποκλείσει οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν περιχώρων, καὶ ἔσωσε τοὺς δεινῶς κατατρυχομένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Τούρκους (πρώτη πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, 23 Ἀπριλίου—20 Ἰουλίου). Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι οἱ Πελοποννήσιοι ἀρχηγοί, ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, ὁ Σουλιώτης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης κατέλαβον τὸν Ἰσθμόν, οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἠπείλουν νὰ διακόψουν τὰς συγκοινωνίας των.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέα δύναμις τουρκικὴ, 8 χιλ. περίπου ἄνδρες προερχομένη ἐκ Μακεδονίας εἶχε φθάσει μέχρι Λαμίας καὶ προήλυνε πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Βρυῶν. Ἀλλ' οἱ ὀπλαρχηγοὶ Δυοβουνιώτης Πανουργιάς καὶ Γκούρας προσέβαλον αὐτὴν παρὰ τὰ Β α σ ι λ ι κ ά, ἐπὶ τῆς λεωφόρου, ἣ ὅποια ὁδηγεῖ ἀπὸ Λαμίας εἰς Ἀταλάντην, καὶ ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην (25 Αὐγούστου). Ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ἐματαίωσεν ὀριστικῶς τὰ σχέδια τῶν Τούρκων νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ δύο πασάδες ἀπειλούμενοι ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σώματα καὶ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα ἐγκατέλειψαν τὴν Στερεὰν τὸν Ὀκτώβριον καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἠπείρον. Τοιουτοτρόπως ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπέτυχεν.

ΑΛΩΣΙΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἄλλαι ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμεναι θέσεις εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν 25 Ἰουνίου παρεδόθη ἡ Μ ο ν ε μ β α σ ί α καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ Ν α υ α ρ ῖ ν ο ν . Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔδειξαν πολὺ καλὴν διαγωγὴν. Παρὰ τὰς συνθήκας, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ παραδοθέντες Τούρκοι ἔπρεπε μετὰ τῶν περιουσιῶν των νὰ διαβιβασθοῦν εἰς ἀσφαλὲς μέρος, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς μὲν Μονεμβασίας διηρπάγησαν ὅλα τὰ πρά-

γματα τῶν πολιορκουμένων, τοῦ δὲ Νεοκάστρου καὶ τὰ πράγματα διηρπάγησαν καὶ οἱ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Δουλεία αἰώνων εἶχε σκληρύνει τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων μαχητῶν καὶ κατέστησε τὸ μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων ἀδιάλλακτον. Τοῦτο ἐξώθει αὐτοὺς εἰς ἀντιπειθαρχικὰς πράξεις καὶ εἰς ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς. Πρὸ μικροῦ εἶχε θθάσει εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ **Δημήτριος Ὑψηλάντης**, ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀγῶνος ἐν ὀνόματι τῆς Ἀρχῆς καὶ κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τάξιν καὶ πειθαρχίαν.

Ἐν τούτοις ἐπλησίαζον αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς Τριπόλεως. Ἐντὸς τοῦ στενοῦ καὶ πετρώδους χώρου, ὅπου εἶχον συσσωρευθῇ ὑπὲρ τὰς 30 χιλ. ψυχαί, ἐτελεῖτο φρικιαστικὴ τραγωδία. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ νόσοι ἐθέριζον τοὺς πολιορκουμένους. Οἱ Τούρκοι εἶχον κλείσει 38 ἄτομα, ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους ἐντὸς τῆς ὑγρᾶς φυλακῆς τῶν κακούργων, ὅπου ἐσήποντο ρακένδυτοι, φθειριῶντες καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ κακουχίας. Πολλοὶ ἀπέθανον, ἄλλους δὲ ἀπεκεφάλισαν ὑπὸ διαφόρους προφάσεις.

Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐναυάγησαν. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ στρατιῶται ἀνέβησαν τὰ τείχη καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν (23 Σεπτεμβρίου 1821).

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἐπαγιώθη ἡ Ἐπανάστασις, διότι τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Πελοποννήσου ἦτο τελείως ἐλεύθερον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ μὲ τὰ πλούσια λάφυρα ὥπλισαν καλῶς τοὺς ἄνδρας τῶν καὶ οἱ χωρικοὶ ἄφησαν τὰς μαχαίρας καὶ τὰς σφενδόνας. Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ ἐξυψώθη ἀκόμη περισσότερον.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Τοιοῦτοτρόπως τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρῶνη ἐθριάμβευσε διὰ τῆς πτώσεως τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ, ὅπως συνήθως τὸν ἀπεκάλουν, ἀνεδείχθη ὁ στρατηγικώτερος ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ **Κολοκοτρῶνης** κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν οἰκογένειαν κλεφτῶν, ἡ ὁποία προήρχετο ἐκ Λεονταρίου τῆς Μεγαλοπόλεως (Ἀρκαδία). Τὸ ὄνομα Κολοκοτρῶνης ἦτο γνωστὸν καὶ περιβόητον ἤδη τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὰ

δημοτικά ἔσματα ὕμνησαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων. Οὐδείς ἐκ τῆς οἰκογενείας του, καθόσον ἐνεθυμεῖτο, εἶχεν ἀποθάνει ἐκ φυσικοῦ θανάτου. Ὁ

Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης (1770–1843)

ἴδιος δὲ ἐγεννήθη ἐν μέσῳ τοῦ τρόμου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἐπὶ τινος ὅρου ὑποκάτω δένδρου, διότι ὅλοι εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Ὁ πατήρ του ἔπεσε θῦμα τῆς δολιότητος τοῦ Καπετὰν Πασᾶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769. Ὁ Θεόδωρος, νέος ἔτι, ἐπεδόθη εἰς τὸ στάδιον τῶν ὀπλων καὶ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1806 ἐξημέτισε πειρατὴς καὶ τὸ 1810 εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν τῶν Ἰονίων νήσων καὶ προήχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο γνήσιος τύπος κλέφτου. Ἡ μεγάλη κεφαλὴ του, περιβεβλημένη μακρὰν κόμην, ἐπεκάθητο ὑπερηφάνως ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ὤμων του,

τὸ μέτωπόν του ἦτο εὐρύ, τὸ πρόσωπόν του μελαφὸν καὶ τὸ βλέμμα του, καλυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν ὀφρύων, εἶχε κάτι τὸ ἄτρομον καὶ ἐπιβλητικόν. Ἡ βροντώδης φωνή του ἦτο ἐνθαρρυντικὴ διὰ τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἡ περίφημος λοφωτὴ περικεφαλαία του, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ὡς ἄγλος ἀξίωματικός, ηὔξανε τὴν ἐπιβλητικότητά του. Ὁ Κολοκοτρώνης συνήγωνε σπανίαν πείραν τοῦ κόσμου μὲ φωτεινὴν ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων. Ἐπίστευεν εἰς τὴν τελειωτικὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν πίστιν αὐτὴν μετέδιδε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἀπευθύνων εἰς τὸν στρατὸν, ὅσας παρουσιάζετο εὐκαιρία, λόγους θερμούς, ἀπλοῦς καὶ πειστικούς. Συνήθιζε δὲ νὰ λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν ἀνακαλεῖ τὴν ὑπογραφήν του. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος, ἐπὶ τῷ ὁποίῳ ὑπῆρξε σημαντικωτάτῃ ἡ ἐπίδρασίς του, καὶ συγχρόνως εἰς τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ νεωτέρου Ἑλλήνου.

Ἡ σφραγὶς τοῦ Κολοκοτρώνης

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ

Ἐνῷ βραδέως ἐδημιουργεῖτο ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς, ἡ Ἐπανάστασις ἀπέκτησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀξιόλογον πολεμικὸν ὄπλον ἐπὶ τῆς θαλάσσης διὰ τῆς μετατροπῆς τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τῶν νησιωτικῶν εἰς πολεμικά. Ἐνῷ δὲ οἱ ὀπλάρχηχοι τῆς Στερεᾶς ἰδίως διὰ τῆς νίκης τῶν Βασιλικῶν, ἀνεχαίτιζον τὴν προέλασιν, τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἡπόδισε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οἱ Ἕλληνες ἐπληροφορήθησαν ὅτι ἡ ἀρμάδα ἠτοιμάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Πράγματι περὶ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος ἐφάνη εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀποτελούμενος ἀπὸ ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς, τρεῖς φρεγάτες, τρεῖς κορβέττας καὶ πολλὰ μικρότερα. Τότε οἱ τολμηροὶ τῶν Ψαρῶν ναυτικοὶ κατῴρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὸν στόλον τῶν ἀδελφῶν νήσων καὶ τὴν 18 Μαΐου ἐξέπλευσεν ὁ ἡνωμένος στόλος πρὸς βορρᾶν, ἀποτελούμενος ἀπὸ 50 μεγάλα καὶ 15 μικρὰ πλοῖα. Τὴν ἐπομένην οἱ Ἕλληνες διέκριναν κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῆς Μυτιλήνης μίαν φρεγάταν τῶν 48 τηλεβόλων, προφυλακίδα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Μερικὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπλησίασαν αὐτὴν καὶ ἐκανονιοβόλησαν, ἀλλ' οὐδὲν κατῴρθωσαν διὰ τῶν ἀδυνάτων τηλεβόλων των καὶ ἡ φρεγάτα κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ. Ὁ πλοίαρχός της φοβούμενος νυκτερινὴν ἐπίθεσιν ἀνεβίβάσεν ἐπὶ τοῦ σκάφους ἀρκετοὺς στρατιώτας ἐκ τῆς ξηρᾶς.

Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι εὐρισκόμενοι εἰς ἀδυναμίαν νὰ βλάψουν τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον ἐσκέφθησαν νὰ τὸ πυρπολήσουν. Τότε ὁ πρακτικὸς διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πάργιος, ἐπονομαζόμενος

Ἐνδυμασία Σαλαμῖνος

ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΔΙΑ
ΤΗΝ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚὴν ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ
ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Πατατικός, μετέβαλε προχείρως δύο ἀπὸ τὰ μικρότερα πλοῖα εἰς πυρπολικά, ἄλλα δὲ παρήγγειλαν εἰς τὰ Ψαρά.

Τὸ πυρπολικὸν (brulot κοινῶς μπουρλότο) εἶναι πολεμικὸν ὄπλον γνωστὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Χρῆσιν αὐτοῦ ἰδίως ἔκαμαν οἱ Ἄγγλοι κατὰ τῆς ἀρμάδας τοῦ Φιλίππου Β' καὶ κατὰ τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ τελειοποίησις τῶν πολεμικῶν πλοίων ἔθεσε κατόπιν εἰς ἀχρησίαν τὸ πυρπολικόν, ἀλλὰ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἀπέβη ὄπλον τρόμερόν. Τὸ ἑλληνικὸν πυρπολικόν ἦτο συνήθως μικρὸν πλοῖον μὲ δύο πατώματα. Ἐπὶ τοῦ κάτω πατώματος ἐτίθεντο βαρέλια πληρούμενα μὲ εὐφλέκτους ὕλας, πυρίτιδα, οἰνόπνευμα, νάφθα, θεῖον, κληματάρθρακας, πίσσαν, ρητίνην κλπ. Τὰ βαρέλια συνεδέοντο διὰ σωλήνων, ἄνωθεν δὲ αὐτῶν ἤνοιγοντο ὅπαι ἐπὶ τοῦ ἄνω πατώματος. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐτοποθεοῦντο ἄσκοι πλήρεις πίστεως καὶ ρητίνης καὶ ὀνοπνεύματος καὶ νάφθης, ὁλόκληρον δὲ τὸ πλοῖον ἡλείφετο ἔξωθεν διὰ τῶν αὐτῶν εὐφλέκτων ὕλων. Τὸ πυρπολικόν ἔσυρε πάντοτε λέμβον, καλουμένην ἐφόλκιον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐσφύζοντο οἱ ναῦται.

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι ἠγρύπνουν, καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ὁ τολμηρὸς ψαριανὸς πηδαλιούχος **Παπανικολῆς**, ἐξησκημένος ἤδη ἐκ τῶν συγκρούσεων πρὸς τοὺς ἄλγερινοὺς πειρατὰς, κατώρθωσε σφοδρῶς πυροβολούμενος νὰ προσκολήσῃ τὸ πυρπολικὸν του εἰς τὴν πρῶραν τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἡ φρεγάτα ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄέρα καὶ ἐκ τῶν ἀνδρῶν οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν.

Τὸ παρὰ τὴν Ἐρεσσὸν κατόρθωμα ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ψαρά ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος τόσον ἐξεπλάγη ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου παθήματος, ὥστε ἐτράπη εἰς Ἑλλάσποντον καὶ ἐζήτησεν ἀσφάλειαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τηλεβόλων. Ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐπλήρωσαν οἱ ἄθωοι ραγιάδες. Οἱ κάτοικοι τῆς Μυτιλήνης ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς, δεινὴν δὲ καταστροφὴν ὑπέστη ἡ ἀνθοῦσα πόλις τῶν Κυδωνιῶν. Οἱ κάτοικοι τῶν Μοσχονησίων ἐξεπατρίσθησαν. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοικούντων τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας Ἑλλήνων κατῆλθον εἰς τὰ παράλια καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ προσδραμὼν εἰς βοήθειαν ἑλληνικὸς στόλος ἀπέπλευσε μεταφέρων χιλιάδας προσφύγων, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους νήσους καὶ ἔζησαν βίον ἄθλιον.

II. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ἑλληνικωτάτη αὐτὴ χώρα τῆς Βαλκανικῆς ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς εἶχεν ἐλκύσει τὰ βλέμματα τοῦ κατακτητοῦ, ἰσχυροὶ ἀγάδες εἶχον ἐγκατασταθῇ ἀπὸ τῆς κατακτήσεως εἰς τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ ἐξεμεταλλεύοντο τὰ πλούτη αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν ἤμπόδισε νὰ δημιουργηθοῦν κέντρα ἑλληνικώτατα, τὰ ὁποῖα ἤκμασαν εἰς τὸ ἐμπόριον, τὸν πλοῦτον γενικῶς καὶ εἰς τὰ γράμματα, ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Μοναστήριον, αἱ Σέρραι, ἡ Σιάτιστα, ἡ Κοζάνη, ἡ Καστοριά κτλ. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχεν ἐξαπλώσει παντοῦ τοὺς πλοκάμους τῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ οἱ ἄριστοι τῶν Μακεδόνων, πολεμιστῶν ἐμπόρων, διδασκάλων, ἱερέων καὶ προκρίτων εἶχον μυηθῇ εἰς τὰ μυστικὰ τῆς, οἱ δὲ Φιλικοὶ ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐστίας τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία κατεῖχε θέσιν κεντρικὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐθεώρουν ὡς γέφυραν, ἡ ὁποία συνέδεε τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, εἶχον δημιουργήσει εἰς αὐτὴν δύο ἰσχυρὰ στρατιωτικὰ κέντρα, τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὸ Μοναστήριον, καὶ πλεῖστα ἄλλα μικρότερα, εἰς τὰ ὁποῖα διέτῃρουν ἰσχυρὰς φρουράς καὶ στρατιωτικὰ ἐφόδια. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Μακεδονίαν ψυχικῶς εἶχεν ὠριμάσει περισσότερο ἴσως ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, ὁ στρατιωτικῶς ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἔργον δυσκολώτατον ἄνευ τῆς βοήθειας τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ ἡ Μακεδονία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑστερήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξηγέρθη, ἠγωνίσθη ἥρωικῶς καὶ ἔδωκεν ἀρκετὰ δείγματα αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας, τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν ὠφέλησαν σπουδαίως τὸν ἀγῶνα ἐν τῷ συνόλῳ, ἔγραψαν σελίδας ἀθανάτους εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ νὰ ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπανάστασιν.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Κατὰ τὴν γνώμην τῶν Φιλικῶν ὁ ἀγὼν τῆς Μακεδονίας εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ἦτο δυνατόν νὰ διακόψῃ τὴν συγκοινω-

νίαν τοῦ κέντρου τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο εὐκολώτερον νὰ ἐδραιωθῇ ἡ ἐπανάστασις, διότι δὲν ὑπῆρχε πολὺς τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰ μέρη αὐτά. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος εἶχε κατέλθει, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, μετ' ἄλλων Μακεδόνων ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περίφημος ἦτο ὁ **Νικόλαος Κοσμοπούλης** ἐκ Σιατίστης, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, κατήρτισαν τὸ ἐξῆς ἐπαναστατικὸν σχέδιον τῆς Μακεδονίας: Θὰ ἐξηγείρετο κατ' ἀρχὰς ὁ Ὀλύμπος, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἀπροσίτους κορυφὰς του θὰ ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ ἀγῶνος. Κατόπιν θὰ ἐπανεστάτουν ἡ Χαλκιδικὴ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἡ Νάουσα εἰς τὴν Δυτικὴν. Συγχρόνως θὰ κατελαμβάνοντο ἡ διάβασις τοῦ Ἀξιοῦ, τὰ Τέμπη, τὰ στενὰ τῆς Καστοριᾶς καὶ αἱ φύσει ὄχυραὶ τοποθεσίαι Καστανιὰ ἐπὶ τοῦ Βερμίου καὶ Σιάτιστα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἰσχυρότατον στρατιωτικὸν κέντρον τῆς Μακεδονίας, ἡ Θεσσαλονίκη, θὰ ἠπειλεῖτο ἐκ πολλῶν σημείων καὶ θὰ ὑπέκυπτε.

Τὸ σχέδιον ὅμως αὐτὸ δὲν ἐξετελέσθη μὲ ἀκρίβειαν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν πρῶτοι, ἐφάνησαν διστακτικοὶ καὶ ἀνέμενον βοήθειαν καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴν, πρωτεργάτης δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῶς.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Παπαῶς, μία ἀπὸ τὰς ἐξεχούσας μορφὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, κατήγετο ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρῶν, ἀλλ' ἔζησε καὶ ἔδρασεν ἐντὸς τῆς μεγαλοπόλεως αὐτῆς, ὅπου μὲ τὴν τιμίαν καὶ εὐσυνείδητον ἐργασίαν του ἔγινε κάτοχος σημαντικωτάτης περιουσίας, τὴν ὁποίαν διέθεσε καὶ δι' ἄλλους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Παπαῶς ἦτο προσωπικὸς φίλος τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην καὶ ἀνεγνωρίσθη παρ' αὐτοῦ «ὡς πληρεξούσιος ἀρχηγὸς καὶ διοικητὴς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τῆς Κασσάνδρας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης». Λόγω τοῦ πλοῦτου, τῶν ἀγαθοεργιῶν καὶ τῶν ἄλλων του μεγάλων προσόντων ὁ Παπαῶς ἀπέκτησε μέγα γόητρον καὶ κύρος καὶ εἶχε τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην ἐξίσου χριστιανῶν καὶ τούρκων. Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὅλοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ἀπέβλεπον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Παπαῶ, ὡς τοῦ ἐνδεδειγμένου ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ἀτυχῶς ὁ Παπαῶς ἐσπερεῖτο στρατιωτικῶν προσόντων.

Τὴν 23 Μαρτίου 1821 ὁ Παπᾶς, πληρώσας ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων πλοῖον εἰς τὴν Λήμνον καὶ συμπαραλαβὼν ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν του, ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Ἕθωνα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἦσαν μεμνημένοι εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν καὶ ἐδέχθησαν μὲ συγκίνησιν καὶ ἐνθουσιασμόν τὸν Παπᾶν. Εἰς γενικὴν συνέλευσιν οἱ Ἑγούμενοι τῶν Μονῶν, πολλοὶ ἐπίσημοι μοναχοὶ καὶ ὁ Παπᾶς ἀπεφάσισαν μυστικῶς τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται. Συγχρόνως ὁ Παπᾶς διέταξε τὴν στρατολογίαν τῶν δυναμένων νὰ φέρουν ὅπλα μοναχῶν καὶ τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.

Ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης, εἴτε πληροφορηθεὶς τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν εἴτε διὰ λόγους προνοίας, ἀπέστειλε σημαντικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἡ προκλητικότης ὅμως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ ἠπεῖλει γενικὴν σφαγὴν τῶν γκιοῦρηδων, ἐπέσπευσε τὰ πράγματα. Περί τὰ μέσα Μαΐου 1821 οἱ κάτοικοι τοῦ Πολυγύρου ὀπλισθέντες ὀρκίζονται εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ κηρύττουν τὴν ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ ἐξώντωσαν τὴν ἐξ ὀλίγων ἀνδρῶν φρουρὰν τῆς πόλεως των, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐνῶ δὲ μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ὁ τοῦρκος διοικητὴς ἀπεκεφάλιζε πολλοὺς σημαίνοντας προκρίτους καὶ τὸν ἐπίσκοπον Κίτρους, εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὁ Παπᾶς ἐν γενικῇ συνελεύσει εἰς τὰς Καρυὰς ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν. Συγχρόνως ἐπανεστάτησαν ἡ Κασσάνδρα, τὰ Μαδεμοχώρια καὶ γενικὴ ἐξέγερσις ἐσημειώθη εἰς ὅλην τὴν Χαλκιδικήν.

Τὰς πρώτας, οὐχὶ πολὺ σημαντικὰς, ἐπιτυχίας τῶν ἐπαναστατῶν ἐπηκολούθησεν ἀπογοήτευσις. Οἱ ἐπαναστάται πρὸ τοῦ ὄγκου τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἐκινητοποίησαν οἱ Τοῦρκοι ἐκ Θεσσαλονίκης, ἡσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἔξω βοήθειας. Αἱ ἀνθηραὶ κωμοπόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, Πολύγυρος, Βασιλικὰ, Γαλάτιστα, παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, οἱ δὲ ἐπαναστάται ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν, ἄλλοι μὲν εἰς τὴν Κασσάνδραν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ καὶ 5 χιλ. πρόσφυγες ἐκ Χαλκιδικῆς. Ὄταν δὲ ὁ σουλτάνος ἐπληροφορήθη τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέγερσιν, τόσον ἐταράχθη ὥστε ἔστειλε διοικητὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἀνδρὰ ἐξαιρετικόν, τὸν Ἀμποῦλ Ἀβούδ, μὲ τὴν διατα-

γὴν νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπαναστάτας. Πράγματι ὁ Ἀμποῦλ Ἀβούδ ὀδηγῶν στρατὸν ἐκ 14 χιλ. ἐξεστράτευσεν περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὰ τελευταῖα ἵχνη τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Παπᾶς, καταναλώσας ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος καὶ οἰκτρῶς ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν, μόλις κατῴρθωσε νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς ψαριανὸν πλοῖον καὶ ἀνεχώρησε κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Ὑδραν, σκοπὸν ἔχων μὲ μέας βοηθείας νὰ ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς Μακεδονίας. Περιπλέων ὁμως τὸν Καφηρέα ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ δὲ νεκρὸς του μετεφέρθη εἰς τὴν Ὑδραν, ὅπου ἐτάφη μὲ τιμὰς ἀρχιστρατήγου.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ (ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1822)

Ἡ Δ. Μακεδονία, ἡ ὁποία δὲν ἐκινήθη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξηγέρθη τὸ 1822, μὲ κέντρον τὴν ἡρωικὴν Νάουσαν, εἰς τὰς βορεινὰς ὑπωρεῖας τοῦ Βερμίου. Ἡ ἐπανάστασις διεξήχθη ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας :

Ὁ Ἀμποῦλ Ἀβούδ ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, ἔλαβε σύντονα καὶ αὐστηρὰ μέτρα, διὰ νὰ προλάβῃ ὁμοίας ἐπαναστατικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν.

Ἐκάλεσε νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἢ εἰς τὰ κατὰ τόπους τουρκικὰς ἀρχὰς οἱ ἐπιφανέστεροι πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ τῶν πόλεων Βεροίας, Ναούσης, Σιατίστης, Κοζάνης, Μοναστηρίου, Καστοριάς, Κλεισούρας κ.ἄ. Ἰδιαίτερος διέταξε νὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιόν του οἱ ὀπλαρχηγοὶ Διαμαντῆς Νικολάου καὶ Γούλας Δράσκος ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον, ὁ Ζαφειράκης ἀπὸ τὴν Νάουσαν, ὁ Καρατάσος ἀπὸ τὴν Βέροian καὶ ὁ Γάτσος ἀπὸ τὰ Βοδενά (Ἐδεσσαν). Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐκλείσθησαν εἰς τὰς φυλακὰς, ἄλλοι ἡρνήθησαν νὰ ὑπακούσουν. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι ὁ Ζαφειράκης, ὁ Καρατάσος καὶ ὁ Γάτσος, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν τὸν ἀγῶνα καὶ ἔγιναν ἡ ψυχὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν.

Ὁ Ζαφειράκης Θεοδοσίου ἦ, ὅπως συνήθως ὠνομάζετο, ἀπλῶς Ζαφειράκης, ἐγεννήθη εἰς τὴν Νάουσαν τὸ 1773 καὶ διὰ τῆς ἐργατικότητος καὶ τῆς τιμιότητός του ἀπέκτησεν εἰς τὴν πατρίδα του ὅποιαν θέσιν καὶ ὁ Παπᾶς εἰς τὰς Σέρρας. Εἶχε σχεδὸν ἡγεμονικὴν δύναμιν μεταξὺ

τῶν συμπατριωτῶν του, ἐμυήθη ἐνωρὶς εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνδεδειγμένος ἀρχηγὸς τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Ὁ **Καρατάσος** καὶ ὁ **Γάτσος**, ὁ πρῶτος ἐκ Βεροίας καὶ ὁ δεῦτερος ἐξ Ἑδέσσης, ἦσαν ὑπερπεντηκοντούταις, ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Καὶ οἱ δύο, παλαιοὶ πολεμισταὶ καὶ διάσημοι κλέφται, εἶχον μακρὰν πολεμικὴν πείραν, μεγάλην ἐπιβολὴν εἰς τὰ ὑπ' αὐτοὺς ἀτίθασα στρατιωτικὰ σώματα καὶ ἐγνώριζον καλὰ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ τεχνάσματα τῶν Τούρκων. Πρωτόγονοι εἰς τοὺς τρόπους των καὶ ἀτρόμητοι εἰς τοὺς κινδύνους πολλάκις μέχρις ἀγριότητος, ἦσαν ἀπαράμιλλοι ἀρχηγοὶ ἀτάκτων σωμάτων καὶ σπουδαῖοι ἐπαναστατικοὶ παράγοντες.

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀρχηγοί, μερικοὶ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πρόκριτοι διαφόρων πόλεων, ὁ Βαρβαρέσος ἀπὸ τὴν Καστορίαν, ὁ Νιόπλιος ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, ὁ Ναοὺμ ἀπὸ τὴν Ἑδεσσαν κ.ἄ., συνῆλθον εἰς τὴν Μοῦνην τῆς Παναγίας εἰς Δοβρᾶ, μεταξὺ Βεροίας καὶ Ναούσης. Ἐκεῖ ἐλήφθησαν σοβαραὶ ἀποφάσεις, νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ ἐπανάστασις χωρὶς νὰ περιμένουν βοήθειαν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ προσβληθῇ τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν Νάουσαν στρατιωτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων, ἡ Βέροια. Τὴν 22 λοιπὸν Φεβρουαρίου 1822 συνελήφθη ἡ μικρὰ φρουρὰ τῆς Ναούσης καὶ ὑψώθη ἡ σημαία τῆς ἐπανάστασεως. Τὴν ἐπομένην οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καρατάσος καὶ Γάτσος μὲ 1800 πολεμιστὰς προσέβαλον τὴν Βέροιαν. Οἱ δύο ὀπλαρχηγοὶ δὲν ὑπῆρξαν πολὺ εὐτυχεῖς εἰς τὴν νυκτερινὴν καὶ αἰφνιδιαστικὴν ἀπόπειράν των, οἱ δὲ Ὀλύμπιοι ἀρχηγοί, μετὰ τῶν ὁποίων εἶχον συνεννοηθῇ νὰ συγχρονίσουν τὴν ἐπίθεσιν, δὲν ἐφάνησαν. Εὐτυχέστεροι ὑπῆρξαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας (12 Μαρτίου), ὅτε καὶ μετὰ ἐνισχύσεως ὑπὸ τὸν Ζαφειράκην ὀχυρωθέντες εἰς τὴν ἱστορικὴν Μοῦνην Δοβρᾶ ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν 4 χιλ. Τούρκων ἐκ Βεροίας ὑπὸ τὸν Κεχαγιᾶ μπέην, ἀφοῦ ἐπροξένησαν εἰς αὐτοὺς σημαντικὰς ζημίας φονεύσαντες καὶ 1500 περίπου.

Ὁ τοῦρκος πασᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἔξεμάνη διὰ τὸ κατόρθωμα τῶν γκιαούρηδων εἰς Δοβρᾶ καὶ τὴν 14 Μαρτίου ἐνεφανίσθη εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ναούσης μὲ μεγάλας δυνάμεις, 16 χιλ. μαχητῶν, ἱππικὸν καὶ 10 κανόνια. Εἰς τὰ τείχη καὶ τοὺς προμαχώνας τῆς Ναούσης ἔλαβον χώραν συγκρούσεις καὶ διεδραματίσθησαν ἥρωικὰ κατορθώματα ὑπενθυμίζοντα τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἀγῶνάς του. Ἡ

πόλις ἀντεστάθη ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα. Τὴν 6 Ἀπριλίου, ἡμέραν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου, οἱ Τοῦρκοι παρεβίασαν τὰς πύλας τοῦ τείχους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς τὸ πῦρ, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Εἰς τὴν Νάουσαν, ὡς εἰς τόπον ἀσφαλῆ, εἶχον συρρεύσει πολλοὶ χιλιάδες ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐκ τῶν περιχώρων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αἱ οἰκογένειαι τοῦ Καρτάσου καὶ τοῦ Γάτσου. Ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν ἢ δὲν κατώρθωσαν κατὰ τινα τρόπον νὰ

διαφύγουν, ἤχμωσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου.

Τὴν ἐπομένην, 7 Ἀπριλίου, ἔπεσε καὶ ὁ πύργος τοῦ Ζαφειράκη, ἀφοῦ διὰ τοῦ ἥρωικοῦ ἀντιπερισπασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔδωκε καιρὸν εἰς πολλοὺς νὰ σωθοῦν.

Πλήθος ὁμως γυναικῶν καὶ παιδῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς μικρὸν ὄχυρόν πλησίον τοῦ πύργου τοῦ Ζαφειράκη, δὲν ἐπρόλαβον νὰ σωθοῦν καί, ἀντὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ὅπου δὲν τοὺς ἀνέμενε τίποτε ἄλλο παρὰ ἐξευτελισμὸς καὶ ἀτίμωσις, ἐπρότιμῃσαν νὰ κρημνισθοῦν ἀπὸ ἑνα ὕψωμα εἰς τὸν καταρρακτώδη ποταμὸν Ἀραπίτσα καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ἀφρίζοντα νερά. Οὕτω ἀπὸ τὴν θλιβεράν καὶ ὀλοσχερῇ καταστροφῇ τῆς Ναούσης δὲν ἔλειψε καὶ τὸ ἥρωϊκὸν Ζάλογγον.

Ἐνδυμασία Μυκόνου

Ἐνδυμασία Πόρου-Ὑδρας

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ πτώσις καὶ ἡ καταστροφή τῆς Ναούσης ἐσήμαινε τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Δ. Μακεδονίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ Ζαφειράκης, Καρατάσος καὶ Γάτσος, διαφυγόντες τὴν σύλληψιν, προσεπιάθησαν μὲ ὀλίγους ἄνδρας νὰ καταφύγουν εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖ τοὺς ἥρωικούς των ἀγῶνας. Ἐκ τούτων οἱ μὲν Καρατάσος καὶ Γάτσος μὲ 300 Μακεδόνας, μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους ἀνὰ τὴν Δ. Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἔφθασαν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου. Ὁ Ζαφειράκης ὅμως μὲ ἓνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Καρατάσου καὶ δώδεκα ἄλλους ὁπαδούς προδοθέντες περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος καὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι παρὰ τὴν Βέροian μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν. Αἱ κεφαλαὶ τοῦ Ζαφειράκη καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρατάσου ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμποῦλ Ἀβούδ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐξετέθησαν πρὸς κοινὴν θέαν.

Μόλις τὴν 22 Μαρτίου 1822 ἔφθασεν εἰς τὸν Ὀλυμπον ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενομένη ἐκ μέρους τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου βοήθεια. Ἄν καὶ ἡ βοήθεια ἦτο ἀσήμαντος, οἱ ὁπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐκινήθησαν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Οἱ Τοῦρκοι ἀνέπτυξαν μεγάλην δραστηριότητα καὶ κατέπνιξαν τὸ κίνημα ἐν τῇ γενέσει του. Τοιοῦτοτρόπως μὲ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸν Ὀλυμπον ἔσβησε καὶ ἡ τελευταία ἐστία ἀντιστάσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Πολλοὶ Μακεδόνες καταφυγόντες εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα ἐπολέμησαν ὑπὸ τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς γενναϊότατα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος. Παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Μακεδόνων, ἡ ἐπανάστασις ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκίμησῃ ἕνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας διέθετον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἡ μακεδονικὴ γῆ πρώτη ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τοῦ πολυαριθμοῦ ἐχθροῦ τὸν ὁποῖον ἔφθειρε καὶ ἀπησχόλησεν ἐπὶ 15 συνεχεῖς μῆνας καὶ ἐν τέλει προσεφέρθη ὡς ἱερὰ θυσία διὰ τὸ μετέπειτα κέρδος τοῦ ἀγῶνος.

III. Η ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κρίσιμον διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, διότι ὁ σουλτάνος καὶ οἱ πασάδες του κατέβαλον

ἐντατικὴν προσπάθειαν, διὰ τὰ πλήξουν ἀποτελεσματικῶς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο τὸ πλέον ἐνδοξον ἔτος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ πλουσιώτερον εἰς ἡρωικὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιστῶν μας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶχε καταπνιγῇ εἰς τὰ βορειότερα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Στερεὰν ὁμως, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους εἶχεν ὀριστικῶς στερεωθῇ καὶ τοῦτο ἀνησύχει τὴν Πύλην. Διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον, παρακινούμενον ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ τοῦ Ἑγγλοῦ πρέσβευτοῦ, δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ περὶ συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀπεφάσισε διὰ συντόνου ἐνεργείας νὰ συντρίψῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Τὰ πράγματα ἐφαίνοντο εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Τούρκους. Εἰς τὰς 24 Ἰανουαρίου 1822 κατεβλήθη τελικῶς ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἀλῆ. Ὁ νικητὴς Χουρσίτ, ἀφοῦ δι' ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων καὶ περιποιήσεων ἐπέτυχεν πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει παρὰ τοῦ γηραιοῦ σατράπου, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν καὶ ἔστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κεφαλὴν του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του καὶ τῶν ἐγγόνων του. Συνεπῶς τὸ πολιορκητικὸν σῶμα ἔμενεν ἐλεύθερον, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν νικητὴν νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Τοῦρκοι πασάδες κατέστρωσαν τὸ ἐξῆς σχέδιον : Ὁ Χουρσίτ μὲ τὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας καὶ διερχόμενος διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους θὰ ὑπέτασσε τὴν χώραν μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν θὰ διεπεραιώμετο ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δεύτερος τουρκικὸς στρατὸς βαδίζων διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ δύο στρατοὶ ἐνούμενοι ἔμελλον νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν κοιτίδα της. Τὴν δρᾶσιν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἐπρόκειτο νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ τουρκικὸς στόλος, συντρίβων τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ μεταφέρον τὸν στρατὸν τῆς Δυτ. Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν πεποίθησιν τῶν Τούρκων στρατηγῶν συνεμερίζοντο καὶ οἱ φίλοι τῆς Τουρκίας διπλωμάται τῆς Εὐρώπης καὶ μετὰ θριάμβου ἀνήγγελλον ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Ἐκ τῶν τριῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας διελάμβανε τὸ τουρκικὸν σχέδιον, προηγῆθη ἡ κατὰ θάλασσαν. Ἡ Χίος, ἡ πλουσιω-

τάτη καὶ εἰρηνικωτάτη ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ κίνημα, ὑποκινηθεῖσα ἀπὸ τολμηροὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἔξωθεν. Ὁ ριψοκίνδυνος δηλαδὴ ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων ἐπαινασταῶν **Λογοθέτης Λυκοῦργος**, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Χίου ἐμποροῦ **Ράλλη**, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ 1500 ἀνδρῶν τὴν 10 Μαρτίου. Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ αἰφνιδισθεῖσα ἀπεσύρθη εἰς τὸ φρούριον τῆς πόλεως καὶ ἡ νῆσος παρεδόθη εἰς τοὺς Σαμίους ἐλευθερωτὰς, οἱ ὅποιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ κατέλαβον αὐτήν. Δὲν

Ὁ **Καρά Ἀλῆς**

κατῶρθωσαν ὅμως νὰ ἐκπορθήσουν τὸ φρούριον.

Τὸ πτόλμημα τῆς Χίου προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ σουλτάνος ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς προσωπικὴν προσβολὴν καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χαρεμίου ἐζήτουν διὰ φωνῶν τὴν τιμωρίαν τῶν στασιαστών, διότι τὴν Χίον εἶχε παραχωρήσει ὁ σουλτάνος εἰς τὴν ἀδελφὴν του πρὸς κάρπωσιν τοῦ ἐκ τῶν μαστιχοδένδρων φόρου. Ἡ Πύλη ἐφυλάκισεν ἀμέσως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους καὶ ἀπεκεφάλισεν ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ Μαρ-

τίου ὁ Καπετὰν πασᾶς **Καρά Ἀλῆς** ἐνεφανίσθη μετὰ 46 πλοίων εἰς τὸ βόρειον στόμιον τοῦ μεταξὺ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς καὶ τῆς νήσου στενοῦ καὶ μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν ἀπεβίβασεν 7 χιλ. στρατιώτας εἰς τὴν νότιον τῆς νήσου ἀκτὴν (30 Μαρτίου), συγχρόνως δὲ ἐπετίθετο ἐκ τοῦ φρουρίου κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ τουρκικὴ φρουρὰ. Ἡ πόλις καὶ τὰ περίχωρα παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἐνῶ οἱ Σάμιοι μετὰ βραχείαν, ἀλλὰ κραταιὰν ἀντίστασιν ἐσώθησαν ἐπὶ τινων ψαριανῶν πλοίων, ἐγκαταλείψαντες τὴν νῆσον

εἰς τὴν τύχην της. Εὐθύς ἀμέσως διεπεραιώθησαν τὰ ἀσιατικὰ στίφη, τὰ ὅποια εἶχον συναθροισθῇ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας, κεντριζόμενα ὑπὸ τῆς δίψης τῆς λείας καὶ τῆς παροτρύνσεως τῶν δερβισῶν, καὶ ἤρχισαν δεινὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν. Μετ' ὀλίγον τεσσαράκοντα καπνίζοντα χωρία μετὰ τῆς πόλεως καὶ σωρεῖα πτωμάτων ἦσαν θύματα τῆς τουρκικῆς μανίας.

Οὕτω τὸ Πάσχα τοῦ 1822 ἐβάφη εἰς τὸ αἷμα τῶν Χίων, ὅπως εἶχε βαφῇ τὸ Πάσχα τοῦ 1821 εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν θυμάτων τῆς Κων)πόλεως. Χιλιάδες Χίων ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Τύνιδος καὶ ἄλλαι χιλιάδες διεσπάρησαν εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους. Εἰς ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἐχάρισαν τὴν ζωὴν οἱ Τοῦρκοι, διὰ γὰρ περι- **1822** ποιοῦνται τοὺς περιφήμους κήπους τῶν μαστιχοδένδρων. Ὑπολογίζουν ὅτι ἐκ τῶν 100 χιλιάδων κατοίκων τῆς νήσου 23 χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ 47 χιλιάδες ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἡ αἵματηρὰ τραγωδία τῆς Χίου ἔδωκε νέαν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὁσμανικὴ φυλὴ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν Ρώσων ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνυπάρχουν εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, ἐνῶ τούναντίον ἐξησφάλιζε τὴν συμπάθειαν τῶν Εὐρωπαίων ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δημοσιογράφοι ἔδωκαν φρικιαστικὰς περιγραφὰς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου, ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὰς καὶ ποιηταὶ τῆς περιωπῆς τοῦ Οὐγκώ ἔψαλαν τὴν θλιβεράν καταστροφὴν.

ΑΠΟΚΡΟΥΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Ἄλλὰ τὸ τουρκικὸν κακούργημα δὲν ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ ἀτιμώρητον. Ὁ ἀγωνιζόμενος ἑλληνισμὸς ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐζήτηε ἐκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ὥραίας νήσου. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκινήθη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὅποιος ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Χίου ἀποτελούμενος ἐκ 56 πλοίων. Οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τὸν τουρκικὸν στόλον διὰ πυρπολικῶν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ὑδραῖος **Πιπῖνος** καὶ ὁ ψαριανὸς **Κωνστ. Κανάρης**. Οἱ δύο ναυτικοὶ πλεύσαντες βραδέως ἔνεκα τῆς ἐπικρατούσης νηνεμίας ἐφθασαν εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς Χίου καὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας καὶ τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς

τὴν 7 Ἰουνίου διωλίσθησαν ὡς σκιαὶ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου ἐναυλόχει ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἦτο ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ραμαζανίου, τὰ πλοῖα ἦσαν φωταγωγημένα καὶ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν διασκέδασιν. Ὁ Καρὰ Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει εἰς δεῖπνον τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ξηρᾶς, ἡ ναυαρχίς του ἤστραπτεν ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀντήχει ἀπὸ φωνὰς καὶ εὐθυμίας, ἐνῶ ἀπὸ τῆς πρύμνης ἐκρέματο ἡ

Κωνσταντῖνος Κανάρης (1790-1877)

αἰμοस्ताγῆς κεφαλὴ καὶ αἱ ἀποκεκομμένοι χεῖρες Ἑλληνος ἀξιωματικοῦ. Ὁ Κανάρης ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καί, πρὶν ἢ ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι, ἤναψεν αὐτό. Αἱ φλόγες μετεδόθησαν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἡ ὁποία ἐπυρπολήθη καὶ ἀνετινάχθη μετ' ὀλίγον, ὅταν αἱ φλόγες ἔφθασαν εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ὑπὲρ τὰς 2 χιλ. Τοῦρκοι εὗρον τὸν θάνατον καὶ αὐτὸς ὁ αἰμοस्ताγῆς Καρὰ Ἀλῆς ἐπιβιβαζόμενος εἰς λέμβον ἐπληγώθη θανασίμως ἐξ ἀνημμένης κεραίας, ἡ ὁποία ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, καὶ μετακομισθεὶς εἰς τὴν ἀκτὴν ἐξέπνευσεν ἐκεῖ, ὅπου

πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀπαγχονίσει τοὺς ὁμήρους τῶν Χίων. Ὁ Πιπῖνος δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του, διότι οἱ Τοῦρκοι κατῴρθωσαν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ πυρπολικόν.

Τὸ κατῴρθωμα τοῦ Κανάρη προυξένησε κατάπληξιν εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι μὴ θεωροῦντες τὰ ὕδατα τῆς Χίου ἀσφαλῆ ἀπέπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἀφοῦ ἡ ἀτυχὴς νῆσος ἐδοκίμασε καὶ πάλιν τὴν μανίαν των, διότι, ἐκδικούμενοι τὴν ἀπώλειαν τῆς ναυαρχίδος, κατέστρεψαν τὰ Μαστιχοχώρια. Ἡ κυριαρχία τῆς θαλάσ-

σης εξησφαλίσθη καὶ πάλιν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ὁσάκις δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξήρχετο τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ φόβος τοῦ πυρπολικοῦ παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ. Οἱ Ἕλληνες πυρποληταί, μαυρισμένοι καὶ ἀσκεπεῖς, μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν ἔνδοξον Κανάρην, ἔφθασαν εἰς τὰ Ψαρά καὶ διηυθύνθησαν ἀμέσως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου ἀνέπεμψαν εὐχαριστήριον δέησιν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν σωτηρίαν των. Ὁ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς μὲ ἀνακούφισιν καὶ ἱκανοποίησιν ἐπληροφόρηθη τὸ κατόρθωμα τοῦ τολμηροῦ πυρπολητοῦ.

Ὁ **Κωνστ. Κανάρης** (1790—1877), ὁ διασημότερος τῶν Ἑλλήνων πυρπολητῶν, ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο κυβερνήτης μικροῦ ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ἐσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν μεταβληθεὶς ἀπὸ ἐμποροπλοίαρχον εἰς καταδρομέα καὶ πυρπολητὴν. Αἱ μεγάλαι περιστάσεις ἀνέδειξαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἐπιτήδειον ναυτικὸν καὶ συγχρόνως συνετέλεσαν εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν του, ὥστε βραδύτερον ἀνεμείχθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΤΑ

Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ πράγματα δὲν ἦσαν πολὺ εὐχάριστα διὰ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Τούρκοι παρεσκεύαζον μεγάλην ἐπίθεσιν, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις ὑπέστη εἰς πολλὰ σημεῖα πλήγματα. Οἱ Τούρκοι κατέπνιξαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐξέγερσιν τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπίσης ἐξέπνευσεν ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἀφοῦ ἐφονεύθη ὁ γενναῖος ὑπερασπιστὴς τῶν Βρυσακίων Ἄγγελῆς καὶ ὁ ἐλθὼν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ υἱὸς τοῦ Μπέη τῆς Μάνης **Ἡλίας Μαυρομιχάλης**. Σημαντικὴν ἐπιτυχίαν εἶχεν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Θεσσαλίας, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (9 Ἰουνίου 1822).

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ἐστρέφετο πρὸς τὴν Δυτ. Ἑλλάδα. Ὁ ἐλευθερωθεὶς διὰ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων τουρκικὸς στρατὸς ἦτο ἐτοιμος νὰ δράσῃ. Προσέβαλε τὸν προμαχῶνα τῆς Δυτ. Ἑλλάδος, τὸ Σούλι, καὶ διὰ σημαντικῶν δυνάμεων ἤρχισε τὴν προέλασιν πρὸς τὴν Δυτ. Ἑλλάδα. Ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο εἷς ἐκ τῶν δραστηριωτάτων Τούρκων

στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς, ὁ **Μεχμέτ Ρεσίτ** πασᾶς, ἐξωμότης, υἱὸς ἱερέως ἀπὸ τὴν Γεωργίαν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουν **Κιουταχῆν**. Συμφέρον τῆς ὅλης ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο νὰ μὴ συντριβῇ ὁ ἀνδρεῖος ὀρεινὸς λαὸς τοῦ Σουλίου, ὁ ἀποτελῶν τὴν προφυλακὴν τῆς Ἡπείρου, καὶ νὰ ἀναχαιτισθῇ ἡ τουρκικὴ προέλασις.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ φαναριωτικῆς καταγωγῆς πολυτευόμενος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει ἤδη τὴν προεδρείαν τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, προπαρεσκεύασε μίαν ἀπὸ τὰς ἀξιολογώτερας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἀγῶνος. Κατήρτισεν εἰς τὰς Πάτρας ἐκστρατευτικὸν σῶμα πρὸ πάντων ἀπὸ εὐρωπαϊκῶς ἡσκημένους στρατιώτας καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν εὐρωπαϊοὶ ἀξιωματικοί, Γάλλοι, Γερμανοί, Ἰταλοί, Πολωνοί. Τὴν δύναμιν αὐτὴν ἐνίσχυσαν 1000 περίπου Μανιάται ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Διεπεραίωσε τὸν στρατὸν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου διὰ τῆς προσελεύσεως νέων στρατιωτῶν τὸ ἐκστρατευτικὸν σῶμα ἀνῆλθεν εἰς 4 χιλιάδας ἀνδρας.

Ὁ Μαυροκορδάτος ὅμως διέσπασε τὴν δύναμιν αὐτὴν, διότι ἔστειλε κατ' ἀρχὰς 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἡπείρου Φανάρι, ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τὴν Κιάφαν. Τὸ κύριον σῶμα ἐβάδιζε βραδέως διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελῷου. Παρὰ τὸ Κομπότι οἱ φιλέλληνες γερμανοὶ ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν βυτεμβέργιον **Νόρμαν** εἶχον σημαντικὴν ἐπιτυχίαν κατὰ συντάγματος τουρκικοῦ ἵππικοῦ. Ἐυχαρυνθεὶς ὑπερβολικὰ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν διέσπασεν ἐκ νέου τὰς δυνάμεις του καὶ μέρος αὐτῶν ἔστειλεν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην εἰς τὴν Κιάφαν διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ πρὸς τὸ Πέτα, βορειοανατολικῶς τῆς Ἀρτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχε μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν ὁ Κιουταχῆς.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης συνήντησεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, ἀπεκρούσθη καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Πέτα. Οἱ Μανιάται προσεβλήθησαν ἀπὸ νεωτέρας δυνάμεις εἰς τὸ Φανάρι, ὑπέστησαν σοβαρὰς ἀπωλείας καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κυριακούλης ἐφονεύθη, ἡ δὲ

ἐπιχείρησις τοῦ Μαυροκορδάτου κατέληξεν εἰς πραγματικὴν καταστροφὴν. Ὁ Κιουταχῆς μὲ 6 χιλ. συνέτριψε τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν εἰς τὸ Πέτα. Οἱ φιλέλληνες διὰ τῆς ἀνδρείας των ἀνεκάλεσαν εἰς τὴν μνήμην τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσαν ἢ νὰ χύσουν τὸ αἷμα των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Μόλις 25 ἐξ αὐτῶν διήνοιξαν ὁδὸν διὰ τῶν τουρκικῶν τάξεων πρὸς τὸ Μεσολόγγιον. Ἄλλοι 400 ἀπὸ τοὺς καλυτέρους πολεμιστὰς τῆς Ἑλλάδος ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ Τοῦρκοι ἐπανηγύρισαν τὴν νίκην εἰς τὴν Ἄρταν μὲ κανονιοβολισμοὺς καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων (4 Ἰουλίου 1822).

Ἡ παρὰ τὸ Πέτα καταστροφή εἶχε σημαντικὰς συνεπεῖας. Οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἐσυνθηκολόγησαν καὶ ἀπῆλθον πάλιν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ὡς δὲ ἡ Δυτ. Ἑλλὰς ἐφαίνετο στρατιωτικῶς χαμένη.

ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Οἱ δύο Τοῦρκοι πασάδες, Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς, χωρὶς νὰ συναντήσουν ἀντίστασιν, ἀπέκλεισαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῷ συγχρόνως στόλος τουρκικὸς ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Αὕτῃ εἶναι ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (Νοέμβριος 1822).

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μὲ τὰ λείψανα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα, 60 περίπου ὀπλοφόρους, εἶχον καταφύγει εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ προβλέψαντες τὴν τουρκικὴν ἐπίθεσιν ἀπέστειλαν τὸν περισσότερον ἄμαχον πληθυσμὸν εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἐστρατολόγησαν τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὅπλα καὶ ηὔξησαν τοὺς μαχητὰς εἰς 360. Μὲ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς ἄνδρας κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς πρώτας ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν σύμφωνοι. Ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Γιουσὺ ἦσαν τῆς γνώμης νὰ προσβάλουν τὸ σαθρὸν τεῖχος καὶ δι' ἰσχυρᾶς ἐφόδου νὰ γίνουν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ Βρυώνης ἀντιθέτως ἐφρόνει ὅτι μέσα εἰς τὴν γενικὴν ἐρήμωσιν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ἦτο συμφέρον νὰ διατηρηθῇ ἡ πόλις ἐκείνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου καὶ ἦτο τῆς γνώμης νὰ καταλάβουν τὸ Μεσολόγγιον διὰ συμβιβασμοῦ.

Οἱ πολιορκούμενοι ἐξεμεταλλεύθησαν ἐπιτηδείως τὴν ἄσυν-

φωνίαν τῶν Τούρκων πασάδων καὶ ἤρχισαν μακρὰς διαπραγματεύσεις, μὲ τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν καιρὸν. Ἐν τῷ μεταξύ ἐφάνη ὁ Μιαούλης μὲ ἑπτὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τέσσαρα σπετσιώτικα, τὰ ὁποῖα διεσκόρπισαν τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ ἔφεραν τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις τοῦ Μεσολογγίου ηὔξήθη εἰς 1500 ἄνδρας. Αἱ διαπραγματεύσεις τότε διεκόπησαν καὶ οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ παρήγγειλαν εἰς τοὺς Τούρκους, «ἂν θέλετε τὸν τόπο μας, ἐλάτε νὰ τὸν πάρετε».

Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἔχασαν πολῦτιμον καιρὸν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων (24–25 Δεκεμβρίου 1822). Τὸ ἡθικὸν τοῦ στρατοῦ τῶν εἶχε πολὺ καταπέσει, διότι ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη, συγχρόνως δὲ ὁ χειμὼν ἐπροχώρει καὶ ἐστενοχώρει αὐτοὺς, αἱ τροφαὶ ἐσπάνιζον, βροχαὶ συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι ἐπιπτον καὶ ἀσθένειαι ἐμάστιζον τὸ στρατόπεδον. Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων ἔγινε γνωστὸν καὶ ἡ ἐπίθεσις κατέληξεν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν μὲ μεγάλην σπουδὴν καὶ ἐν πανικῷ νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν 10 κανόνια, τὰς σημαίας τῶν καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Μεγαλυτέραν καταστροφὴν ὑπέστησαν κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἀχελώου, ἐνῷ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Πρέβεζαν. Πολλοὶ ἐπνίγησαν εἰς τὸν πλημμυρίσαντα ποταμόν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἄοπλοι καὶ κακῶς ἔχοντες, ἔφθασαν εἰς τὸν Κραβασαρᾶν καὶ διέπλευσαν εἰς τὴν Πρέβεζαν (21 Φεβρουαρίου 1823). Ἐκ τῶν 11 χιλιάδων, ὅσοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Τοιουτοτρόπως καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ τουρκικοῦ σχεδίου, ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Δ. Ἑλλάδος, παρὰ τὰ πρῶτα ἀτυχήματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Πέτα, κατέληξεν εἰς ἀποτυχίαν. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ τρίτον μέρος τοῦ σχεδίου, τὸ σπουδαιότερον, τὴν τύχην δηλαδὴ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Αἱ σημαντικώτεραι τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ διαθέσιμοι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, συνεκεντρώθησαν περὶ τὴν Λάρισσαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1822 εἶχε γίνει ἀξία λόγου προετοιμασία

διὰ τὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐστρατείαν. Ἡ ἀρχηγία τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν ἐδόθη εἰς τὸν δαμαστὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Χουρσίτ, ἀλλ' εἰς τὸν **Μεχμέτ πασᾶν Δράμαλην**, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστῇ περιφανής, διότι κατέπνιξε μὲ ἀσυνήθη εἰς τοὺς Τούρκους δραστηριότητα τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πηλίου. Ὁ σουλτάνος ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς σ ε ρ α σ κ έ ρ η ν (στρατάρχη) καὶ τὸν περέβαλε διὰ μεγάλης ἐμπιστοσύνης, τὸ ὁποῖον ὁ Χουρσίτ εἶδε μετὰ δυσφορίας.

Κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη, 24 χιλ. πεζοὶ καὶ 8 χιλιάδες ἵππεις, ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Λαμίαν μετὰ σημαντικοῦ πυροβολικοῦ. Ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ἰδεῖ τὴν παρέλασιν τόσον σημαντικῶν δυνάμεων. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος δὲν κατῴρθωσαν νὰ σταματήσουν τὸ κύμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὴν περὶ τὴν Κωπαΐδα πεδιάδα, ἐξεχύθη εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ δὲν ἐπρόφθασε μὲν νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθῇ, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν 9 Ἰουνίου, ἀλλ' ἐξετράπη εἰς φοβεράς σφαγὰς κατὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Δράμαλης

Ὁ Δράμαλης διῆλθεν ἀκωλύτως τὸν Ἴσθμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν 5 Ἰουλίου ἔστησε τὸ στατόπεδόν του εἰς τὴν Κόρινθον. Ὁ δραστήριος πασᾶς τῶν Πατρῶν **Γιουσούφ** καὶ οἱ γνωρίζοντες καλύτερον τὴν Πελοπόννησον συνεβούλευσαν αὐτὸν νὰ καταστήσῃ μόνιμον στρατηγεῖον τὴν Κόρινθον καὶ ἀποταμιεύων ἐκεῖ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια νὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ συντόνου πολεμικῆς ἐνεργείας τὰ κέντρα τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως

εἰς εἰρήνευσιν. Ἄλλ' ὁ Δράμαλης, μεγαλοφρονῶν διὰ τὸν διορισμὸν εἰς στρατάρχην καὶ τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας του, ἀπέκρουσε τὴν βραδείαν ἐκείνην τακτικὴν καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς πολεμικῆς ἀνικανότητος τῶν ραγιάδων, διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ναύπλιον, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν του καὶ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἔμελλεν νὰ καταπλεύσῃ ἐκεῖ.

Οἱ Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερασπίσουν τὰς μεταξὺ

Ὁ Γιουσούφ πασᾶς

Κορίνθου καὶ Ἄργους στενοπορίας. Ὅθεν ὁ σερασκέρης προελάσας ἀμαχητὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος τὴν 12 Ἰουλίου. Ἡ προφυλακὴ του φθάσασα ἐγκαίρως εἰς Ναύπλιον ἠκύρωσε τὴν συναφθεῖσαν μεταξὺ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Ἑλλήνων περὶ παραδόσεως συνθήκην καὶ ἐνίσχυσε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουρίων, μόνον δὲ ὁ λεγόμενος Θ α λ α σ σ ὀ π υ ρ γ ο ς, παραδοθεὶς εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐνέχυρον, ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας των.

Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ προπορευομένη αὐτῆς φήμη διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπεκράτει δὲ μεγάλη σύγχυσις εἰς τὸ Ἄργος, ὅπου

εἶχε μετατεθῇ ἀπὸ τῆς Κορίνθου ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ Ὑπουργοί, οἱ Γερουσιασταὶ καὶ οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι ἔφυγαν. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐκ Λέρνης εἰς Τρίπολιν συνωθοῦντο πλήθη φυγάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ ἐκ Σμύρνης καὶ Μ. Ἀσίας πρόσφυγες. Ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ βουλευταὶ κατέφυγον ἐπὶ δύο πλοίων ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως καὶ συγχύσεως ὁ Ὑψη-

λάντης και ὁ Κολοκοτρώνης διετήρησαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμίαν των. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους κατάρθωσε νὰ συναθροίσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τοῦ Ἄργους Λάρισαν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπερασπίσει μὲ ἥρωικὴν τόλμην ὁ μανιάτης Καραγιάννης μὲ ὀλίγους ὁπαδούς. Ὁ Δράμαλης, κατανοῶν τὴν σημασίαν τοῦ ἀπεγνωσμένου ἀντιπαρασπασμοῦ, συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ Γέρος τοῦ Μωρηᾶ ἔλαβε καιρὸν νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. Μετέβη εἰς Τρίπολιν καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τοὺς προκρίτους ἐξέδωκε κοινὴν μετ' αὐτῶν προκήρυξιν ὅτι πᾶς Πελοποννήσιος ἐπὶ ποινῇ τουφεκισμοῦ ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα.

Ὅπως τὰ ρυάκια ἀπὸ διάφορα σημεῖα χύνονται ὀρμητικὰ εἰς τὸν ποταμόν, τὸν ὁποῖον διαρκῶς μεγαλώνουν, τοιούτρότ' ὥς οἱ πολεμισταὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ διαφόρους δρόμους συνέρρεον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ἐνισχύετο. Προελάσας ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Τριπόλεως μετὰ τοῦ συναθροισθέντος στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ηὔξανετο καθ' ὁδόν, ἵδρυσεν τὸ στρατόπεδόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης, παραθαλάσσιον χωρίον κείμενον νοτίως τοῦ Ἄργους, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν δεινῶς πιεζομένην Λάρισαν. Πράγματι ἡ φρουρά της διέρρευσε βαθμηδὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ εἶχεν ἐκτελέσει τὸν σκοπὸν της δεσμεύσασα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰς δυνάμεις τοῦ Δράμαλη.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

Καὶ ἤδη ἤρχισε νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν τουρκικῶν ὅπλων. Τὸ Διβάνιον εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ἀρμονικὴν συνεργασίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ ἀρμάδα κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν ἔδωκε χαρακτηριστικὸν δείγμα τουρκικῆς ἀπειθαρχίας καὶ ἀμεριμνησίας, διότι ἐπεφάνη, παρέπλευσεν ἀδιάφορος πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ περιπλεύσασα τὴν Πελοπόννησον ἐτράπη πρὸς τὰς Πάτρας. Ἡ θέσις τοῦ Δράμαλη ἦτο δυσχερεστάτη, διότι ἐντὸς ὀλίγου ἐστερήθη τροφῶν, ἵπποι δὲ καὶ ὑποζύγια ἀπέθνησκον ἐξ ἐλλείψεως χόρτου, ἐπειδὴ τὸ θέρος ἦτο ξηρόν. Οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο

νὰ πράξη ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Ὁ Κολοκοτρώνης κατενόησε τὸ σχέδιον τοῦ Τούρκου στρατάρχου καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῶν προκρίτων καὶ μετὰ σφοδρὰν λογομαχίαν μετὰ τοῦ Πετρόμπετη ἀπέσπασε μικρὸν μέρος τοῦ στρατοπέδου, περὶ τὰς 2 1)2 χιλιάδας ἀνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, ὅπουθεν διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Ἀργους.

Τὴν 25 Ἰουλίου ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἤρχισε τὴν ὑποχώρησιν, ἀλλ' ἡ πρωτοπορία του προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐμπειροπολέμων ἀνδρῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπεκόπη ἀπὸ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικήτα, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἐνωθῇ
1822 ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Παπαφλέσσας, καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν μάχην τῶν **Δερβενακίων** (26 Ἰουλίου 1822). Μόνον χάρις εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν Ἑλλήνων διέφυγε τὴν τελείαν καταστροφὴν ὁ Δράμαλης, ὁ ὁποῖος ἐφθασεν εἰς Κόρινθον σύρων ὀπισθεν ράκη τοῦ λαμπροῦ στρατεύματός του, ἀφοῦ ἔχασεν ἀποσκευάς, ἡμιόνους καὶ πυροβολικόν.

Τοιοιτοτρόπως ἐθριάμβευσε τὸ σχέδιον καὶ ἡ τακτικὴ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἡ Κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκεῖνος δὲ ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη. Καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑποχώρησιν του, αὐτὸς δὲ κατέλαβε θέσιν κατάλληλον, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορίνθου συγκοινωνίαν.

Μετ' ὀλίγον στερήσεις καὶ νόσοι ἤρχισαν νὰ ἀποδεκατίζουσιν τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὀκτωβρίου. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπανάλαβον τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη δεινὴ ἔνεκα ἐλλείψεως τροφῶν, οἱ δὲ πολιορκηταὶ διὰ κλιμάκων ἀναβάντες κατέλαβον τὸ ἀφρούρητον Π α λ α μ ῆ δ : καὶ ἠνάγκασαν τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως νὰ συνθηκολογήσῃ.

Ὅχι μόνον ὁ τουρκικὸς στόλος, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦρκοι ἀρχηγοὶ τῆς βορείου Ἑλλάδος, ὁ ἴδιος ὁ σερασκέρης Χουρσίτ, ἐφάνησαν ἀδιάφοροι διὰ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλη, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐκ

προσωπικῆς ἀντιζηλίας. Ὁ Χουρσίτ ἠρέκεσθη μόνον νὰ στείλῃ τὸν Μεχμέτ πασᾶν μὲ 8 χιλιάδας ἄνδρας, ὁ ὁποῖος προήλασε μέχρις Ἀμφίσσης καὶ παρὰ τὴν Γραβιὰν ἐνίκησε τὸν Ὀδυσσέα, τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀνακηρύξει ἀρχιστράτηγον (1 Νοεμβρίου). Ὁ Ὀδυσσεὺς μόλις διεσώθη διὰ τῆς ταχυποδίας του εἰς Ἀράχωβαν διολισθήσας ὡς ἄλβανὸς διὰ τῶν τουρκικῶν ταγμάτων, ἐκεῖθεν δὲ ἤρχισε μυστικὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ. Ἡ πρόθεσις τοῦ Ὀδυσσέως δὲν ἦτο πολὺ σαφής, ἀλλ' αἱ συνεννοήσεις ἐκεῖναι ἐβράδυναν τὴν πορείαν τοῦ τούρκου ἀρχηγοῦ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐκρίθη ἡ τύχη τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ περισωθέντες 2 χιλ. ἄνδρες, προσεπάθουν νὰ φθάσουν εἰς Πάτρας, προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν προκρίτων τῆς Ἀχαΐας καὶ ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν, ὅποτε ἐφάνη ὁ Γιουσούφ πασᾶς τῶν Πατρῶν, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὀλίγους ἐπιβιβάσας αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Χουρσίτ ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη καί, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σουλτανικὴν ὀργήν, ηὔτοκτόνησε.

Τοιοιουτρόπως ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τοῦ 1822 ἀπέτυχεν ὀλοκληρωτικῶς. Οἱ κυριώτατοι ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ὁ Δράμαλης, ὁ Χουρσίτ καὶ ὁ Καρὰ Ἀλῆς, ἦσαν νεκροί, αἱ δὲ ἐλπίδες τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Μέττερνιχ διεψεύσθησαν. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν μετὰ τὰς θριαμβευτικὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας καὶ τὰς ἥρωικὰς θυσίας τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἐσπερώθη εἰς ἰσχυρὰ θεμέλια καὶ ἤρχισε νὰ φαίνεται πλέον καθαρά, ὅτι θὰ ἐφθάνεν εἰς αἴσιον τέλος.

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ 1823

Αἱ ἐπιχειρήσεις κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἦσαν τόσο σημαντικά. Οἱ Τοῦρκοι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἠκολούθησαν τὸ σχέδιον τῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὴν φορὰν αὐτὴν χωρισταὶ στρατιαὶ βαδίζουσαι διὰ τῆς Δυτικῆς καὶ διὰ τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος ἐμελλον νὰ συναντηθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ διὰ πλοίων νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα ἦτο βραχείας διαρκείας, διότι ὁ προελάσας μέ-

χρὶς Ἀττικῆς στρατὸς ἠναγκάσθη ἕνεκα ἀσθενειῶν καὶ στερήσεων ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀξιολογωτέρα εἶναι ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν οἱ τουρκαλβανοὶ Γκέκηδες καὶ Μιρδῖται ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τὸν Μουσταήμπεην. Οἱ δύο ἀρχηγοὶ ἔχονες περὶ τὰς 16 χιλιάδας ἀνδρῶν ἐβάδιζον, ὁ μὲν πρῶτος διὰ τοῦ Κραβασαρά,

ὁ δεῦτερος διὰ τῶν Ἀγράφων, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐνωθοῦν πρὸ τοῦ Μεσολογίου, τὸ ὁποῖον ἀπέκλειεν ἤδη ὁ τούρκικὸς στόλος.

Ἐνῶ ἐπέκειτο ὁ κίνδυνος οὗτος, μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶχεν εἰσχωρήσει τὸ μικρόβιον τῆς ἀντιζηλίας. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ εἶχον παραμελήσει τὸν στρατὸν καὶ ἐφιλονίκουν μεταξύ των περὶ πρωτείων. Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ κατασιγᾷ τὰ πάθη, ἔστειλε διπλώματα ἀρχιστρατηγίας εἰς ὅλους τοὺς ὀπλαρχηγούς. Ἀλλὰ τοῦτο ἔθιξε τὸν περίφημον σουλιώτην ὀπλαρχηγὸν **Μάρκον Μπότσαρη**, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀνώ-

Μάρκος Μπότσαρης (1790-1823)

τερος τῶν μικροτήτων ἐκείνων καί, ἀφοῦ ἔσχισε τὸ δίπλωμα ἀρχιστρατηγίας, τὸ ὁποῖον τοῦ εἶχε στείλει ἡ κυβέρνησις, εἶπε τὸ περίφημον : «Ὅποιος εἶναι ἄξιος, λαμβάνει δίπλωμα μεθ' αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ ἔχθρου». Ὁ Μπότσαρης προσέβαλε τὸ **1823** στρατόπεδον τῆς ὑπὸ τὸν Τζελαλεδήμπεην ἐμπροσθοφυλακῆς παρὰ τὸ Καρπενήσιον μετ' ὀλίγων ἀνδρείων τὴν νύκτα τῆς 11 Αὐγούστου 1823 καὶ ἐπροξένησε μεγάλην σύγχυσιν. Ἀλλὰ βληθεὶς διὰ σφαίρας εἰς τὸ μέτωπον ἐξέπνευσε καὶ με-

τεκομίσθη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν του εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐτάφη ἐν μέσῳ γενικοῦ πένθους. Ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς ἐθρήνησε τὸν ἥρωικὸν σουλιώτην, ὁ ὅποιος ὑπῆρξε παράδειγμα ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας.

οἰώσας
μάροκο
μεσογῆς

[[Ἡ ὑπογραφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ — ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΕΡΙΔΕΣ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΟΥΝ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΣΟΥΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑΝ

Ἐνῶς μὲ τὰ κατορθώματα τῆς ξηραῖς καὶ τοὺς ἥρωισμούς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἡ ἐπανάστασις ἐσπερώνετο κάθε ἡμέραν καὶ περισσότερο καὶ ἐκίνει τὸν θαυμασμόν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος μὲ ἐκπληξιν ἔβλεπεν ὅτι τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἔθνος ἐστάθη μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἰσχυρὰν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἥρχισεν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ νὰ εἰσχωρῇ τὸ μικρόβιον τῆς διχονοίας. Ἡ διχόνοια αὕτῃ ὠδήγησε τοὺς ἀγωνιστὰς εἰς μερικὰ θλιβερά γεγονότα, τὰ ὁποῖα παρ' ὀλίγον νὰ στοιχίσουν τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Τὰ γεγονότα αὐτά, ὅσον καὶ ἂν εἶναι λυπηρά, πρόκειται νὰ γνωρίσωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτό.

Ὅταν ἥρχισεν ἡ ἐπανάστασις, δὲν ὑπῆρχε μία κεντρικὴ διοίκησις. Τὰς κοινότητας ἐξηκολούθουν, ὅπως ἐπὶ τουρκοκρατίας, νὰ κυβερνοῦν οἱ δημογέροντες, οἱ ὁποῖοι εἰσέπραττον καὶ τοὺς φόρους. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐδημιούργησε νέους ἄρχοντας, τοὺς στρατιωτικούς ἀρχηγούς. Εὐθύς μετὰ τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις, ὅπως γνωρίζομεν, ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὁ μπέης τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ἀλλὰ βραδύτερον ὡς οὐσιαστικὸς ἀρχιστράτηγος ἐπεβλήθη ὁ Κολοκοτρώνης. Ἡρχισε τότε νὰ δημιουργῇται ἡ πρώτη ἀντιζηλία μεταξὺ δημογερόντων καὶ στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διαχείρισιν τῶν δημογερόντων. Ἐπίσης καὶ ὁ λαὸς καὶ ὁ ἀγωνιζόμενος στρατὸς ἦτο δυσηρεστημένος μὲ τοὺς δημογέροντας καὶ ἐζήτουν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Τὴν κυβέρνησιν ὅμως αὐτὴν δὲν ᾔθελον ἀριστοκρατικὴν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως ὁ λαός. Τοιοῦτοτρόπως ὠρίμασεν ἡ ἰδέα τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς κεντρικῆς ἐξουσίας.

Συνήλθον λοιπὸν οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς εἰς τὴν Μονὴν Καλτετζῶν, παρὰ τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας καὶ τῆς Λακεδαιμόνος, καὶ διώρισαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ προκρίτους, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Γερουσία καὶ ἀνέλαβε μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Πετρόμπεη νὰ φροντίζη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος (26 Μαΐου 1821). Οἱ πρόκριτοι εἰς τὴν ἀπόφασίν των αὐτὴν δὲν ἠρώτησαν τὸν λαὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ κεντρικὴ αὐτὴ διοίκησις τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὀλιγαρχική. Ἡ κοινοτικὴ διοικήσις ἐξηκολούθησεν ὅπως καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ οἱ φόροι ὠρίσθη νὰ παραδίδονται εἰς τὴν Γερουσίαν. Ἀλλ' ἐδηλώθη σαφῶς ὅτι ἡ νέα κυβέρνησις θὰ ἦτο μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ ἴσχυε μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, ὁπότε θὰ διωργανώνετο ἐνιαίᾳ διοίκησις δι' ὅλην τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτετζῶν ἐφθασεν εἰς τὴν Πε-

Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793-1832)

λοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀνεγνώρισε τὴν πρᾶξιν τῶν Καλτετζῶν, οἱ δὲ πρόκριτοι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του καὶ ἠπέιλησαν νὰ τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ στρατιωτικοὶ ὅμως καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος του καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολιορκουμένου τῆς Τρίπολιν στρατοῦ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἡ παρουσία τοῦ Ὑψηλάντου ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ φόβον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐβλεπον ὅτι οἱ ραγιαδες ἀπέκτησαν ἀρχηγὸν μὲ πριγκιπικὸν ὄνομα.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης (1793—1832) εἶναι ἀπὸ τὰς συμπαθεστέρας μορφὰς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἴσως ὁ εἰλικρινέστερος καὶ ἡθικώτερος ἄνθρωπος τῆς ταραχώδους ἐκείνης ἐποχῆς. Τὸ ἐξωτερικόν του δὲν εἶχεν ἐπιβάλλον, διότι ἦτο ἰσχνὸς καὶ φαλακρὸς καὶ μόλις ἦτο τριᾶκοντα ἔτων, ὅταν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' εἰς τὸ καχεκτικόν αὐτὸ σῶμα κατῴκει ψυχὴ ἰσχυρὰ καὶ θερμουργός. Ἦτο ἀτρόμητος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, περιεφρόνει τὸν θάνατον καὶ συγχρόνως εἶχε βαθύ αἶσθημα φιλοπατρίας, ἀφιλοκέρδειαν, πίστιν καὶ ἀκαμπτον ἐπιμονὴν εἰς τὸ ἐπιχειρούμενον. Ἦτο φειδωλὸς εἰς τοὺς λόγους καὶ ἐμίσει τὰς ραδιοιουργίας προτιμῶν νὰ ὑποχωρῇ παρὰ νὰ καταφεύγῃ εἰς εὐτελεῖ μέσα.

Αἱ προστριβαὶ αὐταὶ μεταξὺ προκρίτων καὶ τοῦ Ὑψηλάντου ἦσαν ἡ ἀρχὴ ὀλεθρίων ἐρίδων. Τὰ μίση καθημερινῶς ὠξύνοντο καὶ

τοιοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην χώραν μας τὰ πρῶτα πολιτικὰ κόμματα, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοί.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀφοῦ οἱ στρατιωτικοὶ προσεῖλκυσαν πρὸς τὴν μερίδα των τὸν Ὑψηλάντην, οἱ πρόκριτοι κατῴρωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν δύο ἄλλους ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἔφερον ἐπίσης μεγάλη ὄνόματα καὶ κατῆλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην πατρίδα μας, διὰ νὰ προσ-

*Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1791—1865) φέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ γνωστὴν φαναριωτικὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυροκορδάτων, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη εἶχον διαπρέψει εἰς τὰ γράμματα καὶ καταλάβει μεγάλας πολιτικὰς θέσεις. Ἐγεννήθη τὸ 1791, ἐσπούδασεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν περισσότερον καιρὸν διέτριβεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἦτο ἄνθρωπος θε-

τικός και ἐγνώριζε νὰ ἐνεργῇ δραστηρίως καὶ εἰργάσθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅσον ὀλίγοι διὰ τὸν ἐκπολιτισμὸν αὐτῆς.

Ὅταν ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, ὁ Μαυροκορδάτος κατέπλευσεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον (20 Ἰουλίου 1821) καὶ δι' ἐπιστολῆς του παρεκάλεσε τὸν Ὑψηλάντην νὰ τὸν δεχθῇ συναγωνιστὴν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. Ἀπ' ἐκεῖ κατήλθεν εἰς Πάτρας, ὅπου οἱ πρόκριτοι ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὸν περιποιήθησαν πολὺ καὶ τὸν προσεῖλκυσαν πρὸς τὴν μερίδα των. Ἐκεῖ ὁ Μαυροκορδάτος συνηντήθη μὲ τὸν Θεόδωρον Νέγρην, υἱὸν τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Ὁ Νέγρης ἦτο γραμματεὺς τῆς τουρκικῆς πρεσβείας εἰς Παρισίους καὶ μόλις ἔμαθε τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, κατηυθύνθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μὲ εἰλικρίνειαν τοὺς δύο Φαναριώτας καὶ ἀνέθεσε μάλιστα εἰς τὸν Μαυροκορδάτον νὰ ὀργανώσῃ πολιτικῶς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Μαυροκορδάτος παρέλαβε μαζί του τὸν Νέγρην καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς μὲν νὰ ὀργανώσῃ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μεσολόγγιον, ὁ δὲ Νέγρης τὴν Ἀνατολικὴν μὲ ἔδραν τὴν Ἀμφισσαν. Τοιοῦτοτρόπως κατηρτίσθησαν δύο νέαι τοπικαὶ ἐξουσίαι ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου, ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἦτο δεκαμελὲς συμβούλιον ἀπὸ προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς καὶ εἶχε τὴν φροντίδα νὰ διατηρῇ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, νὰ ἐνισχύῃ τὸν ἀγῶνα καὶ διαχειρίζεται τὰ δημόσια εἰσοδήματα, καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἀποτελούμενος ἀπὸ δώδεκα μέλη. Καὶ αἱ δύο αὗται ὀργανώσεις παρέδιδον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τοὺς πολιτικούς, ἐστρέφοντο καὶ κατὰ τοῦ κύρους τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐγιναν αἰτία νὰ κατατμηθῇ τὸ ἔθνος, ὑποθάλπουσαι τὸν τοπικὸν πατριωτισμὸν.

Σφραγὶς τῆς Γερουσίας
Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος

ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν πλεον νὰ κατανοοῦν τὴν ἀνάγκην

νά δημιουργήσουν μίαν κεντρικήν ἐξουσίαν δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὥστε νὰ παύσῃ ὁ διχασμός. Διὰ τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν **1821** ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως (23 Σεπτεμβρίου) ὁ Ὑψηλάντης διὰ προκηρύξεως ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους διὰ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν. Παγματικῶς τὴν 14 Δεκεμβρίου 1821 συνήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ὠρκίσθησαν πίστιν εἰς τὴν πατρίδα.

Ἄλλ' εὐθὺς εἰς τὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ πρόκριτοι, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Μαυροκορδατός καὶ ὁ Νέγρης. Ὁ Ὑψηλάντης ἀηδιάσας ἀπὸ τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα τῶν ἀντιπάλων του ἐγκατέλειπε τὸ Ἄργος μαζὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνην. Τοιοῦτο-

Σφραγὶς τῆς Πελοποννησιακῆς
Γερουσίας

τρόπως ἡ μερίς τῶν πολιτικῶν ἔμεινε κυρία τῆς καταστάσεως. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου ἴδρυσαν τότε τοπικὴν κυβέρνησιν κατ' ἀπομίμησιν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Π ε λ ο π ο ν ν η σ ι α - κ ῆ ν Γ ε ρ ο υ σ ί α ν, ἐφ' ὅσον ἡ συσταθεῖσα γερουσία τῶν Καλ-τετζῶν ἦτο προσωρινή, μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς. Συγ-χρόνως οἱ πολιτικοὶ μὴ θεωροῦν-τες τὸ Ἄργος τόπον ἀσφαλῆ, διό-τι ὑπῆρχε πολὺς ἐπαναστατικὸς

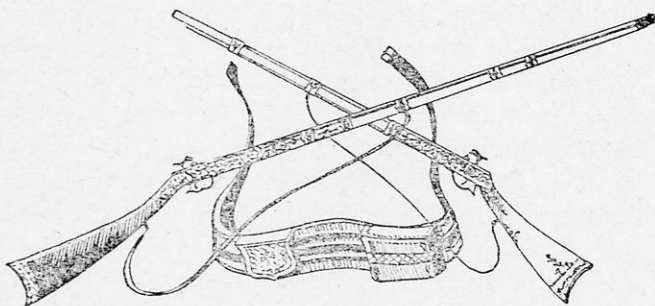
στρατός, μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Συνελεύσεως εἰς τὴν νέαν Ἐπίδαυρον, σήμερον Πιάδαν, κειμένην πλησίον τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ὅχι μακρὰν τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου. Ἐκεῖ ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ Πρώτῃ τῶν Ἑλλήνων Ἐθνοσυνέλευσις, ὀνομασθεῖσα Σ υ ν ἑ λ ὑ σ ι ς τ ῆ ς Ἐπιδαύρου (20 Δεκεμβρίου 1821).

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς ὁποίας τὰς ἐργασίας διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδατός, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἐξέδωκε πανηγυρικὸν κήρυγμα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸ ἐξῆς :

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος : Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύντατον καὶ ἀπαρადειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυραννίας καὶ

ἀποσεῖσαν αὐτὸ μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του, εἰς ἔθνικὴν συνηγμένων συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν.

Κατόπιν ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν σύνταγμα, τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως ὠνομάσθη (1 Ἰανουαρίου 1822). Τὸ σύνταγμα αὐτὸ καθιέρωσε τρεῖς ἐξουσίας, τὸ Νομοτελεστικὸν (ἐκτελεστικὴ ἐξουσία), τὸ Βουλευτικὸν (νομοθετικὴ ἐξουσία, βουλή) καὶ τὴν Δικαστικὴν ἐξουσίαν. Τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν πέντε μέλη ἐκλεγόμενα ὑπὸ τῆς Βουλῆς, διηύθυνε **1822** τὴν διοίκησιν, διώριζε τοὺς ὑπουργούς, ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ὑπέβαλλεν εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς νόμους πρὸς ψήφισιν. Τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν 70 πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπέβαλλε φόρους καὶ ἐψήφισεν ἡ ἀπέρριπτε τοὺς νόμους, τοὺς ὁποῖους ὑπέβαλλε

Καριοφίλια καὶ παλάσκα

λε τὸ Νομοτελεστικόν. Καὶ τὰ δύο σώματα εἶχον διάρκειαν ἑνὸς ἔτους.

Πρόεδρος τοῦ Νομοτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Μαυροκορδατός, τοῦ δὲ Βουλευτικοῦ ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοϊκὴ εἰς τὴν Πρώτην Συνέλευσιν τῶν Ἑλλήνων, διότι εἰς τὰς 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1822 ἐκυριεύθη ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ ἡ Κόρινθος ἔγινεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Εἰς τὰς 16 Ἰανουαρίου ἡ Συνέλευσις διελύθη, ἀφοῦ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξέδωκε διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἀπηυθύνετο κυρίως πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ προσεπάθει νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν διαφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὰ ἐν Εὐρώπῃ στασιαστικὰ κινήματα. Ἡ διακήρυξις ἔλεγε μεταξὺ τῶν ἄλλων :

«Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ιδιωφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοποῦς... εἶναι πόλεμος ἔθνικος, τοῦ ὁποίου μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς».

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΕΝ ΑΣΤΡΕΙ (ΜΑΡΤΙΟΣ 1823)

Αἱ ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823 τοὺς ἐμέθυσαν καί, ὥς νὰ εἶχεν ἐξοντωθῇ τελειωτικῶς ὁ ἐχθρὸς, ἐφιλονίκουν ποῖος θὰ ἄρχῃ εἰς τὸ νέον κράτος. Αἱ νίκαι ἐξύψωσαν ἰδίως τὸ γόητρον τῶν στρατιωτικῶν, πρὸ πάντων μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι. Ἐξηκολούθουν λοιπὸν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι καὶ τὰ πράγματα ἦσαν πολὺ ἀνώμαλα.

Διὰ τοῦτο τὸν Μάρτιον τοῦ 1823 συνεκλήθη ἡ Δεύτερα Ἐθνοσυνέλευσις εἰς τὸ Ἄστρος. Ἄλλ' ἢ Συνέλευσις, ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, συνετέλεσεν εἰς τὸν ἔρεθισμὸν τῶν παθῶν. Καὶ πάλιν ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί, διότι οἱ στρατιωτικοὶ ἦσαν διεσπασμένοι καὶ δὲν ἐγνώριζον νὰ χειρισθῶν τὰ νομικὰ ζητήματα. Ἡ Συνέλευσις μὲ πρόεδρον τὸν Πετρόμπεην κατήργησε τὰς τοπικὰς κυβερνήσεις Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, κατήργησε τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἀνέθεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν εἰς τριμελῆ Ἐπιτροπὴν, ἐξ ἑνὸς Πελοποννησίου, ἑνὸς Στερεοελλαδίτου καὶ ἑνὸς Νησιώτου. Τέλος ἐψήφισε πάλιν τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου μὲ ἐλαφρὰς μόνον τροποποιήσεις.

ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Δυστυχῶς ἡ Συνέλευσις δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀντιμαχομένων. Ἐπηκολούθησαν θλιβερά γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν γνώμην, ὅτι εἴμεθα ἀνίκανοι νὰ αὐτοδιοικηθῶμεν. Ἦτο δὲ τοῦτο τόσον περισσότερον λυπηρόν, καθόσον τελευταίως, μετὰ τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ διπλωματία τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἤρχισε νὰ προσβλέπῃ εὐμενῶς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Συνέλευσις ἐξέλεξε πρόεδρον τοῦ Νομοτελεστικοῦ τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰς ἄλλας θέσεις ἔδωκεν ὅλας εἰς πολιτικούς. Τότε ἐξεδηλώθη σφοδρὰ ἡ ἀντιπολίτευσις τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρῶνην διέλυσαν τὴν Βουλὴν βιαίως εἰς τὸ Ἄργος, προεκήρυξαν νέας ἐκλογὰς καὶ μετέ- **1824**
θεσαν τὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Τρίπολιν. Οἱ πολιτικοὶ ἅφ' ἑτέρου ἐκήρυξαν ἐκπτωτον τὸ Νομοτελεστικόν, τὸ ὅποιον συνειργάζετο μὲ τὸν Κολοκοτρῶνην, ἐξέλεξαν νέον πρόεδρον αὐτοῦ, τὸν ὕδραϊον **Γεώργιον Κουντουριώτην**, καὶ μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως εἰς Κρανίδιον ἀπέναντι τῆς Ὑδρας.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἑλλάς εἶχε δύο κυβερνήσεις, τὴν μίαν εἰς Τρίπολιν καὶ τὴν ἄλλην εἰς Κρανίδιον, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἔτοιμοι δι' ἐμφύλιον πόλεμον. Ἡ νέα κυβέρνησις εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτῆς τοὺς Νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, καθὼς καὶ τοὺς σημαντικωτέρους προκρίτους τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι συνειργάζοντο μὲ τὴν κυβέρνησιν Κουντουριώτου ἕνεκα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας πρὸς τὸν Κολοκοτρῶνην. Διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρῶνης, ὑποχωρῶν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπείσθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἡρέκεσθῃ εἰς τὴν παραχώρησιν ἀμνηστίας εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδούς του. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ ὅλους (Μάϊος 1824).

Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου τὰ πράγματα ἔλαβον πάλιν δυσάρεστον τροπὴν. Οἱ Πελοποννήσιοι εἶδον ὅτι παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς συνησπισμένους Στερεοελλαδίτας καὶ Νησιώτας. Ὅταν δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824 ἐγένινεν ἐκλογὴ νέου Νομοτελεστικοῦ, τὰς θέσεις ὅλας κατέλαβον Νησιῶται καὶ Στερεοελλαδίται. Τότε οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἐκίνησαν εἰς ἀνταρσίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισε δεῦτερος ἐμφύλιος πόλεμος, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον σύμμαχον καὶ τὸν παλαιὸν τῶν ἀντίπαλον, τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἡ Κυβέρνησις ὅμως ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα. Ὁ Κωλέττης, ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς, ἀνὴρ ἐπιτηδειότατος καὶ δραστηριώτατος, προσ-
εκάλεσε τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς Γκούραν καὶ Καραϊ- **1825**
σκάκην. Οἱ Ρουμελιῶται εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψαν τοὺς στασιαστάς. Ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη Πᾶνος, γαμβρὸς τῆς Μπουμπουλίνας, ἐφονεύθη ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολιν, οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ἠναγκάσθησαν

νά δραπετεύσουν, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, συντετριμμένος διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ του, μάτην ἐζήτησεν ἀμνησίαν. Τέλος παρεδόθη εἰς τοὺς ἀντιπάλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετεκόμισαν εἰς Ὑδραν καὶ τὸν ἐφυλάκισαν μαζὶ μὲ 24 προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλίου (Ἰανουάριος 1825).

Τοιοιουτρόπως ὁ ἥρως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῶν Δερβενακίων μετὰ τῶν συνεργατῶν του εὗρίσκετο ἐγκάθειρκτος, ἐνῶ τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς ὅλων τῶν τέκνων του, διὰ νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον τέρμα τὸν ἀρξάμενον ἱερὸν ἀγῶνα. Τὰ πάθη ἔσχον τὸ ἀποτέλεσμά των, τὸ ὅποιον καὶ ἐξεδηλώθη καταστρεπτικώτερον εὐθὺς μετ' ὀλίγον.

ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὰ πάθη κατέληξαν εἰς τραγικώτεραν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἰσχυρὸς σύμμαχος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἀντίπαλος τῶν πολιτικῶν ἦτο ὁ Ὀδυσσεύς. Ἀλλ' ἀπὸ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1822 ἡ στάσις τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ εἶχεν ἀποβῆ ὑποπτος. Μετὰ τὴν εὐτυχῇ ὁμως ἔκβασιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ὁ Ὀδυσσεύς κατῴρθωσε νὰ παραστήσῃ τὰς συνεννοήσεις του μετὰ τοῦ τούρκου πασᾶ ὡς πατριωτικὸν στρατήγημα, τὸ ὅποιον ἔσωσε τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ἀλλ' οἱ πολιτικοὶ ἐμίσουν αὐτὸν θανασίμως καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824 ἀπήγγειλαν ἐναντίον του φοβερὰν κατηγορίαν. Ἐπεισαν τὴν Κυβέρνησιν ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς ἐσκέπτετο νὰ ἰδρῦσῃ ἰδιαιτέραν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐβοίαν, ὅτι ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον, ἐὰν εἰς αὐτὸν ἐδίδετο ἡ ὀπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὅταν δὲ τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα διέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ καταστείλουν τὴν στάσιν, προσεκάλεσε δῆθεν τοὺς Τούρκους νὰ καταλάβουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ κυβέρνησις ἔστειλε κατ' αὐτοῦ τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1825 τὸν Γκούραν, ὁ ὁποῖος συνέλαβε τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐβασανίσθη, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ
1825 τοὺς θησαυροὺς του, ἐφυλακίσθη εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυλαίων ἐνετικὸν πύργον καὶ τὴν 5 Ἰουλίου 1825 εὐρέθη νεκρὸς παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Εἰς τοὺς ξέ-

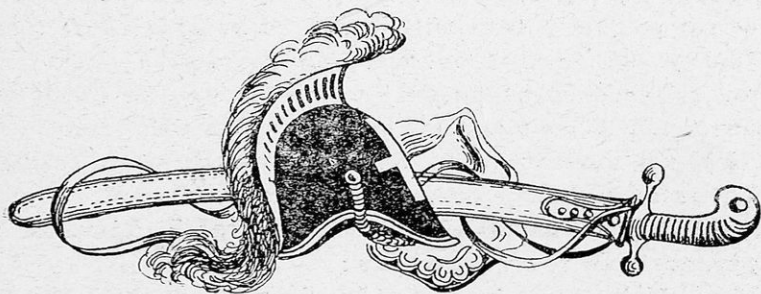
νους ἐλέχθη ὅτι εἶχε κατακρημνισθῇ, ἐνῶ προσεπάθει νὰ δραπτεύσῃ. Πράγματι ὁμως εἶχεν ἀπαγχονισθῇ ὑπὸ τοῦ Γκούρα.

ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Παρὰ τὴν μεγάλην κομματικὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐώρτασεν ἡ κυβέρνησις, ἔκρυθμος κατάστασις πραγμάτων ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Στερεοελλαδίται, τοὺς ὁποίους ὁ Κωλέττης εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διήρπαζον αὐτὴν ὡς χώραν ἐχθρικήν. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐλάμβανον μισθὸν καὶ σιτηρέσιον διὰ στρατιώτας, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον. Ο Ἐκούρας π.χ. ἐλάμβανε σιτηρέσιον διὰ 12 χιλ. ἄνδρας, ἐνῶ εἶχε μόνον 3 χιλ. ὑπὸ τὰ ὅπλα. Οἱ δὲ συμπολίται τοῦ προέδρου Κουντουριώτου ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις δι' ἀνύπαρκτα πυρπολικά.

Οὕτω αἱ 200 χιλ. λίραι στερλίναι, ἡ πρώτη δόσις τοῦ ἐξ 800 χιλ. δανείου, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχεν ἡ Κυβέρνησις παρὰ τῆς Ἀγγλίας ἐσπαταλήθη δι' ἀνάγκας κομματικές, ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ ἐξωτερικὸν παρουσιάζετο ὡς χώρα ἀναρχομένη καὶ ἀνίκανος νὰ διοργανωθῇ καὶ νὰ εὐνομηθῇ.

Αὗται ἦσαν αἱ θλιβεραὶ συνέπειαι τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἐνῶ κατὰ τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος μας, ἡ ὁποία δὲν εἶχεν ἀκόμη συμπληρώσει τὸ ἀπελευθερωτικὸν τῆς ἔργον, ἐπεκρέματο φοβερὸς κίνδυνος. Τὰ γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἀποτελοῦν πραγματικῶς σκοτεινὴν παρένθεσιν εἰς τὸν ἥρωικὸν ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ἀντιθέτως ἀπετέλεσε μίαν ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Παρηκολουθήσαμεν τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τρίτου ἔτους αὐτῆς. Εἶναι ἀνάγκη, προτοῦ προχωρήσωμεν, νὰ γνωρίσωμεν τὰς διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον ἔθνος, διότι ἡ ἀπελευθέρωσις δὲν ἦτο μόνον ἔργον τῆς ἀνδρείας καὶ αὐτοθυσίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν διαθέσεων τῶν ἰσχυρῶν, οἱ ὅποιοι συνήθως κανονίζουν τὴν τύχην τῶν μικρῶν λαῶν. Πρέπει δηλαδὴ ἐν ὀλίγοις νὰ γνωρίσωμεν τὴν διπλωματικὴν θέσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Ἄν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ στιγμή διὰ τὴν ἐξέγερσιν, ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως ἦτο ἀτυχεστάτη. Ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη ἕξ ἔτη μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, ὁπότε ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἀντίδρασις κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐξήσκουν ἀληθῆ δεσποτεῖαν. Αἱ δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἐθεώρησαν τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ὡς «διαπνεομένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ προσωρισμένην νὰ ἀναφλέξῃ τὴν φλόγα τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Εὐρώπην». Κατὰ βάθος ὁμως ἐφοβοῦντο τὴν αὐξησιν τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐγίνοντο ὄργανον τῶν Ρώσων.

Ὅταν ὁ Ὑψηλάντης διήρχετο τὸν Προῦθον, οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάται τῶν Δυνάμεων ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς Λαϊμπάι (Laibaele) καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐπαναστάσεως. Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ἐφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ ἡγεμόνος Μιχαήλ Σούτσου καὶ τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὸν Τσάρον. Ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον :

«Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἐθνῶν ὁρμαὶ πηγάζουν ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ Ἕλληνες

ἄθροοι, ὥπως ἀποσείσουν βδελυρὸν ζυγόν, ὅστις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τεσσάρων αἰώνων. Πλέον ἢ διακόσμιαι ἀναφοραὶ φέρουσαι 600.000 ὀνόματα προϋχόντων πάσης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ καλοῦν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν κλπ.».

(Ἐπιστολὴ 24 Φεβρουαρίου 1821)

Εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ τσάρου ἐπάλαιον δύο ἀντίθετοι τάσεις. Οἱ δύο ὑπουργοὶ του, ὁ Νέσελροδ καὶ ὁ Καποδίστριας, ἦσαν ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ὁ Καποδίστριας ἤθελε τὴν ταχεῖαν διὰ πολέμου διάλυσιν, ὁ Νέσελροδ τὴν βραδεῖαν καὶ διὰ τῆς φυσικῆς ἀγωνίας. Αἱ ἀντιδραστικαὶ δυνάμεις ἐτέθησαν τότε εἰς κίνησιν διὰ νὰ ἐκριζώσουν τὰς κρυφίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας τοῦ τσάρου καὶ διὰ νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ Μέττερνιχ ἐπεκράτησε καὶ εἰς μυστικὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ὁ Ἀλέξανδρος ἐδήλωσεν ὅτι μένει πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς συμμαχίας (2 Μαρτίου 1821) καί, διὰ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα περὶ συνενοχῆς ὑπόνοια, ἀπεκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὑψηλάντου, διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὸ σκληρὸν ἔργον νὰ συντάξῃ τὴν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποκηρυκτικὴν ἐπιστολήν. Εἰς αὐτὴν ἐλέγετο :

... «Ἡ αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότης δὲν ἐφαντάζετο ὅτι ἡδύνασθαι ποτε νὰ παρασυρθῇτε ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς σκοτοδινιάσεως, ὅπερ ὁδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ αἰῶνος μας νὰ ἀναζητήσουν εἰς τὴν λήθην τῶν πρώτων χρεῶν των ἓν ἀγαθόν, τὸ ὅποion οὐδέποτε δύναται τις νὰ τὸ ἐλπίσῃ, εἰμὴ μόνον ἀπὸ μιᾶς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν κανόνων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Βεβαίως παλαιαὶ περιστάσεις ἐμπνέουν εἰς τοὺς Γραικοὺς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ μείνουν ἀδιάφοροι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν τύχην. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταρσίας τάχα καὶ δι' ἐμφυλίου πολέμου δύνανται νὰ ἐλπίσουν τὴν ἀφίξιν τοῦ μετεώρου σκοποῦ των ; Μήπως διὰ σκοτεινῶν καὶ ζοφωδῶν σκευωριῶν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀναβίωσιν καὶ ὑψωσιν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἀνεξαρτήτων ἐθνῶν ; Σταθμίσατε. πρῆγχιψί μου, τὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος προτιθεμένας παρατηρήσεις..., ὠφελήθητε ἀπὸ μιᾶς σωτηρίας ὑποθήκης, διορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἤδη ἐπράξατε, προλάβετε τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν μέλλετε νὰ ἐπισύρετε ἐπὶ τὴν καλὴν καὶ δυστυχῆ πατρίδα σας...» (κατὰ τὸ τοιχοκολληθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ ρώσου προξένου κείμενον).

Ἐδήλωσε δὲ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ Στρογνώφ εἰς τὴν Πύλην ὅτι ἡ Ρωσσία εἶναι ξένη πρὸς τὰς ταραχὰς τῆς Μολδοβλαχίας.

Ὀλίγον πρὸ τῆς διαλύσεως τῆς ἐν Λαϊμπαχ συνόδου ὁ Μέττερνιχ περιέλαβε τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τῶν αὐτοκρατόρων εἰς ὃ ἡ ἑλληνικὴ ἐξέγερσις δὲν εἶναι προῖον τοῦ ἐθνικοῦ κινήματος ἢ συνέπεια τῆς τουρκικῆς καταπίεσεως, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἐκ μακροῦ χρόνου προπαρασκευασθέντος σχεδίου καὶ ἔχει σκοπὸν νὰ διαταράξῃ τὰς μεταξὺ τῶν μοναρχιῶν τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἀγαθὰς σχέσεις, τῶν ὁποίων ὁ σύνδεσμος εἶναι τόσον φοβερός εἰς τοὺς ἀνατρεπτικούς τῆς Εὐρώπης. Περὶ τῶν Ἑλλήνων ἔγραφεν ὁ Μέττερνιχ :

«Πῶς εἶναι δ' ἐν γένει δυνατόν νὰ ἐκινήθῃ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀφοῦ τὸ ἔθνος αὐτὸ ἐξέπεσε κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας εἰς τὰς ἐσχάτας βαθμίδας τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως;» (Ὑπόμνημα τῆς 25 Ἀπριλίου 1821).

ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οἱ διπλωμάται τῆς Εὐρώπης ἐνόμισαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀγνοήσουν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλ' αἱ βιοπραγαίαι τῶν Τούρκων ἐκίνησαν τὴν ἀγανάκτησιν τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καθὼς καὶ ὁ Μέττερνιχ ἐθορυβήθησαν, ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις περὶ τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Πατριάρχου, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ρωσικὴν ἐπέμβασιν. Πράγματι ἡ κακοῦργος πρᾶξις παρήγαγε ζωηρὸν ἐρεθισμόν εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Ἡ ρωσικὴ φιλοπόλεμος μερὶς καὶ ὁ Καποδίστριας ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν στιγμήν καὶ ἔπεισαν τὸν τσάρον νὰ στείλῃ τελεσίγραφον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις, τὴν ὁποίαν συνέταξεν ὁ Καποδίστριας, ἔδιδεν εἰς τὰς ρωσικὰς ἀπαιτήσεις ὅψιν γενικωτέρου ἀνθρωπίνου καὶ πανευρωπαϊκοῦ συμφέροντος. Διεμαρτύρετο διὰ τὴν θανάτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ κοσμικῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἔθετε τὸ περίφημον δόγμα τῆς συνυπάρξεως τῆς Τουρκίας παρὰ τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Ὡς ὅρον τῆς συνυπάρξεως ἔθετε τὴν ἐγγύησιν περὶ τοῦ

ἀπαρabiάστου τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν διάκρισιν ἐνό-
χων καὶ ἀθώων.

Ἄλλὰ τὸ Διβάνιον ἐφάνη ἀνένδοτον καὶ ὁ Ρῶστος πρεσβευτῆς
ἐγκατέλειπε τὴν Κων)πολιν τὴν 15 Ἰουλίου 1821. Ἡ ἀναχώρησίς
του θεωρήθη ὡς προμήνυμα πολέμου, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ τουρ-
κικὸς φανατισμὸς ἐξετράπη εἰς νέας βιαιοπραγίας εἰς τὸ Ἀδρα-
μύτιον, Σμύρνην καὶ Κυδωνίας.

Ὁ Μέττερνιχ ἀνέπτυξε τότε ὅλην τὴν τέχνην του καὶ συνερ-
γαζόμενος μετὰ τοῦ τουρκοφίλου ἄγγλου ὑπουργοῦ Λ ο ν δ ό ν -
δ ε ρ ρ υ παρέστησεν εἰς τὸν τσάρον ὅτι ἡ ἀνάμιξις του εἰς τὰ ἑλ-
ληνικὰ πράγματα θὰ ἐδίδε τὸ σύνθημα εἰς ἀτελευτήτους δημαγωγικὰς
ἀνατροπὰς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἔγραψε φιλικὴν ἐπιστολὴν
εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραινῶν αὐτὸν «νὰ φυλάττεται τοὺς ἄνδρας
ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προμαχοῦν μὲν μετ' ἄσυνήθους ζήλου τῶν χρι-
στιανικῶν δῆθεν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε εἰς τὸν Θεὸν πιστεύουν
οὔτε εἰς τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ, οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους
σέβονται», ἐννοῶν τὸν Καποδίστριαν. Ὁ τσάρος ὑπεχώρησε μὴ τολ-
μῶν νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, εἰς τὸν ὅποιον θὰ εἶχεν
ἐχθροὺς δύο Μεγάλας Δυνάμεις. Συγχρόνως ἐφοβεῖτο ἐξέγερσιν εἰς
τὴν Πολωνίαν. Ἦρκέσθη λοιπὸν νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκκένωσιν μόνον
τῶν ἡγεμονιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡτόνησεν ἡ δύναμις τῶν φιλοπολέ-
μων εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ὁ Καποδίστριας ἐζήτησεν ἀπεριόριστον
ἄδειαν καὶ ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας.

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1822 ὁ Μέττερνιχ καὶ οἱ ἄγγλοι συντηρητικοὶ
ἐξηκολούθουν νὰ τηροῦν τὴν ἰδίαν στάσιν κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κι-
νήματος. Ἄλλ' ἤρχισε νὰ γίνεται σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Εὐ-
ρώπην. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐγένετο συμπαθέστερος, ἰδίως δὲ μετὰ
τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὅλη ἡ Εὐρώπη ἀντήχει ἀπὸ τὰς
διηγήσεις τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς
πυρπολήσεως τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου,
αἱ δὲ σφαγαὶ τῆς νήσου ἀφύπνισαν τὰ φιλόφθωπα αἰσθήματα
τῶν λαῶν.

Κατόπιν τούτου ἡ γνώμη ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ
ζήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ λε-

γομένη έννοια τής συνυπάρξεως τής Τουρκίας, κατέκτα διαρκώς έδαφος. 'Ο ίδιος δέ ό Μέττερνιχ κατά τόν 'Ιούλιον τοῦ 1822 μετά τās έλληνικάς έπιτυχίας έγραψεν εἰς τόν έν Κωνσταντινουπόλει άγγλον πρεσβευτήν ότι : « τὸ έλληνικὸν ζήτημα έπρεπε νά λυθῇ πρό ευρωπαϊκοῦ δικαστηρίου ». 'Η δέ άγγλική διπλωματία, πιεζομένη υπό τής ήρεθισμένης κοινῆς γνώμης, ήναγκάζετο νά συνηθίσῃ εἰς τήν ιδέα ν τής ευρωπαϊκῆς έπεμβάσεως. Οί Τουρκοὶ όμως άντέταξαν πείσμονα άντίστασιν. « Θέλετε τήν κατάπαυσιν τῆς έπαναστάσεως ; Πολύ καλόν, μὴ αναμειγνύσεσθε εἰς αὐτήν οὔτε αναφανδόν, οὔτε κρυφίως », έλεγεν ή τουρκική διακοίνωσις τοῦ Αὐγούστου.

ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Έν τῷ μεταξύ έπῆλθε σημαντική μεταβολή εἰς τās διαθέσεις τῆς 'Αγγλίας. 'Ο στῦλος τῆς συντηρητικῆς μερίδος **Κάστλεριγ**

Γεώργιος Κάννιγκ (1770 - 1827)

έντεϋθεν έζήτησαν έπισήμως τήν υποστήριξιν τῆς 'Αγγλίας ('Ιούλιος 1823) και βραδύτερον (8 Αὐγούστου 1825) ό 'Αλεξ Μαυρο-

ητόκτόνησεν, ένῳ ήτοιμάζετο νά μεταβῇ εἰς τήν συνδιάσκεψιν τῆς Βερώνης. Τήν θέσιν αὐτοῦ κατέλαβεν ὡς ύπουργός τῶν έξωτερικῶν ό **Γεώργιος Κάννιγκ**, ό όποίος έδωκε φιλελευθερωτέραν τροπήν εἰς τήν πολιτικήν τῆς 'Αγγλίας. 'Ο Κάννιγκ άνεγνώρισε τόν έλληνικόν άποκλεισμόν (12 Μαρτίου 1823), ό δέ διοικητής τῶν 'Ιονίων νήσων διετάχθη νά συμπεριφέρεται πρός τοὺς 'Ελληνας ὡς πρός έμ πόλεμον κράτος και νά παραχωρήσῃ τήν νήσον Κάλαμον ὡς άσυλον εἰς τοὺς υπό τῶν Τούρκων καταδιωκομένους.

Οί 'Ελληνες ένθαρρυνθέντες

κορδατος δι' ευστόχου υπομνήματος υπεδείκνυν εις τον Κάνιγκ
ὅτι τὸ ἀνεξάρτητον Ἑλληνικὸν κράτος θὰ ἦτο στήριγμα τῆς Ἀγ-
γλίας κατὰ τῶν ρωσικῶν σχεδίων εις τὴν Ἀνατολήν : « Ἡ ἀνεξαρ-
τησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ ἰδρυθῇ ὁ φραγμὸς, ὃν ἀπαι-
τεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως ».

ΤΟ ΡΩΣΣΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ 1823.

Ἡ Ρωσσία, βλέπουσα ἀπὸ ἡμέρας εις ἡμέραν αὐξανομένην τὴν
ἐπιρροὴν τῆς Ἀγγλίας εις τὴν Ἑλλάδα, ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν
νὰ λύσῃ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1823 ἐπρότεινε
δι' υπομνήματος εις τὰς Δυνάμεις, αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι νὰ ἀποτελέ-
σουν τρεῖς χωριστὰς ἡγεμονίας ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλ-
τάνου, αἱ δὲ νῆσοι νὰ κυβερνῶνται κατὰ τὸ παλαιὸν κοινοτικὸν των
σύστημα.

Ἀλλὰ τὸ ρωσρικὸν σχέδιον δὲν ἱκανοποίησεν οὔτε τοὺς Ἕλλη-
νας οὔτε τοὺς Τούρκους, διότι οἱ μὲν Τούρκοι δὲν ἤθελον νὰ γίνε-
ται λόγος περὶ ἀποσπάσεως ὁθωμανικῶν ἐδαφῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες
ἔβλεπον εις τὴν κατὰ τμησιν αὐτὴν ματαίωσιν τῶν ἔθνικῶν των
ὀνείρων. Αἱ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης εὐκόλως διέκριναν τὰς προ-
θέσεις τῆς Ρωσσίας, ἡ ὁποία ἤθελεν ἀσθενῇ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπησχο-
λημένην τὴν Τουρκίαν. Ἐπηκολούθησαν ἀτελεύτητοι συζητήσεις
εις τὴν ἐν Πέτρουπόλει συγκληθεῖσαν σύσκεψιν καὶ ὁ Μέττερνιχ,
διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ ναυάγιον τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου, προέβη
μέχρι τοῦ σημείου νὰ προτείνῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλά-
δος, γνωρίζων ὅτι τοῦτο δὲν θὰ ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ρωσσίας.

ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐνῷ τοιαύτην συμπεριφορὰν ἐδείκνυν οἱ ἡγεμόνες καὶ διπλω-
μάται πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔβλεπον μετὰ συμ-
παθείας τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς ἦτο κατὰ πρῶτον
λόγον πάλῃ χριστιανικοῦ λαοῦ κατὰ βαρβάρου μωαμεθανοῦ. Ἐξ
ἄλλου ἡ Ἀναγέννησις καὶ ἡ μελέτη τῆς ἀρχαιότητος εἶχον δημιουρ-
γήσει πλούσιον κεφάλαιον συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς
πᾶν ἑλληνικόν. Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, αἱ γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς
ἐκ τῆς ἀρχαιότητος τοπωνυμίας, ἀφύπνιζον ἐπαγωγὸς παραστά-

σεις εἰς τὴν φαντασίαν τῶν λαῶν καὶ ἐκέρδιζον τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Φιλελεύθεροι δὲ καὶ συντηρητικοὶ συνηντῶντο εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ μὲν φιλελεύθεροι, διότι ἀπεστρέφοντο τὰς μεθόδους τῶν ἀπολυταρχικῶν κυβερνήσεων, οἱ δὲ συντηρητικοί, διότι ἠγάπων τὸ παρελθόν.

Ἐσχηματίσθη λοιπὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰσχυρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὁ τύπος ἐδημοσίευσε φλογερὰ ἄρθρα ὑπὲρ τῶν μαχομένων, ποιηταὶ δὲ καὶ καλλιτέχναι ἐνεπνεύσθησαν ἐκ τῶν θρυλουμένων κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη μεγάλη φιλελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ νεαρὸς τότε Γάλλος **Βίκτωρ Οὐγκώ** συνέθεσεν ἀριστουργηματικὰ τεμάχια διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀγωνιστάς, τὰ ὁποῖα περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν «Orientales». Ἐπίσης εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρξεν ἐμπνευσμένος ψάλτης τοῦ ἀγῶνος ὁ **Φρειδερίκος Μύλλερ**, ὁ ἐπονομασθεὶς Ἕλληνα Μύλλερ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας **Λουδοβίκος** ἔγραψε ποιήματα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καυτηριάζων τὴν ἀναληγσίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων. Ὁ δὲ γάλλος ζωγράφος **Δελακροά** εἰκόνισε τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Μετὰ θέρμης ἐπίσης ἐχαιρέτισαν τὴν ἐπανάστασιν οἱ ἑλληνισταὶ καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τῶν γερμανικῶν Πανεπιστημίων, ὅπως ὁ **Θήρς** εἰς τὸ Μόναχον καὶ ὁ **Κρούγ** εἰς τὴν Λειψίαν.

Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη **Φιλελληνισμός** καὶ ἐχρησίμευσεν ὥς ἰσχυρὸν στήριγμα τοῦ ἀγῶνος ὑλικὸν καὶ ἠθικόν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν φιλελληνικοὶ σύλλογοι, συνέλεγοντο ἔρανοι καὶ ἠγοράζοντο πολεμεφόδια. Πολλοὶ δὲ Εὐρωπαῖοι ἦλθον νὰ ὑπηρετήσουν τὸν ἀγῶνα καὶ ἐθυσίασαν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατωρθώθη ἡ σύναψις τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ δανείου. Τέλος ὁ Λόρδος Βύρων ἦλθε νὰ ἐξυψώσει διὰ τῆς θυσίας του τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ο ΒΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1823 κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Λόρδος Βύρων.

Ὁ **Βύρων** (Byron—Μπάϊρον, 1788—1824) ἀπὸ μακροῦ ἤδη εἶχε τὴν φήμην μεγάλου ποιητοῦ. Ἡ ἀνήσυχος φύσις του καὶ ἡ παρεξήγησις τῶν ἔργων του ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος του καὶ νὰ περιπλανηθῇ εἰς διαφόρους χώρας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπανα-

στάσεως εύρίσκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε διέλθει ἡμέρας περιπετειῶν.. Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν εἶχεν ἰσχυράν ἐπιρροὴν εἰς τὴν φαντασίαν του. Πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἤδη εἶχε γράψει τὴν «Κατάραν τῆς Ἀθηνᾶς» ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ Ἑλγίν, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν, ἐσύλησε τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος. Εἰς ἄλλα δὲ ἔργα ὕμνησε τὴν ἑλληνικὴν γῆν. Ἀλλὰ τότε δὲν ἐξεφράζετο πολὺ κολακευτικῶς περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων. Ὁ τριετὴς ὁμως ἀγὼν ἐξήγνησεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὅμματά του καὶ προθύμως ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποῖαν ἀνέθεσεν εἰς αὐτόν ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀντιπρόσωπός του.

Ὁ Βύρων κατέβαλε προσπάθειαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τὴν Κεφαλληνίαν ἔγραφεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν :

«Δὲν ἤμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβρωτέραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτὴν. Ἐὰν εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουσι ματαιωθῇ καὶ ὅλαι αἱ βοήθειαι, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσεν ἡ Ἑλλάς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τούτων ἄλλογενεῖς καὶ αἱ ὁποῖαι τῷ ὄντι δὲν ἤθελον εἶσθαι ὀλίγαι οὔτε εὐκαταφρόνητοι, θέλουσιν ἀναβληθῇ καὶ ἴσως θέλουσιν ἐμποδισθῇ διόλου. Τὸ δὲ χειρότερον εἶναι ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμμία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος..., θέλουσι πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἄφ' ἑαυτῶν».

Ὁ Λόρδος Βύρων (1788 – 1824)

Ὁ Βύρων ἔφθασε τὴν 24 Δεκεμβρίου 1823 εἰς Μεσολόγιον. «Σὲ ἀναμένομεν, ὅπως αἱ χελιδόνες ἀναμένουν τὴν μητέρα των», ἀνεφώνησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ μέγας φιλέλληνας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπὸ τύπον δανείου ὅσα χρήματα εἶχε φέρει

μεθ' ἑαυτοῦ καὶ προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του 500 Σουλιώτας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των Μπότσαρη περιεφέροντο εἰς τὸ Μεσολόγγιον ἄνευ ἀρχηγοῦ, καὶ προσεπάθησε νὰ συνηθίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πειθαρχίαν. Ἐνῶ δὲ μετὰ ζέσεως εἰργάζετο πρὸς καταρτισμὸν στρατοῦ, ὑπέστη τὴν πρώτην προσβολὴν τῆς ἀσθενείας (3 Φεβρουαρίου), τὸ δὲ νοσηρὸν κλίμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ νέαι συνθήκαι τοῦ βίου ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασίν του καὶ ἀπέθανε τὴν 7 Ἀπριλίου 1824.

Ὁ θάνατός του ἐθεωρήθη ἔθνικὸν πένθος. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλησμόνησαν τὸν ἄνδρα, ὁ ὅποιος ἐθυσίασε δι' αὐτοὺς τὸν πολύτιμον χρόνον του, τοὺς πόρους καὶ τέλος τὴν ζωὴν του. Ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐπαναστάσεως, συνέταξε τὸν ἐπικήδειόν του, ὁ δὲ Σολωμὸς ἀφιέρωσεν ὁλόκληρον ᾠδὴν εἰς τὸν θάνατόν του, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ εἶναι :

Λευτεριά, γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
στοῦ λόρδ Μπάϊρον τὸ κορμί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ — Η ΛΥΣΙΣ

Ι. Η ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΧΜΕΤ ΑΛΗ

Ο ΝΕΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ

Τὰ θλιβερὰ γεγονότα τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐπεσκίασαν σοβαρῶς τὰ λαμπρὰ ἑλληνικὰ κατορθώματα τῶν ἐτῶν 1822—1823 κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι μὲ πολὺν ἐνθουσιασμόν καὶ στοργὴν παρηκολούθουν τοὺς ἡρωισμοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, ἤρχισαν νὰ ἀπογοητεύωνται καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ αὐτοδιοικηθοῦν. Ὅλα δὲ αὐτὰ συνέβαινον, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκόμη ὁ ἀγὼν δὲν εἶχε κριθῆ καὶ ἐπέκειτο μάλιστα κατὰ τῆς Ἑλλάδος κίνδυνος σοβαρώτατος, ὁ ὅποιος ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ κρισιμώτερόν της στάδιον.

Ἡ Πύλη δηλαδὴ εἶχε πεισθῆ ὅτι ἀπετύγχανον συστηματικῶς αἱ ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐφόσον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο κύριος τῆς θαλάσσης. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ ἀλλάξῃ σχέδιον, νὰ συντρίψῃ δηλαδὴ πρῶτον τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταληφθοῦν αἱ ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, καθὼς καὶ ἡ Σάμος καὶ ἡ Κάσος.

Ἀλλ' εἶχε γίνεи φανερόν ὅτι αἱ δυνάμεις τῆς Πύλης δὲν ἐξήρκουν πρὸς τοῦτο. Ὁ ὑπερήφανος Μαχμούτ ὑπεχρεώθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ, πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὅποιος εἶχε δημιουργήσῃ ἐκεῖ αὐτοτελὲς κράτος, εἶχεν ὀργανώσει στρατὸν κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ διέθετεν ἀξιώλογον ναυτικὴν δύναμιν.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς (1759—1849) ἦτο, ὅπως καὶ ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων, δημιουργὸς τῶν πολυταράχων ἐκείνων καιρῶν, ἀλλὰ νοῦς πολὺ φωτεινότερος καὶ ὀργανωτικώτερος. Ἀλβανικῆς ἐπίσης καταγωγῆς, ἐγεννήθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐστρατολογήθη νεώτατος ὑπὸ τῶν Τούρ-

κων και ἐστάλη εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ναπολεοντείου ἐκστρατείας. Ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὰς μεταξὺ Τούρκων πασάδων καὶ Μαμελούκων μπεδήδων ξριδας, ἀπέκτησε δύναμιν. Τὸ 1811 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πασᾶς τῆς Αἰγύπτου, ἐγινεν ἀδιαφιλονίκητος κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατέσφαξε τοὺς Μαμελούκους μπεδήδες. Ὁ Ἀλῆς πρῶτος ἐκ τῶν Ἀνατολιτῶν κατενόησε τὴν ἀναπλαστικὴν δύναμιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὠργάνωσε στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, μεταχειρισθεὶς ἰδίως γάλλους ἀξιωματικούς ὡς ὀργανωτάς.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 συνήφθη συμφωνία μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος παρε-

Μεχμέτ Ἀλῆς

χωροῦντο εἰς τὸν αἰγύπτιον πασᾶν, ὡς ἀνταμοιβὴ τῆς συνδρομῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάνος διώρισε ἀμέσως διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου τὸν θετὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ Ἰμπραήμ, ὁ ὁποῖος ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τὴν αἰγυπτιακὴν ἐκστρατείαν. Τὸ σχέδιον ἦτο ἡνωμένος στόλος νὰ καταλάβῃ τὰς ναυτικὰς νήσους, οἱ Αἰγύπτιοι νὰ ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ τοῦρκοι πασάδες νὰ προσβάλουν τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς ἐχθροὺς. Ἡ κυβέρνησις Κουν-

τουριώτου εἶχε παραμελήσει τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν, ἀφοῦ ἐσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου κατὰ μέγα μέρος εἰς πατριαστικὰς ἀνάγκας. Ἐνῶ οἱ κυβερνῶντες ἰσχυρίζοντο ὅτι εἶχον 12 χιλ. στρατιώτας, κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν εὐρέθησαν πολὺ ὀλίγοι, μόλις 3 χιλιάδες καὶ αὐτοὶ κακῶς παρεσκευασμένοι. Ἐπίσης ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κινηθῇ δι' ἑλλειψιν χρημάτων.

Πρώτοι ξεστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὁ ἄγριος ἄλβανὸς **Χου-σεῖν** πασᾶς κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης, θανατώσας διὰ τοῦ καπνοῦ 370 γυναικόπαιδα ἐντὸς σπηλαίου παρὰ τὸ Μελιδόνι. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβίβασαν στρατὸν εἰς τὴν Κάσσον καὶ κατέστρεψαν αὐτὴν (7-8 Ἰουνίου).

Ἀφ' ἑτέρου ὁ ναύαρχος τοῦ σουλτάνου **Χοσρέφ** ἐξεπλήρωσε τὴν παραγγελίαν τοῦ αὐθέντου του, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀπαιτήσῃ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ὀργανώσει κακῶς τὴν ἄμυναν τῆς νήσου. Διέπραξαν τὸ ὀλέθριον σφάλμα νὰ ἀμυνθοῦν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καταδικάζοντες εἰς ἀπραξίαν τὸν στόλον των. Ἀπὸ τὰ περισσότερα μάλιστα πλοῖα εἶχον ἀφαιρέσει τὰ πηδάλια κατ' ἀπαίτησιν τῶν 1200 Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὴν νῆσον.

Ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις ἀπὸ 176 πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς νήσου μὲ 12 χιλ. πληρώματα πρὸς ἀποβίβασιν.

Ἡ ἀπόβασις τῶν Τούρκων ἐπέτυχε μετὰ δεινὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς νήσου αἰφνιδιασθέντες ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ἀγωνισθοῦν χωρισμένοι καὶ διὰ τοῦτο ἔπαθον μεγάλην καταστροφὴν. Πολλοὶ ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, πολλοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ τεῖχος, τὸ ὅποιον ὑπερέκειτο τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν πόλιν, προσέβαλον τὸ τεῖχος. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν γενναίως οἱ ὑπερασπισταί, ἀλλ' ὅταν ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ κατεστράφη ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὕδατος, οἱ ἐγκλειστοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀποθάνουν ἡρωικῶς. Ἐντὸς τοῦ τείχους ὑπῆρχε σπήλαιον, τὸ ὅποιον ἐχρησίμευεν ὡς πυριταποθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Τὴν τρίτην λοιπὸν ἡμέραν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ ἀνέρχωνται τὸ τεῖχος, ἀνύψωσαν ἐπ' αὐτοῦ λευκκὴν σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραψαν : «Ἐλευθερία ἢ θάνατος», καὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ἡ νῆσος ὀλόκληρος ἐσείσθη, τὰ τεῖχη ἀνετράπησαν καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτῶν ἐτάφησαν ὅλοι οἱ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου καὶ μετ' αὐτῶν οἱ ἐφορμήσαντες ὑπερδισχίλιοι ἐχθροί.

‘Ο ἀπολογισμὸς τῆς καταστροφῆς τῆς ἡρωικῆς νήσου εἶναι πολὺ θλιβερός. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄρρενες κάτοικοι καὶ τὸ πλεῖστον τῶν γυναικοπαίδων μετὰ τῶν Χίων προσφύγων κατεσφάγησαν.

1824 Ἑκατοντάδες δὲ κεφαλῶν καὶ ὠτων ἐξετέθησαν μετὰ πομπῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὑπολογίζουν, ὅτι ἐκ τῶν 7 χιλ. Ψαριανῶν οἱ ἡμίσεις μόλις ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν 20 χιλ. προσφύγων πλεόν τῶν 15 χιλ. ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ὁ στόλος τῆς νήσου σχεδὸν ὁλόκληρος περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν Ὁθωμανῶν, ἐκτὸς 16 μόνον βρικίων καὶ 6 πυρπολικῶν. Οἱ περισωθέντες Ψαριανοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη, Μονεμβασίαν, Αἴγιναν, κτλ. Νεκρικὴ σιγὴ ἐβασίλευεν εἰς τὴν ἑνδοξον νήσον. Ἡ τ ρ α γ ι κ ῆ κ α τ σ τ ρ ο φ ῆ τῶν Ψαρῶν ἦτο δεινὸν πλῆγμα κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ ποιητὴς Σολωμὸς εἰς τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα του «Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν» δίδει εἰκόνα τῆς φρικτῆς καταστροφῆς τῆς ἡρωικῆς νήσου :

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπ’ ὀλίγα χορτάρια
πούχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ».

ΤΑ ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ – ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Αἱ καταστροφαὶ αὗται ἦσαν ἀσυγχώρητοι, διότι μετ’ ὀλίγον ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγκαίρως κινούμενοι ἠδύναντο νὰ προλάβουν αὐτάς. Ἡ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τοὺς νησιώτας μέρος τοῦ Ἀγγλικοῦ δανείου, τοιουτοτρόπως δὲ κατώρθωσεν ὁ στόλος νὰ ἐξοπλισθῇ καὶ νὰ πλεύσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τότε ἤρχισε σφοδρὰ πάλη μεταξὺ τῶν δύο στόλων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1824 διεξήχθησαν αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τακτικῆς ἀπόψεως κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐπάλαισαν περὶ τῆς Σάμου, τὴν ὁποίαν ἤθελον συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον τῆς Πύλης νὰ καταστρέψουν οἱ Τουρκοαιγύπτιοι. Ὁ ἄγων ἔλαβε τρεῖς φάσεις. Κατ’ ἀρχὰς ὁ ἑλληνικὸς στόλος, παρεντεθεὶς εἰς τὸν μεταξὺ

Σάμου καὶ Μ. Ἀσίας πορθμόν, ἠμπόδισε τὸν Χοσρέφ νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τὴν Σάμον τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν συναθροισθέντα ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ὁ **Σαχτούρης**. Ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου συνήφθησαν πολλαὶ συμπλοκαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη πάλιν ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων. Τέσσαρες φορές ὁ ὑπὸ τὸν Χοσρέφ τουρκικὸς στόλος ἐφώρμησε, διὰ νὰ διασπάσῃ τὸν ἑλληνικὸν κλοιὸν καὶ νὰ ἀποβιβάσῃ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Σάμον, καὶ συνήφθησαν τέσσαρες ναυμαχίαι, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρούσθησαν κατησχυμένοι καὶ μὲ σημαντικὰς ἀπωλείας. Ὁ Κανάρης ἔκαυσε μίαν φρεγάταν, ὁ δὲ ὑδραῖος **Βατικιώτης** καὶ ὁ σπετσιώτης **Ματρόζος** δύο μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κῶν ἀναμένων τοὺς Αἰγυπτίους.

Τὴν 20 Αὐγούστου κατέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν ἱμπραήμ αἰγυπτιακὸς στόλος καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ τουρκικοῦ βορείως τῆς Ἀλικαρνασσοῦ (Βουδροῦμι). Ὁ ἠνωμένος ἐχθρικὸς στόλος ἀπετέλεσε τεραστίαν δύναμιν ἐκ 300 φορηγίδων, 40 βρικίων, 25 κορβετῶν 20 φρεγατῶν, καὶ 1 πλοίου τῆς γραμμῆς, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὴν σημαίαν τοῦ Χοσρέφ, μὲ 2500 τηλεβόλα καὶ 30 χιλ. στρατόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ τῆς ἀφίξεως τῆς πρώτης μοίρας τῆς Ὑδρας ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ συγκεντρωθεὶς μεταξύ Λέρου, Λειψοῦς καὶ Πάτμου ἠρίθμει 70 πλοῖα μὲ 850 τηλεβόλα καὶ 5 χιλ. ναύτας. Ἦρχισε τότε σειρὰ συγκρούσεων.

Ἀνδρέας Μιαούλης (1769 – 1835)

Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης (1769—1835) ἐγεννήθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὰ Φύλλα τῆς Χαλκίδος, ὁπόθεν ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ὑδραν, τὴν πατρίδα τῆς μητρός του, καὶ πιθανῶς μετέβαλε τὸ ὄνομά του Βῶκος εἰς Μιαούλην. Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐξεδηλώθη ἡ πρὸς τὰ ναυτικά ἰδιοφυΐα του καὶ μόλις 17ετῆς ἔγινε κυβερνήτης ἐμπορικοῦ ἀποκτιῆσας σημαντικὴν περιουσίαν διὰ ριψοκινδύνων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ

ἀνδρείας. μιαούλης

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Μιαούλη

τοὺς ναπολεοντείους πολέμους, ὅτε ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τοὺς λιμένας τῆς Ἰσπανίας, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὰ Γάδεира μετὰ μεγάλου φορτίου σίτου. Ἀλλὰ συλληφθεὶς κατὰ τὸν ἔκπλου ὠδηγήθη πρὸ τοῦ ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν τὴν ζωὴν ἐκτιμήσας τὴν γενναιότητα καὶ τὴν παρρησίαν του. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὁ ἐξέχων πρόκριτος τῆς Ὑδρας, ἀνεγνώρισεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄριστον ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου. Οὕτω ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἔτους τοῦ ἀγῶνος ὁ Μιαούλης ἀντικατέστησε τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην ὡς ναύαρχος τῆς Ὑδρας καὶ ταχέως ἀπέβη ὁ κατ' οὐσίαν ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Τὴν 24 Αὐγούστου πρῶτοι εἰ Ἕλληνες ἀνήχθησαν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν πρὸ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡ δύναμις αὕτη ἀνήρχετο εἰς 24 ἑλληνικὰ πολεμικὰ συνοδεύοντα 6 πυρπολικά. Ἐκπληκτοὶ καὶ περίεργοι οἱ εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰμπραήμ παρετήρουν τὰ προπορευόμενα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πυρπολικά καὶ ὁ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε λάβει πείραν αὐτῶν, εὐρὼν πρόφασιν τὴν βλάβην τῆς κεραίας του, ἐζήτησεν ἄσυλον ὑπὸ τὰ τηλεβόλα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι δὲν ἐταράχθησαν καὶ ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας μὲ σφοδρὸν κανονιοβολισμόν. Οἱ δύο ὅμως στόλοι ἐχωρίσθησαν χωρὶς σημαντικὰς βλάβας.

Τὴν 28 Αὐγούστου συνηντήθησαν οἱ δύο στόλοι παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ συνήφθη μία τῶν ἀξιολογωτάτων ναυμαχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἡ λεγομένη Ναυμαχία τοῦ Γέροντα ἐκ τοῦ ὄρμου, ὁ ὁποῖος κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τέσσαρα πυρπολικά περιεκύκλωσαν αἰγυπτιακὸν βρικόιον καὶ περιέβαλον αὐτὸ διὰ τῶν φλογῶν. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τοῦ βρικού κατῶρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἐνῶ τὰ πυρπολικά ἐκάησαν ἀνωφελῶς. Οἱ Αἰγύπτιοι τότε ἐρρίφθησαν ἀλαλάζοντες κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὅταν δύο ὑδραϊκὰ πυρπολικά, τοῦ Παπαντῶνῃ καὶ τοῦ Βατικιώτῃ περι-

έβαλον και ανέφλεξαν μίαν τυνησίαν φρεγάταν, πανικόβλητοι οί επιτιθέμενοι έσπευσαν νά ζητήσουν ασφάλειαν εις την 'Αλικαρνασσόν και εις την Κων. 'Η δε αναπτυχθεΐσα μεταξύ του Χοσρέφ και του 'Ιμπραήμ αντιζηλία παρέλυσε την ενεργητικότητα των.

Τέλος οί Τουρκοί απηλπίσθησαν ότι θα ήδύναντο νά επιτύχουν απόβασιν εις την Σάμον και καταστροφήν της νήσου και απέφασισαν νά εγκαταλείψουν την επιχείρησιν. Και ό μόν Χοσρέφ επέστρεψεν εις τον 'Ελλάσποντον, ό δε 'Ιμπραήμ έστράφη προς την Κρήτην. 'Αλλ' ό Μιαούλης παρηκολούθησε και προσέβαλε τον αϊγυπτιακόν στόλον παρά τό 'Ηράκλειον. 'Ο αϊγυπτιακός στόλος διεσκορπίσθη και ή επελθοΰσα θύελλα επροξένησε μεγαλυτέραν σύγχυσιν. Πολλά πλοΐα έναυάγησαν, όλίγα περιέπεσαν εις χείρας των 'Ελλήνων. 'Ο 'Ιμπραήμ όμως κατώρθωσε νά φθάση εις Σούδαν μετά του κυρίου όγκου του στόλου του. 'Αλλά και ό ελληνικός στόλος έδοκιμάσθη πολύ. 'Ο Μιαούλης έθεώρησε την εκστρατείαν λήξασαν πείσας έαυτον ότι οί Αϊγύπτιοι θα άνέστελλον τας επιχειρήσεις κατά τον χειμώνα, και ό στόλος επέστρεψεν εις τά ίδια.

‘Ακρόπρωρον

της ναυαρχίδος Μιαούλη

Ο ΙΜΠΡΑΗΜ ΑΠΟΒΙΒΑΖΕΤΑΙ ΕΙΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

‘Ο 'Ιμπραήμ, άφοϋ έλαβε νέας επικουρίας από την Αϊγυπτον, ανήχθη αΐφνης από την Σούδαν και την 12 Φεβρουαρίου 1825 απέβίβασεν άνευ άντιστάσεως εις την Μ ε θ ω ν η ν της Πελοποννήσου 4 χιλ. πεζούς και 500 ίππεις μετά ισχυρού πυροβολικού. 'Ο 'Ιμπραήμ ενήργησε δραστηρίως. 'Ο στρατός του εξηπλώθη επί της Μεσσηνιακής χερσονήσου, άφοϋ κατέλαβε την Κορώνην, έτράπη κατά των δύο φρουριών του Ναυαρίνου, του Νεοκάστρου και της Πύλου, τά όποια είχαν ανεπαρκείς φρουράς.

‘Η Κυβέρνησις Κουντουριώτου, όπως είπομεν, δυστυχώς είχε παραμελήσει τά πάντα. Ούτε στρατός υπήρχεν, ούτε αξία λόγου

παρασκευή. Οί 3 χιλ. στρατιῶται, ὅταν ἤλθον εἰς σύγκρουσιν μετὸν στρατὸν τοῦ Ἰμπραήμ παρὰ τὴν θέσιν Κ ρ ε μ ὺ δ ι, διεσκορπίσθησαν.

Ὁ Ἰμπραήμ ἐπετέθη κατὰ τῶν δύο φρουρίων τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ Ἕλληνες εἶχον τὴν ἀτυχῇ ἔμπνευσιν νὰ ἀποβιβάσουν στρατὸν εἰς τὴν νῆσον Σ φ α κ τ η ρ ί α ν, ἡ ὁποία φράσσει τὴν εἰσοδὸν τοῦ ὅρμου, 800 ἄνδρας μετὰ τινων τηλεβόλων. Τινὲς ἐκ τῶν ἐγκριτω-

Ὁ Ἰμπραήμ.

τέρων ἀνδρῶν ἦσαν μεταξὺ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς νήσου. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν ἀπεβίβασε χιλιάδας τινὰς Ἀράβων καὶ τότε ἤρχισεν ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας πάλη, ὁμοία πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν περιέγραφεν ὁ Θουκυδίδης μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Οἱ Ἕλληνες ἐφονεύθησαν ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας ἔπεσαν, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος καὶ Σαχτούτης μόλις διεσώθησαν ἐπὶ τοῦ πάρωνος τοῦ Τσαμαδοῦ. Ἄ ρ ε ω ς, ὁ

ὁποῖος διέσχισεν ὑπὸ δραματικὰς πραγματικῶς συνθήκας τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Ἐνῷ ἐπεχείρει νὰ διαφύγῃ, εὗρέθη περικυκλωμένος ὑπὸ πλήθους φρεγατῶν καὶ ἄλλων μεγάλων καὶ μικρῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ ἐδέχετο τὰ συγκεντρωμένα των πυρά. Ἀλλ' ἡ ἱκανότης τοῦ διοικητοῦ του Βώκου καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν πληρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀναβιβάσει ἐκ τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ πλοίου τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας εἰς τὸ κατάστρωμα καὶ ἐτέλεσαν τελευταίαν δέησιν διὰ τὴν σωτηρίαν των, ἔφερε τὴν ἐπιχείρησιν εἰς αἴσιον

τέλος. Ὄταν τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα εἶχον πλησιάσει τὸν Ἄρην εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστολίου καὶ ἦσαν ἑτοιμα νὰ ἐπιβιβάσουν εἰς αὐτὸν ἄνδρας, οἱ ἡρωικοὶ ναῦται διέταξαν δύο ἐκ τῶν πλέον ἡλικιωμένων νὰ σταθοῦν μὲ τὰς γεμάτας πιστόλας των πρὸ τῆς πυριταποθήκης καὶ νὰ θέσουν πῦρ εἰς αὐτήν, εὐθὺς μόλις ἴδουν ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατῶρθωσε νὰ πατήσῃ εἰς τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου. Τὸ γεγονὸς αὐτό, τὸ ὁποῖον οἱ ἐχθροὶ ἀντελήφθησαν, καθὼς καὶ ἡ τυχαία ἀνάφλεξις ἑνὸς ἐκ τῶν πλοίων των, ἐπροκάλεσε σύγχυσιν καὶ ταραχήν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον, τῆς ὁποίας ἐπωφεληθεὶς ὁ Ἄρης κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ, διάτρητος ἀπὸ τὰς σφαίρας, χωρὶς κατάρτια, καὶ μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας. Δύο ναῦται ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπὶ τὰ ἐπληγώθησαν. Τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου ἐσυνθηκολόγησαν μετὰ ἰσχυρὸν βομβαρδισμόν.

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀτυχημάτων αὐτῶν ἐτέθη εἰς κίνησιν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσε σειρὰν ἀξιολόγων κατορθωμάτων χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατάστασιν.

ΚΑΤΟΡΘΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

Μοῖρα ἀποτελουμένη ἀπὸ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην παρέπλεε τὰ παρὰ τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην πελοποννησιακὰ παράλια, διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸν στόλον τοῦ Ἰμπραήμ ὁ ὁποῖος μετέφερε στρατεύματα καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὴν Σούδαν εἰς τὴν Μεθώνην. Κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσυνθηκολόγει ἡ Πύλος καὶ παρεδίδοτο εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Μιαούλης εἰσέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μεθώνης, ὅπου εἶχον φθάσει ἄρκετὰ αἰγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ. Ἐξαπέστειλε τὰ πυρπολικὰ του τὸ ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ κατῶρθωσε νὰ καύσῃ μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέτας καὶ τρία ἄλλα μικρότερα πολεμικὰ καθὼς καὶ τρία φορτηγὰ.

Τὸ ἑλληνικὸν ὅμως ναυτικὸν ἐδόξασε μετ' ὀλίγον ἀξιόλογος νίκη παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας, ἀπέναντι τῆς Ἄνδρου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε πληροφορηθῇ ὅτι μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὰ στενὰ, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς τούρκους πασάδες, οἱ ὁποῖοι ἡτοιμάζοντο νὰ πολιορκήσουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ μοῖρα, ἀποτελουμένη ἀπὸ 20 πολεμικὰ καὶ 8 πυρπολικὰ, ὑπὸ τοὺς ναυάρχους **Σαχτούρη** καὶ

Ἀποστόλην ἐξέπλευσε πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν κατ' ἀρχὰς μεταξὺ Λήμνου καὶ Τενέδου. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 3 φρεγάτας, 10 κορβέτας καὶ 38 βρίκια καὶ γολέττας καὶ ἀρκετὰ φορτηγά. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος παρέσυρε τὸν τουρκικὸν ὑποχωρῶν μέχρι τοῦ στενοῦ μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ ἐκεῖ συνῆψε περίφημον ναυμαχίαν. Οἱ γενναῖοι πυρποληταὶ **Ματρόζος** καὶ **Μουσιὸς** ἔκαυσαν τουρκικὴν φρεγάταν τῶν 66 τηλεβόλων, τὴν ναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ὁλόκληρον τὸ πλήρωμά της, ἀποτελούμενον ἀπὸ 800 ἀνδρας, ἀπωλέσθη. Ἀφ' ἐτέρου ἄλλος γενναῖος πυρπολητής, ὁ **Μπούτης**, κατώρθωσε νὰ πυρπολήσῃ μίαν κορβέταν τῶν 34 κανονίων αὐτανδρον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, πανικόβλητος, διεσκορπίσθη. Ἄλλα ἐκ τῶν πλοίων κατέφυγον εἰς τὴν Σούδαν τῆς Κρήτης καὶ ἄλλα εἰς τὸν λιμένα τῆς Καρύστου. Μία κορβέτα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν βρικίων ἐξώκειλεν εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἐκάη. Πέντε φορτηγά, πλήρη ἐφοδίων συνελήφθησαν. Ἡ λαμπρὰ αὕτη κατὰ θάλασσαν νίκη ἐπαυγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 Ἀπριλίου εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ἀξιωμακρόννευτος ἐπίσης εἶναι ἡ κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ὁ ὁποῖος ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὰς παρασκευὰς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰς τὸν λιμένα (23 Ἰουλίου—13 Αὐγούστου). Τὴν 23 Ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἀπὸ τὴν Ὑδραν δύο πολεμικὰ ὑπὸ τὸν Τομπάζην καὶ Κριεζῆν καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Κανάρην, Βῶκον καὶ Μπούτην. Τὴν 29 εὐρίσκοντο ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ πυρπολικά εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, ἐνῶ τὰ πολεμικὰ περιέπλεον ἔξω, διὰ νὰ παραλάβουν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης κατ' ἀρχὰς μὲ οὐριον ἄνεμον ἔπλεε πρὸς τὸ ἀνάκτορον τοῦ σατράπου, ὅπου ἦσαν ἡγκυροβολημένοι 4 φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς. Ὄταν ὁμως ἐπλησίασαν, ἔπνευσεν ἐναντίος ἄνεμος καὶ ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων καί, ἀφοῦ τὸ ἦναψεν, ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου του. Ἀλλὰ τὸ πυρπολικὸν ἐκάη ἀνωφελῶς ἔνεκα τοῦ ἐναντίου ἀνέμου. Τὰ δύο ἄλλα κατώρθωσαν νὰ ἐκπλεύσουν καὶ ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπέπλευσεν ἄπρακτος. Τοιοῦτοτρόπως ἐκ τυχαίας μεταβολῆς τοῦ καιροῦ ἀπέτυχεν ἡ ἐξαιρετικῶς τολμηρὰ καὶ ἐπικίνδυνος κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιχείρησις τοῦ Κανάρη, ἡ ὁποία, ἂν ἐπετύγχανε θὰ εἶχε σημαντικωτάτας συνε-

πείας διὰ τὸν ἀγῶνα. Ὄταν ὁμως ἔπλεον πρὸς τὴν Ὑδραν, συνήντησαν 5 ἔχθρικά πλοῖα καὶ ἔκαυσαν ἓν ἐξ αὐτῶν. Τὴν 13 Αὐγούστου ἐπανῆλθον ὅλοι σῶοι εἰς τὴν Ὑδραν.

ΜΑΧΗ Εἰς τὸ ΜΑΝΙΑΚΙ-ΗΡΩΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἱμπραὴμ ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως. Οἱ κλέφται εὐρίσκοντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν τακτικὴν καὶ ὁ Πετρόμπεης γράφων εἰς τὸν Παπαφλέσσαν ὠνόμαζε τὸν Ἱμπραὴμ Πύρρον καὶ νέον Ναπολέοντα. Παρὰ τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἡ κυβέρνησις ἐκράτει δεσμίους εἰς τὴν Ὑδραν τοὺς πελοποννησίους ὀπλαρχηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεμένετο ἡ σωτηρία. Μόνος ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ὁποῖος ἦτο Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἀφοῦ συνεβού-

1825 λευσε τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν ἐγκαθείρκτων, ἐτράπη κατὰ τοῦ ἐπιδρομέως. Ἀλλὰ μετὰ τῶν 600 γενναίων τοῦ κατόπιν ἡρωικῆς ἀντιστάσεως ἐφανεύθη ὀπισθεν τῶν ταμπουρίων τοῦ παρὰ τὴν θέσιν **Μανιάκι** τῆς Μεσσηνίας (20 Μαΐου 1825), ὅπου προσεβλήθη ὑπὸ ὑπερτρισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων αἰγυπτίων.

Ὁ θερμουργὸς κῆρυξ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ διὰ τοῦ ἡρωικοῦ θανάτου τοῦ ἐπεσφράγισε τοὺς μεγάλους λόγους, τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ἡ θυσία τοῦ ἐδίδαξε τὸν Ἱμπραὴμ, ὅπως ἄλλοτε ἡ θυσία τοῦ Λεωνίδα εἰς τὰς Θερμοπύλας τὸν Ζέρξην, ὅτι δὲν ἦτο

Παπαφλέσσας (1788 – 1825)

εύκολον ἔργον ἢ κατάπνιξις τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς οἱ Ἕλληνες ἐπίστευαν ὅτι ὁ Ἰμπραήμ καὶ ὁ στρατός του ἦτο ἀκατάβλητος. Ὁ ἴδιος ὁ αἰγύπτιος στρατάρχης ἔμεινεν ἔκπληκτος πρὸ τῆς ἥρωικῆς θυσίας τῶν 600 παλληκαριῶν τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ, ἔστω καὶ νεκρόν, τὸν ἀρχηγόν των. Λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰμπραήμ διέταξε νὰ στυλώσουν τὸ σῶμα τοῦ ἥρωικοῦ ἀρχηγοῦ εἰς ἓν δένδρον, ἀφοῦ δὲ ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἐπεσκόπησε τὸ σῶμα τοῦ Παπαφλέσσα, ἔμεινεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν σκεπτικὸς καὶ σιωπηλός.

ΑΠΟΦΥΛΑΚΙΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Δύο ἡμέρας πρὸ τῆς καταστροφῆς παρὰ τὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις εἶχε δώσει γενικὴν ἀμνησίαν. Δοξολογία ἐτελέσθη εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ τὴν συμφιλίωσιν καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐπευφημήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ διωρίσθη δικτάτωρ μὲ εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν. Ἀλλ' ὁ πελοποννήσιος ὀπλαρχηγὸς δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τοῦ Ἰμπραήμ, διότι πανταχοῦ αἱ συμπλοκαὶ ἀπέβαινον ὑπὲρ τῶν τακτικῶν. Ὁ Ἰμπραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐνεργῶν μετὰ ταχύτητος, ἡ ὁποία ὑπενθύμιζε πράγματι τὸν Ναπολέοντα, προήλασε κατὰ τοῦ Ναυπλίου. Κατερχόμενος τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους, εἶδε τὸν Ἀργολικὸν καὶ τὴν Ὑδραν: «Ἄ! μικρὰ Ἀγγλία!» ἀνεφώνησε «πόσον καιρὸν θὰ μοῦ διαφεύγῃς!».

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἐνεφανίσθη πάλιν ὁ Ὑψηλάντης, ὁ ὁποῖος καταλαβὼν τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης ἀνεχαίτισε τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἀφρικανοῦ. Ὁ Ἰμπραήμ πυρπολήσας τὸ Ἄργος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκεῖθεν ὁρμώμενος κατέστρεφε τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς μάχην ἐκ τοῦ συστάδην κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ Πελοπόννησος δὲν ὑπετάγη, διότι οἱ ὀπλαρχηγοὶ διεξῆγον κλεφτοπόλεμον ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

Αἱ νίκαι τοῦ Ἰμπραήμ παρήγαγον βαθεῖαν αἴσθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας πολεμιστάς, διότι εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἀπεδεικνύετο ἡ ὑπεροχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπὶ μακρὸν δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν. Τότε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν ὀργανωτὴν τακτικοῦ στρατοῦ τὸν γάλλον συνταγματάρχην **Κά-**

ρολον Φαβιέρον, άνδρα σοβαρόν, ύπηρετήσαντα εις τόν στρατόν του Ναπολέοντος, ό όποιος από τινος εύρίσκετο εις την Έλλάδα παρακολουθών τας επιχειρήσεις.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
(15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1825 — 11 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1826)

Κατά τό τουρκοαιγυπτιακόν σχέδιον την έν Πελοποννήσω ένέργειαν του Ίμπραήμ έμελλε νά ακολουθήση παράλληλος δρᾶσις τών τούρκων πασάδων εις την Στερεάν. Τό 1825 ό σουλτάνος άνέθεσε την έκστρατείαν κατά τής Έλλάδος εις τόν γνωστόν νικητήν του Πέτα,

Κιουταχήν. Με τό όνομα αύτου συνεδέθησαν δύο σπουδαία γεγονότα του άγώνος, ή πολιορκία του Μεσολογγίου και ή περί την Άκρόπολιν τών Άθηνών πάλη.

Ό Κιουταχής άναχωρήσας από τά Ίωάννινα την άνοιξιν του 1825 διήλασεν άκωλύτως την Άκαρνανίαν και την Αίτωλίαν μετά 20 χιλ. στρατού, ά-
1825 ποτελουμένου τό πλείστον έξ Άλβανών, και την 15 Άπριλίου περιέκύκλωσε τό Μεσολόγγιον. Τοιουτοτρόπως ήρχισεν ή δευτέρα πολιορκία του Μεσολογγίου, έν έκ

Ό Κιουταχής

τών αξιολογωτάτων στρατιωτικών γεγονότων τής έπαναστάσεως.

Τό Μεσολόγγιον μετά την πρώτην πολιορκίαν είχεν όχυρωθή καλύτερον διά τών προσπαθειών του Βύρωνος και του μηχανικού Κοκκίνη. Άπό ξηρᾶς ή πόλις έπροστατεύετο υπό γαισιοίχου και τεσσάρων προμαχώνων. Επίσης ώχυρωμένα ήσαν τά νησίδια τής

λιμνοθαλάσσης ή όποία σχηματίζεται πρό τής πόλεως. 'Εν όλω τό φρούριον είχε 48 τηλεβόλα και 4 βομβοβόλα και 300 έμπειροπολέμους πολεμιστάς, οί όποιοι κατ'ά τόν 'Ιούνιον ηύξήθησαν εις 4500· και ένισχύοντο υπό τών πολιτών. 'Αλλ' ύπήρχον και 12 χιλ. γυναικόπαιδα.

Η πολιορκία διήρκεσεν ακριβώς έν έτος και παρουσίασε δύο κυρίας φάσεις. Κατά τούς πρώτους έπτ'α μήνας εις τό περιμάχητον έκ τής πρώτης πολιορκίας χωρίον συνετρίβησαν αί προσπάθειαι τών 'Αλβανών του Κιουταχ'η. Οί πολιορκούμενοι μετά πίστεως και καρτερίας αποκρούουν τας έκ τής ξηρ'ας επιθέσεις του 'Οθωμανού στρατάρχου.

Έπειδή όμως ή θέσις δέν ήτο δυνατόν νά κυριευθ'η, έφ' όσον ένισχύετο από θαλάσσης, τουρκοαιγυπτιακός στόλος καταβάλλει προσπάθειας, όπως αποκλείση αυτήν από τής επικοινωνίας μετά του ελληνικού στόλου, ό όποιος ζητεί νά εφοδιάση αυτήν. Διά τουτο διεξάγεται συγχρόνως πάλη και από θαλάσσης.

Οί Τουρκοί έπρομηθεύθησαν 36 άλιτεν'η σκάφη, τ'α όποία διέτρεχον τό πρό τής πόλεως τέναγος και έβομβάρδιζον αυτήν. 'Ο υπό τόν Μιαούλην ελληνικός στόλος, έφ' όσον είχε τ'α μέσα νά κινηθ'η, διέσπασεν επανειλημμένως τόν αποκλεισμόν και έτροφοδότησε τό φρούριον. Τοιουτοτρόπως τό Μεσολόγγιον εφ'αίνετο άπόρρητον. Καί αύτοί οί έχθροί του ελληνικού άγώνος ώμολόγουν τό ύπέροχον σθένος τών πολιορκουμένων. 'Ο γνωστός μισέλλην Γκέντζ έγραφε την 9 Σεπτεμβρίου :

«'Ο,τι και όπως φρονεί τις περί τών 'Ελλήνων, ούδεις δύναται νά αναγνώση χωρίς ένδιαφέρον, χωρίς συμπάθειαν μάλιστα, τ'α αποσπάσματα του ήμερολογίου τής πολιορκίας, διότι ούτε φίλοι ούτε έχθροί δύναται νά άρνηθ'ωσιν ότι ή ύπεράσπισις του Μεσολογγίου, οιαδήποτε άν ή ή έκβασις αυτής, είναι άληθές ήρώων έργον».

Η επιχείρησις του Κιουταχ'η απέτυχεν. Την 24 'Ιουλίου οί πολιορκούμενοι συνεννοηθέντες μετά τών όπλορχηγών τής 'Αν. 'Ελλάδος, μεταξύ τών όποίων διεκρίνετο ό Καραϊσκάκης, έξέρχονται και προσβάλλουν τό τουρκικόν στρατόπεδον, έν'ω οί Στερεοελλαδίται προσβάλλουν αύτό έξωθεν. 'Ο Κιουταχ'ης άποσύρει τό οικτρώς άποδεκατισθέν στρατεύμα εις τας ύπωρείας του Ζυγού και περιορίζεται εις άμυναν. 'Αλλά τό καταπληκτικώτερον ήτο ότι ό τουρκικός

στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 80 μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, ἔδειξεν ἀνανδρίαν πρωτοφανή. Ἀναχθεὶς ἐκ Κεφαλληνίας συνήντησε περιπολοῦντα πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἀσυγκρίτως ὀλιγαριθμότερον ἑλληνικὸν στολίσκον ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐρρίφθησαν ἀκάθεκτα κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τρία πυρπολικά διηυθύνοντο κατὰ τῆς ναυαρχίδος. Τόσος τρόμος κατέλαβε τοὺς Τούρκους, ὥστε ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἐκείθεν, μὴ θεωροῦντες τὰ μέρη ἀσφαλῆ, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πρώτη φάσις τῆς πολιορκίας ἔληξε.

Τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς πολιορκίας. Ὁ Ἰμπραὴμ λαβὼν νέας ἐπικουρίας καὶ νέας ὑποσχέσεις παρὰ τοῦ σουλτάνου διαπεραιοῦται ἐκ τοῦ Ρίου εἰς τὴν Στερεὰν μὲ 10 χιλ. στρατόν. Ὁ αἰγύπτιος στρατάρχης εἰς συνάντησίν του μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου) εἰς τὸ Κρυονέρι ἀπέναντι τῶν Πατρῶν ἐξέφρασε μὲ κάποιαν ὑπερηφάνειαν τὴν ἀπορίαν του, πῶς ὁ τοῦρκος στρατάρχης μὲ τόσα στρατεύματα δὲν κατώρθωσεν εἰς διάστημα ὀκτῶ μηνῶν νὰ κυριεύσῃ τὸν φράκτην ἐκείνον, ἐννοῶν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπηκολούθησε σφοδρὰ λογομαχία καὶ τέλος ὁ Ἰμπραὴμ ἐπρότεινε εἰς τὸν Κιουταχῆν νὰ ἐκλέξῃ ἓν ἐκ τῶν δύο, ἢ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἢ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν ἄλωσιν ἐντὸς 15 μόνον ἡμερῶν. Ὁ Κιουταχῆς ἐξεμάνη διὰ τὴν θρασύτητα τοῦ συναδέλφου του καὶ κατόπιν συμβουλίου μετὰ τῶν βαθμοφόρων του ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν τὰ ἑξῆς : «Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων νομίζει ὅτι πολεμοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐπολέμησεν αὐτὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἐγνώρισamen τὴν ἀξίαν των καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου. Ἄς τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾷ ἡ Ὑψηλότης του, καὶ τότε νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν ὀρθότερον».

Ὁ Ἰμπραὴμ ἀνέλαβε προθύμως μόνος του τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπήτησε νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς. Ὁ τοῦρκος στρατάρχης συγκατετέθη, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου. Ὁ Ἰμπραὴμ ἐδέχθη καὶ ἔγραψε σχετικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ ἀντιληφθῇ τί ἐσήμαινεν ἐκεῖνος ὁ φράκτης τοῦ Μεσολογγίου.

Τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰανουαρίου ὁ Ἰμπραήμ μετὰ λαμπρὰν προ-
παρασκευὴν ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μεσολογγίου.
Οἱ πολιορκούμενοι μὲ ἀφθαστον τόλμην ἀπέκρουσαν καθ' ὅλην τὴν
νύκτα τὰς ἐφόδους τῶν Ἀράβων. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου εὗρῆκε τὸν
Ἰμπραήμ εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς τοῦ στρατοῦ του ἐνθαρρύνοντα
καὶ βιάζοντα αὐτὸν εἰς νέας ἐπιθέσεις. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε καὶ
καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, παρ' ὅλην δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐπιτιθεμένων
ἐχθρῶν οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἐκάμφθησαν. Τέλος ὁ Ἰμπραήμ ἀπέ-
συρε τὰ στρατεύματά του κατησχυμένος. Ὁ Κιουταχῆς ἐθεῖτο τὰ
γινόμενα μακρόθεν καί, ὅταν ἡ μάχη ἐτελείωσεν, ἐπλησίασε τὸν
Ἰμπραήμ καὶ μὲ χαρὰν μὴ συγκρατουμένην εἶπε : «φρονεῖς καὶ σήμε-
ρον ὅ,τι ἐφρόνεις χθὲς διὰ τὸν φράκτην ;». Ὁ αἰγύπτιος στρατάρχης
ἀπήντησε : «Σήμερον ἔμαθα ὅτι ὅσα ἔλεγεσ ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὐχομαι
νὰ κατορθώσωμεν ἡνωμένοι ὅ,τι σὺ χωρὶς ἐμέ οὔτε ἐγὼ χωρὶς ἐσέ δυ-
νάμεθα». «Εἶμαι ἔτοιμος νὰ συμπράξω μαζί σου», ἀπήντησεν ὁ Κιου-
ταχῆς, «ἂν γράψῃς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἔχεις ἀνάγκην
τῆς συμπράξεώς μου». Ἀπὸ τότε τὰ δύο στρατεύματα ἡνωμένα συμ-
πράττουν εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ὅ,τι ὅμως δὲν τὸ κατώρθωσαν αἱ ἐχθρικαὶ ἐπιθέσεις τὸ ἐπέτυχεν
ὁ στενὸς ἀποκλεισμός καὶ ἡ συνεπίεξις τούτου ἐπακολουθήσασα στέ-
ρησις τῶν πάντων. Τοιοῦτοτρόπως ἀρχίζει ἡ δευτέρα φάσις τῆς
πολιορκίας. Καταφθάνει ὁ τουρκικὸς στόλος, ἐπισκευάζονται τὰ
ἀλιτενῆ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχον βλάψει οἱ Ἕλληνες, καὶ μετὰ δεινὸν
ἀγῶνα καταλαμβάνονται πολλὰ νησίδια τοῦ τενάγους, μεταξύ τῶν
ὁποίων τὸ περίφημον Β α σ ι λ ἄ δ ι, ἡ Κ λ εῖ σ ο β α, ὁ Ν τ ο λ μ ᾱ ς
κτλ. Ἡ ἀντίστασις τῆς ἡρωικῆς Κλείσοβας εἶναι ἓν ἐκ τῶν σημαντι-
κωτάτων ἐπεισοδίων τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Χίλιοι
ἐχθροὶ ἐφονεύθησαν ἐκεῖ, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἄγριος κατα-
στροφεὺς τῆς Κρήτης Χουσεῖν.

Τὸν Μάρτιον ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἦτο δεινὴ. Αἱ τρο-
φαὶ ἐξέλιπον, τρώγουν φύκη, σκώληκας καὶ δέρματα καὶ περιφέρον-
ται ὡς φαντάσματα, ἰσχυροὶ ἀπὸ τὴν ἀσιτίαν. Ὁ Μισαούλης ἐλθὼν
μὲ 30 κακῶς ἐφωδιασμένα πλοῖα δὲν κατώρθωσε νὰ διασπᾷ τὸν
ἀποκλεισμόν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ ποριορκούμενοι ἀπο-

φασίζουν νὰ διασχίσουν τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐν Πλατάνῳ στρατόπεδον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους εἶχον πληροφορήσει.

Ἡ περίφημος Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου ἐγίνε τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826. Οἱ ἐξεληθόντες ἦσαν περίπου 9 χιλ. ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 3 χιλ. ἦσαν μάχιμοι καὶ προηγοῦντο διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Νότην Μπότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Δημήτριον Μακρῆν. Ἡκοιούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμένοι ὡς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά. Ἐκ τούτων 1800 μόνον, ἐκ τῶν ὁποίων 7 γυναῖκες διέσχισαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ, ὁπότεν διεσώθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Οἱ λοιποὶ ἢ ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν πρὸς τοὺς ἐνεδρεύοντας Ἀλβανούς, ἢ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πόλιν, ἐκ θλιβερᾶς παρεξηγήσεως, ὅπου κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ εἰσορμήσαντος ἐχθροῦ.

Δημήτριος Μακρῆς

Κατὰ τὴν κρισιμωτέραν δηλαδὴ στιγμὴν τῆς ἐξόδου ἠκούσθησαν φωναὶ «πίσω, πίσω!». Εἴτε οἱ φωνάζοντες ἦσαν Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι παρεξήγησαν κάποιαν διαταγὴν, εἴτε, τὸ ὅποιον φαίνεται καὶ πιθανώτερον, Ἀλβανοὶ γνωρίζοντες τὴν ἑλληνικὴν, τὸ μεγαλύτερον πλῆθος τῶν πολεμιστῶν καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν πόλιν. Δὲν κατῴρθωσαν ὅμως νὰ κρατήσουν τοὺς προμαχῶνας καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσώρμησαν κατόπιν αὐτῶν. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ περὶ τοὺς προμαχῶνας συνήφθη λυσσώδης.

πάλη, ἡ ὁποία ἔληγε συνήθως διὰ τῆς ἀνατινάξεως τῶν πυριτιδαποθηκῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πληθὸς ἀπολέμων ἀνετίναξεν ὁ γηραιὸς πρόκριτος **Χρῖστος Καψάλης**, εἰς τὸν παρὰ τὸν Ἀνεμόμυλον προμαχῶνα.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1826 τὸ Μεσολόγγιον ἦτο σωρὸς καπνίζοντων ἔρειπών. Ἄλλ' ἡ πτώσις τοῦ περιλαλήτου φρουρίου ἦτο ἰσοδύναμος πρὸς μεγάλην νίκην, διότι ὁ ἥρωισμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ἐπὶ μακρὸν ἑσταμάτησε δύο στρατιάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπροξένησε μεγάλην φθοράν. Ἐκ τῶν 10 χιλ. Αἰγυπτίων, οἱ **1826** ὁποῖοι ἐπολιόρκουν τὸ Μεσολόγγιον, ἐσώθησαν 3600, αἱ δὲ ἀπώλειαι τοῦ Κιουταχῆ ἦσαν πολὺ μεγαλύτεραι. Ἄλλ' ἰδίως σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἡ ἥρωικὴ ἄμυνα, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη ὡς τὸ ἀξιολογώτερον γεγονός τοῦ ἀγῶνος, διεσκόρπισε τὴν θλιβεράν ἀνάμνησιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ περιέβαλε διὰ νέας αἵγλης τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

ΚΡΙΣΙΜΟΣ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη ἐκπνέουσα. Οἱ δύο πολιορκητικοὶ στρατοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ δράσουν ἄλλαχοῦ. Ὁ Ἰμπραήμ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὁποίαν ἤρχιζε νὰ καταστρέφῃ. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐστράφη κατὰ τῆς Ἀν. Ἑλλάδος, ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὔτε χρήματα εἶχεν οὔτε ἐπιβολήν, ἐπεκράτει δὲ ἀναρχία καὶ διχوستασία μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν.

Ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης συνεκάλεσε τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν εἰς Ἐπίδαυρον (Πιάδαν, Ἰανουάριος 1826) καί, ὅτε ἔφθασεν ἡ εἶδησις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, παρητήθη καὶ διεδέχθη αὐτὴν ἐνδεκαμελὴς κυβέρνησις ὑπὸ τὸν **Ἀνδρέαν Ζαΐμην**.

Εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ ἔξωθεν βοήθεια. Οἱ φιλελληνικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ φιλόανθρωποι τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξαν κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν μεγάλην δραστηριότητα. Ἡ χρηματικὴ βοήθεια ἰδίως ἀνεζωπύρωσεν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Μιαούλην κινήθεις διὰ τῶν χρημάτων ἐκείνων διεσκόρπισεν ἐπανειλημμένως τὸν στόλον τοῦ Καπετὰν πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκλείσθη πάλιν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διεξῆγε πείσμονα κλε-

φτοπόλεμον κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ περιορίσουν τὰς ἐπιδρομὰς. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἰμπραήμ κατὰ τῆς Μάνης, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μὲ δύναμιν 7 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Μανιάται ὁμως κατῶρθωσαν εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Βέργας νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Αἰγυπτίους καὶ νὰ ματαιώσουν τὰς ἀποπεύρας τῶν ἀποβάσεως ἀπὸ θαλάσσης.

Η ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ Κιουταχῆς προελάσας εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβε τὴν 13 Αὐγούστου τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 24ωρον βομβαρδισμόν. Οἱ κάτοικοι μετὰ τοῦ Γκούρα ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε πάσῃ θυσίᾳ νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν, διότι εἶχεν ὑποδείξει ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι, ἂν ἐπιπτε, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ περιληφθῇ ἡ Στερεὰ εἰς τὸ μέλλον ἑλληνικὸν κράτος. Διὰ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως νὰ σώσῃ τὴν πολιορκημένην Ἀκρόπολιν. Εὐτυχῶς κατὰ τὰς κρίσεις αὐτὰς στιγμὰς παρουσιάσθη εἰς τὴν Στερεὰν ἀντάξιος ἀντίπαλος τοῦ Κιουταχῆ, ὁ Καραϊσκάκης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συνδέεται μὲ τὴν τελευταίαν αὐτὴν φάσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782 – 1827) ἐγεννήθη εἰς τὸ Μαυρο-

Γεώργιος Καραϊσκάκης (1782 – 1827)

μάτι πλησίον τῆς Καρδίτσας. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἀνεψιὰ τοῦ ὀνομαστοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ἀρτῆς Γώγου Μπακόλα. Διῆλθε περιπετειώδη νεότητα ἀναμειχθεὶς εἰς τοὺς πολέμους τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἴτε ὡς μισθοφόρος εἴτε ὡς ἀντίπαλος αὐτοῦ. Ἐκ τῶν πρώτων ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις

τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξε κατ' ἀρχὰς σταθερότητα οὔτε σαφεῖς ἔννοιαν τοῦ μεγάλου γεγονότος. Τὸ ἰδανικόν του περιορίζετο νὰ λάβῃ τὸ ἄρματολίκι τῶν Ἀγράφων. Ἀλλὰ βραδύτερον αἱ κρίσιμοι περιστάσεις ἀφύπνισαν τὴν συνειδήσιν του καὶ ἔδωσαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις του. Ἐκτοτε παρουσιάζεται ὡς νέος ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀνυπότακτος καὶ ἀθυρόστομος καὶ ἐγωιστὴς ὀπλαρχηγὸς τῆς Στερεᾶς ἀπέβη πρότυπον πειθαρχίας καὶ αὐτοθυσίας, ἀναδειχθεὶς συγχρόνως ὁ στρατηγικώτατος τῶν ἀρχηγῶν τῆς Στερεᾶς. Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Ἀνατ. Ἑλλάδος.

Οἱ Ἕλληνες, διὰ νὰ φέρουν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν Κιουταχῆν, ἐσχημάτισαν στρατόπεδον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Φαβιέρος ἐκ Μεθάνων μετὰ τῶν τακτικῶν του, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυνον 70 φιλέλληνες. Μετ' ὀλίγον ὁ Γκούρας ἐφονεύθη. Ἀλλ' ὁ Κριεζώτης κατῶρθωσε μετὰ 300 ἐπιλέκτων νὰ διολισθήσῃ διὰ τοῦ ρεῖθρου τοῦ Ἰλισοῦ καὶ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν (11 Ὀκτωβρίου 1826). Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Φαβιέρος διαφωνήσας πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἀπεχώρησεν εἰς Μέθανα καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Τότε ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ νέον σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἤλπιζεν ἀσφαλῶς ὅτι θὰ ἔφερεν εἰς ἀμχανίαν τὸν Κιουταχῆν καὶ θὰ ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐσκέφθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ, ἐγκαθιστῶν σειρὰν φυλακίων εἰς τὰ νῶτα του, ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ στενοῦ τῆς Εὐβοίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Κωλέττης ἀπεβίβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου παρὰ τὴν Ἀταλάντην, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὰς σιταποθήκας τοῦ Κιουταχῆ, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προσέβαλε μὲ 3 χιλ. ἐκλεκτοὺς πολεμιστὰς τὴν παρὰ τὸν Ἐλικῶνα **Δόμβραιναν**, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀχυρώσει ὁ τοῦρκος στρατηλάτης, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλίας συγκοινωνίαν. Ἀλλ' ὁ Κιουταχῆς ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κωλέττη ἀποστείλας ἐγκαίρως 2 χιλ. Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην. Ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει ὁ Κωλέττης ὑπὸ διαφόρους Στερεοελλαδίτας ὀπλαρχηγούς, ἡττήθη ὑπὸ τοῦ ἐμπειροπολέμου Μουσταφάμπεη παρὰ τὴν Ἀταλάντην, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς Λεβάδειαν, καὶ διεσκορπίσθη.

Ἐπίσης ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν ἦτο εὐτυχέστερος εἰς τὴν ἐπιχείρησίν του. Ἡ φρουρὰ τῆς Δόμβραινας, ἀποτελουμένη ἀπὸ 300

Τούρκους, ἐκλείσθη εἰς τρεῖς πύργους καὶ εἶχεν ἀπόφασιν νὰ ἀντισταθῇ, διότι ἐλάμβανεν εὐκόλως τροφὰς καὶ ἐφόδια ἀπὸ τὰς Θήβας. Τότε ὁ Καραϊσκάκης ἐσκέφθη νὰ στραφῇ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Μουσταφάμπεη, διὰ νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ἐτράπη λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸ Δίστομον, ὁπότεν ἀπέστειλε τὸν ὑπαρχηγόν του Γρίβαν εἰς τὴν Ἀραχωβαν. Μετ' ὀλίγον ἐλθὼν καὶ ὁ ἴδιος ἀπέκλεισεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ὁ ἐνσκήψας χειμῶν καὶ ἡ χιονοθύελλα συνεπλήρωσε τὸν ἀποκλεισμόν. Κατὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς 24 Νοεμβρίου 1826 οἱ πανικόβλητοι Ἀλβανοὶ ἀποπλανηθέντες εἰς τὰς κρημνώδεις χιονοσκεπεῖς ἀτραποὺς κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν 2000 μολὶς 300 ἐσώθησαν, ὁ ἴδιος ὁ Μουσταφάμπεης ἐφονεύθη, ἐκυριεύθησαν αἱ σημαῖαι των καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀνήγειρε πυραμίδα ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν πεσόντων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔθεσε τὴν ἐπιγραφὴν :

« Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ».

Μετὰ τρεῖς περίπου μῆνας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827, οἱ Τούρκοι προσέβαλον μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων τὴν παρὰ τὸ Δίστομον ὠχυρωμένην θέσιν τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώρησαν ἀπολέσαντες τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τηλεβόλα των.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται κατόπιν σειρᾶς ἀτυχημάτων ἐχαιρετίσθησαν ὡς μεγάλα ἐθνικὰ κατορθώματα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν νίκην τῆς Ἀραχωβῆς διέταξε νὰ ψαλῇ δοξολογία εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ὁ τολμηρὸς στρατηγὸς τῆς Ἀν. Ἑλλάδος κατέστη ἐθνικὸν εἰδωλον. Ἡ δὲ ἐθνικὴ ἀντίστασις, ἣ ὁποία ἐφαίνετο ὅτι κατεστάλη εἰς τὴν Στερεάν, ἀνεβίωσε πάλιν.

Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔπαυσε καταβάλλουσα προσπάθειας, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Φαβιέρους διὰ τολμηροῦ στρατηγήματος κατῴρθησε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀποβιβάσθεις εἰς τὴν Μουνιχίαν ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν. Τὴν 24 Ἰανουαρίου ὁ Ἀγγλος στρατηγὸς **Γόρδων** ἀπεβιβάσθη μετὰ 2.300 ἀνδρῶν καὶ 15 τηλεβόλων εἰς τὴν πειραικὴν ἀκτὴν καὶ ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Κιουταχῆ, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας **Καρτερίας**, τῆς ὁποίας ἐπέβαινεν ὁ γενναῖος φιλέλληνας **Ἀστιγξ** (30 Ἰανουαρίου). Τέλος ὁ Καραϊσκάκης διαταχθεὶς ὑπὸ

τῆς Κυβερνήσεως ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὸ Κερατσίνι, δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ἄλλ' ἡ ἀνάμειξις τῶν πολιτικῶν καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν ξένων στρατιωτικῶν διετάραξαν τὸ σχέδιόν του καὶ ὠδήγησαν εἰς καταστροφὴν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιχείρησιν.

Η ΕΝ ΤΡΟΙΖΗΝΙ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε συντελεσθῇ νέα πολιτικὴ ζύμωσις. Ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐχαλαρώθη, ἐξεδηλώθησαν δὲ ζωηρότερον αἱ τοπικαὶ ἀντιθέσεις. Πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς τρεῖς φατρίας, τοὺς **Νησιώτας**, τοὺς **Στερεοελλαδίτας** καὶ τοὺς **Πελοποννησίους**, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἐπὶ μιᾷ τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας. Οὕτω προῆλθον τὰ τρία κόμματα, τὸ Ἀγγλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγέται ἦσαν ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὁ Μιαούλης, τὸ Γαλλικόν, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης, καὶ τὸ Ρωσσικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλινεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μαυροκορδαῖον καὶ τοὺς Νησιώτας.

Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μετέθεσε τὴν ἔδραν τῆς εἰς Αἴγινα, συνεκάλεσεν ἐκεῖ Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἄλλ' ἡ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἀντιπολίτευσις συνεκάλεσεν ἄλλην εἰς Ἑρμιόνην. Οὕτως ἡ Ἑλλάς ἐφαίνετο πάλιν διηρημένη εἰς δύο καὶ ἠπειλεῖτο νέος ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀλλὰ τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ἡ ἐπέμβασις τῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως ἡ ἀφίξις τοῦ στρατηγοῦ **Τσώρτς** καὶ τοῦ λόρδου **Κόχραν**. Αἱ δύο μερίδες κατάρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 συνῆλθεν ἡ ἐν Τροϊζήνι Ἐθνοσυνέλευσις. Ἡ κυβέρνησις Ζαΐμη κατέθεσε τὴν ἀρχήν, ἡ δὲ Συνέλευσις ἔλαβε σημαντικὰς ἀποφάσεις.

Ἐψήφισε νέον σύνταγμα. Ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς ὥμα ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, τὸ ὁποῖον πρῶτην φορὰν τότε ὠνομάσθη **Βουλὴ**. Ἀνεγνωρίσθη ὅμως ὅτι ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ἀσκήται ἀπὸ ἓν μόνον πρόσωπον, τὸν Κυβερνήτην. Ὡς τοιοῦτον μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐξέλεξε τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν (30 Μαρτίου 1827). Πρὸς τούτοις ἡ Ἐθνοσυνέλευσις διώρισε τὸν στρατηγὸν Τσώρτς ἀρχιστράτηγον, τὸν δὲ Κόχραν ναύαρχον. Ὁ Τσώρτς ἦτο ἄγγλος ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὁ Κολοκοτρώνης,

ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ δὲ Κόχραν, κατ' ἀρχὰς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας καὶ ὡς ναύαρχος τοῦ βραζιλιανοῦ στόλου εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πορτογαλίας ἀπέκτησε μεγάλην φήμην.

Η ΕΝ ΦΑΛΗΡΩ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Ἡ κυβέρνησις ἐγκατέλειπε τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πιεζομένη ὑπὸ τοῦ Τσώρτς καὶ τοῦ Κόχραν ἀπεφάσισε νὰ παρασκευάσῃ μεγάλην ἐκστρατείαν, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀμέσου ἐπιθέσεως. Οἱ δύο ξένοι ἀρχηγοὶ συνηντήθησαν εἰς τὸ Κερατσίνι μὲ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε καὶ πάλιν εἰς τὸ παλαιόν του σχέδιον. Ἀλλ' ὁ Κόχραν δὲν ἤκουσε αὐτόν, ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὸ Φάληρον καὶ προσέβαλε τοὺς κατέχοντας τὸν Πειραιᾶ Τούρκους. Οἱ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος Γκέγκηδες ἀντέταξαν λυσσώδη ἀντίστασιν. Τέλος ὁμως ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Μετὰ τὰς κινήσεις αὐτὰς οἱ ξένοι ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀμέσου δράσεως. Ὁ Καραϊσκάκης ἀντέτεινε καὶ πάλιν, ἀλλὰ δὲν ἠκούσθη. Ὡρίσθη ἡ 23 Ἀπριλίου ἡμέρα ἐπιθέσεως. Τὴν παραμονὴν ὁμως ἀκριβῶς ἐπληγώθη εἰς συμπλοκὴν ὁ Καραϊσκάκης θανασίμως καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τσώρτς, ὅπου καὶ ἐξέπνευσε τὴν ἐπομένην. Τὸ γεγονός ἐτάραξε πολὺ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ἡ εἶδησις τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τοῦ Ἑλλήνος στρατάρχου ἐτάραξε πολὺ καὶ τὴν κυβέρνησιν. Ὁ νεκρὸς τοῦ Καραϊσκάκη μετεφέρθη εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ὅπου καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, καὶ διετάχθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐθνικὸν πένθος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἦτο τὸ προοίμιον τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς καταστροφῆς, ἡ ὁποία ἀνέμενε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ Φάληρον.

Μετὰ δύο ἡμέρας (24 Ἀπριλίου) οἱ φιλέλληνες ἀρχηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν σφαγὴν. Ἡ ἐπιχείρησις κακῶς σχεδιασθεῖσα, χειρότερον ἐξετελέσθη. Εἶχον σχεδιάσει νὰ ἐπιτεθοῦν τὴν νύκτα, ἀλλ' ἡ ἀπόβασις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ μετακίνησις κατηνάλωσαν ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν πρωίαν οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐβάδισαν ἐν ἀταξίᾳ ἄνευ συνοχῆς καὶ μετ' ὀλίγον ἔπεσαν εὐχερῆς λεία τοῦ

δραστηρίου καὶ στρατηγικοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε τοὺς Ἑλληνας δι' ὄλων τῶν δυνάμεών του. Τὸ μικρὸν σῶμα τῶν τακτικῶν συνετρίβη, οἱ δεληῆδες (ἵππικόν) κατεπάτησαν τοὺς ἀτάκτους, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ κατασκευάσουν ταμπούρια. Μετ' ὀλίγον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ ἔφυγον οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν θάλασσαν, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ. Πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν.

Ἡ παρὰ τὸ Φάληρον καταστροφή ἦτο ἡ αἱματηροτάτη ἐξ ὅσων ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Ὑπὲρ τοὺς 1500 ἄνδρας ἐφονεύθησαν.

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Βέϊκος, Γ. Τζαβέλας, Φωτομάρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔκειντο νεκροί. Τὴν ἐπομένην τῆς νίκης οἱ 250 αἰχμάλωτοι παραταχθέντες κατὰ σειρὰν ἀπε-
1827 κεφαλίσθησαν. Μετὰ τὴν καταστροφήν ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατηθῇ. Ἡ φρουρὰ ἐσυνηκολόγησεν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν.

II. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἔσβησεν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μόνον εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Πελοποννήσου διετηρεῖτο. Ὁ Ἰμπραὴμ ἐσκέπτετο ἤδη περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ Ναυπλίου. Ἐρήμωσις καὶ φρίκη ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῆς χώρας, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔλεγον μετὰ χαίρεκακίας : «Ἡ Ἑλλάς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας θέλουν νὰ ἐπέμβουν, δὲν ὑπάρχει». Τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἤρχισεν ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία εἶχεν ἀρχίσει νὰ διάκειται εὐνοϊκώτερον ἀπέναντι τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὁ Κάννιγκ ἠκολούθει φιλελληνικὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν Ρωσσίαν ἀπεθανεν ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος (1825) καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Νικόλαος ἦτο ἀνὴρ βουλήσεως καὶ δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν Μέττερνιχ, ἡ δὲ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν ἐπιρροήν.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν 6 Ἰουλίου 1827 τὴν λεγομένην **Ἰουλιανὴν σύμβασιν**, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλλάς ἀνεγνωρίζετο αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου με-

σύνορα τὸν Παγασητικὸν καὶ Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὸ οὐσιαστικώ-
τερον ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστηρίξουν τὸ διά-
βημα των διὰ στρατιωτικῆς ἐπιδείξεως, ἂν ὁ ἕτερος ἐκ τῶν ἐμπολέ-
μων δὲν ἐδέχετο τὰς ἐν Λονδίῳ ληφθείσας ἀποφάσεις των. Ὁ ὑπὸ
τὸν **Κόδριγκτον** ἀγγλικὸς στόλος καὶ ὁ ὑπὸ τὸν **Δεριγνύ** γαλλικὸς
ἐνισχύθησαν, κατέπλευσε δὲ καὶ ρωσσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν **Εὐδεν**
εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Τὴν πρότασιν τῶν Δυνάμεων ἐδέχθη προθύμως ἡ ἑλληνικὴ κυβέρ-
νησις, ἀλλ' ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν ἐπέμβασιν. Ἡ τελευταία λέξις
τῆς Πύλης εἰς τοὺς διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν ἦτο : «Γεννηθῆτω τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ ! Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶναι διὰ πάντα ἐτοιμασμένη».

NAYMAX A NAYAPINOY (8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1827)

Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἐνισχυθεὶς διὰ νέων μονάδων
καὶ ἐπικουριῶν προσωρμίσθη εἰς τὸν λιμένα
τῆς Πύλου. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ **Κό-
δριγκτον**, ὁ ὁποῖος δὲν κατῴρθησεν νὰ ἐμ-
ποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ
Ἰμπραήμ, ἀλλ' ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν καθὼς
καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυ-
νάμεων περὶ τῆς παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.
Μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν ὁ γαλλικὸς
στόλος καὶ οἱ δύο ναύαρχοι ἀπήτησαν παρὰ
τοῦ Ἰμπραήμ νὰ ἀπέχη πάσης ἐπιχειρήσεως,
ἕως ὅτου λάβῃ ὁδηγίαν ἐκ Κωνσταντινου-
πόλεως.

Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῶν περὶ
μεσολαβήσεως εἰδήσεων ἐπεχείρησαν νὰ ἀνα-
ζωπυρώσουν, ὅπου ἦτο δυνατόν, τὴν ἐπανά-
στασιν, διότι εἶχον ὑποδείξεις ὅτι μόνον αἱ
ἐπαναστατημέναι χῶραι ἐμελλον νὰ περιλη-
φθοῦν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ Ἀστιγς
μετὰ τῆς «Καρτερίας» καὶ ἄλλων πλοίων κα-
τέστρεψε τουρκικὸν στολίσκον εὕρισκόμενον
εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰτέας, ἐπινείου τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ἀμφίσσης.

Ὁ Ἰμπραήμ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ναυαρίνον μὲ μοῖραν τοῦ στόλου

Ἀκρόπρφρον «Θεμιστο-
κλέους» ἀδελφῶν Τομπάζη

του, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸ πάθημα τῆς Ἰτέας, ἀλλ' ὁ Κόδριγκτον, ἀποπλεύσας ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Πύλον. Ἐτράπη τότε ὁ αἰγύπτιος στρατηλάτης εἰς δεινὴν λεηλασίαν τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ σουλτάνος ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τῶν δυνάμεων καὶ διεβίβασε διαταγὴν εἰς τὸν Ἱμπραήμ νὰ διεξαγάγῃ ἐντονώτερον τὸν ἀγῶνα.

Τότε ὁ συμμαχικὸς στόλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν Ἱμπραήμ τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων. Τὸ μοιραῖον ἐπῆλθε τὴν 8 Ὀκτωβρίου. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς ἀγγλικῆς λέμβου, τὴν ὁποίαν ὁ Κόδριγκτον ἔστειλε πρὸς συνεννόησιν. Ἡ λέμβος καὶ ἡ γαλλικὴ ναυαρχὶς ἀπήντησεν. Ὅτε δὲ ἐν τῶν αἰγυπτιακῶν ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ, τὸ πῦρ ἐγενικεύθη. Τὰ 26 πολεμικὰ τῶν Εὐρωπαίων (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικά, 8 ρωσσικά) μὲ 1270 τηλεβόλα κατεναυμάχησαν τὴν τουρ-
1827 κοαίγυπτιακὴν ἀρμάδα, ἀποτελουμένην ἀπὸ 82 σκάφη μὲ 2000 τηλεβόλα. Τὴν ἐπομένην ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, εὗρε συντρίμματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρουν τὸν λιμένα τῆς Πύλου. Ἡ παρὰ τὸ Ναυαρίνον ναυμαχία ἦτο ἡ μεγίστη κατὰ θάλασσαν καταστροφή τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου (1571).

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία ἐσήμαινε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐδέχθησαν τὴν καταστροφὴν μὲ καρτερικὴν ἡρεμίαν καὶ ὁ σουλτάνος παρεσκεύαζε νέαν ἐκστρατείαν. Οἱ πρέσβεις τῶν δυνάμεων τότε ἐγκατέλειψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν 7 Μαΐου 1828 ἐξερράγη ὁ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος.

Ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος διήρκεσε δύο περίπου ἔτη (1828—29), ἐνίκησαν δὲ οἱ Ρῶσοι καὶ προήλασαν μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξύ εἶχε κατέλθει εἰς τὴν Ἑλλάδα (6 Ἰανουαρίου 1828) ὁ Καποδίστριας ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ὁργανώσεως καὶ ἀνορθώσεως. Ἡ Γαλλία ἔστειλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον 14 χιλ. στρατὸν καὶ 300 ἵππεῖς ὑπὸ τὸν Μαιζὼν (18 Αὐγούστου), διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὅμως ἐπρόλαβε νὰ ὑπογράψῃ τῇ ἐνέργειά τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθή-

κην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ διέταξε τὸν Ἰμπραήμ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον (25 Αὐγούστου).

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἔργον εὐχερές. Ὁ στρατηγὸς Τσώρτς, διαπεραιωθεὶς μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα, κατῴρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα ὁ Δ. Ὑψηλάντης εὐκόλως κατέβαλε τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξασθενήσῃ, ἀφότου ὁ σουλτάνος ἀπέσυρε δυνάμεις διὰ τὸν ρωσσικὸν πόλεμον. Παρὰ τὴν Πέτραν τῆς Βοιωτίας ἐδόθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος (12 Σεπτεμβρίου 1829). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Δ. Ὑψηλάντης ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει πρὸ ὀκτῶ ἐτῶν ὁ ἀδελφὸς του Ἀλέξανδρος παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Προῦθου.

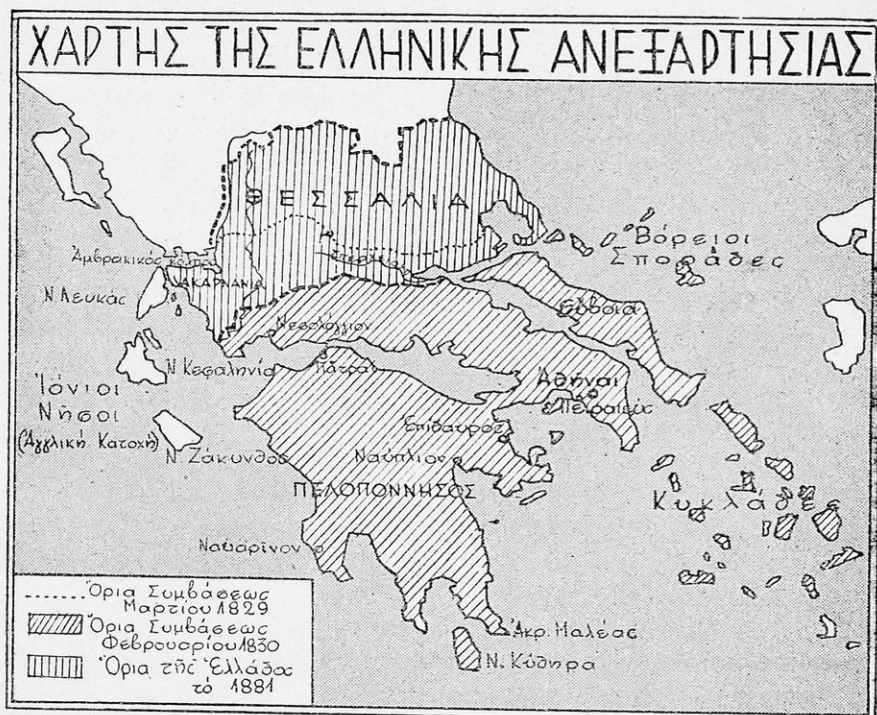
ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ διευθέτησις τῆς ἐλληνικῆς ὑποθέσεως ἦτο πλέον ἔργον τῆς διπλωματίας. Ἀλλ' αἱ τρεῖς Προστάτιδες δυνάμεις ὅπως ὠνόμασαν ἑαυτὰς ἡ Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, μόλις μετὰ μακρὰς παρελκύσεις κατῴρθωσαν νὰ ὀρίσουν τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Τὴν 10 Μαρτίου 1829 ὑπέγραψαν Σύμβασιν, διὰ τῆς ὁποίας ἱδρύετο ἐλληνικὸν κράτος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου περιλαμβάνον τὰς πρὸς νότον τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ, κόλπου χώρας, τὴν Εὐβοίαν, τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς παρακειμένας εἰς τὴν Πελοπόννησον νήσους.

Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς νίκης τῆς Ρωσσίας δημιουργηθεῖσα νέα κατάστασις εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετέβαλε τὰς διαθέσεις ἰδίως τῶν ἄγγλων διπλωματῶν, οἱ ὅποιοι ἐφοβοῦντο αὐξήσιν τῆς ρωσσικῆς ἐπιρροῆς ἐν τῇ Ἑγγύς Ἀνατολῇ. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχὴ ἔκβασιν τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀνατολὰς μὲν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ, πρὸς δυσμὰς δὲ μέχρι τῶν ἁκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἐπέμενον εἰς τὴν ἱδρυσιν ἀνεξαρτήτου ἐλληνικοῦ κράτους. Μετὰ νέας συνεννοήσεις ὑπεγράφη τὴν 22 Ἰανουαρίου 1830 τὸ **Πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου**, διὰ τοῦ ὁποίου ἱδρύθη ἀνεξάρτητον ἐλληνικὸν βασίλειον,

κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῇ ἐντὸς τῶν βασιλευόντων οἰκῶν τῶν Προστατίδων Δυνάμεων. Τὸ κράτος ὅμως τοῦτο εἶχε στενώτατα ὅρια. Πρὸς βορρᾶν ἔφθανε μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ καὶ μέχρι τινὸς τοῦ Ἀχελώου. Μετ'ὀλίγον ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας καὶ ἐπηκολούθησεν ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ δυνάμεις, διὰ νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς ταραχάς, ὑπέ-

γραφαν τὴν νέαν Σύμβασιν τοῦ Λονδίνου (Μαΐος 1832) καὶ τὴν Σύμβασιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Ἰούλιος 1832), διὰ τῶν ὁποίων ἐλύετο ὀριστικῶς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Διὰ τῆς Συν-1832 θήκης τοῦ Λονδίνου τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ἐδίδeto εἰς τὸν Ὅθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Διὰ τῆς Συμβάσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ἡπειρωτικὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἠϋρύνοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου

καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν παρέμειναν ὡς καθωρίσθησαν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830.

Ἐκ τῶν νήσων ἐδόθησαν αἱ ἐπιδικασθεῖσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830 νῆσοι, αἱ παρακείμεναι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἡ Εὐβοία, οἱ βόρειοι Σποράδες (Σκιάθος, Σκόπελος, Σκῦρος κτλ.) καὶ ἐκ τῶν Κυκλάδων αἱ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀμοργοῦ, συμπεριλαμβανομένης. Ἡ διοίκησις τῆς Κρήτης παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Χεβίδην τῆς Αἰγύπτου, εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ δὲ Σάμος ἔγινεν αὐτόνομος ὑπὸ χριστιανὸν ἡγεμόνα διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις εἶναι γεγονὸς σημαντικώτατον, ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα γενικωτέρας τὸ σημαντικώτερον ἀπὸ ὅσα ἔγιναν εἰς τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν.

Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν θλιβερὰν κατάστασιν, ἣ ὅποια εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ χώρα, εἰς τὴν ὅποιαν ἤκμασεν ὁ λαμπρὸς ἐλληνικὸς πολιτισμός, εἶχε γίνῃ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀγνώριστος. Παραδοθεῖσα εἰς τὸν βαρὺν δεσποτισμὸν, εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν αὐθαίρεσίαν τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, εἶχεν ἀποχερσωθῇ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, εἶχε σκεπασθῇ ἀπὸ ἔλη καὶ ἔμαστίζετο ἀπὸ μολυσματικὰ νοσήματα. Δὲν εἶχε δρόμους οὔτε οὐγκοινωνίαν οὔτε ἀσφάλειαν. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου, ἔχασε τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ εἶχε καταντήσῃ μία ἀπὸ τὰς πτωχοτέρας καὶ τὰς ἀραιότερον κατοικουμένας γωνίας τῆς Εὐρώπης.

Ὁ ἀγὼν τοῦ εἰκοσιένα δὲν εἶναι ὑπόθεσις ἐλληνικὴ μόνον, ἀλλὰ κινήσις πλατυτέρας σημασίας, ἣ ὅποια μὲ δυνατὰ κτυπήματα εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου ἔδιδε τὸ σύνθημα τῆς ἀφυπνίσεως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὅποιοι ἔζων ὑπὸ τὸν μεσαιωνικὸν λήθαργον μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ ὑπέροχος ἐλληνικὸς λαὸς ἔδειξεν εἰς τοὺς γείτονας λαοὺς καὶ εἰς ἄλλα ἔθνη ὑποτεταγμένα πῶς οἱ δοῦλοι γίνονται ἐλεύθεροι. Ἦρκεσεν ἑνὸς αἰῶνος ἐλεύθερος βίος, διὰ νὰ καταφανοῦν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ — ΟΘΩΝ

ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ (1828—1831)

Ἡ Ἑλλάς, ὅπως εἶδομεν, διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Τούρκων, προσεπάθησε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς πρό-

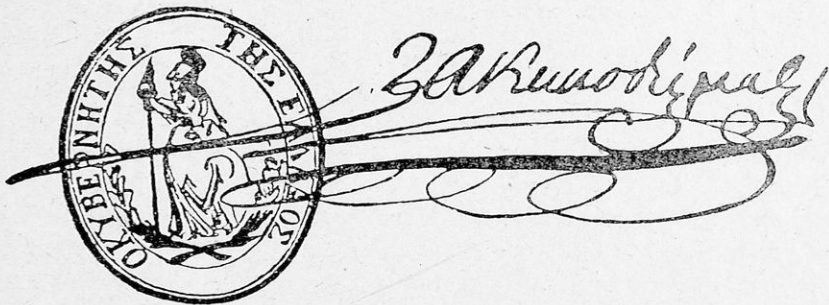
Ἰωάννης Καποδίστριας (1776—1831)

σωπον ἱκανόν, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ καταπαύσῃ τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμούς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐν Τροιζῆνι Συνέλευσις ἐξέλεξε τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 κυβερνήτην τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ ὅποιος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλ- **1828** λάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828. Ὁ κυβερνήτης ἀπεβιβάσθη εἰς Ναύπλιον καὶ κατέστησε πρῶτην πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν νῆσον Αἶγι-
ναν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη τὴν 11 Ἰανουαρίου. Ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ 3 1/2 ἔτη.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας (1776—1831) ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν ἐξ ἐγκριτωτάτης οἰκογενείας τῆς νήσου, ἡ ὅποια εἴλκε τὴν καταγωγὴν της ἐκ τῆς δαλματικῆς πόλεως (Capo d'Istria), τῆς ἀρχαίας Ἰουστινιουπόλεως.

Οί πρόγονοί του είχαν λάβει τὸν τίτλον τοῦ κόμητος παρὰ τοῦ δουκὸς τῆς Σαβοΐας. Ὁ κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀνὴρ μακρᾶς πείρας. Συμπληρώσας τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Εὐρώπην διωρίσθη γραμματεὺς τῶν Ἰονίων νήσων, ὅταν κατείχον αὐτὰς οἱ Ρῶσσοι, λαβὼν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν. Ὅταν ὁ Ναπολέων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Τίλσιτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ρωσικὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθη. Ὁ τσάρος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν εἰς διαφόρους ἀποστολάς, ὡς ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὰ συνέδρια Παρισίων καὶ Βιέννης καὶ προήγαγεν αὐτὸν εἰς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε μέγα κύρος, ὅταν κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀποκατέστησε τὴν γαλήνην εἰς τὴν δεινῶς ταρασσομένην χώραν. Τὸ ἔργον του ἦτο δυσχερὲς ἐν μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ τῆς ἀναρχίας. Ἡ Ἑλλὰς ἐξήρχετο ἐκ δεινοτάτου ἀγῶνος σχεδὸν ὀκτῶ ἐτῶν. Οἱ ἄνθρωποι εἶχον ὀλιγοστεύσει, τὰ κτήνη εἶχον καταστραφῇ, ἡ γῆ ἔμεινεν ἀκαλλιέργητος καὶ ἡ ἐργαζομένη τάξις ἦτο ἐν ἀπογνώσει, ληστεία ἐπὶ ξηρᾶς καὶ πειρατείας

Ἡ σφραγὶς καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ Καποδίστρια

ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, τὰ δὲ ἦθη ἦσαν ἐξηγριωμένα καθ' ὅλην τὴν χώραν. Πλὴν τούτου ὁ Καποδίστριας εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς διπλωματικὰς δυσχερείας, διότι ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὑπέβλεπον αὐτόν, ἐπεὶ τὸν ἐθεώρουν πράκτορα τῆς Ρωσίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐταρχικὸς χαρακτήρ τοῦ Κυβερνήτου, καθὼς καὶ αἱ περὶ κράτους πεποιθήσεις του προεκάλεσαν ἀντίδρασιν καὶ ἐδυσχέραναν περισσότερο τὸ ἔργον του. Ὁ Καποδίστριας ἦτο ὁπα-

δὸς τῆς πεφωτισμένης δεσποτείας (despotisme éclairé). Ἐφρόνει ὅτι τὰ συντάγματα καὶ τὰ κοινοβουλευτικὰ σώματα εἶναι πρόωρα διὰ χώραν μὴ χειραφετηθεῖσαν εἰσέτι ὀλοκληρωτικῶς ἐκ τοῦ Ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ διερχομένην περίοδον συγκροτήσεως.

Ἡ πρώτη πρᾶξις τοῦ ἥτο νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν, ἡ ὁποία ἐξελέγη συμφῶνως πρὸς τὸ σύνταγμα τῆς Τροιζήνος, καὶ νὰ ἀναστείλῃ τὸ σύνταγμα. Ἀντὶ Βουλῆς ἱδρύσε προσωρινῶς συμβουλευτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Πανελληνιον, συγκείμενον ἐξ 27 μελῶν, τὰ ὁποῖα διώριζεν ὁ ἴδιος. Ὁ ἴδιος ἐπίσης διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς του, τοὺς Γραμματεῖς λεγομένους. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως ἡ Γενικὴ Γραμματεία (Ὑπουργικὸν Συμβούλιον), τῆς ὁποίας πρόεδρον διώρισε κατ' ἀρχὰς τὸν Σπυρίδωνα Τρικούπην, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν περίφημον ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τοιουτοτρόπως ὅλας τὰς ἐξουσίας συνεκέντρωσεν εἰς χεῖρας του ὁ Κυβερνήτης καὶ ὡς δικαιολογίαν τῆς ἀναστολῆς τοῦ συντάγματος ἔφερεν εὐλόγως τὴν δύσκολον θέσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος.

Σπυρίδων Τρικούπης (1788 – 1873)

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

Ὅταν ὁ Καποδίστριας κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν δὲν εἶχεν οὐδὲ ὀβολὸν εἰς τὸ ταμεῖον, ὁ τῆς Παιδείας οὐδὲ ἓν σχολεῖον, ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐδήλωσεν, ὅτι μόνον ἐν δικαστήριον ἐλειτουργεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δικαστήριον τῶν λειῶν, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν ὠμολόγει ὅτι πλήρης

διοικητική ἀκαταστασία ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ὁ Καποδίστριας ἐτακτοποίησε τὰ οἰκονομικά. Πρὸς τοῦτο διέθεσε καὶ ὁλόκληρον τὴν ἀτομικὴν του περιουσίαν. Ἰδρυσε Τράπεζαν Ἑθνικὴν καὶ ἔκοψε νομίσματα. Περιώρισε τὴν ληστείαν καὶ τὴν πειρατείαν. Κατήρτισε τακτικὸν στρατὸν ἀπὸ 8 τάγματα ἐκ 1000 ἀνδρῶν ἑκάστον μὲ ἀρχηγούς τὸν Τζώρτζ καὶ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Ὁ Κυβερνήτης ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ιδίως διὰ τὴν λαϊκὴν. Διείδε μὲ ἰδιάζουσιν εὐθυκρισίαν ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ εἶναι πρακτικὴ. Ἰδρυσε δημοτικὰ σχολεῖα, Διδασκαλεῖον εἰς τὴν Αἴγινα καὶ Ὀρφανοτροφεῖον διὰ τὰ ὀρφανὰ τοῦ πολέμου. Ἰδιαιτέραν προσπάθειαν κατέβαλεν ὁ Καποδίστριας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας, ἰδρύσας πρὸς τοῦτο τὴν Γεωργικὴν Σχολὴν τῆς Τίρυνθος. Αὐτὸς εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν καλλιέργειαν τῆς πατάτας.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Τὰ πρῶτα πολιτικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα τοῦ Κυβερνήτου δυσηρέστησαν ὄχι μόνον τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς ναυτικούς. Ἡ περιβάλλουσα τὸ πρόσωπόν του αἴγλη ἤρχισε νὰ διαλύεται καὶ ἐσχηματίσθη ἰσχυρὰ ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ. Διὰ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὴν ἐναντίον του κατακραυγὴν, συνεκάλεσεν Ἑθνοσυνέλευσιν. Ἀλλὰ ἡ κατὰ τοῦ Κυβερνήτου δυσαρέσκεια καθημερινῶς ὠγκοῦτο, ἄνδρες δὲ ὥς ὁ Μιαούλης, ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κουντουριώτης κ.ἄ. προσῆλθον εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ὅλα ἐδήλουν ὅτι πάλιν ἡ ἀτυχὴς χώρα μας ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ θέατρον ἀνωμαλιῶν καὶ ἐκτρώπων, τὰ ὁποῖα παρεκώλυνον τὸ ἔθνος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ὀριστικὸν δρόμον τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς προόδου.

Ἐστίαί τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἦσαν ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὑδρα. Ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας εὕρισκετο εἰς ἀδυναμίαν νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Ὑδραίους ἀποζημίωσιν διὰ τὰς κατὰ τὸν πόλεμον ζημίας, ἡ Ὑδρα ἀπεσπάρσθη καὶ ἐξέλεξεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν Σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ ν Ἐ π ι τ ρ ο π ῆ ν λεγομένην, προσεχώρησε δὲ εἰς αὐτὴν καὶ ἡ Σῦρος. Ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐνεργοῦντες κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐπιτροπῆς κατέλαβον τὸν ναύσταθμον

του Πόρου καὶ τὸν στόλον. Ὁ Κυβερνήτης παρεκάλεσε τὸν ρώσσον ναύαρχον Ρικὸρ, ὁ ὁποῖος εὕρισκετο εἰς τὸ Ναύπλιον, νὰ κτυπήσῃ τοὺς στασιαστάς. Ὅταν δὲ τὰ ρωσσικὰ πλοῖα ἔλαβον θέσιν προσβολῆς, ὁ Μιαούλης ἀνετίναξε τὴν φρεγάταν «Ἑλλάδα» καὶ τὴν κορβέταν «Υἷδραν» καὶ μετὰ τῶν πληρωμάτων κατέφυγεν εἰς τὴν Ὑδραν.

Ἦτο φυσικὸν ὁ Κυβερνήτης μὲ τὸ συγκεντρωτικὸν διοικητικὸν τοῦ σύστημα καὶ τὸν αὐταρχικὸν τοῦ χαρακτήρα νὰ δυσαρεστήσῃ καὶ τοὺς προκρίτους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καθεστώτος δὲν ἔβλεπον ἄλλο παρὰ τὴν μεταβίβασιν εἰς χεῖρας τοῦ τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, καὶ τοὺς φιλελευθέρους, οἱ ὁποῖοι ἐνόμιζον ὅτι προσφέρουν ὑπηρεσίας εἰς τὸν λαὸν διὰ τῆς παροχῆς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρας ἐλευθερίας. Κυρίως ὅμως ἡ μεγάλη δυσπραγία τῆς χώρας καὶ ἡ ἐχθρική πολιτικὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν τὸν Κυβερνήτην ὡς ρωσσικὸν πράκτορα, ὑπέσκαψαν τὴν θέσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι ὁ Κυβερνήτης ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον εὗρεν, ὅταν κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐδημιούργησε κράτος ὀργανωμένον καὶ εἰς τὸ διάστημα τριῶν ἐτῶν ἔφερεν εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὁποῖον μετ' εὐγνωμοσύνης μνημονεύουν αἱ νεώτεραι γενεαί.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀναγνωρισθῇ ἀμέσως. Τούναντίον ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ἠϋξάνετο καθημερινῶς. Σοβαρώτερα γεγονότα ἐπροκάλεσεν ἡ διένεξις τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Οἱ Μανιάται δὲν ἐπλήρωσαν τοὺς φόρους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὀρίσει ἡ διοίκησις, ἐστασίασαν καὶ ἀπεσπάρσθησαν, ὅπως ἡ Ὑδρα. Τὴν στάσιν τῆς Μάνης ἀπέδωκεν ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μαυρομιχαλαίων. Συνέλαβε πολλοὺς ἐπιφανεῖς Μανιάτας καὶ τέλος καὶ αὐτὸν τὸν Πετρόμπεην, τὸν ὁποῖον ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Δύο δὲ ἄλλους Μαυρομιχαλαίους, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Πετρόμπεη Κωνσταντῖνον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Γεώργιον, ἐκράτει ὑπὸ ἐπιτήρησιν εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἐν τῷ μεταξύ εἶχε μετατεθῇ ἡ πρωτεύουσα.

Τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1831 οἱ δύο Μανιάται παρεμόνευσαν τὸν

κυβερνήτην, ἐνῶ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος διὰ τὴν λειτουργίαν, καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτόν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἐπὶ τόπου ὑπὸ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Κυβερνήτου καὶ τῶν **1831** πολιτῶν, ὁ δὲ Γεώργιος κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου καὶ ἐτυφεκίσθη εἰς τὸ φρούριον Ἰτς-Καλὲ (7 Σεπτεμβρίου 1831).

ΑΝΑΡΧΙΑ—ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἠκολούθησε δεινὴ ἀναρχία. Αἱ δύο μερίδες, οἱ Καποδιστριακοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυβερνήτου Αὐγουστῖνον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσεν ὁ Κωλέττης, ἐπάλαισαν μὲ πείσμα. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ὠνομάσθη συνταγματικὸν κόμμα καὶ διώρισεν ἰδίαν κυβέρνησιν, τὴν συνταγματικὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ Κωλέττης, ὁ Ζαῖμης, ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος.

Οἱ συνταγματικοί, διὰ νὰ εὔρεθοῦν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὁθωνος, ὠδήγησαν τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα κατὰ τῆς Πελοποννήσου, τὰ ὁποῖα εὐχερῶς κατέβαλον τὴν ἀντίστασιν τῶν κυβερνητικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ Κωλέτης εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὸ Ναύπλιον, ἐνῶ ὁ Αὐγουστῖνος ἀνεχώρει εἰς Κέρκυραν.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου εἶχε συγκληθῇ εἰς τὸ Ἄργος ἡ Ε' Ἐθνοσυνέλευσις, ἡ ὁποία δὲν κατώρθωσε νὰ ἐργασθῇ ὁμαλῶς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς. Τὴν 14 Ἰουλίου 1832 συνήλθεν εἰς τὴν Πρόνοιαν πλησίον τοῦ Ναυπλίου Ἐθνοσυνέλευσις ἡ ὁποία θεωρουμένη ὡς συνέχεια τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἀργους λέγεται ἐπίσης Ε' Ἐθνοσυνέλευσις. Αὕτη ἔδωσε γενικὴν ἀμνησίαν καὶ ἐπεκύρωσε παμψηφεί τὸν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος.

Ἡ ἀποβίβασις τοῦ Ὁθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ἐπροκάλεσε γενικὴν ἀνακούφισιν, διότι ὅλοι ἐπίστευον ὅτι θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ ὅτι ἡ δεινῶς δοκιμασθεῖσα χώρα θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Τὰ **1833** σημεῖα ἦσαν εὐοίωνα. Ὁ Ὁθων καὶ οἱ Βαυαροὶ σύμβουλοί του ἤρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ ἀγαθὰς προθέσεις καὶ πλεονέκτημα ἤτο ὅτι ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν εἶχε σύνδεσμον μὲ τὰ κόμματα.

Ὁ Ὅθων δὲν εἶχεν ἀκόμη ἡλικίαν, διὰ τὴν κυβερνήσῃ, ὁ ἴδιος. Διὰ τοῦτο ὁ πατὴρ του εἶχε διορίσει ἐπιτροπὴν, διὰ τὴν ἀσκήσῃ τὰ βασιλικά καθήκοντα μέχρις ἐνηλικιώσεως τοῦ Ὅθωνος. Τὴν ἐπιτροπὴν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη Ἀντιβασιλεία, ἀπετέλεσαν ὁ κόμης Ἀρμανσμπεργ, πρῶην βασιλικὸς ὑπουργός, ὡς πρόεδρος, ὁ νομομαθὴς δόκτωρ Μάουερ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἐϋντεκ.

Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ ἄλλους Βασιλικούς,

Ὁ βασιλεὺς Ὅθων (1815 – 1867)

οἱ ὅποιοι εἶχον συνοδεύσει τὸν Ὅθωνα, συνεπλήρωσαν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ κρατικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποίου τὰς βάσεις εἶχε θέσει ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βασιλικοὶ καθίδρυσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν. Πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι ἀπέρρεον ἀπὸ τὸν βασιλέα. Παρὰ τὴν βασιλείαν ἐλειτούργει Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη διώριζεν ὁ βασιλεὺς. Πρόεδρος αὐτοῦ ἦτο ὁ βασιλεὺς, ἀντιπροσωπεύμενος δι' ἀντιπροέδρου.

Τὸ ἔργον τῆς Ἀντιβασιλείας, ὅπως καὶ τοῦ Ὅθωνος, συνήντησε τὰς ἰδίας

δυσκολίας, τὰς ὁποίας εἶχε συναντήσει καὶ ὁ Καποδίστριας. Οἱ Βασιλικοὶ δὲν κατάρθωσαν τὴν ἀποφύγην τὰς προστριβὰς πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ των, τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων. Ἐπίσης ἡ αὐταρχικὴ διοίκησις καὶ ἡ ἀγνοία τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, τῆς γλώσσης καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ κατέστησαν αὐτοὺς ταχέως ἀντιδημοτικούς.

Δύο μεγάλα ζητήματα άπησχόλησαν την Άντιβασιλείαν, τὸ στρατιωτικὸν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικόν. Οἱ Άντιβασιλεῖς συνέστησαν δέκα τάγματα κυνηγῶν ἡ ἀκροβολιστῶν, εἰς τὰ ὁποῖα κατετάχθησαν οἱ στρατιῶται τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ μερικοὶ ἐκ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ληστεία ὅμως ἐξηκολούθει νὰ λυμαίνεται τὸν τόπον. Εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν οἱ ἀντιβασιλεῖς ἔδωσαν ὀριστικὴν λύσιν δημιουργήσαντες αὐτοκέφαλον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀνεγνώρισε τὸ Πατριαρχεῖον μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1850. Οἱ Βαυαροὶ ἐπάταξαν δραστηρίως τὴν ἀντίδρασιν καὶ κατεδίκασαν μάλιστα εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ Πλαπούταν ὥς ἐνεχομένους εἰς συνωμοσίαν. Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν καὶ νὰ ἐκτελέσουν τὴν κατὰ δίκην κατὰ τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Λήγοντος τοῦ 1834 ἡ ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως μετεφέρθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΟΕΩΝ—ΑΥΤΑΡΧΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1845.

Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀντιβασιλείας διήρκεσε 21)2 περίπου ἔτη (26 Ἰαν. 1833—20 Μαΐου 1835).

Τὴν 20 Μαΐου 1835 ἐνηλικιώθη ὁ Ὅθων, ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν καὶ δι' ἐνθουσιώδους προκηρύξεως ἐξέθετε τὰ αἰσθήματα του πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὴν πρόθεσίν του νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν ἀποβλέπων εἰς τὸ μεγαλεῖον της. Ὁ 1835 Ὅθων ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς. Δὲν συν-ἐκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν οὔτε βουλήν. Προήδρευεν ὁ ἴδιος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἡ διοίκησίς του ἦτο π ρ ο σ ω π ι κ ῇ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων.

Ἐνῷ δὲ ὅλοι ἀνέμενον, ὅτι θὰ ἐπῆρχετο ἡ κατάλυσις τῆς Βαυαροκρατίας, διετήρησε τοὺς Βαυαροὺς εἰς τὰς ἐπικαιροτάτας θέσεις καὶ διώρισε τὸν Ἀρμανσμπεργκ πρωθυπουργόν, ἐνῷ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν ἀπεμακρύνθησαν ὥς πρεσβευταὶ εἰς τὰς διαφόρους αὐλὰς τῆς Εὐρώπης. Μερικοὶ ἐκ τῶν Βαυαρῶν εἰργάζοντο ἀποτελεσματικῶς καὶ μὲ ἀφοσίωσιν λόγῳ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεώς των, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἠνείχοντο, κατόπιν μάλιστα τῶν ἡρωικῶν των θυσιῶν κατὰ τὸν ἀγῶνα, νὰ παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς ξένους. Τέλος ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς γενικῆς δυσ-

ρεσκέας καὶ τῶν ὑποδείξεων τινων ἐκ τῶν προστατίδων Δυνάμεων, ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας εἰς χεῖρας ἑλληνικάς, διορίσας πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τὸν Κωνστ. Ζωγράφον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1833.

Ὁ Ὅθων, καθὼς βραδύτερον καὶ ἡ σύζυγός του Ἀμαλία,

Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία (1818 – 1876)

ἐνεκολπώθησαν τὴν πολιτικὴν τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὰ ἔτη 1839–1841 ὠργανώθησαν κινήματα εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνεθάρρηνσαν πιστεύσαντες ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς διαλύσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐθνικῶν βλέψεων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔφερεν αὐτὸν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν σουλτάνον, ἀφ' ἑτέρου δὲ διέθεσε κατ' αὐτοῦ

τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κηρυγμένα ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1835 ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ Ὁθωνος Λουδοβίκος καὶ εὔρε τὴν χώραν εἰσερχομένην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τάξεως. Παρέστη εἰς τὴν κατάθεσιν τοῦ θεμελίου λίθου τῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα σήμερον ὀνομάζονται **Παλαιὰ Ἀνάκτορα**.

Η ΕΠΙΔΕΙΞΙΣ ΤΗΣ Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Αἱ Ἀθηναὶ καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος ἦσαν θέατρον ἀντιθέσεων τῶν Δυνάμεων, τῶν ὁποίων οἱ ἀντιπρόσωποι ἀνემειγνύοντο ζωηρῶς εἰς τὴν πολιτικὴν, ὑπεστήριζον τὰ κόμματα

καὶ ὑπέθαλπον συνωμοσίας. Τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν συσταθέντα τρία κόμματα, τὸ γαλλικόν, τὸ ἀγγλικόν καὶ τὸ ρωσσικόν ἐξηκολούθησαν νὰ ὑφίστανται καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος. Οἱ ἐν Ἑλλάδι διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Προστατίδων δυνάμεων ἀνέπτυξαν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν πρὸς ἀποκτησιν πολιτικῆς ἐπιρροῆς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀστάθειαν, ἣ ὁποία ἐπεκράτησε τοὺς χρόνους αὐτοῦς. Ὁ Ζωγράφος παρητήθη καὶ ὁ Ὁθων διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Α. Παῖκον. Κατόπιν ὁμοῦς ἐνεργειῶν τοῦ ἄγγλου καὶ γάλλου ἀντιπροσώπου ἡ πρωθυπουργία ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀλ. Μαυροκορδοῦτον, φίλον παλαιὸν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι. Συγχρόνως ἐδημιουργήθη ἰσχυρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ὁθωνος.

Ἡ ἀντιπολίτευσις ἡξίου ἀπὸ τὸν βασιλέα συνταγματικὰς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἡρνεῖτο νὰ ἐνδώσῃ κατεπολέμει αὐτόν. Τέλος παρεσκευάσθη διὰ τῆς ὑποκινήσεως τῶν ξένων, ἰδίως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, συνωμοσία τῶν πολιτικῶν Ἀνδρέου Λόντου, Α. Μεταξᾶ καὶ Κ. Ζωγράφου, οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν νὰ προσεταιρισθοῦν τὸν ἀγωνιστὴν τῆς ἐπαναστάσεως **Ι. Μακρυγιάννην** καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρων στελεχῶν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συνταγματάρχην τοῦ ἵππικοῦ **Δ. Καλλέργην** καὶ νὰ παρασύρουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 2—3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ Καλλέργης μετὰ τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν ἀπέκλεισε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ὁθωνα τὴν παραχώρησιν συντάγματος. Ὁ Ὁθων μετὰ ζωηρὰς ἀντιρρήσεις ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐκαλεῖτο ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣ ὁποία θὰ ἐψή- **1843** φιζε σύνταγμα. Ἀπὸ τότε ἡ πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖα ὀνομάζεται **Πλατεῖα τοῦ Συντάγματος** καὶ μία τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης φέρει τὸ ὄνομα 3 Σεπτεμβρίου, ἣ ὁποία θεωρεῖται ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἐλληνικοῦ συντάγματος.

Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ὁ Ὁθων συνεκάλεσεν Ἐθνοσυνέλευσιν, ἣ ὁποία συνῆλθεν, εἰς τὰς Ἀθήνας, ὠνομάσθη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Γ' Σεπτεμβρίου καὶ ἐψήφισε τὸ **Σύνταγμα τοῦ 1844** (18 Μαρτίου). Δι' αὐτοῦ ἐγκαθιδρύετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ συνταγματικὴ μοναρχία.

Τὸ νέον σύνταγμα καθιέρωσε δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Καὶ ἡ μὲν Βουλὴ ἀπέτε-
λειτο ἀπὸ 80 μέλη, ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, καὶ ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ
λαοῦ μὲ καθολικὴν σχεδὸν ψηφοφορίαν, ἡ δὲ Γερουσία ἀπὸ 27 μέλη,
τὰ ὅποια διωρίζοντο ἰσοβίως ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ὁ βασιλεὺς διώ-
ριζεν ἐπίσης καὶ ἔπαυε κατὰ βούλησιν τοὺς ὑπουργούς. Τὰ δύο
σώματα εἶχον τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ
ὑπουργείου ἐξήσκει τὴν ἐκτελεστικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1844 ὁ Ὁθων ἐκυβέρνησεν ὡς συνταγματικὸς μονάρ-
χης, ἀλλ' ἐξ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀνατροφῆς δὲν συνεπάθει τὰ κοινο-
βουλευτικὰ ἔθιμα. Ἡ Γερουσία, ὡς ἦτο φυσικόν, ἔγινε κατ' οὐσίαν
ὄργανον τοῦ βασιλέως, ἐνῶ εἰς τὴν βουλὴν, ἡ ὁποία εἶχε τὰ προο-
δευτικὰ στοιχεῖα, καὶ εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς χώρας ἐγεννήθη
ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμείξεως τοῦ Ὁθωνος εἰς τὴν
πολιτικὴν.

Δύο πολιτευόμενοι διεκρίνοντο τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ὁ ἡγέτης
τῆς ἀγγλικῆς φατρίας Μαυροκορδαῶτος καὶ ὁ Κωλέττης, ἡγέτης τῆς
γαλλικῆς. Καίτοι δὲ τὰ κόμματα ἦσαν προσωπικά, διεκρίνοντο δύο
ἀντίθετα πολιτικὰ προγράμματα καὶ δύο ἀντίθετοι τάσεις. Ὁ Μαυ-
ροκορδαῶτος ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἕλληνες πρέπει νὰ καταστήσουν τὸ βα-
σίλειον πρότυπον ἀγαθῆς διοικήσεως, ἐὰν δὲ ἐπετυγχάνετο τοῦτο,
θὰ ἐξησφαλίζοντο βαθμὴδὸν τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς
Κρήτης, Ἡπείρου, Μακεδονίας. Ὁ Κωλέττης ἀντιθέτως ἦτο τῆς
γνώμης ὅτι ἡ Ἑλλάς πάσῃ θυσίᾳ ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπέκτασιν
τοῦ βασιλείου καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπεκτάσεως θὰ ἀπέκτα τὰ μέσα τῆς
ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως.

Η ΕΞΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ

Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος ἐξηκολούθησεν ἐν μέσῳ περιπετειῶν,
αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς
προεκάλεσεν ἐπαναστατικὰ κινήματα εἰς Θεσσαλίαν, Ἡπείρον
καὶ Μακεδονίαν, διὰ νὰ παρασκευάσῃ τὴν κατάληψιν τῶν χωρῶν
αὐτῶν. Γαλλία καὶ Ἀγγλία, οἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμμαχοι τῆς
Τουρκίας, ἀπεβίβασαν στρατεύματα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αἱ δύο

Δυνάμεις επέβαλον Ὑπουργεῖον τῆς ἀρεσκείας των ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον, τὸ ὀνομασθὲν Ὑπουργεῖον Κατοχῆς, εἰς τὸ ὁποῖον ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν παρεκάθητο ὁ Καλλέργης, ὁ ἥρως τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843. Ἄλλ' ἡ κατοχὴ κατέστησε δημοφιλῆ τὸν Ὅθωνα.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ὁμῶς ἀνενεώθη ἡ κατὰ τοῦ βασιλέως ἀντίδρασις ἐνεκα τῶν ἐξῆς γεγονότων : Ὁ βασιλεὺς κατηγορεῖτο ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1859-1861) δὲν ἐφήρμοσε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Ἐξ ἄλλου ἡ νέα γενεὰ πολιτευομένων, ἡ ὁποία εἶχε μορφωθῇ ἐν τῷ μεταξύ, τολμηροτέρα, ἐπετίθετο κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἐβλεπεν ἐαυτὴν παραγκωνιζομένην ὑπὸ τῶν αὐλοφίλων πολιτικῶν. Ὁ **Ἐπαμεινώνδας Δεληγιώργης**, ἐκ τῶν νεωτέρων τούτων πολιτικῶν, μὲ τὴν θορυβώδη ἐμφάνισιν καὶ τὰς φιλελευθέραις ἀπαιτήσεις, εἶχε γίνεи εἰδωλὸν τῆς φοιτητικῆς νεολαίας. Ὅταν δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1851 ἐκέρδισαν οἱ φίλοι τοῦ στέμματος, ἡ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη καὶ ἐκραύγαζε διὰ τὰς ἐκλογικὰς παρανομίας. Ὁ Ὅθων ἀντιμετώπισε τὴν κατακραυγὴν ἀντικαθιστῶν τὸν ἓνα αὐλόφιλον πρωθυπουργόν, τὸν **Ἀθ. Μιαούλην**, υἱὸν τοῦ ναυάρχου, δι' ἄλλου, τοῦ **Γενναίου Κολοκοτρώνη**, υἱοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.

Κατόπιν τούτου ἡ ἀντιπολίτευσις προεκάλεσε στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅταν δὲ ὁ Ὅθων ἀπεφάσισε νὰ περιοδεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἐπανεστάτησαν ἐκτὸς τῶν ἄλλων μερῶν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Ἐπ. Δεληγεώργης, ὡς ἐκπρόσωπος τῶν ἐπαναστατῶν, ἐδημοσίευσε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνῆγγειλε τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος καὶ τὴν σύγκλησιν Ἐθνοσυνελεύσεως.

Ὅταν δὲ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς ἐφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ πλῆθος ἐδέχθη αὐτὴν δι' ἀποδοκίμασιών καὶ ἀπειλῶν.

Ὅλην τὴν νύκτα ὁ Ὅθων ἔμεινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σαλα- **1862**
μῖνος σκεπτόμενος καὶ τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου, ὅπως εἶχεν ἔλθει (12 Ὀκτωβρίου 1862).

Ὁ Ὅθων ἔζησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα περίπου 30 ἔτη. Ἐζησεν ἀκόμη πέντε ἔτη εἰς τὴν ἐξορίαν νοσταλγῶν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀλληλογραφία του ἀποδεικνύει τὴν θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἠθέλησε μέχρι τοῦ θανάτου του νὰ ἀποχωρισθῇ, καθὼς καὶ ἡ

Ἀμαλία, τὴν ὥραϊαν ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς τὰ χεῖλη του ἐπρόφεραν τὴν λέξιν «Ἑλλάς».

Τοιοιτοτρόπως παρῆλθον τριάκοντα ἔτη ἐλευθέρου βίου καὶ τὸ νεοσύστατον κράτος μας δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐημερίας. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι φυσικὸν εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα διψοῦν πρόσοδον καὶ δημιουργίαν. Εἶναι ὅμως ἐξ ἄλλου ἀληθὲς ὅτι αἱ διαρκεῖς αὐταὶ ἀνωμαλῖαι ἐπεβράδυναν τὴν ἐσωτερικὴν μας ὀργάνωσιν εἰς κράτος εὐνομούμενον.

Ἀκρόπρωρον «Καρτερίας»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1870 — Ο ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΣ

1. ΓΑΛΛΙΑ

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΗ' (1814—1824)—Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἐνῶς ἡ Ἑλλάς ἠγωνίζετο διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ βραδύτερον κατέβαλλε μεγάλας προσπάθειάς νὰ ὀργανωθῇ ἐσωτερικῶς εἰς κράτος πολιτισμένον, ἡ Εὐρώπη δι-
ήρχετο μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ταραχώδεις περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τὴν σπουδαίαν πολιτικὴν κίνησιν, ἡ ὁποία ἐσημειώθη εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ εἶχε πολλὰς καὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς χώρας μας σημαντικὸν ἀντίκτυπον.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βατερλό (18 Ἰουνίου 1815) ὁ Βουρβωνικὸς οἶκος ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὁ **Λουδοβίκος ΙΗ'** ἀνῆλθεν εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον καὶ οἱ μετανάσται εὐγενεῖς ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των. Ὁ Λουδοβίκος ἐχορήγησε συνταγματικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον παρεχώρει εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν περιωρισμένας ἐλευθερίας. Καθιέρωσε δύο βουλὰς, ἀλλὰ περιώριζε πολὺ τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα. Ἐπὶ 35 ἑκατομμυρίων κατοίκων ἐψήφισον μόλις 90—100 χιλιάδες. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Γαλλίαν νέον πολίτευμα, ἡ **Συνταγματικὴ μοναρχία**.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς καὶ μὲ ὀρθὴν κρίσιν, ἀλλὰ νωθρὸς καὶ ἄνευ πρωτοβουλίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν πολιτικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν δρᾶσιν των προεκάλουν εἰς τὴν χώραν ταραχάς. Τὰ σημαντικώτερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν: 1) Οἱ ἄκροί ἢ ἀδιάλλακτοὶ βασιλῶφρονες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Κάρολον καὶ ἐζήτουν τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστώτος. Αὐτοὺς οἱ Γάλλοι ὠνόμαζον *Ultras* καὶ ἔλεγον περὶ αὐτῶν ὅτι

ἦσαν βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως. 2) Οἱ συνταγματικοὶ βασιλόφρονες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὁπαδοὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν οἱ σπουδαῖοι ἱστορικοὶ **Γκιζό** καὶ **Τιέρ**. 3) Οἱ Φιλελευθεροὶ ἢ Ἀνεξάρτητοί, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν ἐξ ἴσου τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ τοὺς Βουρβόνους.

Ἐπὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' ἐκυβέρνησαν τὴν Γαλλίαν σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου οἱ ἀδιάλλακτοι, οἱ ὅποιοι μάλιστα προέβησαν εἰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν φίλων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατεδίκασαν εἰς θάνατον πολλοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ναπολέοντος, μεταξὺ τῶν ὁποίων 16 στρατηγούς. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος στρατηγὸς Νεϋ.

ΚΑΡΟΛΟΣ Ι' (1824–1830) – ΙΟΥΛΙΑΝΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Λουδοβίκον ΙΗ' διεδέχθη ὁ ἀδελφός του **Κάρολος Ι'** εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν. Πρόγραμμά του ὁ Κάρολος ἔθεσε τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος καὶ πρὸς τοῦτο ἐνήργησε μεγάλην ἐκκαθάρισιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν στρατόν. Ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Καρόλου, ἦτο ζωηρὰ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐσκέφθησαν νὰ κερδίσουν τὴν κοινὴν γνώμην μὲ μίαν λαμπρὰν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ὁ ἡγεμὼν τοῦ Ἀλγερίου προσέβαλε τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, κατέλαβε τὸ Ἀλγέριον (5 Ἰουλίου 1830).

Ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη δὲν συνεκινήθη καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἡ κυβέρνησις κατεψηφίσθη. Ὁ Κάρολος τότε διὰ διαταγμάτων προέβη εἰς διαφόρους περιορισμούς τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς προέβη εἰς διαδηλώσεις καὶ κατόπιν εἰς ἐνοπλον ἐξέγερσιν. Ἐστήθησαν ὁδοφράγματα εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων καὶ μετὰ τριήμερον μάχην ὁ λαὸς ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως. Ὁ Κάρολος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς ὁ δούξ τῆς Ὁρλεάνης Λουδοβίκος Φίλιππος Α'.

Αὕτη εἶναι ἡ Ἰουλιανὴ ἐπαναστάσις, ἡ ὁποία εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Τὸ Βέλγιον ἐπανεστάτησε, διὰ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν Ὁλλανδίαν, καὶ τέλος κα-
1830 τώρθωσε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητον συνταγματικὸν βασίλειον μὲ βασιλέα τὸν πρίγκηπα Λεοπόλδον (1831–1865), τοῦ ὁποίου ἡ ὑποψηφιότης εἶχεν ὑποστηριχθῇ καὶ διὰ τὸν ἑλληνικόν

θρόνον. Ἐπίσης ἐπανεστάτησεν ἡ Πολωνία, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τοῦ τσάρου κατέπνιξε τὸ κίνημα, ἡ Πολωνία ἔχασε τὴν μέχρι τοῦδε αὐτοδιοίκησίν της καὶ μετεβλήθη εἰς ρωσικὴν ἐπαρχίαν. Καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐσημειώθη κίνημα κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλ' ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἐπενέβη ἐγκαίρως καὶ κατέπνιξεν αὐτό. Ὅμοια κινήματα ἐσημειώθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Γερμανίαν.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος παρεχώρησε σύνταγμα μὲ περισσότερας ἐλευθερίας καὶ ἐπεξέτεινε τὸ ἐκλογικὸν δικαίωμα εἰς περισσότερους, ὥστε τώρα οἱ ψηφοφόροι ἀνήρχοντο εἰς 200 χιλ. ἡ δὲ ἀστικὴ τάξις ἐξησφάλισεν ἐφεξῆς τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος, υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως Philippe l'égalité, προσεποιεῖτο ὅτι ἀποστρέφεται τοὺς τύπους, ἐξήρχετο πεζός, ἐπλησίαζε τὸν λαὸν καὶ κατήργησε τὴν βαρεῖαν ἐθιμοτυπίαν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζον αὐτὸν βασιλέα τῶν ἀστῶν ἢ ἀστὸν βασιλέα.

Τὴν Γαλλίαν ἐκυβέρνησεν ἐπὶ 7 1)2 ἔτη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ Γκιζό, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιβληθῇ μὲ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐφράδειάν του. Ἀποτυχία ὅμως εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ φοβερὰ οἰκονομικὴ κρίσις ἐκλόνισαν τὴν θέσιν τῆς μοναρχίας. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἤρχισεν ὀξυτάτην ἐπίθεσιν μὲ σύνθημα τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἰδίως τὴν καθολικὴν ψῆφον. Ἡ κίνησις αὕτὴ κατέληξεν εἰς ἐπικίνδυνον στάσιν. Ἐστήθησαν πάλιν ὁδοφράγματα, ἔγιναν συγκρούσεις καί, ὅταν ἡ Ἐθνοφρουρὰ προσετέθη μὲ τὸ μέρος τῶν στασιαστῶν, τὸ κίνημα ἔλαβε χαρακτῆρα ἀντιδυναστικόν. Ὁ Λουδοβίκος ὑπεχρεώθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αὕτὴ εἶναι ἡ λεγομένη Φεβρουαριανὴ ἐπαναστάσις τοῦ 1848.

Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν (24 Φεβρουαρίου 1848). Ἡ νέα δημοκρατία ἐκήρυξεν ὅτι εἶναι εἰρηνικὴ καὶ φιλάνθρωπος, κατήργησε τὴν θανατικὴν ποινὴν διὰ τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ εἰσήγαγε τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν. Πᾶς

γάλλος ἄνω τῶν 20 ἔτῶν εἶχε δικαίωμα ψήφου καὶ ἄνω τοῦ 25οῦ ἦτο ἐκλέξιμος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων ἀνῆλθεν εἰς 9 ἑκατομμύρια.

Ἄλλ' ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις εὐρέθη πρὸ μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Ἡ ἐσοδεία τοῦ 1847 ἦτο κακὴ καὶ ἐπολλαπλασιάσθη τὸ πλῆθος τῶν ἀνέργων. Ἡ κατάστασις ἀνησύχησε τὴν εὐποροῦσαν τάξιν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ ἀντιδρᾷ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἐκλογὰς διὰ Συντακτικὴν Συνέλευσιν ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ἐργατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνατρέψουν βιαίως τὴν κατάστασιν. Τὸ κίνημα τῶν ἐργατῶν κατέπνιξεν ὁ στρατηγὸς **Καβαινιάκ**.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἐψήφισε τὸ σύνταγμα τῆς 12ης Νοεμβρίου 1848, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησε μίαν βουλὴν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ἔδωκε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς Πρόεδρον ἐκλεγόμενον ἐπίσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Εἰς τὰς ἐκλογὰς τοῦ Δεκεμβρίου 1848 Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐξελέγη ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων, ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Ναπολέοντος. Ἡ αἵγλη τοῦ μεγάλου στρατηλάτου ἔδωκε τὴν νίκην, ἔκτοτε δὲ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος κατέστη ἰσχυροτέρα.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο Γ' ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

Ὁ Ναπολέων ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς εἰργάζετο διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας καί, ἀφοῦ κατῴρθωσε νὰ προσεταιρισθῇ ἀνωτέρους ἀξιοματικούς, προέβη εἰς πραξικοπηματικὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἀπαιτούμενην ἐξουσίαν, διὰ νὰ καταρτίσῃ νέον σύνταγμα (2 Δεκεμβρίου 1851).

Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιτάξουν ἀντίστασιν. Ὁ ποιητὴς Βίκτωρ Οὐγκὼ μὲ ἄλλους ὁμόφρονas προσεπάθησαν νὰ ἐξεγείρουν τὰς συνοικίας τῶν Παρισίων. Ἄλλ' ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος, ἡ στάσις κατεστάλη καὶ ἔγιναν πολλαὶ συλλήψεις καὶ ἐκτοπισμοί. Μεταξὺ τῶν ἐξορίστων ἦτο καὶ ὁ Οὐγκὼ. Τὸ δημο-
1852 ψήφισμα τῆς 20—21 Δεκεμβρίου 1851 μὲ 7 $\frac{1}{2}$ ἑκατομ. ψήφους ἔδωκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὸν τίτλον τοῦ Προέδρου διὰ μίαν δεκαετίαν. Κατ' οὐσίαν ὁ Ναπολέων ἦτο δικτάτωρ. Μετὰ ἐν

ἔτος (2 Δεκεμβρίου 1852) ἀνεκηρύχθη καὶ κατὰ τύπους αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ναπολέον Γ'.**

Ὁ γαλλικὸς λαὸς ἤλπιζεν ὅτι ὁ νέος Ναπολέον θὰ ἐπανέφερε τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τοῦ θεοῦ του. Καὶ πραγματικῶς ἤλθον στιγμαί, κατὰ τὰς ὁποίας ἐφάνη ὅτι ἡ Γαλλία ἐκυριάρχει εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Ναπολέον ἐταπείνωσεν ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον νικήσει τὸν Ναπολέοντα Α'.

Εἰς τὴν Σεβαστούπολιν ἐνίκησε τὸν τσάρον Νικόλαον.

Εἰς τὸ Σολφερίνο ἐνίκησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας.

Συνετρίβη ὅμως, ὅταν προσέβαλε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας.

Ναπολέον Γ' (1808-1873)

2. ΑΓΓΛΙΑ

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΤΟ 1815

Ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἀγγλίας εἶχε παραμείνει μέχρι τοῦ 1815, ὁποία ἦτο τὸν 18ον αἰῶνα. Τὸ καθεστῶς αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐθαυμάσθη ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς φιλοσόφους καὶ πολιτικούς μεταρρυθμιστάς, ἦτο κατ' οὐσίαν ὀλιγαρχικόν. Τὴν Ἀγγλίαν ἐκυβέρνηα ἡ ἀριστοκρατία, δηλαδὴ οἱ γαιοκτῆμονες λόρδοι, καὶ ὑπῆρχε πραγματικὴ διαίρεσις εἰς τάξεις κοινωνικάς.

Ἡ Ἀγγλία εἶχεν, ὅπως γνωρίζομεν, δύο κοινοβουλευτικὰ σώματα. Ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἢ Ἀνω Βουλὴ ἀπε-

τελείτο από τιτλούχους εύγενείς, τούς οποίους διώριζεν ὁ βασιλεὺς ἰσοβίως καὶ κληρονομικῶς εἰς ἀπεριόριστον ἀριθμόν. Ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἡ Κάτω Βουλὴ κατηρτίζετο δι' ἐκλογῆς. Ἀλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο παράδοξον. Τούς ἀντιπροσώπους ἐξέλεγον αἱ κομιτεῖαι καὶ οἱ πύργοι. Ἐκάστη κομιτεῖα ἔστελλεν εἰς τὴν Βουλὴν δύο βουλευτάς καὶ ἦτο ὅ,τι ἡμεῖς σήμερον λέγομεν ἐκλογικὴν περιφέρειαν. Ἐπίσης ἕκαστος πύργος ἔστελλε δύο βουλευτάς, τὸ δὲ δικαίωμα αὐτὸ εἶχον δώσει οἱ βασιλεῖς κατὰ καιροὺς εἰς τούς πύργους. Εἰς τὰς κομιτεῖας δικαίωμα ψήφου εἶχον μόνον ὅσοι εἶχον εἰσόδημα 50 σελίνια, δηλαδὴ 50 χρ. δραχμάς, ἀπὸ ἑγγειον ἰδιοκτησίαν. Ἀναχρονιστικὸν ὅμως ἦτο αὐτό, τὸ ὁποῖον συνέβαινε μὲ τούς πύργους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχον χάσει τούς κατοίκους των, εἶχον καταντήσει ἀσήμαντα χωρία ἢ εἶχον σβήσει ἐντελῶς καὶ εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν ἰσχυρῶν. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν νὰ στέλλουν ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνήθως ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται των. Ἡ ἀναλογία ἦτο 187 βουλευταὶ κομιτειῶν πρὸς 467 τῶν πύργων. Ἀντιθέτως μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα, ὅπως τὸ Μάντσεστερ, τὸ Μπίρμιγχαμ κ.ἄ. δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὴν βουλὴν, διότι οἱ κάτοικοί των, ἐργάται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν εἶχον ἑγγειον ἰδιοκτησίαν.

Ὁ ἀγγλικανικὸς κλῆρος εἶχε μεγάλα προνόμια. Ἐπισήμως ἀνεγνωρίζοντο δύο μόνον δόγματα, τὸ ἀγγλικανικὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὸ πρεσβυτεριανὸν εἰς τὴν Σκωτίαν. Οἱ καθολικοὶ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰς δημοσίας θέσεις.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν ἐσημείωσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ βιομηχανία ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν ναπολεοντείων χρόνων. Εἰς τοῦτο συνέτελεσεν ἰδίως ἡ τελειοποίησις τῶν μηχανικῶν μέσων. Τὸν 16ον αἰῶνα οἱ Ἀγγλοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ὑφαντικὴν μηχανήν, τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν ἀτμομηχανήν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀνθρακος ἔφεραν ἐπανάστασιν εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ χώρα ὅλη ἐκαλύφθη ἀπὸ καπνοδόχους.

Ἀποτέλεσμα τῆς βιομηχανικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ ἀνάπτυξις μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων καὶ ἡ δημιουργία κεφαλαιούχων καὶ ἀνθρώπων ἀποζώντων ἀπὸ ἡμερομίσθιον, δηλαδὴ ἐργα-

τικής τάξεως. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἀνέπτυξε πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τραφῇ ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ τρόφιμα εἰσαγόμενα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἔπρεπεν ἀντὶ αὐτῶν νὰ πωλῇ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὸν κράτος τῆς Εὐρώπης, τὸ μέγα ἐργαστήριον τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ βιομηχανικὴ αὕτη ἀνάπτυξις ἐδημιούργησε τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τοῦ αἰῶνος. Ἡ παλαιά, ἡ ἀγροτικὴ Ἀγγλία, ἦτο ὑπὲρ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου, δηλ. τοῦ λεγομένου μερκαντισμοῦ. Ἐπέμενε δηλαδὴ τὸ Κράτος νὰ κανονίζῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν συναλλαγὴν καὶ διὰ σειρᾶς νομοθετημάτων εἶχε κατοχυρώσει τὰ συμφέροντα τῶν παραγωγῶν. Κυριώτεροι ἦσαν οἱ νόμοι τῶν σιτηρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευον τὴν εἰσαγωγὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ σίτου καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς παραγωγοὺς νὰ πωλοῦν τὰ προϊόντα των εἰς ὑψηλὴν τιμὴν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1815 ἡ τιμὴ τῶν σιτηρῶν εἶχε πέσει εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐξηκολούθουν «νὰ τρώγουν ἀκριβὰ τὸ ψωμί» καὶ ἀκριβὸ ψωμί ἐσήμαινεν ὑψηλὸν ἡμερομίσθιον καὶ ἀκρίβειαν τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν οἱ βιομήχανοι νὰ εἶναι κατὰ τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν καὶ γενικῶς ὑπὲρ τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου (Free Trade, φριτρέϊντ), τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1776 εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ μέγας οἰκονομολόγος Ἀδὰμ Σμίθ.

Διὰ νὰ ἐπιτύχουν ὅμως τὴν οἰκονομικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι, ἔπρεπε νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ Κοινοβούλιον. Ἀλλὰ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἡνύόει τοὺς γαιοκτῆμονας. Προϋπὸθεσις πάσης οἰκονομικῆς μεταρρύθμισεως ἦτο ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις. Οἱ πολιτικοὶ λοιπὸν ἀγῶνες τῶν Ἀγγλῶν μετὰ τὴν εἰρήνην ἐστράφησαν κυρίως εἰς τὰ ἐξῆς προβλήματα: 1) ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις, 2) κατάργησις τῶν νόμων τῶν σιτηρῶν ἢ ἐλευθέρᾳ συναλλαγῇ καὶ 3) χειραφέτησις τῶν καθολικῶν.

ΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν μεταρρύθμισιν διεξήγαγε κατ' ἀρχὰς ἡ μικρὰ μειοψηφία τοῦ κοινοβουλίου, οἱ λεγόμενοι ριζοσπαστικοί,

διότι τὰ δύο μεγάλα κόμματα, οἱ Οὐίξ καὶ οἱ Τόρι, ἦσαν προσηλωμένα εἰς τὸ παλαιὸν καθεστῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ κατώρθωσαν νὰ διευθετήσουν τὰ ζητήματα των χωρὶς ἐσωτερικοὺς κλονισμοὺς ἐξελικτικῶς καὶ διὰ συμβιβασμοῦ.

1) Ἡ χειραφέτησις τῶν καθολικῶν (1829). Τὸν ἀγῶνα ὠργάνωσεν ὁ περίφημος ἱρλανδὸς πολιτευτὴς **Ἰ. Ο. Κόν-νολ**. Ἡ Βουλὴ ἐδέχθη τὴν μεταρρύθμισιν, τὰ κατὰ τῶν καθολικῶν μέτρα κατηργήθησαν καὶ οἱ καθολικοὶ ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ διορίζωνται εἰς δημοσίας θέσεις.

2) Ἡ ἐκλογικὴ μεταρρύθμισις (1832). Τὴν πρῶτην ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν ἐπραγματοποίησεν ὁ πρωθυπουργὸς **Γκρέϋ**. Ἀπὸ τοὺς ἐρήμους πύργους ἀφηρέθησαν 146 ἔδραι καὶ ἐδόθησαν εἰς βιομηχανικὰς πόλεις. Βραδύτερον εἰς δύο περιόδους, τὸ 1867 καὶ 1885, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου ἐπεξετάθη εἰς πολλοὺς. Καθολικὸν ὅμως ἔγινε μόνον μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον ἐπεκταθὲν μάλιστα καὶ εἰς τὰς γυναῖκας.

3) Ἡ οἰκονομικὴ μεταρρύθμισις (1846). Μετὰ τὴν ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν οἱ βιομήχανοι διέθετον ἔδρας εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἤρχισαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μερκαντιλισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ προστατευτικοῦ ἐμπορίου. Τὸ 1846 κατηργήθη ὁ νόμος τῶν σιτηρῶν, ἄλλαι περιοριστικαὶ διατάξεις, ἡ μὴ κατόπιν τῆς ἄλλης, κατηργήθησαν καὶ ἡ Ἀγγλίᾳ ἐβάδισεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον. Τὸ 1860 δὲν ἔμενεν οὔτε ἵχνος ἀπὸ τὸ παλαιὸν σύστημα.

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀλλαγῆς ἔγιναν ἀμέσως αἰσθηταί. Ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθη τεραστίως, ἡ ἐξαγωγὴ ἐπολλαπλασιάσθη, ὁ ἐμπορικὸς στόλος ηὔξανετο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καὶ αἱ ἀποικιακαὶ κτήσεις ἐπεξετάθησαν καὶ ἐστερεώθησαν.

3. ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝ

Ἡ Ἰταλία ἐξηκολούθει νὰ εἶναι διεσπασμένη εἰς πολλὰ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων κράτη, τὰ ὅποια ἐκυβερνῶντο ἀπολυταρχικῶς καὶ μέγα μέρος αὐτῆς κατείχετο ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ Ἰταλοὶ πατριῶται ἤρχισαν φανερώς νὰ ἀπαίτοῦν φιλελευθέρους θεσμοὺς

ἤδη ἀπὸ τοῦ 1830. Κυρίως ὅμως μὲ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 ἡ Ἰταλία ἔγινε θέατρον εὐρυτάτης ἐπαναστατικῆς κινήσεως, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο πάντοτε ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ ἐγκαθίδρυσις φιλελευθέρων θεσμῶν. Πρὸ τούτου ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ Αὐστριακοὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1848 οἱ Ἰταλοὶ ἐξηγέρθησαν σύσσωμοι. Οἱ ἡγεμόνες τῶν κρατιδίων ὑπεχρεώθησαν νὰ παραχωρήσουν συντάγματα, ὁ δὲ ἐπαναστατικὸς σύλλογος **Νέα Ἰταλία**, ὁ ὁποῖος ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου συγγραφέως **Ματσίνι** (Mazzini), ἐξώθησεν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων Ἰταλῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Αὐστριακοὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ Μιλάνον, ἀλλ' ἐνήργησαν δραστηρίως, ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν βασιλεα τῆς Σαρδηνίας καὶ διέσπασαν τὸν σύνδεσμον τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας. Αἱ ἐνέργειαι τῶν Ἰταλῶν πατριωτῶν μετὰ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἰταλικά κράτη δημοκρατίας ἐνανάγησαν καὶ ἡ ἀντίδρασις ἐπεκράτησε παντοῦ. Ρεῦμα ἀπογοητεύσεως διεχύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέμεινεν ὅμως τὸ δίδαγμα ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπελευθερωθῇ μόνῃ της.

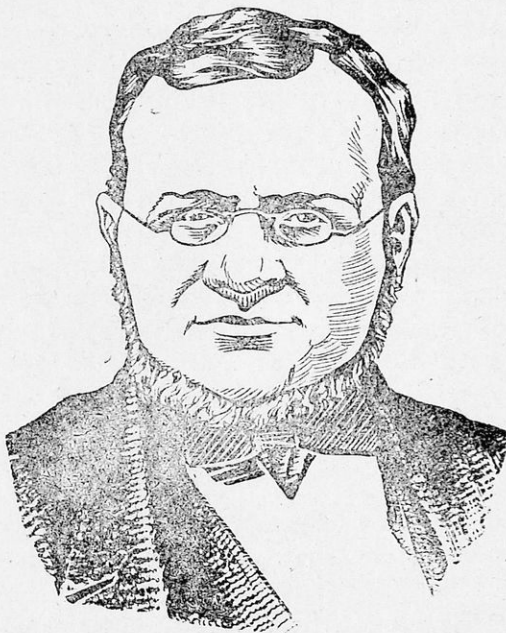
ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ Ἰταλοὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐνόμισαν ὅτι εὐκολώτερον ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν των διὰ πολιτικῶν μέσων.

Ἡ προσοχὴ των ἐστρέφετο εἰς τὸ κράτος τῆς Σαρδηνίας, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐθνικὴν δυναστείαν καὶ εἶχεν εἰσαγάγει συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ **Βίκτωρ Ἐμμανουήλ** προσέλαβεν ὡς πρωθυπουργὸν τὸν διάσημον **Καβούρ**, ἐνθερμον ὅπαδὸν τῆς ἐνώσεως.

Ὁ Καβούρ ἐζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας καί, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἔλαβε μέρος κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Σεβαστουπόλεως. Βραδύτερον κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ πολέμου τοῦ ἔτους 1859 συνῆψε μετ' αὐτοῦ μυστικὴν συμφω-

νίαν. Κατ' αὐτὴν ἡ Σαρδηνία θὰ ἐλάμβανε τὴν Λομβαρδίαν καὶ Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγοντο καὶ θὰ παρεχώρει ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ Αὐστρία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ ὁ αὐστριακὸς στρατὸς διέβη τὸν Τίκινον ποταμὸν (1859). Τότε ἐνεφανίσθη ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς **Μὰκ Μαὸν** ἐκέρδισε τὴν μάχην

Καβούρ (1810 - 1861)

τοῦ **Μαγεντά**. Εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὁ αὐστριακὸς στρατὸς συνετρίβη εἰς τὴν ὀνομαστὴν μάχην τοῦ **Σολφερίνο**. Ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν Σαρδηνίαν ἀντὶ τῆς Σαβοΐας καὶ Νικαίας.

Εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν ἡ ἐνωτικὴ κίνησις. Εἰς τὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας ἐξεδιώχθησαν οἱ ἡγεμόνες καὶ ὁ λαὸς διὰ δημοψηφίσματος ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν μετὰ τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ τολμηρὸς ἀρχηγὸς ἐθελοντῶν **Γαριβάλδης** ἀπεβιβάσθη μετὰ χιλίους ἐθελοντὰς εἰς τὴν Σι-

κελίαν καὶ κατέλαβε τὸ Παλέρμον γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ με ἐνθουσιασμόν. Ἐκεῖθεν διέβη εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἐπανε-
1860 στάτησεν αὐτὴν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζε γαλλικὴ φρουρά.

Τοιοιουτρόπως ἠνώθη ὅλη ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Βενετίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἑμμανουήλ Α', ὁ ὁποῖος

Έλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τὴν Φλωρεντίαν.

Ἡ ἔνωσις ὁλοκλήρου τῆς Ἰταλίας συνετελέσθη βραδύτερον.

Τὸ 1860, ὅπως θὰ ἴδωμεν, οἱ Ἰταλοὶ συνεμάχησαν μὲ τὴν Πρωσσίαν κατὰ τῆς Αὐστρίας. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ ἔκβασιν τοῦ πολέμου, κυρίως διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν πρωσσικῶν στρατευμάτων, ἡ Ἰταλία ἔλαβε τὴν Βενετίαν ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν. Τὸ δὲ 1870 μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ

Ναπολέοντος Γ' ὑπὸ τῶν Γερμανῶν οἱ Ἴταλοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μετέθεσε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν αἰωνίαν πόλιν. Ἄλλ' ὁ Πάπας διεμαρτυρήθη καὶ κατεδίκασεν ἑαυτὸν εἰς ἐκούσιον περιορισμὸν εἰς τὸ Βατικανόν.

4. ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΝ

Εἰς τὴν Γερμανίαν μετὰ τὸ 1815 εἶχεν ὑπερισχύσει ἡ ἀντίδρασις. Ἐνωσις καὶ συνταγματικὰ πολιτεύματα ἐφαίνοντο πράγματα ἀκατόρθωτα. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου συνετελέσθη γεγονός ἀξιολογώτατον, ἡ τε λ ω ν ε ι α κ ῆ ἔ ν ω σ ι ς τῶν γερμανικῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πρωσσίας. Πρώτη ἡ Πρωσσία κατήργησε τοὺς ποικίλους δασμοὺς καὶ τὴν νύκτα τῆς πρώτης τοῦ ἔτους 1833—1834 ἤρθησαν τὰ τελωνειακὰ σύνορα τῶν περισσοτέρων κρατῶν τῆς Γερμανίας καὶ ἡ χώρα ἠνώθη εἰς μίαν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Ἡ Αὐστρία ἀπέκρουσε τὴν ἔνωσιν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπέκλεισεν ἑαυτὴν ἀπὸ τὴν γερμανικὴν οἰκογένειαν.

Ἐμενον ὁμως ἄλυτα τὰ δύο μεγάλα προβλήματα, τὸ ἐνιαῖον γερμανικὸν κράτος καὶ τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Εἰς ὅλα τὰ κράτη ὑπῆρχον ὁπαδοὶ τῶν νέων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας διέσπειρεν ἡ ὁμάς, ἡ λεγομένη «Νέα Γερμανία», ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν της Ἑρρίκον Χάινε. Τὰ συγγράμματα ὁμως τῆς Νέας Γερμανίας κατεδιώχθησαν καὶ ἔγιναν διωγμοὶ καὶ φυλακίσεις.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΤΙΟΥ 1848—ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΝ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗΣ

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ Φεβρουαρίου ἔδωκε καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ σύνθημα τῆς ἐξεγέρσεως. Οὐγγαρία, Αὐστρία καὶ Βοημία ἐπανεστάτησαν, ὁ δὲ Μέττερνιχ ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Εἰς τὸ Βερολῖνον μεγάλη ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ κατέληξεν εἰς αἱματηρὰν σύγκρουσιν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας νὰ ὑποσχεθῇ, ὅτι θὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα.

Περίπου ἑξακόσιοι ἀντιπρόσωποι ἐκλεγέντες διὰ καθολικῆς

ψηφοφορίας εις ὅλην τὴν Γερμανίαν συνῆλθον τὸν Μάϊον τοῦ 1848 εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Παύλου εἰς Φραγκφούρτην, διὰ νὰ καθορίσουν τὸν τύπον τοῦ γερμανικοῦ κράτους. Ἡ Γερμανικὴ ἐθνοσυνέλευσις τοῦ 1848, ἢ, 1848 ὅπως λέγεται, τὸ Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης, παρουσίαζε πρώτην φοράν τοὺς Γερμανοὺς ὡς ἑνιαῖον ἔθνος.

Μετὰ μακρὰς συζητήσεις περὶ τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ ἡ συνέλευσις ἐψήφισε σύνταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ γερμανικὰ κράτη ἐσχημάτιζον ὁμοσπονδιακὴν αὐτοκρατορίαν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ εἰς ἀνώτατον ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος ἐλάμβανε τὸν τίτλον τοῦ κληρονομικοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀκανθῶδες ζήτημα ἦτο, ἂν ἡ ἔνωσις θὰ ἐγίνετο μετὰ ἢ ἄνευ τῆς Αὐστρίας. Μὲ μικρὰν πλειοψηφίαν (42 ψήφων) ἡ συνέλευσις ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν ἄνευ τῆς Αὐστρίας καὶ μὲ ἀκόμη μικροτέραν (24 ψήφων) προσέφερε τὸ στέμμα τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον (1849).

Ἐν τῷ μεταξύ αἱ ἐπαναστάσεις κατεπνίγησαν παντοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδος ἠναγκάσθη εἰς παραίτησιν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ **Φραγκίσκος Ἰωσήφ**, ὁ ὁποῖος εἶχε μακροτάτην βασιλείαν διαρκέσασαν μέχρι τοῦ μεγάλου παγκοσμίου πολέμου (1916). Τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἠκολούθησε καὶ ἡ Πρωσσία. Τὸ Βερολῖνον κατελήφθη διὰ πολιιορκίας ὑπὸ τοῦ πρωσσικοῦ στρατοῦ.

Τὰ γεγονότα τῆς Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας εἶχον σοβαρὸν ἀντίκτυπον εἰς τὸ Κοινοβούλιον τῆς Φραγκφούρτης. Ἡ Αὐστρία διέταξε τοὺς ἀντιπροσώπους της νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον ἤλθε νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν ἀντιπροσωπεῖα τοῦ Κοινοβουλίου, καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Πρωσσίας. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες. Ἐκδιωχθέν ἀπὸ τὴν Φραγκφούρτην τὸ κολοβωθὲν Κοινοβούλιον μετέθεσε τὴν ἐδραν του εἰς Στουτγάρδην, ὅπου διεσκόρπισεν αὐτὸ ἡ ἀστυνομία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ Κοινοβουλίου εἶχον κακὸν τέλος.

Η ΠΡΩΣΣΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΟΛΜΟΥΤΣ (1850)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐλυπεῖτο κατὰ βάθος, διότι μὴ ἀνεχθεὶς τὸ στέμμα τῆς Γερμανίας ἄφησε λαμπρὰν εὐκαιρίαν νὰ τοῦ διαφύγῃ. Ἐπίστευσε ὅμως ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα, νὰ λάβῃ δηλαδὴ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἡγεμόνων τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκρούσει προσφερθὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἦρχισε λοιπὸν συνεννοήσεις μὲ τοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς ὁμοσπονδίας, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ὁ ἴδιος ἀρχηγός, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας. Ἡ ὑπόθεσις ἐπροχώρησε καὶ ἐγίνε δεκτὸν τὸ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καταρτισθὲν σύνταγμα τῆς ἐνώσεως (1850).

Ἄλλ' ἡ Αὐστρία ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Πρωσσίας ἔχουσα τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν καὶ τῆς Ρωσσίας. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ Ὀλμουτς (Olmütz Τσεχοσλοβακίας) καὶ ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς ἐνώσεως καὶ τὴν ἀνασύστασιν τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας.

ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ Α' – ΒΙΣΜΑΡΚ

Τοιοιουτρόπως περὶ τὸ 1850 ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο τελείως ἀπραγματοποίητος, διότι ἡ ἀντίδρασις εἶχεν ὑπερισχύσει πανταχοῦ καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ φύσει συντηρητικοῦ γερμανικοῦ λαοῦ δὲν εἶχεν διάθεσιν διὰ νέους πολιτικούς ἀγῶνας. Ἐκτὸς τούτου ξέναι μεγάλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία, εἰργάζοντο κατὰ τῆς ἐνώσεως τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὴν Γερμανίαν ἤνωσεν ἡ πρωσικὴ σπάθη καὶ ἡ διπλωματία τοῦ Βίσμαρκ.

Ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας **Γουλιέλμος Α'** (1860–1888), λαβὼν ὡς ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν τὸν στρατηγὸν **Φὸν Ρόον** (Von Roon) ἤρχισε βαθεῖαν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ πρωσικοῦ στρατοῦ. Ὄταν ὅμως ὁ Φὸν Ρόον εἰσηγήθη εἰς τὴν βουλὴν τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἡ δημοκρατικὴ φιλελευθέρᾳ πλειοψηφία τῆς βουλῆς ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίστασιν εἰς τὰ στρατιωτικὰ μέτρα. Ὁ Γουλιέλμος περιελθὼν εἰς δύσκολον θέσιν ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Βίσμαρκ τῇ ἐπιμόνῳ συστάσει τοῦ Φὸν Ρόον.

Ὁ **Βίσμαρκ** (Otto Bismarck, 1815–1898) ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ αὐταρχικὰ του φρονήματα καὶ οὐδεμίαν ἀξίαν ἀπέδιδεν εἰς τὰ λαϊκὰ δικαιώματα καὶ τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας, ἡ δὲ ἐνωσις τῆς Γερμανίας:

διὰ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Κοινοβουλίου τῆς Φραγκφούρτης ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν οὐτοπία. Ὁ Βίσμαρκ ἦτο ἄνθρωπος θελήσεως εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ ἐκμηδενίζωνται πρὸ αὐτοῦ αἱ κοιναὶ προσωπικότητες. Εἶχε συνέπειαν εἰς τὰς πράξεις του καὶ ἀντοχήν εἰς τὴν ἐργασίαν παραδειγματικήν. Ὁ Βίσμαρκ ἐκυβέρνησε τὴν Γερμανίαν περίπου τριάκοντα ἔτη (1862—1890), ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς πατρίδος του κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ καὶ θεωρεῖται δημιουργὸς τῆς Νέας Γερμανίας.

Ὅθων Βίσμαρκ (1815 — 1898)

Ὁ Βίσμαρκ εἶχε τὴν γνώμην ὅτι τὸ γερμανικὸν ζήτημα ἔπρεπε νὰ λυθῇ με κέντρον τὴν Πρωσσίαν, ἀποκλειομένης τῆς Αὐστρίας ὄχι ὁμως « δι' ἀγορεύσεων καὶ ἀοφάσεων πλειοψηψίας » ἀλλὰ « διὰ αἵματος καὶ σιδήρου ». Πρὸς τοῦτο ἡ Πρωσσία ἔπρεπεν ἅπασ νὰ μετρηθῇ πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Οἱ φιλελεύθεροι ἠθέλησαν νὰ ἀντιδράσουν

εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ στρατιωτικοῦ προγράμματος. Ἄλλ' ὁ Βίσμαρκ παραβιάζων μετ' ἀδιαφορίας τοὺς συνταγματικούς τύπους ἐπροχώρησε διὰ τῶν λεγομένων προσωρινῶν μέτρων, τὰ ὁποῖα ἔμελλε νὰ ἐπικυρώσῃ βραδύτερον, ὅπως ἔλεγεν, ἡ βουλή.

ΔΑΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1864—1865)

Συνεπεῖα προστριβῶν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας Χριστιανὸν Θ' αὐστροπρωσικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἀμφισβητούμενα δουκάτα Σλέσβιγ καὶ (Χολστάϊν (Schleswig — Holstein). Ἄλλ' ἐξ ἀφορμῆς ἀκριβῶς τῆς διανομῆς τῶν δουκάτων ἐξερράγη ὁ ἀναπόφευκτος μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος. Ὁ Βίσμαρκ εἶχε

παρασκευάσει τεχνηέντως τὸν πόλεμον. Εἶχε περιποιηθῇ πρῶτον τὴν Ρωσσίαν κηρυχθεὶς κατὰ τῆς πολωνικῆς ἐξεγέρσεως. Ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα τοῦ Ναπολέοντος Γ' διὰ τῆς συναντήσεως τοῦ Μπιάριτς (Biarritz) καὶ ἔκλεισε συμμαχίαν μετὰ τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη ἐντὸς 7 ἡμερῶν, διότι ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ἦτο κατηρτισμένος ἀσυγκρίτως ἀρτιώτερον τοῦ αὐστριακοῦ καὶ ὠδηγεῖτο ὑπὸ ἐξόχου στρατιωτικοῦ, τοῦ διασήμεου **Μόλτκε**. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866 εἰς τὴν Βοημίαν παρὰ τὸ Κένιξκρετς ἢ Σαδόβαν. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἠττήθη κατὰ κράτος. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Βίσμαρκ εἶπεν: «Ἡ ἔρις ἐκρίθη. Τώρα πρέπει νὰ ἀνακτῆσωμεν τὴν παλαιὰν φιλίαν πρὸς τὴν Αὐστροίαν».

Ὁ Βίσμαρκ ἐφοβεῖτο περιπλοκάς εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου εἶχε κάμει κατάπληξιν ἢ ταχεῖα νίκη τῶν Πρώσσων. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ ὑπὲρ τὸ δέον τὴν Αὐστροίαν, διότι ἀπέβλεπεν εἰς ἀπωτέρους σκοπούς. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Ἰωσήφ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Πράγας (1866) ἐδέχθη τὴν διάλυσιν τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ γερμανικὴ дуαρχία ἔληξε μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Πρωσσίας. Ἡ Ἰταλία συμμαχήσασα μετὰ τὴν Πρωσσίαν καὶ λαβοῦσα μέρος εἰς τὸν πόλεμον ἔλαβε, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, τὴν Βενετίαν.

ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ—ΕΝΩΣΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ (1870—1871)

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκεν ἡ διαδοχὴ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου. Οἱ Ἴσπανοὶ δηλαδὴ ἐκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὸν γερμανὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον, ἐκ τοῦ οἴκου Χοεντζόλλερν. Τοῦτο ἤγειρε θύελλαν ἀγανακτήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἠναγκάσθη νὰ συστήσῃ εἰς τὸν Λεοπόλδον νὰ παραιτηθῇ. Ὅταν ὅμως ὁ Ναπολεὼν Γ' ἀπήτησεν, ὅπως ὁ Γουλιέλμος προβῇ εἰς δῆλωσιν, ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὑποψηφιότητα τοῦ Λεοπόλδου, ἡ Πρωσσία ἠρνήθη. Κατόπιν τούτου ἡ Γαλλία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ Βίσμαρκ ἐθεώρει ὡς τὸ καλῦτερον μέσον πρὸς ἐνωσιν τῆς Γερμανίας.

Ἡ Γαλλία δὲν ἦτο ἐτοιμὴ πρὸς πόλεμον, τοῦ ὁποίου δὲν ἐξετίμα καλῶς τὸ μέγεθος. Εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς πολυάριθμον, νεώ-

τατον καὶ ἄριστα κατηρτισμένον στρατόν, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίει τὰς νέας ἐφευρέσεις, τὸν τηλεγράφων, τὸν σιδηρόδρομον κλπ., ἐνῷ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο μικρὸς καὶ κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα ὥργανωμένος. Τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Μόλτκε, τοῦ γαλλικοῦ ὁ Ναπολέον.

Οἱ Γερμανοὶ κινηθέντες μετὰ τῆς συνήθους ταχύτητος διέσπασαν τὸ γαλλικὸν μέτωπον εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Καὶ ἐνῷ μέγα τμήμα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μὰκ Μαὸν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ὁ μεγαλύτερος ὄγκος αὐτοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μπαζαὶν ἐπολιορκήθη εἰς τὸ Μέτς. Δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῶν Παρισίων. Ἐνῷ δὲ ὁ Μὰκ Μαὸν σχηματίσας νέον στρατὸν ἐσκόπει νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρωτεύουσαν, διετάχθη νὰ βαδίσῃ πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ πολιορκουμένου στρατοῦ τοῦ Μπαζαὶν. Οἱ Γερμανοὶ παρηκολούθησαν τὸν γαλλικὸν στρατὸν καὶ εἰς τὸ μικρὸν φρούριον Σε δ ἄ ν ὁ γαλλικὸς στρατὸς (83 χιλ) μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ' ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ἐντὸς μηνὸς οἱ Γερμανοὶ κατέστρεψαν τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Σε δ ἄ ν οἱ Γερμανοὶ περιέκλεισαν τοὺς Παρισίους, ὅπου μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ **Γαμβέτας** καὶ ὁ **Ἰούλιος Φάβρ**, ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ὅλοι ὅμως αἱ ἀπόπειραι πρὸς διάσπασιν τῆς πολιορκίας, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν ἐσῶθεν καὶ ἔξωθεν, ἀπέτυχον. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε καὶ τὸ Μέτς, ὅπου 180 χιλ. στρατιῶται καὶ 5 χιλ. ἀξιωματικοὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ ἄσκοπον τῆς περαιτέρω ἀντιστάσεως ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ (Ἰανουάριος (1871).

Ἡ προκαταρκτικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρραίνην μετὰ τοῦ Μέτς καὶ νὰ πληρώσῃ 5 δισεκατομ. φράγκα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ ὀριστικὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης ὑπεγράφη εἰς Φραγκφούρτην τὸν Μάρτιον τοῦ 1871.

Τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα παρήγαγον βαθεῖαν συγκίνησιν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὅλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἔθνους. Εἰς ὅλα τὰ μέρη ὠρίμασεν ἡ ἰδέα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν Πρωσίαν. Ἐνῷ λοιπὸν τὰ γερμανικὰ στρα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

ΚΑΙ Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Ἀφοῦ εἶδομεν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 1815—1870, συνεχίζομεν πάλιν τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδος μας. Ἄλλ' ἡ ἱστορία μας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἐδημιούργησαν πολλὰ συμφέροντα ἐντὸς τῆς Ὀθωμανικῆς Ἐπικρατείας καὶ πολλάκις ἐπενέβαινον ἐνεργῶς εἰς ζητήματα ἀφορῶντα αὐτήν, τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου αὐτῆς, δηλαδή ἀπὸ τοῦ 1830 κ.έ., θὰ ἐξετάσωμεν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὸ κεφάλαιον Ι' ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀνατολικὸν ζήτημα. Καὶ κατὰ πρῶτον ἅς γνωρίσωμεν εἰς ποίαν θέσιν εὕρισκετο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἐφάνη ὅτι ὁ σουλτάνος δὲν ἤτο εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐκτεταμένους κτήσεις του καὶ ἡ κληρονομία τοῦ «ἐτοιμοθανάτου ἀσθενοῦς», ὅπως ἀπεκαλεῖτο ὁ σουλτάνος, ἔγινεν ἀντικείμενον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλὰ ἐξ αὐτῶν ἐπειδὴ εἶχον δημιουργήσει οἰκονομικὰ συμφέροντα εἰς τὴν Τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς, ἄλλαι δὲ ἤθελον τὴν διάλυσιν καὶ διανομὴν αὐτῆς. Ἀφ' ἑτέρου τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς ἐζήτουν νὰ περιλάβουν εἰς τὸ κράτος των τοὺς ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἀλυτρώτους ὁμοεθνεῖς των καὶ ἄλλοι λαοί, ἐπίσης χριστιανοί, δὲν εἶχον ἀπαλλαγῇ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Ἡ ἀντιζηλία τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ προσπάθεια τῶν μικρῶν κρατῶν ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος τὸ πολύπλοκον καὶ δύσλυτον ἀνατολικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ὑφίστατο ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν

Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀπησχόλησε ζωηρῶς τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν, ἰδίως τὸν 19ον αἰῶνα. Ἡ Τουρκία δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ παρακολουθήσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν, ἔμεινε κράτος ἄσιατικόν, ἐτυράννει τοὺς ὑπηκόους χριστιανοὺς καὶ οὐδεμίαν μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν κατέβαλεν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς πολιτείας.

ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1853—1856)

Ἡ πρώτη σοβαρὰ κρίσις εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα εἶναι ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. Ὁ τσάρος Νικόλαος Α΄ ἐνόμισεν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ κληρονομήσῃ τὸν «ἀσθενῆ ἄνθρωπον», ὅπως ὠνομάζετο ὁ σουλτάνος, καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1853 ἀπέστειλε τὸν πρίγκιπα **Μεντζικῶφ** εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ρῶσσος ἀπεσταλμένος κυρίως εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῆς Τουρκίας ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους. Ἀλλὰ ὁ Μεντζικῶφ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν σουλτάνον τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύσῃ ἡ Ρωσσία τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Τουρκίας. Ὁ σουλτάνος, ἐνθαρρυνόμενος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὴν ἀπαίτησιν καὶ ἡ Ρωσσία ἤρχισε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη **Κριμαϊκός**, διότι αἱ κυριώτεραι στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ διεξήχθησαν εἰς τὴν Κριμαίαν.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἔκλεισαν συμμαχίαν μετὰ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλίγον βραδύτερον προσεχώρησε καὶ τὸ Πεδεμόντιον τῆς Ἰταλίας. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1854 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστουπόλεως, φρουρίου ἰσχυροτάτου εἰς τὴν Κριμαίαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε περίπου ἓν ἔτος. Ἡ Ρωσσία εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ τὰς δύο παραδουναβίου ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν, ἀλλὰ κατόπιν συνδυασμένης ἐνεργείας τῶν Γάλλων καὶ Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ αὐτάς. Ἀφοῦ δὲ ἀπέθανεν ὁ τσάρος Νικόλαος Α΄ καὶ τὸ φρούριον τῆς Σεβαστουπόλεως ἔπεσεν, ὁ νέος τσάρος Ἀλέξανδρος Β΄ συνῆψε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν Συνθήκην τῆς **Εἰρήνης τῶν Παρισίων** (Μάρτιος 1856).

Διὰ τῆς συνθήκης ὁ Δούναβις ἐκηρύχθη ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν ὅλων τῶν κρατῶν, ὁ Εὐξείνιος Πόντος οὐδέτερος, ἡ

Ρωσσία καὶ ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθησαν νὰ διατηροῦν ἐλάχιστον ἀριθμὸν πολεμικῶν πλοίων εἰς αὐτὸν καὶ αἱ δύο παραδουνάβιοι ἡγεμονίαι, Βλαχία καὶ Μολδαβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν ὅλων τῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' ὁ σπουδαιότερος ὅρος τῆς συνθήκης ἦτο ὅτι αἱ Δυνάμεις ἡγγυήθησαν τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ σουλτάνος **Ἀβδούλ Μετζίτ** τότε, συμφώνως πρὸς ρητὴν ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, κατωχυρωμένην διὰ τῆς συνθήκης συμμαχίας μετὰ τῆς Τουρκίας τοῦ Μαρτίου 1854, νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐδημοσίευσεν πανηγυρικὸν ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον περιελήφθη εἰς τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ὠνομάσθη **Χάττι Χουμαγιουν** (Λαμπρὰ Γραφή). Δι' αὐτοῦ ὑπεσχέθη νὰ εἰσαγάγῃ εὐρυτέρας μεταρρυθμίσεις διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀσιατικὸς δεσποτισμὸς ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ εἰς εὐρωπαϊκὴν εὐνομίαν. Ὑπεσχέθη δηλαδὴ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς ἔγκυρα τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἰσότητά ἀστικῶν δικαιωμάτων μὲ τοὺς μωαμεθανοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὗται ἐπρόκειτο νὰ μείνουν μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Η ΚΑΤΟΧΗ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἐπεκράτησε μεγάλη συγκίνησις. Ἡ ἐπίθεσις τῆς ὁμοδόξου Ρωσσίας κατὰ τῶν Τούρκων ἔθιξε τὴν ἐθνικὴν χορδὴν. Ὁ Ὀθων καὶ ἡ Ἀμαλία, καθὼς καὶ ἡ μεγαλυτέρα μερὶς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐπίστευαν ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς νὰ ἐπεκταθοῦν τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ δοῦλοι ἀδελφοί. Ὁ ἑλληνικὸς ὅμως στρατὸς δὲν ἦτο ἀρκετὰ ὠργανωμένος καὶ ἐκτὸς τούτου θὰ εὕρισκόμεθα ἀντιμέτωποι πρὸς τὰς δύο Δυτικὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύμμαχοι τῶν Τούρκων. Διὰ τούτο ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλλάδος περιορίσθη μόνον εἰς ἀνταρτικὸν πόλεμον. Τὴν ἀνοιξιν λοιπὸν τοῦ 1854 ἀνταρτικὰ σώματα ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἐνῶ ὁ γνωστὸς ὀπλαρχηγὸς **Καρατάσος** ἀπεβίβζετο εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τότε ἔλαβεν ἀπειλητικὴν στάσιν, ἠπειλῆσε διὰ τηλεσιγράφου τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐφαίνετο ἐπικείμενος ὁ πόλεμος. Ὁ Ὀθων διέταξε κινητο-

ποίησιν τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορα, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη ἐνίσχυε τὸν βασιλέα.

Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία διὰ στόλου κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπεβίβασαν ἀγήματα, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀνακαλέσῃ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Ὁ Ὅθων ἠναγκά-
1854 σθη νὰ ὑποκύψῃ καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς πολιτικούς τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δύο Δυνάμεων. Πρωθυπουργὸς ἔγινεν ὁ Ἄλ. Μαυροκορδαῖτος. Τὰ ἀγγλο-γαλλικὰ ἀγήματα ἔμειναν μέχρι τοῦ 1857. Ἡ ἐποχὴ αὕτῃ ὠνομάσθη Κ α τ ο χ ή. Τότε ἐνέσκηπεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὰ χολέρα, τὴν ὁποίαν μετέδωσαν τὰ ἀγγλογαλλικὰ ἀγήματα. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἡρημώθη κυριολεκτικῶς καὶ οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α' (1863–1913)

Μολονότι ἡ περίοδος τῆς κατοχῆς εἶχε συντελέσει προσωρινῶς εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοτικότητος τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας, τὰ πράγματα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξειλίχθησαν τοιουτοτρόπως, ὥστε κατέληξαν, ὅπως γνωρίζομεν ἤδη, εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν βασιλέων τὸν Ὀκτώβριον 1862. Τὴν 10 Δεκεμβρίου 1862 συνήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ δευτέρα Ἐθνοσυνέλευσις, διὰ νὰ ψηφίσῃ νέον σύνταγμα καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως. Μετὰ τρεῖς μῆνας αἱ τρεῖς Προστάτιδες Δυνάμεις τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς
1863 Ἀγγλίας συνεφώνησαν νὰ ὑποδείξουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Γεώργιον, ἡ δὲ Ἐθνοσυνέλευσις ἐξέλεξεν αὐτὸν ὁμοφώνως.

Ὁ νέος βασιλεὺς ἦτο νεανίας 17 ἐτῶν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ πείραμα ἐκλογῆς νεανίου ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον. Ἀστρον εὐτυχέστερον συνώδευσε τὸν βόρειον πρίγκιπα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος μέχρι τέλους διέμεινε νηφάλιος καὶ ψυχραίμος βόρειος ἐν μέσῳ τοῦ εὐεξάπτου ἑλληνικοῦ λαοῦ. Μὲ ἀξιοσημείωτον νοημοσύνην κατενόησε τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπηκόων του, τοὺς ὁποίους δεξιῶς ἐκυβέρνησεν.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἔφερεν ὡς δῶρον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰο- νίους νήσους. Ἡ Ἀγγλία μετὰ διοίκησιν πεντήκοντα ἐτῶν ἐπέισθη

νὰ ἀποχωρισθῇ τὰς κτήσεις αὐτὰς καὶ νὰ τὰς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἐπεσκέφθη αὐτὰς καὶ μετ' ὀλίγον 84 ἐπτανήσιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσιν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ὁ φλογερὸς ἐθνικὸς ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐργασθῇ ἀόκνως ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

Ἡ ψήφισις ὅμως τοῦ συντάγματος ἐπροχώρει βραδύτατα, διότι εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν εἶχε κορυφωθῇ ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμὸς καὶ τρεῖς κυβερνήσεις ἡλλαξαν εἰς διάστημα ἐννέα μηνῶν. Ὁ Γεώργιος διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν, διὰ διαγωγέματος ἐζήτησε τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπειλῶν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν χώραν. Τοιοῦτοτρόπως τὴν 17 Νοεμβρίου 1864 ἐψηφίσθη τὸ δεῦτερον ἑλληνικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἔχῃ μακρότερον βίον.

Τὸ νέον σύνταγμα καθιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Συνταγματικὴν μοναρχίαν. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ Βουλὴ, ἡ ὁποία κατηρτίζετο διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ὁ βασιλεὺς εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Αὐτὸς διώριζε τοὺς Ὑπουργούς. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1875 καθιερώθη κατ' εἰσήγησιν τοῦ Τρικounπὴ ἡ ἀρχὴ τῆς δεδηλωμένης. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ ὑπεχρέωθη νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργοὺς ἀπὸ τὸ κόμμα, τὸ ὁποῖον συνεκέντρωσε δεδηλωμένως τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς. Τὸ σύνταγμα ἴσχυσεν ἀναλλοίωτον ἐπὶ 47 ἔτη, μέχρι τοῦ 1911, ὁπότε ἔγινεν ἀναθεώρησις του.

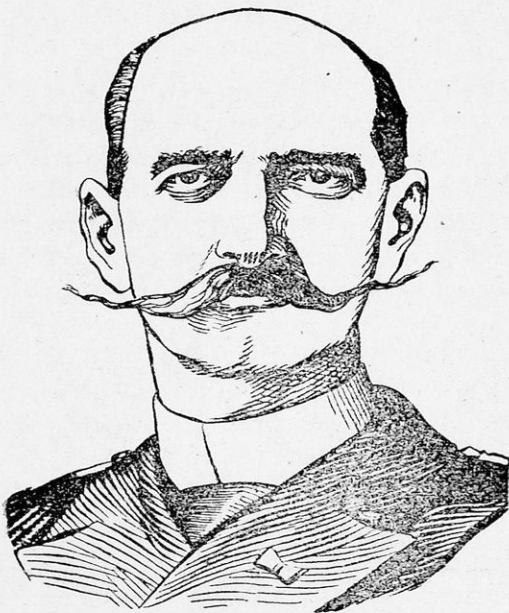
Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄

Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου ἦτο μακροτάτη διαρκέσασα 50 ὁλόκληρα ἔτη. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο ταραχώδης καὶ οἱ κομματικοὶ ἀγῶνες διεξήγοντο μὲ πάθος.

Δύο μεγάλα προβλήματα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας, τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ οἰκονομικόν. Μέγα μέρος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔμενεν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν εἶχε τὴν «ἀλύτῳτον» Ἑλλάδα, ζήτημα δηλαδὴ ἀλυτρώτων ἀδελφῶν. Ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον

τὸ ζήτημα ἦτο μᾶλλον εὐρύτερον, τώρα ἐνετοπίσθη εἰς ὠρισμένους ἐπαρχίας τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἑπείρον καὶ τὴν Μακεδονίαν.

Ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκετο βιομηχανικῶς εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ εἰσάγῃ ξένα προϊόντα καὶ

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος (1845–1913)

συγχρόνως εἶχεν ἀνάγκην νὰ κατασκευάσῃ δημόσια ἔργα. Διὰ τοῦτο ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ κράτους οὐδέποτε παρουσίασεν ἰσοζύγιον ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ ἡ χώρα ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ ξένον κεφάλαιον. Αἱ κυβερνήσεις δηλαδή διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀναγκαιοτάτας δαπάνας, ἦσαν ὑποχρεωμέναι νὰ συνάπτουν δάνεια εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἡ δανειακὴ πολιτικὴ ἦτο πάντοτε ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα ζητήματα διὰ τὴν χώραν.

Τρεῖς γενεαὶ πολιτικῶν ἐκυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν μακρὰν βασιλείαν τοῦ Γεωργίου. Ἡ

πρῶτη φθάνει μέχρι τοῦ 1880 περίπου καὶ ἔχει ὡς πρωταγωνιστὰς τὸν Βούλγαρην, τὸν Κουμουνδοῦρον, τὸν Δεληγεώργην καὶ τὸν Θρασύβουλον Ζαΐμην. Εἰς τὴν δευτέραν, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τοῦ 1909, ἀνήκουν οἱ δύο ἀντίπαλοι Τρικούπης καὶ Δεληγιάννης καθὼς καὶ οἱ Θεοτόκης καὶ Ράλλης. Κατὰ τὴν τρίτην κυριαρχεῖ ἡ δρᾶσις τοῦ Βενιζέλου.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1866–69

Ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις ἐκράτει τὴν ἐλληνικὴν μεγαλόνησον Κρήτην εἰς διαρκῆ ἀναβρασμόν. Οἱ βαρεῖς φόροι καὶ αἱ αὐθα-

ρεσίαι τῶν διοικητῶν ἐξώθησαν τοὺς Κρητὰς εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸν Μάϊον τοῦ 1866 συνέλευσις 4 χιλ. Κρητῶν εἰς τὴν θέσιν Περὶ βόλια, πλησίον τῶν Χανίων, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Πύλην τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τοῦ Χάττι Χουμαγιούν. Ἡ Πύλη ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῶν Κρητῶν καὶ ἡ ἐπανάστασις ἤρχισεν.

Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις προεκάλεσε μεγάλας συμπαθείας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὁ πολιτικὸς βίος τῆς χώρας ἦτο ἀνώμαλος, αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας καὶ δὲν εἶχε γίνῃ καμμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ προετοιμασία, ὥστε ἡ πρὸς τοὺς Κρητὰς ἐπαναστάτας συνδρομὴ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ. Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1866 ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Βούλγαρης, ὁ ὁποῖος ἐκρατήθη εἰς τὴν ἀρχὴν μεθόδους αὐταρχικὰς καὶ ἀντικοινοβουλευτικὰς.

Δημήτριος Βούλγαρης (1801-1877)

Ὁ Δημ. Βούλγαρης (1801-1877) ἐγεννήθη εἰς τὴν Ὑδραν ἐκ μητρός, ἡ ὁποία ἦτο θυγάτηρ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Ἐλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας

ἀγῶνα ὡς μέλος τοῦ συμβουλίου τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐξελέγετο τακτικῶς βουλευτὴς Ὑδρας. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αὐτὸς ἐκυβέρνησε κυρίως τὴν χώραν αὐταρχικῶς. Ὁ Βούλγαρης ἦτο τύπος «κοτζάμπαση» τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, αὐταρχικὸς καὶ ἀπότομος. Κατήντησαν παροιμιώδεις αἱ ἐκλογικαὶ παρανομίαι καὶ βιαιότητες του. Ἦρέσκετο νὰ φορῇ τὸν νησιωτικὸν «τζουμπέν» καὶ νὰ τηρῇ τὰ παλαιὰ ἔθνη.

Ἐπειδὴ ὁ Βούλγαρης ἐχειρίσθη χλιαρῶς τὸ κρητικὸν ζήτη-

μα ἐκ φόβου ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν, ἡ κυβέρνησις του ἔπεσε καὶ τὴν διεδέχθη κυβέρνησις Κουμουνδούρου (Δεκέμβριος 1867).

Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδούρος (1817–1883) κατήγετο ἀπὸ τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Μάνης Σέλιτσαν. Ἐσπούδασε νομικὰ καὶ ἐξελέγετο βουλευτὴς Μεσσηνίας. Συνετέλεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ἐξωσιν τοῦ Ὁθωνος εὐρεθεὶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βούλγαρη. Ὁ Κουμουνδούρος ἦτο ὁ ἀντίπους τοῦ Βούλγαρη, ἡγάπα τὴν τάξιν καὶ τὴν νομιμότητα καὶ εἶναι περίφημοι οἱ πολιτικοὶ του ἀγῶνες πρὸς τὸν πρῶν πρωθυπουργόν του καθὼς καὶ πρὸς τὸν Δεληγιώργην.

Ἀλέξανδρος Κουμουνδούρος (1817–1883)

Ὁ Κουμουνδούρος ἔδειξε σθένος εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθησε τοὺς ἀγωνιζομένους Κρήτας καὶ ἦτο διατεθειμένος νὰ φθάσῃ μέχρι πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ Ρωσσίας, ὅπου εἶχε νυμφευθῇ τὴν μεγάλην δούκισσαν Ὀλγαν, ἀνεψιὰν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Β', δὲν εἶχεν εὖρει εὐνοϊκὸν τὸ διπλωματικὸν ἔδαφος τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης. Συνεστήσε λοιπὸν εἰς τὸν Κουμουνδούρον νὰ ἀλλάξῃ τακτικὴν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπρωτίμῃ νὰ παραιτηθῇ.

Εἰς τὰς νέας ἐκλογὰς ἦλθε μὲ μικρὰν πλειοψηφίαν ὁ Βούλγαρης, ὁ ὁποῖος ἥλλαξε τακτικὴν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα, ἐβοήθει τοὺς ἐπαναστάτας καὶ κατήρτιζεν ἐθελοντικὰ σώματα. Τολμηροὶ ἀξιωματικοί, ὅπως ὁ Κορωναῖος, ὁ Ζυμβρακάκης κ.ἄ., κατήλθον εἰς τὴν Κρήτην ὡς ἐθελονταί. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὸν Ζυμβρακάκη καὶ κατέπνιξαν τὸ κίνημα εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς νήσου, ἐστράφησαν κατόπιν κατὰ τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου, πλησίον τοῦ Ρεθύμνου, ἡ ὁποία

είχε γίνει τὸ κέντρον τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν κεντρικὴν Κρήτην. Ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς **Γαβριήλ** καὶ ὁ φρούραρχος **Δημακόπουλος** ἀντέστησαν μὲ 300 μαχητὰς κατὰ τοῦ πολυαριθμοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τὰς ἐπιθέσεις. Τὴν 8 ὅμως Νοεμβρίου οἱ Τοῦρκοι διέρρηξαν τὴν σιδηρᾶν πύλην τῆς Μονῆς καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτήν. Τότε ὁ Γαβριήλ ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριταποθήκην.

Ἡ ἥρωικὴ θυσία, τὸ ὁλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου, ὑπέμνησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς ἥρωικὰς θυσίας τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Μεσολογγίου καὶ προεκάλεσε ρίγη ἐθνικῆς συγκινήσεως εἰς ὅλας τὰς γωνίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης ἐκίνησε μεγάλας συμπαθείας εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν. Ἀλλ' αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν σύμφωνοι διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν δικαίων τῶν Κρητῶν καὶ μετὰ τὰ ἥρωικὰ κατορθώματά των. Ἰδίως ἡ Ἀγγλία ἀνθίστατο ἐπιμόνως εἰς τὴν ἔνωσιν, διότι ἡ Κρήτη ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπαναστασις ἐξηκολούθησε. Τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ Ἀρκάδιον καὶ Ἐνωσις ἀνενέωσαν τὰ κατορθώματα τοῦ ὑδραϊκοῦ ναυτικοῦ, διέσπων τὸν τουρκικὸν ἀποκλεισμόν καὶ ἐφωδίαζον τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεδεκατίζετο καὶ δὲν ἐφαίνετο τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος. Ἡ Τουρκία ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνισχύσεως τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διέκοψε τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἠνάγκασε τὰς Δυνάμεις νὰ ἐπέμβουν καὶ κατὰ τὴν διάσκεψιν τῶν Παρισίων (Ἰανουάριος 1869) ὑπεχρέωσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐμποδίσῃ τὸν σχηματισμὸν ἐνόπλων σωμάτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της καὶ τὴν ἐξάρτησιν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας της. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις τοῦ Βούλγαρη ἠναγκάσθη τότε νὰ παραιτηθῇ, ἡ δὲ διαδεχθεῖσα αὐτὴν κυβέρνησις τοῦ Θρασυβούλου Ζαΐμη ἀπέδεχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων.

Ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ἐκ τῆς Ἑλλάδος βοήθεια, τὸ κίνημα τῆς Κρήτης ἐξέπνευσεν ὀριστικῶς τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1869. Ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἐν τούτοις ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺ καὶ μόλις τὸ 1878 ἀντιπροσωπεῖα τῶν Δυνάμεων, τῶν Κρητῶν καὶ τῆς Πύλης κατήρτισεν ἰδιαίτερον συνταγματικὸν χάρτην, τὸν **Χάρτην τῆς Χαλέπας**, ὅπως ὠνομάσθη ἐκ τοῦ προαστείου τῶν Χανίων. Κατ' αὐτὸν καθιερώθη βουλή, συνεκροτήθη

χωροφυλακή ἐξ ἐγχωρίων ἀνδρῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς βουλῆς καὶ διωρίσθη χριστιανὸς διοικητής.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος νέον ζήτημα προκύπτει εἰς τὴν Βαλκανικὴν, τὸ ὁποῖον περιέπλεξεν ἀκόμη περισσότερο τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Βουλγαρίας, ἀφότου ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἔχασαν τὴν ἐθνικὴν των συνείδησιν καὶ περιῆλθον εἰς πλήρη ἀφάνειαν. Ἐκκλησιαστικῶς ὡς ὀρθόδοξοι ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Ρῶσσοι ὅμως πανσλαβισταὶ διὰ τῶν ὀργάνων των ἐφρόντισαν νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τῶν Βουλγάρων καὶ ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτοὺς ὡς ὄργανα διὰ τὰς βλέψεις των εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Διὰ τοῦτο ἐξώθησαν αὐτοὺς νὰ ζητήσουν νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ἰδρῦσουν ἀνεξάρτητον βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν.

Οἱ Τοῦρκοι, τῇ ἀξιώσει τῆς Πανσλαβιστικῆς Ρωσσίας, ἐβοήθησαν μέ ὅλα των τὰ μέσα τὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων ἀπὸ ἐχθραν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἡ ὁποία μάλιστα εἶχεν ἐνταθῇ τελευταίως ἐνεκα τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως.

Τέλος τὴν 27 Φεβρουαρίου 1870 διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου ἰδρύθη Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία, ἀνεξάρτητος δηλαδὴ βουλγαρικὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως. Τὸ φερμάνιον ὥριζεν ὅτι καὶ ἄλλαι πόλεις ἢ χωρία ἠδύναντο νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἐξάρχου, ἂν τὸ ἐξήτουν τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων.

Τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπειδὴ ἡ ἱδρυσις τῆς ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἔγινεν αὐθαιρέτως καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας του, δι' ἀποφάσεως τῆς Συνόδου ἐθεώρησε τὸν Ἐξάρχον καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ ὡς σχισματικούς (Σεπτέμβριος 1872). Ἐκτοτε ὁ Ἐξάρχος ἤδρευεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν θέλων νὰ δείξη, ὅτι εἶναι ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐννοήσουν τὸ σφάλμα των, διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ χειραφέτησις τῶν Βουλγάρων ἦτο ἡ ἀρχή

τῆς πολιτικῆς των ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν ἀδικαιολογητῶν ἐθνικῶν ἀξιώσεων των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΒΟΣΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ

Νέα σοβαρὰ κρίσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος προέκυψε μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν δυτικωτάτων εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Σουλτάνου, τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης (θέρος τοῦ 1875). Οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν μὴ ἀνεχόμενοι τὰς 1875 τουρκικὰς αὐθαιρεσίας ἐπανεστάτησαν, ἐξεδίωξαν τὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσίν των μετὰ τὴν Σερβίαν.

Μετ' ὀλίγον ἡ ἐπαναστατικὴ κίνησις μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ σουλτάνος διὰ δραστηρίας ἐνεργείας καὶ διὰ τρομοκρατικῶν μέτρων κατέπνιξε τὸ κίνημα τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ αἷμα. Ἄγριαι ἦσαν αἱ σφαγαὶ τοῦ Βατάκ, βουλγαρικοῦ χωρίου εἰς τὰς βορείους ὑπωρείας τῆς Ροδόπης. Κατόπιν τούτου ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' οἱ Σέρβοι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν τουρκικὸν στρατόν, αἱ Δυνάμεις ἐπενέβησαν καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν Τουρκίαν νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Ἀζίζ ἀνετράπη καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ ἀνεψιός του Ἀβδούλ Χαμίτ Β'. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς μεταξὺ τῶν στρατευμάτων Σερβίας καὶ Τουρκίας συνῆλθε συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ λεγομένη Σ υ ν δ ι α σ κ ε ψ ι ς τ ῶ ν π ρ ε σ β ε υ τ ῶ ν. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ διπλωμάται συνεσκέπτοντο περὶ τῶν εἰσακτέων εἰς τὴν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων της, κανονιοβολισμοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκήρυξαν σύνταγμα. Ὁ Χαμίτ μετεχειρίσθη τὸν φιλελεύθερον πολιτευτὴν Μιδάτ, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀνυψώσει εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζύρου, διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τὰς Δυνάμεις καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς μεταρρυθμίσεις. Τὸ σύνταγμα τοῦ Μιδάτ καθίστα τὰς μεταρρυθμίσεις περιττάς, ἀφοῦ ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς χριστιανούς ἐλευθερίαν, ἀσφάλειαν καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς εὐνομίας. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδέποτε ἐφηρμόσθη, ὁ δὲ δημιουργὸς αὐτοῦ Μιδάτ ἀνετράπη καὶ βραδύτερον εἶχε κακὸν τέλος.

Ἡ διάσκεψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐματαιώθη, ἡ δὲ Ρωσσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Ἀπρίλιος 1877). Τὰ ρωσικὰ στρατεύματα διέβησαν τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν. Παρὰ τὰς τοπικὰς ἀντιστάσεις τῶν Τούρκων οἱ Ρῶσσοι διέβησαν τὸν Δούναβιν, κατόπιν τὸν Αἶμον, κατέλαβον τὴν Σόφίαν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1878 εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Περί τὸ τέλος Ἰανουαρίου ὁ ρῶσσος ἀρχιστράτηγος μέγας δούξ **Νικόλαος** ἔσπησε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Τουρκία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντισταθῇ καὶ κανεὶς δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Οἱ Ρῶσσοι ἐπέβαλον εἰς τὸν σουλτάνον τοὺς ὅρους των. Ἡ Συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878) ἔλυε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὑπὲρ τῶν Σλάβων.

1) Ἰδρύετο δι' αὐτῆς εἰς τὴν Βαλκανικὴν μέγα βουλγαρικὸν κράτος με διέξοδον εἰς τὸν Εὐξεινον κοὶ τὸ Αἶγαϊον, με βόρεια σύνορα τὸν Δούναβιν καὶ δυτικὰ μέχρις Ἀχρίδος καὶ Πρέσπας, ἦτοι περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρουμελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας.

2) Ἡ Σερβία ἀνεκηρύσσετο βασιλεῖον καὶ ἐλάμβανε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Νις καὶ ἄλλην ἑκτασιν πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ, ὥστε νὰ διπλασιάζεται εἰς ἑκτασιν καὶ νὰ συνορεύῃ πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, τὸ ὅποιον ἐτριπλασιάζετο διὰ νέων ἐδαφῶν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐχαρακτηρίσθη ὡς ἔργον βίας. Ἕλληνες, Σέρβοι, Ἀλβανοί, Ρουμᾶνοι, Μωαμεθανοὶ διεμαρτυρήθησαν διὰ τὸν σφαγιασμὸν τῶν ἐθνολογικῶν των δικαίων. Ἡ Αὐστρία ἐβλεπε ματαιούμενα τὰ σχέδιά της νὰ ἐξαπλωθῇ πρὸς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν νὰ λύσῃ μόνη τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἐθεώρησε τὴν ἴδρυσιν τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας, ὡς προέκτασιν τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν Βαλκανι-

κὴν καὶ ἀπειλὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν **Σώλσβαρυ** ἠπέιλησεν ἀγγλορρωσσικὸν πόλεμον καὶ μοῖρα τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφ' ἑτέρου ἐπεκράτησε γενικὴ σύγχυσις καὶ ταραχὴ. Ὁ Χαμίτ διέλυσε τὴν Βουλὴν τοῦ Μιδάτ, ἀνέστειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ συντάγματος καὶ ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μέχρι τοῦ 1908.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία κυρίως εἰργάσθησαν διὰ τὴν σύγκλησιν συνεδρίου πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΡΩΣΣΟΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νέα Βαλκανικὴ κρίσις καὶ ἰδίως ὁ ρωσσο-τουρκικὸς πόλεμος ἐπροξένησαν μέγαν ἀναβρασμόν, διότι οἱ πολιτικοὶ ἐφρόνουν ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὀριστικὴ διαρρύθμισις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐπαυσαν τότε αἱ κομματικαὶ ἀντεγκλήσεις καὶ ἐσχηματίσθη Ὁ ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ῆ Κυ β ἔ ρ ν η σ ι ς, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ πολεμιστοῦ **Κανάρη**, ἡ ὁποία περιελάμβανε τέσσαρας πρῶν Πρωθυπουργοὺς μὲ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Χαρίλαον Τρικούπην. Ἡ νέα κυβέρνησις ἐτήρησε στάσιν ἀναμονῆς.

Ὅταν ὅμως οἱ Ρῶσσοι κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐφαίνετο ὅτι οἱ Σλάβοι ἔλυνον ὀριστικῶς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὸν ἑλληνικὸν παράγοντα, ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κυβέρνησις ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδοῦρος μὲ ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Θεόδωρον Δεληγιάννην, ὁ ὁποῖος ἐδήλωσεν ὅτι «ἡ κυβέρνησις ἀπεφάσισ· νὰ καταλάβῃ διὰ τ α τοῦ τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας». Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς εἶχε βραδύνει πολὺ νὰ κινηθῇ.

Ἐντὸς ὀλίγου ἔφθασεν ἡ εἰδησις τῆς ἀνακωχῆς καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ Δομοκοῦ, κατόπιν ἐπιμόνου ἀξιώσεως τῶν Δυνάμεων ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, αἱ δὲ ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὀργανωθῇ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ Κρήτην, εὐκόλως κατεπνίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἔμεινε μέχρι τέλους οὐδετέρα καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἠρκέσθη εἰς τὴν ἀκαθόριστον ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας ὅτι δὲν θὰ παραγνωρισθοῦν τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1878)

Τὸ σπουδαιότερον διὰ τὰ ἀνατολικά ζητήματα Συνέδριον τοῦ Βερολίνου συνήλθεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίσμαρκ καὶ **1878** εἰργάσθη ἐπὶ ἓνα μῆνα. Τὴν Ἑλλάδα ἀντιπροσώπευσεν ὁ Θ. Δεληγιάννης. Οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἦσαν οἱ ἑξῆς :

1) Ἀντὶ μεγάλης Βουλγαρίας ἰδρύθη «μικρὰ, αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελὴς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου» μετὰ σύνορα τὸν Δούναβιν, τὸν Αἴμον, τὸν Εὐξείνιον, τὴν Σερβίαν καὶ Μακεδονίαν. Πρὸς νότον αὐτῆς ἰδρύθη ἄλλη αὐτόνομος ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικῆς Ρουμελίας ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ διοικουμένη ὑπὸ χριστιανοῦ διοικητοῦ διοριζομένου ὑπὸ τῆς Πύλης.

2) Ἡ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑπὸ τύπον «προσωρινῆς κατοχῆς», χωρὶς νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ σουλτάνου.

3) Ἡ Σερβία ἔλαβε τὰς ἐπαρχίας τοῦ Νίς, τῆς Βράνιαις καὶ τοῦ Πιρότ, ἥτοι ηὐξήθη ἑδαφικῶς κατὰ $\frac{1}{4}$. Τὸ Μαυροβούνιον ἐδιπλασιάσθη διὰ τῆς προσαρτήσεως κυρίως ἀλβανικῶν ἑδαφῶν. Ἀμφότεραι αἱ ἡγεμονίαι, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, ἐκηρύχθησαν κράτη ἀνεξάρτητα.

4) Ἡ Ρουμανία ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης κράτος ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βεσσαραβίαν, κατοικουμένην ὑπὸ Ρουμάνων, εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ ἔλαυνεν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Δοβρουτσάν, κατοικουμένην ὑπὸ Βουλγάρων, Τούρκων κλπ.

5) Διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπεφασίσθη νὰ διαρρυθμισθοῦν τὰ σύνορα εἰς τὴν Ἠπείρον κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ) καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ κατόπιν ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Τὰ δύο κράτη ἐν περιπτώσει διαφωνίας ἠδύναντο νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων.

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩΝ

- 6) Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ρῶσσοι ἔλαβον τὸ Κὰρς καὶ τὸ Βατούμ.
7) Δι' ἰδιαιτέρας συμφωνίας ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Τουρκίας ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς πρὸς ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἐπὶ πληρωμῇ ἑτησίου φόρου τὴν νῆσον Κύπρον.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ

Ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὡς μεγάλη ἐπιτυχία τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας. Ἰδιαιτέραν ἀνακούφισιν ἠσθάνθησαν οἱ Ἕλληνες, διότι κατελύθη ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καὶ ἡ Μακεδονία καὶ Θράκη διέφυγον τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν.

Ὑπῆρχον ὅμως πολλὰ τρωτὰ εἰς τὴν συνθήκην αὐτήν. Μολονότι ἡ Αὐστρία εἰργάσθη νὰ ἐκπολιτίσῃ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην, οἱ Σέρβοι πατριῶται ἐθεώρησαν ὡς μεγάλην ἐθνικὴν ζημίαν τὴν ἀπόσπασιν τῶν σερβικῶν ἐκείνων ἐδαφῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία διὰ τῆς κατοχῆς τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐγένετο βαλκανικὴ δύναμις καὶ ἔστρεφε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐκτὸς αὐτῶν μέγα μέρος χριστιανῶν ἕμενον ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν συνεπλήρωσε τὴν ἐθνικὴν του ἐνότητα καὶ ὅλα ἐθεώρησαν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου ὡς ἀπλοῦν σταθμόν.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων ὡς προσωρινὸν καθεστῶς. Αὐταὶ αἱ ὑπογράψασαι αὐτὴν δυνάμεις παρέβησαν αὐτήν, ὡσάκις ἐδόθη εὐκαιρία. Ἡ Τουρκία π.χ. ἐδυστρόπησε νὰ παραχωρήσῃ τὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδικασθέντα ἐδάφη. Μόλις κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Μ. Δυνάμεων ἡ Τουρκία ἐδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς συνθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Ἰούλιος 1881) τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἐλασσόνοιο καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν Ἠπείρον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου μὲ τὴν Ἄρταν. Παρ' ὅλα ὅμως τὰ τρωτὰ αὐτὰ ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου ἀπετέλει σημαντικὴν πρόοδον πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, διότι ἄρκετὰ ἐδάφη ἐξέφυγον ὀριστικῶς τὴν τουρκικὴν κατοχὴν καὶ καθιεροῦτο τὸ δόγμα «ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκάνιους».

Ἡ νεαρὰ ἡγεμονία, ἡ Βουλγαρία, κατ' ἀρχὰς ἐδέχθη τὴν προστασίαν τῆς Ρωσσίας. Πολυπληθεῖς ρωσικαὶ ἀποστολαὶ ἀνέλαβον νὰ διοργανώσουν τὸ νέον κράτος καὶ διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως. Ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας ἐξελέγη ὁ **Ἀλέξανδρος Βάττεμπεργκ** (1879—1886), υἱὸς τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἑσσης καὶ ἀνεψιὸς τοῦ τσάρου. Ἐνωρὶς ὅμως εἰς τὴν Βουλγαρικὴν βουλήν, τὴν Σοβράνιε, ἐσχηματίσθη κόμμα ἐθνικιστικὸν καὶ ἀντιρρωσσικόν, τὸ ὁποῖον ὑπέθαλπον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Αὐστρία. Ὁ ἡγεμὼν ἠκολούθησεν ἀποφασιστικῶς τὸ κόμμα αὐτὸ καὶ ἀπὸ τότε ἀπέκτησε μεγάλην δημοτικότητα εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαόν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐξήγειρεν ἐναντίον του τὸ μῖσος τῆς Ρωσσίας διὰ τὰς τάσεις του πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ρωσσικὴν κηδεμονίαν.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ρουμेलία ὠργανώθη εἰς αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ ἀνώτατον ἄρχοντα χριστιανὸν διοικητὴν, τὸν ὁποῖον διώριζεν ἡ Πύλη. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας ἤρχισε νὰ ἐκδηλώνεται εἰς τὴν χώραν αὐτὴν ἐνωτικὴ τάσις μὲ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο μεμυημένη καὶ ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις. Τέλος τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1885 ἐξερράγη κίνημα εἰς τὴν Φιλιππούπολιν, ὃ διοικητὴς συνελήφθη καὶ ἐσχηματίσθη προσωρινὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐκήρυξε τὴν ἐνωσιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας. Μετ' ὀλίγον ὁ ἡγεμὼν Βάττεμπεργκ ἐνισχυόμενος ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Σοβράνιε **Σταμπούλωφ** ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φιλιππούπολιν.

Τὸ πραξικόπημα τῆς Βουλγαρίας ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ρωσσίας, ἀλλ' ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τὴν Σερβίαν ἡ προσάρτησις τῆς Ἀνατολικῆς Ρουμελίας προεκάλεσεν ἀληθῆ ἀναβρασμόν, ὃ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὸν Σερβοβουλγαρικὸν πόλεμον, διότι διεταράσσετο ἡ ἀποκατασταθεῖσα διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἰσορροπία ἐπὶ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ὁ σερβικὸς στρατὸς ἠττήθη παρὰ τὴν Σλίβνιτσαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Πιρότ. Ὁ πόλεμος διήρκεσε μόνον 14 ἡμέρας (14—28 Νοεμβρίου 1886).

Ἡ νίκη ἐστερέωσε τὸ ἀντιρρωσσικὸν κόμμα εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Σταμπούλωφ, τοῦ ἡγέτου τῆς ἀντιρρωσσικῆς μερίδος. Ὁ Σταμπούλωφ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἦτο ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὃ

ὁποῖος ἐπάταξε τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐχάραξε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστροίαν καὶ εἰς τὸν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν Σέρβων καὶ Ἑλλήνων. Ὁ Βάττεμπεργκ ὅμως ἔπεσε θῦμα τῆς ρωσικῆς δυσμενείας καὶ ἀνετράπη διὰ στρατιωτικῆς ἐξεγέρσεως τὸν Αὐγουστον τοῦ 1886. Οἱ Βούλγαροι ἐξέλεξαν νέον ἡγεμόνα, τὸν **Φερδινάνδον** (1887–1918), τὸν νεώτατον ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ πρίγκιπος τοῦ σαξωνικοῦ Κοβούργου.

Κατὰ τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φερδινάνδου τὴν Βουλγαρίαν ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος ὁ Σταμπούλωφ. Ἀλλὰ τέλος ὁ Φερδινάνδος ἀπεμάκρυνεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν Σταμπούλωφ, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθη ἀγρίως ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ–ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

Μεγαλύτερον ἐρεθισμὸν ἐπροκάλεσεν ἡ προσάρτησις τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀνατολικῆς Ρουμελίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ρουμελίαν κατῴκουν 250 χιλ. περίπου Ἑλληνες εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰς τὰς πόλεις Φιλιππούπολιν, Στενίμαχον, Καβακλή κτλ. Ὁ πολιτικὸς Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε πρωθυπουργός, ἐξέδωκε πατριωτικὸν δάνειον καὶ ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα δύο ἐφεδρικὰς ἡλικίας, ἀξιῶν νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ν. Μακεδονίαν ὡς καὶ τὴν Ἥπειρον, δηλαδὴ τὴν βερολίνιον γραμμὴν, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διασαλευθείσης ἰσορροπίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἕνεκα τῆς μεγεθύνσεως τῆς Βουλγαρίας. Αἱ Δυνάμεις ὅμως δὲν ἦσαν διατεθειμέναι νὰ ἐπιτρέψουν περιπλοκὰς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ διὰ τελεσιγράφου ἀπήτησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δηλιγιάννη δὲν ἐκρίθη ἱκανοποιητικὴ, στόλος τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς τῆς Γαλλίας, ἀπέκλεισε τὰ ἑλληνικὰ παράλια. Ὁ Δηλιγιάννης τότε παρητήθη καὶ ὁ διάδοχός του Τρικούπης διέταξε τὴν ἀποστράτευσιν. Ἡ μικρὰ αὕτη κρίσις ἐστοίχησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα 95 ἑκατ. δραχμὰς.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ἤτοι κατὰ τὰς δύο τελευταίας δεκαετίαι τοῦ 19ου αἰῶνος, τὴν Ἑλλάδα ἐκυβέρνησαν δύο κυρίως πολιτικοὶ ἄνδρες, ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Δηλιγιάννης.

Ὁ **Χαρίλαος Τρικούπης** (1832—1896) κατήγετο ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον, ἀλλ' ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος ἢ τὸ Ναύπλιον καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπυρίδωνος Τρικούπη καὶ ἀνεψιὸς ἐκ μητρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἦτο χαρακτήρ σοβαρὸς καὶ ἐπιβλητικὸς καὶ ἔτυχεν ἐπιμελοῦς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας σπουδάσας νομικὰ εἰς Παρίσιους. Βραδύτερον εἰργάσθη ὡς ἀκόλουθος καὶ γραμματεὺς τῆς ἐν Λονδίνῳ ἑλληνικῆς πρεσβείας, τὴν ὁποίαν διηύθυνε τότε ὁ πατὴρ του.

Ὁ Τρικούπης εἶχε δώσει ἐπανειλημμένως δείγματα τῶν ἐξαιρετικῶν του προσόντων καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν πολιτικῶν τῆς

Χαρίλαος Τρικούπης (1832—1896)

νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος εἶχε πρόγραμμα σαφῶς ὀρισμένον. Ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλ- λὰς ἔπρεπε κυρίως νὰ διορ- γανωθῇ ἐσωτερικῶς, νὰ δη- μιουργήσῃ καλὴν διοίκησιν, μέσα συγκοινωνίας, νὰ ἀνα- πτύξῃ τὰς πηγὰς τοῦ πλού- του καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὰς στρατιωτικὰς τῆς δυνάμεις, ἀποφεύγουσα ὅσον ἦτο δυ- νατὸν ἐξωτερικὰς περιπλο- κάς. Διὰ τοῦτο προσεπάθη- σε νὰ διατηρήσῃ ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη. Εὐρυτέρας ἀντιλήψεως πο- λιτικός, εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου ἑλληνισμόν καὶ πα-

ρεκίνει τοὺς ἐκτὸς τοῦ βασιλείου Ἕλληνας εἰς συνεργασίαν διὰ τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν. Ἐπεδόθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναδιοργά- νωσιν, ἀναβάλλων εἰς εὐθεωτέραν στιγμὴν τὴν λύσιν τῶν μεγάλων ἔθνικων ζητημάτων. Κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυ- βέρνησε τὸ κράτος, 1882-1885, 1887-1890 καὶ 1892-1894, κατεσκεύα- σεν ὁδούς καὶ σιδηροδρομικὰς γραμμάς, ἀπεξήρανε ἔλη καὶ ἐπροστά- τευσε τὴν γεωργικὴν τάξιν ἀπὸ τὴν τοκογλυφίαν. Παρήγγειλεν εἰς γαλλικὰ ναυπηγεῖα τὰ τρία θωρηκτά, εἰς τὰ ὁποῖα τιμητικῶς ἐδό-

θησαν τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ναυτικῶν νήσων, Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, καὶ ἐκάλεσε γάλλους διοργανωτὰς τοῦ στρατοῦ.

Ἡ τελευταία διοίκησης τοῦ Τρικούπη διήλθεν ἐν μέσῳ μεγάλων δυσχερειῶν. Ἐδοκίμασε νὰ δώσῃ ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ εὕρῃ δάνειον ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὅρους, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς κρατικὰς δαπάνας,

Θεόδωρος Δηλιγιάννης (1820—1905)

ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλλῃ βαρεῖς φόρους. Ὄταν ὅμως εἶδεν, ὅτι καὶ οἱ φόροι δὲν ἐπῆркеσαν πρὸς βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἐκήρυξε τὴν πτώχευσιν (Δεκέμβριος 1893). Τὸ μέτρον ἔφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ἀντίπαλοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δυσφορίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸ κόμμα τοῦ Τρικούπη συνετρίβη κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1895. Ὁ ἴδιος ὁ Τρικούπης δὲν ἐξελέγη οὔτε βουλευτής. Ἀπεσύρθη τότε ὀριστικῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ μετὰ τινὰς μῆνας ἀπέθανεν εἰς τὰς Κάννας τῆς

Γαλλίας. Μεγάλην πλειοψηφίαν συνεκέντρωσε κατὰ τὰς ἐκλογὰς ὁ Δηλιγιάννης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν.

Ὁ Θεόδωρος Δηλιγιάννης (1820—1905) ἐγεννήθη εἰς τὰ Λαγκάδια τῆς Γορτυνίας καὶ ἦτο γόνος τῆς πολεμικῆς οἰκογενείας τῶν Δηλιγιανναίων. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ νεοσυσταθὲν Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρῶτην φορὰν ἐγένε βουλευτὴς εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1862. Τὸ κόμμα του, τὸ ὁποῖον ὠνόμαζεν «ἐθνικόν», ἀπετελεῖτο ἀπὸ στοιχεῖα προσηλωμένα εἰς παλαιὰς ἀντιλήψεις καὶ ἑξεις. Ὁ ἴδιος ἦτο εὐφύεστατος καὶ εὐτροφώτατος πολιτικὸς καὶ ὁμιλητὴς ἐπιδέξιος, ἀλλὰ καὶ ἀριστοτέχνης δημαγωγός. Τὴν μεγάλην του κομματικὴν ἰσχὺν ἐχρησιμοποιοῖ διὰ στενὰς κομματικὰς ἐπιδιώξεις. Ἐγίνε πολλάκις πρωθυπουργός καὶ ἐδολοφονήθη εἰς τὴν εἰσόδον τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν τελευταίαν του πρωθυπουργίαν τοῦ 1905.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔγινεν ὁ ἀτυχὴς Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897. Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκεν ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία διαρκῶς παρεβίαζε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Χαλέπας, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκυβερνᾶτο ἡ Κρήτη ἀπὸ τοῦ 1878, καὶ κατεπίεζε τοὺς κατοίκους. Οἱ Κρῆτες ἐπανεστάτησαν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1897 ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Δηλιγιάννης ἠρνήθη κατ' ἀρχὰς νὰ υἱοθετήσῃ τὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλ' ἦτο φανερόν ὅτι δὲν θὰ κατῴρθωνε μέχρι τέλους νὰ τηρήσῃ τὴν στάσιν αὐτήν. Ὁ ἐρεθισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο κολοσσιαῖος καὶ πλήθη προσφύγων ἐκ Κρήτης συνέρρεον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Χωρὶς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὁ Δηλιγιάννης κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως πρίγκιπα Γεώργιον μὲ στολίσκον τορπιλλικῶν νὰ ἀποπλεύσῃ ἐκ Πειραιῶς, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποβίβασιν τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν νῆσον. Τὸν δὲ 1897 Φεβρουάριον τοῦ 1897 τμημα ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τιμολέοντα Βάσσον ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ, ἀπεβιβάσθη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν δυτικῶς τῶν Χανίων καὶ εἶχε τὴν ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν τούτου ὁ σουλτάνος τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1897 ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε τριάκοντα ἡμέρας (8 Ἀπριλίου—8 Μαΐου 1897). Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ὀλιγάριθμος καὶ κακῶς ὥργανωμένος, δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πολυαριθμότερον καὶ ἀρτίωτερον παρεσκευασμένον τουρκικόν.

Ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ἀφοῦ διέβη τὰ σύνορα παρὰ τὴν Μελουναν, ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλίας, ὑπερβὰς δὲ κατόπιν καὶ τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν Δομοκοῦ—Ἀλμυροῦ, ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Λαμίαν. Αἱ δυνάμεις ἐπενέβησαν τότε καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπεγράφη ἀνακωχή, ἐνῶ συγχρόνως ὁ στρατὸς τοῦ Βάσσου ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Κρήτην. Ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς Κωνσταντινουπόλιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1897. Ὁ σουλτάνος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη, ἡ δὲ Ἑλλάς ἐπλήρωσεν 100 ἑκατομ. φράγκα χρυσᾶ ὡς πολεμικὴν ἀποζημί-

ωσιν καὶ ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ τὸν «Διεθνῇ Οἰκονομικὸν Ἑλεγχον». Οἱ Εὐρωπαῖοι δηλαδὴ ἐδάνεισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα 100 ἑκατομύρια πρὸς πληρωμὴν τῆς ἀποζημιώσεως, ἀλλὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ χρηματός των, καθὼς καὶ τῶν παλαιότερων δανείων, κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἀπὸ ξένους, ἡ λεγομένη «Ἐπιτροπὴ Διεθνοῦς Οἰκονομικοῦ Ἑλέγχου» (ΔΟΕ), ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῶν λεγομένων «ὑπεγγύων πρὸς ὁδὸν», ἥτοι τῶν εἰσπράξεων ἐκ τοῦ χαρτοσήμου, τοῦ καπνοῦ, τοῦ ἄλατος, τῶν πυρείων, τῶν παιγνιοχάρτων, τοῦ πετρελαίου καὶ τῶν εἰσαγωγικῶν τελῶν τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Τὴν Κρήτην πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως ἀκόμη τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχον καταλάβει στόλοι καὶ ἀγῆματα τῶν ἑξ Δυνάμεων, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας, Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως μόλις τὸν Νοέμβριον τοῦ 1898 ἔδωσαν λύσιν προσωρινὴν εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα. Προτάσει τοῦ τσάρου διωρίσθη ἄρμοστής τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κρήτην ὁ πρίγκιψ Γεώργιος, ὁ ὁποῖος ἀπεβίβασθη εἰς τὴν νῆσον ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ γεγονός ἐθεωρήθη ὡς ἀπαρχὴ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τοῦ κρητικοῦ λαοῦ καὶ δικαίωσις τῶν ἡρωικῶν του ἀγώνων.

ΤΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Μεγαλυτέραν σημασίαν ἀπὸ τὸ κρητικὸν ἔλαβε περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20ου αἰῶνος τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Μακεδονία ἔγινε θέατρον ἀγριωτάτου ἀνταγωνισμοῦ. Ἡ ἑλληνικωτάτη Μακεδονία, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχε μεταφέρει τὰ φῶτα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπῆλλαξεν ἑκατομύρια βαρβάρων λαῶν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ βαρβαρικοῦ δεσποτισμοῦ, δὲν εἶχε περιληφθῇ εἰς τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν κράτος καὶ εὐρίσκετο ἀκόμη ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας παρέμειναν ἑλληνικώτατοι, ἦσαν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι ἐκτὸς τῶν τούρκων κατακτητῶν καὶ ἀνεγνώριζον μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐθεώρουν τὴν Μακεδονίαν ὡς μίαν ἐκ τῶν κοιτίδων τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς πνεῦμονα

ἰσχυρόν, ἀνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη κράτος ἑλληνικόν, καὶ ὡς πρῶτιστον μέλημα καὶ καθήκον των ἐθεώρησαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας. Ἄλλ' ἡ τουρκικὴ κακοδιοίκησις δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἔξωθεν προσηλυτισμόν, ὁ ὁποῖος ἔσπειρε τὸ μῖσος καὶ ἦναπεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας.

Τὰ δύο νεοσύστατα Βαλκανικὰ κράτη, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία, ἐζήτουν ἐπέκτασιν ἐδαφικὴν καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέβλεπον εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη. Οἱ Σέρβοι ἐστήριζον τὰς ἀξιώσεις των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ὅτι ὁ Στέφανος Ντουςὰν κάποτε εἶχε κατακτήσει μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ περιέλαβεν αὐτὸ εἰς τὸ ἐφήμερον κράτος του. Οἱ Βούλγαροι πάλιν δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσουν τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἡ ὁποία ἐδημιουργεῖ μεγάλην Βουλγαρίαν ἀπὸ ἑλληνικὰ ἐδάφη, πρὸ πάντων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἀλλὰ καὶ μεγάλοι Δυνάμεις εἶχον βλέψεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Αὐστρία ἐπεδίωκεν οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν ἐν Μακεδονίᾳ μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἡνοίγετο εἰς αὐτὴν εὐρείαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον.

Οἱ Βούλγαροι διὰ παντὸς μέσου ἐπεδίωκον νὰ πείσουν ἐκείνους ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν ἰδιόρρυθμον γλωσσικὸν ἰδίωμα, τὸ ὁποῖον περιεῖχε καὶ σλαβικὰς ρίζας καὶ λέξεις, ὅτι δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἀλλὰ Βούλγαροι καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρουν αὐτοὺς κατὰ τοῦ Πατριαρχείου. Κατ' ἀρχὰς εὐνοούμενοι ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς κατῴρθωνον μὲ μέσα εἰρηνικὰ νὰ προσηλυτίζουσιν τοὺς χωρικοὺς εἰς τὴν Ἐξαρχίαν καὶ ἵδρουν βουλγαρικὰ σχολεῖα. Ὅταν ὅμως εἶδον ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μακεδονίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὴν μητέρα των Ἑλλάδα καὶ παρενέβαλλον ἐμπόδια εἰς τὰ βουλγαρικὰ σχέδια, ἥλλαξαν τακτικὴν. Ἐνθαρρυσθέντες ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἔστειλαν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἄγρια στίφη κομιτατζήδων, οἱ ὁποῖοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν παράλυσιν τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, ἐλήστευον καὶ ἐδολοφόνουν, διὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς κατοίκους. Πρὸ πάντων κατεδίωκον τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ κατέστρεφον τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ μοναστήρια.

Οἱ Βούλγαροι ὅχι μόνον τὴν Τουρκίαν κατῴρθωσαν νὰ ἀπα-

τήσουν, ή όποία διαρκώς προέβαιναν εις παραχωρήσεις πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ προσείλκουν τήν συμπάθειαν πολλῶν ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυναμείας, αἱ όποῖαι, διὰ τὰ ἐξυπηρετήσουν ἰδικά των συμφέροντα, ἠύνοήσαν τὰ βουλγαρικά σχέδια. Διὰ τοῦτο αἱ Δυναμείας ἐπενέβησαν καὶ ἐπέβαλον εἰς τήν Τουρκίαν μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς καὶ οἰκονομικάς, αἱ όποῖαι ἠνύθουν τὰς βουλγαρικές προσπάθειας. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ Δυναμείας διεφώνουν μεταξύ των, αἱ μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο βραδύτατα καὶ ἐφηρμόζοντο κακῶς.

Οἱ Ἕλληνες, οἱ όποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὰ ἀπαράγραπτα ἱστορικά δικαιώματά των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι ἦτο δυνατόν ξένοι λαοὶ νὰ ἐγείρουν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐδαφῶν τῆς Μακεδονίας, ἤρκοῦντο εἰς τὰς ἀρχὰς νὰ παρακολουθοῦν μέπροσσχὴν τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τῶν Βουλγάρων. Ὅταν ὁμως ἐπέισθησαν ὅτι τὰ δικαιώματά των ἐκινδύνευον, ἡ δὲ κυρίαρχος Τουρκία καὶ αἱ Δυναμείας δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύσουν αὐτά, ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιτάξουν ἔν-οπλον ἀντίστασιν εἰς τὰς

Παῦλος Μελάς (1870–1904)

βουλγαρικές ἐνεργείας. Τὸ φθινόπωρον λοιπὸν τοῦ 1904 εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν τὰ πρῶτα ἐλληνικά ἀνταρτικά σώματα, **1904** διὰ τὰ ἐνισχύσουν τοὺς Μακεδόνας εἰς τὸν κατὰ τῶν τρομοκρατῶν βουλγάρων κομιτατζήδων ἀγῶνα των, Κρήτες δὲ πολεμισταὶ ἐνίσχυσαν αὐτά. Οἱ ἐντόπιοι μὲ τὴν πρόοδον τοῦ ἀγῶνος συνέπραξαν μὲ τοὺς ἐθελοντάς εἰς εὐρείαν κλίμακα καὶ τέλος ἀντικατέστησαν αὐτούς. Ἦρχισε τότε δεινὴ πάλη μεταξύ τῶν ἐλλήνων πολεμιστῶν καὶ τῶν ἀγρίων κομιτατζήδων. Ὁ **Παῦλος Μελάς**,

ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ ἐπιφανεστάτην οἰκογένειαν τῶν Ἀθηναίων, ἔπese κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἀπέβη ἐθνικὸς ἥρωας. Πολλοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῇς ἐνόπλων ὁμάδων καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Αἱ κοινότητες τῆς Μακεδονίας ἐβοήθουν τοὺς ἀγωνιζομένους, τὰ σχολεῖα, αἱ ἐπισκοπαί, τὰ μοναστήρια ἦσαν αἱ μυστικαὶ βάσεις τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τὰ ὅποια ἐκτὸς τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ἡ δρᾶσις τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων ἦτο εὐεργετικὴ καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἡ Μακεδονία ἀπηλλάγη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν τρομοκρατίαν. Ἡ πάλῃ ὅμως τῶν ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν ἐνόπλων σωμάτων, αἱ βλέψεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ αἱ συχναὶ αὐτῶν ἐπεμβάσεις καὶ τέλος ἡ τουρκικὴ ἀκαταστασία περιέπλεξαν τὸ μακεδονικὸν ζήτημα μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε ἡ λύσις αὐτοῦ νὰ θεωρῇται ἀπὸ τοὺς διπλωμάτας ὡς δυσκολωτάτη.

Η ΝΕΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1908

Ἀκριβῶς τὸ μακεδονικὸν ζήτημα προεκάλεσεν εἰς τὴν Τουρκίαν γεγονότα, τὰ ὅποια ὠδήγησαν εἰς ὀξείαν κρίσιν τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ μακεδονικόν.

Οἱ φιλελεύθεροι Τοῦρκοι, οἱ λεγόμενοι Νεότουρκοι, ὅσοι δηλαδὴ ἐπεθύμουν ριζικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Χαμίτ, ἠναγκάσθησαν νὰ ζοῦν ἐξόριστοι εἰς διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖθεν διὰ δημοσιευμάτων ἐζήτουν νὰ ἀνατρέψουν τὸν Χαμίτ. Τέλος τὸ 1906 ἐσκέφθησαν νὰ προσηλυτίσουν εἰς τὰ σχέδιά των τὸν τουρκικὸν στρατόν. Συνεστήθη τότε ὑπὸ Τούρκων ἀξιωματικῶν τὸ κομιτᾶτον «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος», τὸ ὅποιον ἐντὸς ὀλίγου προεκάλεσε γεγονότα καταπληκτικά.

Τὸ 1908 συνηνητήθησαν εἰς τὴν πόλιν Ρεβάλ πλησίον τῆς Πετροπόλεως ὁ τσάρος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος Ζ' καὶ οἱ δύο ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ συμπληρώσουν τὰς διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ σχέδιον αὐτὸ δὲν εἶχεν ἀκόμῃ δημοσιευθῇ, οἱ Νεότουρκοι ἐφοβήθησαν ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν δύο Μεγάλων Δυνάμεων

ἦσαν πολὺ δυσμενεῖς διὰ τὴν Τουρκίαν. Τοῦτο ἐπληξε τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν Νεοτούρκων καὶ τὴν 10 Ἰουλίου 1908 ἐξερ-
1908 ράγη εἰς τὴν Μακεδονίαν στρατιωτικὸν κίνημα ὑπὸ τοὺς
ἀξιοματικοὺς **Ἐμβέρ** καὶ **Νιαζή**. Ὁ Χαμίτ ἔντρομος ἦναγ-
κάσθη, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ σύνταγμα τοῦ Μιδάτ.

Οἱ λαοὶ τῆς Τουρκίας ἠσθάνθησαν ἀνακούφισιν, διότι ὑπὸ

Ἀβδουλ Χαμίτ (1842–1918)

τὸ νέον φιλελεύθερον πο-
λίτευμα θὰ ἔζων εὐτυχεῖς
καὶ εἰρηνικῶς, οἱ δὲ Εὐ-
ρωπαῖοι διπλωμάται ἠπα-
τήθησαν καὶ ἐπίστευσαν
ὅτι ἦτο δυνατόν οἱ Νεό-
τουρκοὶ νὰ ἐφαρμόσουν
πραγματικῶς ἰσότητα καὶ
δικαιοσύνην μεταξὺ τῶν
ποικίλων λαῶν τῆς τουρ-
κικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἄλλ' οἱ Νεότουρκοὶ
δὲν ἤργησαν νὰ φανερώ-
σουν τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς
τῶν. Εὐθύς ἀπὸ τὰς πρῶ-
τας ἡμέρας ἐκήρυξαν ὅτι
θὰ ἐκτουρκίσουν τὰς ξέ-
νας ἐθνικότητας τῆς Τουρ-
κίας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν
ἐνότητα τοῦ κράτους. Ἡ
χαρὰ τῶν λαῶν τῆς Τουρ-
κίας μετεβλήθη ἀμέσως εἰς

σοβαρὰς σκέψεις περὶ τοῦ μέλλοντός των. Ὁ δὲ Χαμίτ ἐπωφελοῦ-
μενος τὰς δυσἀρεσκείας αὐτὰς ἐπεχείρησε δι' ἀντεπαναστάσεως νὰ
πλήξῃ τὸ κομιτᾶτον, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἐξεθρονίσθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς
μίαν ἔπαυλιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

ΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Βουλγαρία καὶ Αὐστρία ἐπωφελήθησαν τὰς ἐσωτερικὰς
δυσχερείας τῶν Νεοτούρκων καὶ κατόπιν συνεννοήσεως ἡ μὲν πρῶ-

τη ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἡ δὲ δευτέρα προσήρτισεν ὀριστικῶς τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ὁ Φερδινάνδος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ Βουλγαρία εἰς βασιλείον. Ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀντὶ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ ἀνεγνώρισε τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ἡ Κρήτη ἀκολουθοῦσα τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα (Σεπτέμβριος 1908). Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Γεώργιον Θεοτόκην δὲν υἱοθέτησε τὸ κρητικὸν κίνημα καὶ ἐδῆλωσεν ὅτι εἶναι ξένα πρὸς τὰ ἐν Κρήτῃ γεγονότα, διότι ἡ χώρα δὲν ἦτο παρεσκευασμένη ἀρκετὰ στρατιωτικῶς. Ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐξωτερικὰς δυσκολίας, ἠπειλοῦν τὴν Ἑλλάδα μὲ πόλεμον, διότι ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦτο στρατιωτικῶς παρεσκευασμένη καὶ διπλωματικῶς ἦτο ἀπομεινωμένη. Ὁ Μαχμουτ Σεφκέτ πασᾶς, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας, ἠπεῖλει ὅτι θὰ ἐπιχειρήσῃ στρατιωτικὸν περίπατον μέχρις Ἀθηνῶν, ἐνῶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐκήρυξεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μποῦκοτὰζ κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐμπορίου. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀντιθέτως ἀπέφυγε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ ἐρεθίσῃ τοὺς Τούρκους. Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν ὠνόμασαν χλευαστικῶς ἄψογον στᾶσιν.

Τὰ πράγματα ἐπεδεινώθησαν, ὅταν αἱ Δυνάμεις κατόπιν ἀποφάσεως, ἡ ὁποία εἶχε ληφθῇ ἀπὸ τοῦ 1905 περὶ ἀποχωρήσεως τῶν ξένων στρατῶν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονήσου, ἀπέσυραν τὰ τελευταῖα ἀγήματά των ἐκ Κρήτης καὶ οἱ Κρήτες ὕψωσαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιρκᾶ. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Τούρκων καὶ ἡ Πύλη δι' ἐπανειλημμένων διακοινώσεων ἠπέιλησε τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία ὑπέβαλεν ἑκκλησίαν εἰς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὗρέθη Κρῆς χριστιανὸς νὰ καταβιβάσῃ τὴν ἐπὶ τοῦ Φιρκᾶ σημαίαν, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὡς ἀφορμὴν πολέμου ἡ Τουρκία, αἱ Δυνάμεις ἀπεβίβασαν ἀγήματα, τὰ ὁποῖα ἀπέκοψαν τὸν ἴστον τῆς σημαίας.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἡ ἡττα τοῦ 1897 καὶ ἰδίως αἱ ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη τελευταίως ἡ Ἑλλὰς ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Νεοτούρκων ἕνεκα τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, εἶχον πληγώσει βαθύτατα τὴν

έθνικὴν φιλοτιμίαν, πρὸ πάντων τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡρχισενὰ σχηματίζεται ἡ γνώμη ὅτι αἰτία τοῦ κακοῦ ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάστασις, ἡ κατατριβὴ δηλαδὴ εἰς τὰ μικροκομματικὰ καὶ ἡ παραμέλησις τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ζητημάτων. Διὰ τοῦτο οἱ περισσότεροὶ ἐφρόνουν ὅτι ἡ μόνη σωτηρία ἦτο ἡ ἐπικράτησις ὑγιεστέρου πολιτικοῦ βίου καὶ ἡ καταπολέμησις τῆς συναλλαγῆς. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ τὸ ἀνορθωτικόν, ὅπως ὠνομάσθη, ἐξωγκώθη ἰδίως εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν.

Τὸν Μάϊον λοιπὸν τοῦ 1909 ἐσχηματίσθη Στ ρ α τ ι ω τ ι - κ ὸ ς σ ὺ ν δ ε σ μ ο ς , ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνορθώσεως. Ἀφοῦ δὲ ἡ κυβέρνησις Δ. Ράλλη δὲν ἐδέχθη τὰ αἰτήματα τοῦ συνδέσμου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότε-
1909 ρον ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ συνδέσμου, τὴν νύκτα τῆς 14-15 Αὐγούστου περισσότεροὶ τῶν 500 ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Νικολάου Ζορμπᾶ προέβησαν εἰς στρατιωτικὸν κίνημα. Ἐλαβον τὰ ὅπλα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν θέσιν Γ ο υ δ ί , ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Κυβέρνησις Ράλλη ἠρνήθη νὰ δε-
χθῇ τὰ αἰτήματα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ παρητήθη, ὁ δὲ σύνδε-
σμος ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ ἀξιωματι-
κοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐξέδωκαν προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐζήτησαν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς καὶ ἰδιαίτερώς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἀλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον ἐπροχώρει βραδύτατα καὶ διὰ τοῦτο ὁ Σύνδεσμος ἐκάλεσεν ἐκ Κρήτης ὡς πολιτικόν του σύμβουλον τὸν πολιτευτὴν **Ἐλευθέριον Βενιζέλον**, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν ὀριστικὴν ρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ὁ Βενιζέλος ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας συνέστησεν εἰς τὸν Σύνδεσμον νὰ συγκαλέσῃ Ἐθνοσυνέ-
λευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος. Ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γηραιὸν πολιτευτὴν Στέφανον Δραγούμην νὰ σχηματίσῃ κυβέρ-
νησιν καὶ νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, ὁ δὲ Σύνδεσμος ἐδήλωσεν ὅτι παύει τοῦ λοιποῦ νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ διελύθη.

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1911

Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1911 συνῆλθεν ἡ Ἀναθεωρητικὴ συνέ-

λευσις. Ὁ Βενιζέλος εἶχε συγκεντρώσει μεγάλην πλειοψηφίαν καὶ διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νέον σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 ἀναθεωρηθὲν εἰς τινὰ σημεῖα. Τὸ νέον σύνταγμα περιέλαβε μερικὰ σωτήρια ἄρθρα, ὅπως τὸν περιορισμὸν τῆς ἀπαρτίας τῆς Βουλῆς εἰς τὸ ἓν τρίτον, τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ βουλευτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ ἀξιώματος, τὴν ἐξέλεξιν τῶν ἐκλογῶν ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου, καὶ μεγάλην ἀνακούφισιν ἐπροξένησεν ἰδίως τὸ ἄρθρον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφαλίζετο ἡ μονιμότης τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, διότι ἡ ἀναστάσις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκάστου κόμματος ἦτο μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων πληγῶν τοῦ κράτους.

Ἡ Συνέλευσις περατώσασα τὸ ἔργον της διελύθη, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ 1912 προεκηρύχθησαν ἐκλογαὶ τακτικῆς βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας πάλιν ὁ Βενιζέλος συνεκέντρωσε μεγάλην πλειοψηφίαν. Ἡ κρατικὴ μηχανὴ ἀπὸ τότε ἐλειτούργει κανονικώτατα, μεγάλη δρᾶσις ἐσημειώθη εἰς ὅλους τοὺς κλάδους καὶ ἰδίως ἐδόθη ἐξαιρετικὴ προσοχὴ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ζέναι ἀποστολαὶ ἐκλήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρηγγέλθησαν νέα ὅπλα καὶ πλοῖα, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ἐνδοξον θωρηκτὸν μας Ἀβέρωφ, καὶ τὸ ἔθνος ἤρchiσε νὰ ἀποκτᾷ θάρρος καὶ αὐτοπεποιθήσιν. Τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν καὶ τὰ ὁποῖα ἀμέσως θὰ διηγηθῶμεν, εὔρον τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένην.

Ἑλευθέριος Βενιζέλος (1864–1935)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.

Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1912 — 1913)

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Μία ἀπὸ τὰς ὀξυτέρας φάσεις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ βῆμα σημαντικὸν πρὸς τὴν λύσιν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Βαλκανικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐξερράγη ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά :

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἤρχισε νὰ γίνεταί λόγος περὶ συνεννόησεως τῶν χριστιανικῶν κρατῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ ἀφορμὴ, ἡ συντελέσασα εἰς τὴν προσέγγισιν τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα τόσας διαφορὰς εἶχον μεταξύ των, ἰδίως τοὺς τελευταίους αὐτοὺς χρόνους ἐξ αἰτίας τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος, ἦτο κυρίως ἡ ἐξωφρενικὴ πολιτικὴ τῆς τουρκοποιήσεως, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτᾶτον.

Ἡ ἀπόπειρα ἀκριβῶς τοῦ ἐκτουρκισμοῦ τῶν ἐν Τουρκίᾳ ξένων ἐθνότητων ἀπέλυσε θύελλαν, ἡ ὁποία συνεκλόνησεν ἐκ θεμελίων αὐτὸ τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν Ὁσμανλήδων. Ἡ Βουλγαρία διεμαρτυρήθη διὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν Βοσνίων μωαμεθανῶν, ἡ Ἀραβία ἐζήτηι ἀνεξαρτησίαν, ἡ δὲ Ἀλβανία ἐπανεστάτησε. Τὸ Πατριαρχεῖον τέλος ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ διὰ τὴν δολοφονίαν ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων πολλῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τοῦ μητροπολίτου Γρεβενῶν, ὁ ὁποῖος κατεκρεουργήθη ἀγρίως ὑπὸ τουρκικῆς συμμορίας.

Κατὰ τὴν ταραχώδη αὐτὴν ἐποχὴν οἱ Ἰταλοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑστερήσει κατὰ τὴν διανομὴν τῶν ἀποικιῶν, κατέλαβον τὰς τελευταίας κτήσεις τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Τριπολίτιδα καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν, τὰς ὁποίας ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις κατὰ τὴν προσάρτησίν των ὠνόμασεν ὁμοῦ Λιβύην. Διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν δὲ τὴν Τουρκίαν εἰς ὑποχώρησιν, κατέλαβον τὴν Ρόδον καὶ τὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ ἤρως τῆς νεοτουρκικῆς ἐπαναστάσεως Ἐμβὲρ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀφρικὴν.

Τὸ 1912 μεγάλα γεγονότα ἐτάραξαν τὴν Βαλκανικὴν. Τὰ τέσσαρα χριστιανικὰ κράτη, Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, συνησπίσθησαν, διὰ νὰ προσβάλλουν τὴν Τουρκίαν. Ἐπραγματοποιεῖτο τέλος τὸ ὄνειρον τοῦ Ρήγα καὶ συνέβη ὅ,τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιστεῦσῃ ὁ Χαμίτ.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη τὴν ἐμπλοκὴν τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἱταλίας ἐθεώρησαν ὡς κατάλληλον εὐκαιρίαν καὶ τὴν 25 Σεπτεμβρίου πρῶτος ὁ ἥρωικὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου **Νικήτας** ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Τὴν 30 τοῦ ἰδίου μηνὸς **1912** τὰ λοιπὰ Βαλκανικὰ κράτη ἔστειλαν ταυτοσήμεους διακοινώσεις εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἐζήτησαν εὐρυτάτην αὐτονομίαν τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ σουλτάνου. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ὠμίλει μετὰ περιφρονήσεως περὶ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας (4 Ὀκτωβρίου). Τὴν ἐπομένην ἡ Ἑλλάς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ τῆς 1ης δὲ εἶχον γίνει δεκτοὶ οἱ Κρῆτες βουλευταὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν βουλὴν.

Οἱ εὐρωπαῖοι διπλωμάται ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν μικρῶν βαλκανικῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ὑπετίμων πολὺ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διηρημένος εἰς 8 μεραρχίας ἦτο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου **Κωνσταντίνου**. Ἐκ τούτων μία μεραρχία ἔδρα εἰς τὴν Ἡπειρον, αἱ δὲ λοιπαὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Οἱ Βούλγαροι διέβησαν τὰ σύνορα καὶ τὴν 11 Ὀκτωβρίου ἐξεπόρθησαν τὰς **Σαράντας**. Ἐκκλησίας εἰς τὴν Θράκην, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν 6 Ὀκτωβρίου κατέλαβε τὴν Ἑλασσόνα καὶ μετὰ ἥρωικὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου** (8—9 Ὀκτωβρίου) ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοδυτικὴν Μακεδονίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ὑδραῖον ναύαρχον **Παῦλον Κουντουριώτην** κατέλαβε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου **Χίον**, **Λέσβον**, **Θάσον**, **Ἰμβρον** κλπ. καὶ τὴν χερσόνησον τοῦ **Ἀγίου Ὀρους**, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν εἰς τὸν πόλεμον ὄλων τῶν συμμαχῶν κρατῶν, ἦσαν ἀνυ-

πολόγιστοι, διότι απέκλεισε τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρεκώλυσε τὴν μεταφορὰν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον μάχην παρὰ τὸ Κουμάνοβο ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν 13 Ὀκτωβρίου ὁ σέρβος διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σκόπια, τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τοῦ Στεφάνου Ντουσάν.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Βούλγαροι ἔδωκαν σημαντικὴν μάχην εἰς Λουλέμπουργάζ τῆς Θράκης πρὸς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ ἀπέναντί των τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος, κακῶς ἐφωδιασμένος, ἀσύντακτος, σχεδὸν λιμοκτονῶν, συνεκράτησεν αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τοῦ ὄγκου του ἐπὶ πενθήμερον καὶ κατόπιν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν γραμμὴν τῶν Μετρών (Τσατάλτζαν). Οἱ Βούλγαροι ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐβάδισαν πρὸς τὴν Τσατάλτζαν, ὅπου ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις καὶ ἡ χολέρα ἔφραξαν τὴν προέλασιν αὐτῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον πορείαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Κατερίνην, τὴν Βέροιαν, Νάουσαν καὶ Ἐδεσσαν, μετὰ διήμερον δὲ μάχην (19 καὶ 20 Ὀκτωβρίου) εἰς τὰ Γιαννιτσὰ ἐβάδισε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ὁ Τούρκος στρατηγὸς παρέδωσε μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἑλληνα διάδοχον. Τοιοῦτοτρόπως τὴν ἑσπέραν τῆς 26ης Ὀκτωβρίου 1912, ἑορτὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, πολιοῦχου τῆς Θεσσαλονίκης, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεγαλούπολιν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη.

Ἄλλη βουλγαρικὴ στρατιὰ ἐκ 40 χιλ., ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὰς Σέρρας, τὴν Δράμαν καὶ Καβάλλαν, χωρὶς νὰ συναντήσῃ σημαντικὰς τουρκικὰς δυνάμεις, ἐβάδισε δρομαίως κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλ' εὔρε τὴν πόλιν κατειλημμένην ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μία μεραρχία βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐζήτησε νὰ στρατωνισθῇ ντὸς τῆς πόλεως, δῆθεν διὰ νὰ ἀναπαυθῇ.

Οἱ Σέρβοι ἐν τῷ μεταξύ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον, ὁ δὲ διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐβάδισε μὲ 4 μεραρχίας πρὸς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, κατέλαβε τὴν Φλώριναν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορυτσᾶς. Ὁ σερβικὸς στρατὸς δι' ἀποφασιστικῆς κινήσεως διέ-

σχισε τὴν Ἀλβανίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ κατέλαβε τὸ Δυρράχιον. Τὸ ὄνειρον τῶν Σέρβων νὰ ἀποκτήσουν διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν ἐπραγματοποιεῖτο.

Εἰς τὸ μέτωπον τῆς Ἡπείρου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἐκυρίευσεν τὰ Πέντε Πηγὰδια καὶ ἐβάδισε πρὸς τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπέκλεισεν. Ἀλλ' ἡ τύχη τῆς πόλεως ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὰ πρὸς νότον αὐτῆς ὀχυρώματα καὶ ἰδίως τὸ ὀνομαστὸν Μπιζάνι, τὸ ὁποῖον εἶχον ὀχυρώσει γερμανοὶ ἀξιωματικοί.

Οἱ Μαυροβούνιοι τέλος ἐπολιόρκησαν τὴν Σκόδραν καὶ διεξῆγον αἱματηροὺς ἀγῶνας περὶ τὰ ἰσχυρὰ φρούριά της.

Τοιοιουτρόπως ἐντὸς σχεδὸν εἴκοσιν ἡμερῶν τουρκικὴ κυριαρχία δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ ἡμισέληνος ἐκυμάτιζε μόνον εἰς τὰ ὀχυρὰ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Σκόδρας καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὰ ὁποῖα ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Μαυροβυνίων καὶ Βουλγάρων. Ἐπίσης παρέμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ ἐκεῖθεν τῆς Τσατάλτζας περιοχὴ μετὰ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Ἡ νίκη τῶν ἠνωμένων Βαλκανικῶν κρατῶν ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐχθροπραξιῶν (8 Ὀκτωβρίου) αἱ ἐντολοδόχοι τῶν ἄλλων Δυνάμεων Ρωσσία καὶ Αὐστρία ἐδήλωσαν ὅτι μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου δὲν θὰ ἐπιτρέψουν μεταβολὴν τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος (status quo). Εἰς τὴν δῆλωσιν αὐτὴν προέβησαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προλάβουν τὴν σύρραξιν ἢ τουλάχιστον νὰ ἐντοπίσουν τὸν πόλεμον μεταξὺ Τουρκίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἦδη ὅμως αἱ Δυνάμεις ἐδήλωσαν ὅτι τὸ καθεστὼς δὲν ὑφίστατο πλέον, ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ πατάξουν τοὺς χριστιανοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἐπομένως ἔχασαν τὸ μόνον δικαίωμά των, δηλαδὴ τὴν ἰσχὺν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν κακὴν των διοίκησιν εἰς αὐτοὺς. Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ὁ ἄγγλος πρωθυπουργὸς Ἀσκούιθ ἐδήλωσεν ὅτι «ὁ χάρτης τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης θὰ μεταβληθῇ, οἱ δὲ σύμμαχοι Βαλκανικοὶ λαοὶ δὲν εἶναι δίκαιον νὰ στερηθοῦν τοὺς καρποὺς τῆς νίκης των, τὴν ὁποίαν μὲ τόσας θυσίας ἐκέρδισαν»

Αί νίκαι ὅμως τῶν συμμάχων ἐτάραξαν τὴν Αὐστρίαν. Τὴν ἤτταν τῶν Τούρκων ἠσθάνθησαν οἱ Αὐστριακοὶ ὡς ἰδίαν ἤτταν, διότι οἱ Σέρβοι καταλαβόντες τὸ Ν ο β ι π α ζ ἄ ρ, τὴν στενὴν λωρίδα, ἣ ὁποία ἐχώριζε τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἡ εἴσοδος τῆς Αὐστρίας πρὸς τὴν Βαλκανικὴν, ἔκλειον δι' αὐτὴν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐπίσης δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεχθοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Σέρβων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Εἰς τοῦτο εἶχον συμφώνους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς. Ἀντιθέτως ἡ Ρωσσία ἐθορυβήθη ἐκ τῆς ἐνδεχομένης προελάσεως τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν καὶ ἠνύοι τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας μέχρι τῶν ἁκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς. Αὐστρία λοιπὸν καὶ Ἰταλία εἰργάσθησαν ἀπὸ κοινοῦ καὶ συντόνως διὰ τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἀλβανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Σέρβων ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν 20 Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἐν Τσατάλτζα ἀνακωχὴ ὑπὸ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων πλὴν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 3 Δεκεμβρίου συνῆλθον οἱ ἐμπόλεμοι εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου εἰς τὸ Λονδίνον καὶ συγχρόνως οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας Ἐδουαρδ Γκρέϋ. Ἡ συνδιάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν σκοπὸν εἶχε τὴν συζήτησιν διεθνῶν ζητημάτων καὶ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποία εἶχον προκύψει ἐκ τοῦ πολέμου, ὅπως ἡ ἴδρυσις Ἀλβανικοῦ κράτους, ἡ ἐπέκτασις τῆς Σερβίας μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Ἀγ. Ὄρους κλπ. Ἡ δὲ διάσκεψις τῶν ἐμπολέμων χριστιανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας εἶχε σκοπὸν τὴν συζήτησιν τῶν ὅρων τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης.

Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι παρείλκουν τὰς διαπραγματεύσεις. Τέλος τὴν 9ην Ἰανουαρίου κατόπιν διακοινώσεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὸ Μέγα Συμβούλιον Κωνσταντινουπόλεως ἐνέκρινε τὴν γνώμην τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως περὶ συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ τὴν 10 Ἰανουαρίου αἴφνης ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας ἥρως ἦτο ὁ περίφημος Ἐμβέρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν Τριπολίτιδα, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἐπεκράτησαν οἱ Νεότουρκοι, ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου ἐματαιώθησαν καὶ τὴν 21 Ἰανουαρίου ὁ πόλεμος ἤρχισεν ἐκ νέου.

Ἐνῶ διήρκουν αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Λονδίνου, ὁ τουρκικὸς στόλος, τέσσαρα θωρηκτὰ καὶ ἄλλα ἐλαφρὰ σκάφη, ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ στενὰ, διὰ τὰ προσβάλουν τὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μοῦδρου (Λῆμνος) ναυλοχοῦντα ἑλληνικὸν στόλον. Κατ' οὐσίαν ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι διέθετε περισσότερα τηλεβόλα καὶ ὁ θώραξ πολλῶν μονάδων ἦτο ἰσχυρότερος τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν. Ἀλλὰ τὸ νέον ἑλληνικὸν καταδρομικὸν Ἀβέρωφ, φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἔθνικοῦ εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ναυαρχίς, καθὼς καὶ ἡ ἱκανότης τῶν ἑλληνικῶν πληρωμάτων ἔδιδον εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον τὴν ὑπεροχήν. Ἡ σύγκρουσις δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ διέκοψε τὴν ναυμαχίαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Στενὰ (3 Δεκεμβρίου 1912).

Μετὰ ἓνα μῆνα οἱ Τοῦρκοι ἐδοκίμασαν πάλιν τὴν τύχην των. Προαπέστειλαν τὸ εὐδρομον Χαμιδιέ, μὲ κυβερνήτην τὸν Ρεούφ, ὁ ὁποῖος τὴν νύκτα τῆς Πρωτοχρονιάς (1—2 Ἰανουαρίου 1913), ἐπωφελούμενος τῆς ἐπικρατοῦσης θαλασσοταραχῆς, διέφυγε τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν καὶ τὴν ἐπομένην ἐβομβάρδισε τὸν λιμένα τῆς Σύρου καὶ ἐβύθισε τὸ βοηθητικὸν τοῦ στόλου «Μακεδονία». Τὸ γεγονός ἐπροκάλεσε ζοηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐλπίζει ὅτι ὁ Ἀβέρωφ θὰ ἔσπευδεν εἰς καταδίωξιν τοῦ Χαμιδιέ. Ἀλλ' ὁ Ἀβέρωφ δὲν ἐγκατέλειπε τὸν Μοῦδρον, ὥστε οἱ Τοῦρκοι εὐρέθησαν πρὸ τοῦ ἡνωμένου στόλου, ὅταν ἐξῆλθον πάλιν ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον. Μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν τὰ τουρκικὰ θωρηκτὰ ἔπαθον σοβαρὰς ζημίας καὶ ἐκλείσθησαν ὀριστικῶς εἰς τὰ στενὰ (5 Ἰανουαρίου 1913).

Τὴν 21 Φεβρουαρίου 1913 ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου, τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ ἀρτία ὀχύρωσις τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Μπιζανίου, ὁ ἐξαιρετικῶς δριμύς χειμὼν τοῦ ἔτους ἐκείνου καὶ ἡ σθεναρὰ ἀντίστασις τῶν Τούρκων ἐταλαιπώρησαν πολὺ τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Παρ' ὅλας ὁμως τὰς θυσίας καὶ τὰ ἐμπόδια ἡ ἑλληνικὴ ὁρμὴ κατίσχυσε. Τὰ εὐζωνικά μας συντάγματα ἐδείχθησαν ἀπαράμιλλα εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου. Τὸ ἰσχυρὸν φρούριον ἔπεσε καὶ τὰ Ἰωάννινα παρεδόθησαν εἰς τὸν

ἑλληνικὸν στρατόν, ὃ ὁποῖος προήλασε βορειότερον καὶ κατέλαβε τὸ Ἀργυρόκαστρον, τὴν Χειμάραν, τὴν Πρεμετὴν καὶ ὁλόκληρον τὴν Β. Ἠπειρον μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Αὐλῶνος. Ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ κατάληψις τῆς Β. Ἠπείρου ἦσαν τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ἑλληνικῶν ἀγώνων.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ — Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν θριάμβων θλιβερά τραγωδία κατέθλιψε τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὃ ὁποῖος παρέμενεν ὡς φρουρὸς τῶν ἑλληνικῶν δικαίων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐδολοφονήθη τὴν 5 Μαρτίου ἀγρίως.

Τὴν μεγάλην ἐθνικὴν συμφορὰν, τὸν θάνατον τοῦ λαοφιλοῦς βασιλέως Γεωργίου, ἐμετρίασεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν θρόνον τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου. Τὸ προσφιλὲς ὄνομα εἰς τοὺς Ἕλληνας, τὸ ὁποῖον ὑπενθύμιζε τὸν ἄρρηκτον δεσμόν τοῦ ἔθνους μετὰ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὴν τραγικὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφάνη ὅτι ἔβρισκε σάρκα καὶ ὅστ' αἰς τὰ ὄνειρα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐν τῷ μέσῳ τῶν θριάμβων τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου ἐφαίνοντο ὅτι ἤρχισαν νὰ πραγματοποιοῦνται. Ὁ

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος (1864—1923)

βασιλεὺς, τὸν ὁποῖον πολλαὶ γενεαὶ ἐπόθησαν ὡς μέλλοντα νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ ὄνειρα τοῦ ἔθνους καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἀποτόμως διακοπεῖσαν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων, ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς καὶ ὑπὸ τὰς εὐχὰς καὶ ἐλπίδας τοῦ πολεμοῦντος λαοῦ.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Εἴκοσι ἡμέρας μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, τὴν 13 Μαρτίου, παρεδίδετο καὶ ἡ Ἀδριανούπολις εἰς τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Νεότουρκοι κατενόησαν τότε τὸ ἄσκοπον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου καὶ τὴν 17 Μαΐου ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου ἐν Λονδίνῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ὁ σουλτάνος παρέχωρει εἰς τοὺς συμμάχους «ἅπαντα τὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας του ἐν Εὐρώπῃ δυτικῶς γραμμῆς διαρκούσης ἀπὸ τοῦ Αἰνίου εἰς τὸ Αἰγαῖον μέχρι τῆς Μηδείας εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας».

Ἐπίσης ὁ σουλτάνος παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὴν Κρήτην. Ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ἡ ὁποία ἀπεφασίσθη νὰ ἀποτελέσῃ ἰδιαιτερον κράτος, ἀφέθη εἰς τὴν φροντίδα τῶν Δυνάμεων. Αἱ Δυνάμεις ἐπίσης θ' ἀπεφάσιζον περὶ τῆς τύχης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

Ο ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Οἱ μῆνες τῆς ἀγάπης τῶν Βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἦσαν μακροί, διότι οἱ σύμμαχοι ἐφιλνίκουν, πρὶν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Οἱ Βούλγαροι εἶχον παραλογωτάτας ἀπαιτήσεις, νὰ κυριαρχήσουν δηλαδὴ εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Διέδιδον ὅτι αὐτοὶ εἶχον σηκώσει τὸ μεγαλύτερον βάρος τοῦ πολέμου καὶ ἦσαν ἄμετροι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των καὶ αὐθάδεις εἰς τοὺς τρόπους. Ἦδη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων εἶχον ἐκμανῇ διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς τοὺς Σέρβους ἐπίσης εἶχον διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξομαλυνθοῦν. Ἐζήτουν τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Ἀχρίδα. Ταῦτα ἠνάγκασαν Ἑλληνας καὶ Σέρβους νὰ προέλθουν εἰς ἰδιαιτέρας συνεννοήσεις.

Παρήλθεν ὁλόκληρος μὴν ἐκνευριστικῶν διαπραγματεύσεων πρὸς διανομὴν τῶν κατακτηθέντων, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ προκλητικότης τῶν Βουλγάρων εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον, εἶχον δὲ ἐρεθίσει ἐξ ἴσου Σέρβους καὶ Ἑλληνας. Ἡ προσφορὰ τοῦ Τσάρου ὅπως μεσολαβήσῃ καὶ χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητῆς, δὲν ἔγινε δεκτὴ. Ὁ πόλεμος μετὰ τῶν συμμάχων κατέστη ἀναπό- **1913** φευκτος. Ἡ Ἑλλὰς τὸν Μάϊον τοῦ 1913 ἔκλεισε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν 17 Ἰουνίου αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν, ἀφοῦ πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Βούλγαροι.

Τὴν πρῶταν τῆς 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι προσέβαλον αἰφνιδιαστικῶς τοὺς συμμάχους εἰς Γευγελήν, ἡ ὁποία κεῖται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης—Σκοπίων καὶ ἦτο σημείον ἐπαφῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ σερβικῶν στρατευμάτων. Συγχρόνως προσέβαλον τοὺς Ἕλληνας παρὰ τὴν Νιγρίταν. Σκοπὸς τῶν Βουλγάρων ἦτο νὰ διασπᾶσιν τοὺς συμμάχους.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε σχεδὸν διπλασιασθῇ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν στρατευσίων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι συνέρρεον ἐκ τοῦ ἔξω ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον διέταξεν ἀμέσως τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ νὰ βαδίσῃ εἰς τὴν Γευγελήν, τὸ μεγαλύτερον ὅμως μέρος ἐστράφη κατὰ τῆς φύσει ὀχυρᾶς γραμμῆς τοῦ Κιλκίς—Λαχανᾶ, παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης—Σερρών, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστρέψει οἱ Βούλγαροι.

Τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκίνει ἀκατάσχετον πολεμικὸν μένος, τὸ ὁποῖον ἀνερρίπτειν ἢ κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγανάκτησις, ὥστε ἡ κατὰ τοῦ Κιλκίς ἐπίθεσις ἔλαβε μορφήν ἐξάλλου παραφορᾶς. Οἱ Ἕλληνες μετὰ τριήμερον ὀρμητικωτάτην ἐπίθεσιν ἀνέτρεψαν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρῶν θέσεων (21—22 Ἰουνίου). Μετὰ διήμερον δὲ μάχην εἰς τὸν Λαχανᾶν ἐξεδιώχθησαν οἱ Βούλγαροι, ἡ δὲ Νιγρίτα καὶ ἡ Γευγελή ἀνεκτήθησαν. Οἱ Σέρβοι μετὰ τριήμερον πεισματώδη μάχην παρὰ τὸν ποταμὸν Βρεγαλνίτσαν ἀπώθησαν τοὺς Βουλγάρους πρὸς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Τὴν 28 Ἰουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἡ Ρουμανία, ἡ ὁποία διεκήρυξεν ὅτι κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα ὄχι διὰ κατακτητικoὺς σκοποὺς, ἀλλὰ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν συνόρων τῆς καὶ διὰ νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὁ ρουμανικὸς στρατὸς ἔφθασεν ἀμαχητὶ εἰς ἀπόστασιν 20 μίλις χιλιομέτρων πρὸ τῆς Σόφιας. Οἱ Τοῦρκοι τέλος ἐπωφελοῦμενοι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς νέας ἀναστατώσεως, κατέλαβον ἄνευ μάχης τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Δυτικὴν Θράκην, ἀπώθησε τοὺς Βουλγάρους εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα. Ἦδη ἡπειλεῖτο τὸ ἕδαφος τῆς Παλαιᾶς Βουλ-

γαρίας. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἔκαμεν ἔκκλησιν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ρουμανίας Κάρολον νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τοὺς βασιλεῖς Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ὑπὲρ τῆς εἰρήνης.

ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΥ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (28 ΙΟΥΛΙΟΥ)

Ἐνα μῆνα ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, τὴν 17 Ἰουλίου, συνῆλθεν ἡ συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Μεγάλην δυσκολίαν ἰδίως παρέσχε τὸ ζήτημα τῆς διεξόδου τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ ἀγὼν ἐγένετο διὰ **1913** τὴν Καβάλαν, τῆς ὁποίας ὁ λιμὴν καὶ αἱ καπνοφυτεῖαι εἴλκυον τοὺς Βουλγάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὑπεστήριζε τὴν ἑλληνικὴν ἄποψιν κηρυχθεὶς ἀπροκαλύπτως φίλος τῆς Ἑλλάδος καὶ θαυμαστῆς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ Ρουμανία ἠπειλήσεν ὅτι θὰ κατελάμβανε τὴν Σόφίαν καὶ οἱ Βούλγαροι ἀντιπρόσωποι ἐδέχθησαν τέλος τὴν συνθήκην πλήρεις πικρίας. Ὅριον τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων ὠρίσθη ὁ Νέστος. Οἱ Βούλγαροι ἐκράτησαν τὴν Δυτικὴν Θράκην μὲ τὸν λιμένα τοῦ **Δεδέαγατς** (Ἀλεξανδρούπολιν).

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐπέτυχον διαρρύθμισιν τῶν συνόρων των καὶ κατέλαβον τὴν **Δοβρουτσάν** μέχρι τῆς γραμμῆς Τουρτουκάια—Μπαλτσίκ. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ὑπέγραψαν τὴν 16 Σεπτεμβρίου 1913 ἰδιαιτέραν συνθήκην μετὰ τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀνέκτων τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μετὰ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τέλος τὴν 1 Νοεμβρίου 1913 ὑπεγράφη ἡ ὁριστικὴ εἰρήνη μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Τουρκίας. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν ἐκανονίσθησαν τὰ ζητήματα περὶ ἐθνικότητος, τουρκικῶν κτημάτων, διατροφῆς καὶ ἀποδόσεως αἰχμαλώτων. Τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἄλβανικῶν συνόρων εἶχον ἀφεθῇ νὰ ρυθμίσουν αἱ Μ. Δυνάμεις. Αἱ δὲ Δυνάμεις διὰ διακοινώσεως (31 Ἰανουαρίου 1914) ἐπεδίκασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ της κατεχομένας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους πλὴν τῆς Ἰμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο πρὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, τὴν δὲ Β. Ἠπειρον μετὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, τῆς Χειμάρρας, τῆς Πρεμετῆς, τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τῆς Κορυτσᾶς παρεχώρησαν εἰς τὸ νεοσύστατον Ἀλβανικὸν κράτος.

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΩΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ (ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)

Τὰ ἔτη 1913 καὶ 1914 ἦσαν οἱ χρόνοι τῆς ἐλ λ η ν ι κ ῆς ἀ ν - θ ῆ σ ε ω ς. Τὸ ἔθνος ἠσθάνετο μεγάλην αὐτοπεποίθησιν καὶ ἐνεπνέετο ἀπὸ ζωηρὸν πόθον πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Τὰ κατορθώματα ἐκεῖνα ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀνορθώσεως, τὴν ὅποιαν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχεν ἐπιτελέσει. Συγχρόνως τὸ ἔθνος ἔτρεφε μεγάλην ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἀρχηγούς του. Εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ εἰς τοὺς δύο ἀρχηγούς, τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ἔγινεν ἀποθεωτικὴ ὑποδοχή. Ὁ βασιλεὺς διὰ διαγγέλματος ἀνήγγειλε τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ διεκήρυξεν ὅτι κατέστησε τὴν Ἑλλάδα «σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς».

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1914 ἤρχισαν νὰ ὑψοῦνται νέφη μελανὰ εἰς τὸν ὀρίζοντα. Οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ ἐγκαταστήσουν τοὺς ἐκ Μακεδονίας μετανάστας, συγχρόνως ὁμῶς ἀκολουθοῦντες τὸ ἐκτουρκικὸν πρόγραμμα, ἤρχισαν νὰ ἐκδιώκουν ἐκ τῶν ἐστιῶν των τοὺς Ἑλληνας τῆς Θράκης καὶ τῶν παραλίῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπὶ πλείουν ἠξίουσαν τὴν ἐπιστροφὴν ἢ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν δύο μεγαλυτέρων ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου, διὰ τινων ἐκ τῶν περὶ τὴν Ρόδον νήσων, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκοντο τότε ὑπὸ ἰταλικὴν κατοχὴν. Ἡ Ἑλλάς διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οἱ Νεότουρκοι ἦσαν ἀνένδοτοι, ὀλίγον δὲ ἔλειψε νὰ προκληθῇ νέα σύρραξις Ἑλλάδος Τουρκίας. Ἐπίσης καὶ οἱ Βούλγαροι ἔπνεον μένεα κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπειλητικώτερα σημεῖα, τὰ ὁποῖα προεμήνουν τεραστίας καταστροφάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΙΜΠΕΡΙΑΛΙΣΜΟΥ

Ι. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ (180—1895)

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1870

Μετὰ τὸ 1870 ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει νέαν κατάστασιν. Ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ μερικῶς ἡ Ἀνατολικὴ ἥλλαξεν ὄψιν. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία ἐπέτυχον τὴν ἐθνικὴν των ἐνότητα καὶ ἐδημιούργησαν δύο νέας μεγάλας δυνάμεις. Εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐδημιουργήθησαν μικρὰ κράτη, ἀνήσυχα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικὴν των ἐξάπλωσιν.

Ἀπὸ τοῦ 1870 τὸν πολιτικὸν βίον τῶν λαῶν κανονίζουν αἱ ἑξ Μεγάλαι Δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσσία, Αὐστρία Ἰταλία. Κατὰ τὴν περίοδον τῶν 44 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου (1914) ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων παρουσιάζει δύο φάσεις. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν εἶναι στενῶς εὐρωπαϊκὸν καὶ ζητοῦν διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων ἢ διὰ φανερῶν συμμαχιῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Βραδύτερον, ἀφοῦ ηὐξήθησαν εἰς πληθυσμὸν καὶ ἀνέπτυξαν μεγάλην βιομηχανίαν, δημιουργοῦν συμφέροντα ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐπεξήτησαν νὰ καταλάβουν χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ νὰ εὕρουν ἀγορὰς προμηθείας πρώτων ὑλῶν καὶ καταναλώσεως τῶν βιομηχανικῶν των προϊόντων. Ἐστράφησαν δηλαδὴ εἰς τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν. Συγχρόνως παρουσιάζονται δύο Μεγάλαι Δυνάμεις ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Ἰαπωνία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης καὶ γίνεται παγκόσμιος ἡ διεθνὴς πολιτικὴ.

Ἡ τάσις τῶν Δυνάμεων νὰ κατακτήσουν νέα ἐδάφη καὶ νὰ σχη-

ματίσουν έκτεταμένον κράτος χαρακτηρίζει την εποχήν αὐτήν καὶ διὰ τοῦτο τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1880—1914 ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ νέου ἱμπεριαλισμοῦ (ἱμπεριαλισμός=τάσις πρὸς κατάκτησιν).

Ἄς ἐπισκοπήσωμεν τώρα τὴν πολιτικὴν κατάστασιν χωριστὰ εἰς τὰ σπουδαιότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

Ἡ ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ τρίτη γαλλικὴ δημοκρατία, ἡ ἀνακηρυχθεῖσα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου, εἶχε μακρότερον βίον τῶν δύο πρώτων. Τὸ νέον γαλλικὸν σύνταγμα καθιέρωσε δύο νομοθετικὰ σώματα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς βουλῆς δι' ἑπτὰ ἔτη. Πρῶτος πρόεδρος ἐξελέγη ὁ **Τιέρ**, ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία ἀνέλαβε ταχέως ἐκ τῶν πληγῶν τῆς μεγάλης ἀποτυχίας. Ἐντὸς βραχείου χρονικοῦ διαστήματος διὰ λαϊκῶν συνεισφορῶν κατέβαλε τὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς πολιτικῆς τῆς ἐκδικήσεως (*Revanche*) διὰ τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Εἰσήχθη δὲ ἡ γενικὴ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις μεγάλου νεωτέρου στρατοῦ. Ἀλλ' ἡ δημοκρατία διῆλθε κρίσιν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν βασιλοφρόνων. Τέλος ὅμως ἐπαγιώθη διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ **Γαμβέττα**.

Λέων Γαμβέττας (1838—1882)

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ἡ προκύψασα ἐκ τῆς νίκης Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦτο κατὰ τύπους **Συνταγματικὴ Ὁμοσπονδία**, τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν 25 κράτη. Τὰ κράτη διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησίν των, εἶχον τοὺς ἡγεμόνας των, τὰς ἰδιαιτέρας βουλὰς, τοὺς ὑπουργοὺς καὶ πρωθυπουργοὺς των. Πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ἡ πρωσσικὴ πρωτεύουσα, τὸ Βερολῖνον. Πρόεδρος τῆς ὁμοσπονδίας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας φέρων τὸν τίτλον τοῦ Γερμανοῦ Αὐτοκράτορος (Kaiser) καὶ ἔχων τὸ δικαίωμα πολέμου καὶ εἰρήνης ὡς ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ὑπαλλήλους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Ἀρχикаγκελλάριον τῆς Αὐτοκρατορίας (Πρωθυπουργόν). Ἡ ὁμοσπονδία εἶχε δύο νομοθετικὰ σώματα, τὸ Ὁμοσπονδιακὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀπῆρτιζον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν, καὶ τὴν Βουλὴν τῆς Αὐτοκρατορίας (Reichstag), τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν 397 πληρεξούσιοι τοῦ λαοῦ ἐκλεγόμενοι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Τὴν Γερμανίαν ἐκυβέρνησε μετὰ τὸν πόλεμον ὁ Βίσμαρκ, ὁ ὁποῖος ἦτο πανίσχυρος, ἀπολαύων ἀκλονήτου ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐμπνέων σέβας καὶ φόβον εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλ' ὅταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον ὁ **Γουλιέλμος Β'**, ἐφάνη ὅτι ὁ νέος αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο τὴν σιδηρᾶν δικτατορείαν τοῦ καγκελλαρίου. Τὸ 1890 ὁ Βίσμαρκ ἀπελύθη τῆς ἀρχῆς διαφωνήσας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐγκατέλειψε τὸ Βερολῖνον, διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἔπαυλίν του, ὅπου συνέταξε τὰς περιφήμους **Σκέψεις καὶ ἀναμνήσεις του**.

Η ΑΥΣΤΡΙΑ ΔΥΑΔΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐν Σαδόβρα ἡττης ὁ Φραγκίσκος Ἰωσήφ παρεχώρησεν αὐτοδιοίκησιν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἡ ὁποία ἀπέκτησεν ἰδίαν βουλὴν, ἰδίους ὑπουργοὺς, ἰδίαν διοίκησιν. Οὕτω τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων διηρέθη εἰς δύο κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὴν **Δυναδικὴν Μοναρχίαν**, ἡνωμένα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἦτο αὐτοκράτωρ μὲν ἐν Αὐστρίᾳ, βασιλεὺς δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Ἡ ἔνωσις ἐφαίνετο ἀρκετὰ στερεά, διότι οἱ Οὐγγροὶ

ἦσαν εὐχαριστημένοι, ἐπειδὴ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀπετέλουν μίαν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκράτουν εἰς ὑποτέλειαν πολυαρίθμους λαούς, τοὺς Ρουμάνους τῆς Τρανσυλβανίας, τοὺς Κροάτας, Σλοβάκους καὶ Σλοβένους, 10 ἑκατομμύρια ἐν ὅλῳ, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἦσαν 7 ἑκατομμύρια.

Εἰς τὴν κυρίως Αὐστρίαν πολυπληθέστεροι ἦσαν οἱ Γερμανοί, ἀλλὰ βορειότερον ἢ Βοημία εἶχεν 7 ἑκατομ. Τσέχους, ἡ δὲ Γαλικία ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον πολωνική. Οἱ Τσέχοι πρὸ πάντων ἦσαν θορυβώδεις ἀπαιτηταὶ τῆς αὐτοτελείας, ἀλλὰ καὶ αἱ μικρότεραι ἐθνότητες, Κροᾶται, Σλοβένοι κτλ., ἀπήτουν αὐτοδιοίκησιν, αἱ δὲ συμπάθειαι τῶν Βοσνίων καὶ Κροατῶν ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Σερβίαν. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε ζωηρὰ ζύμωσις ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἐπεκράτησαν δὲ ἐπαναστατικὰ ρεύματα, ὥστε περὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἐφαίνετο ἡ αὐτοκρατορία φερομένη πρὸς τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα ἢ πρὸς διάλυσιν.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπέφερε τὴν ἀδυναμίαν τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία ἠναγκάσθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ Βερολίνου, ὅπως συγκρατήσῃ τοὺς λαούς της καὶ φρουρήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς συμφέροντά της κατὰ τῆς Ρωσσίας.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Τὴν Ἰταλίαν ἀπησχόλησε κατ' ἀρχὰς τὸ ρωμαϊκὸν ζήτημα, αἱ σχέσεις δηλαδὴ πρὸς τὸν Πάπαν. Ὁ Καβούρ ἔδωκεν εὐρυτάτην αὐτονομίαν εἰς τὸν Πάπαν καὶ 3 ἑκατ. ἐπίδομα, ὡς ἀρχὴν δὲ ἐκήρυττεν «ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ κράτει». Τοῦτο ἐσήμαινε σχεδὸν χωρισμὸν ἐκκλησίας καὶ κράτους.

Ἄλλ' ὁ Πάπας δὲν ἐδέχθη τὸν συμβιβασμὸν ἐλπίζων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑποστήριξιν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐφαίνετο ὅτι θὰ ὑπερίσχυον οἱ βασιλικοὶ καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανος γαλλικὴ ἐκστρατεία πρὸς παλινὸρθωσιν τοῦ Πάπα εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Τὸ 1877 ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τῆς νίκης τοῦ Γαμβέττα καὶ τῶν δημοκρατικῶν, ἡ δὲ πρόσκαιρος ἀντίθεσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας παρῆλθεν. Ἄλλ' ἡ κατάληψις τῆς Τύνιδος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐξηρέθισε τὴν εὐαισθησίαν τῶν Ἰταλῶν, διότι ἡ Τύνις ὑπενθύμιζε τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐθεωρεῖτο χώρα προωρισμένη διὰ τὴν ἰταλικὴν ἐπέκτασιν.

ΑΙ ΣΥΜΜΑΧΙΑΙ

Τὸ πρῶτον μέλημα τοῦ Βίσμαρκ ἦτο νὰ διατηρήσῃ τὰ διὰ τοῦ πολέμου κατακτηθέντα. Διαρκῶς δὲ ἔζησεν ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ συνασπισμοῦ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἐπαπειλουμένου διμετώπου πολέμου. Κατ' ἀρχὰς (τὸ 1873) κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὰ τρία κράτη Γερμανίαν, Αὐστροίαν, καὶ Ρωσσίαν εἰς τὴν λεγομένην **Συμμαχίαν τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων**, ἀλλ' ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν κρατῶν ἦτο ἐφήμερος καὶ μετὰ τὸν ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1877—78 αἱ σχέσεις αὐτῶν ὠξύνθησαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑποστηρίξεως, τὴν ὁποίαν παρέσχεν ἡ Γερμανία εἰς τὴν Αὐστροίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διαπραγματεύσεων πρὸς συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου. Τότε ὁ Βίσμαρκ ἐγκατέλειπεν ὀριστικῶς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὸ 1879 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ 1882, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Τύνιδα, προσεχώρησε καὶ ἡ Ἰταλία. Οὕτως ἐδημίουργήθη ἡ **Τριπλητὴ Συμμαχία**.

Οἱ γάλλοι καὶ οἱ ρῶσσοι διπλωμάται ἠσθάνθησαν τότε τὴν ἀνάγκην νὰ προσεγγίσουν τὰς χώρας των. Ἄλλ' ὑπῆρχον πολλὰ τὰ χωρίζοντα τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν τσαρικὴν Ρωσσίαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μὲν Γαλλία ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἥτταν τοῦ 1870—71, ἡ δὲ Ρωσσία εἶχεν ἀνάγκην πιστώσεων, διηκολύνθη ἡ προσέγγισις τῶν δύο κρατῶν, τῆς ὁποίας προηγῆθη ἐπίσκεψις μοίρας τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Κρονστάνδην (θέρους τοῦ 1891). Ἐκεῖ, κατὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ δοθεῖσαν ἐορτήν, ὁ τσάρος ἤκουσεν ὄρθιος τὴν Μασσαλιώτιδα.

II. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τὰ μεγάλα κράτη εἶχον ἀποκτήσει σπουδαιότατα συμφέροντα ἐξω τῆς Εὐρώπης ἤδη πρὸ τοῦ 1870. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ τὰ συμφέροντα ταῦτα ἔγιναν ἐπιτακτικώτερα καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποικιακῆς ἐξαπλώσεως ἔγινε καταφανὴς ἕνεκα τῆς ἀκολούθου αἰτίας.

Ἐπειδὴ τὰ κράτη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανῆλθον εἰς

τὸ προστατευτικὸν ἑμπόριον καὶ αἱ ἀγοραὶ τῆς Εὐρώπης ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ξένην βιομηχανίαν, τὰ βιομηχανικὰ κράτη ἐζήτησαν διέξοδον διὰ τὰ προϊόντα των εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένας χώρας. Συνεπῶς ἡ κατοχὴ ἐδάφους ἔξω τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ ἐνίσχυσις

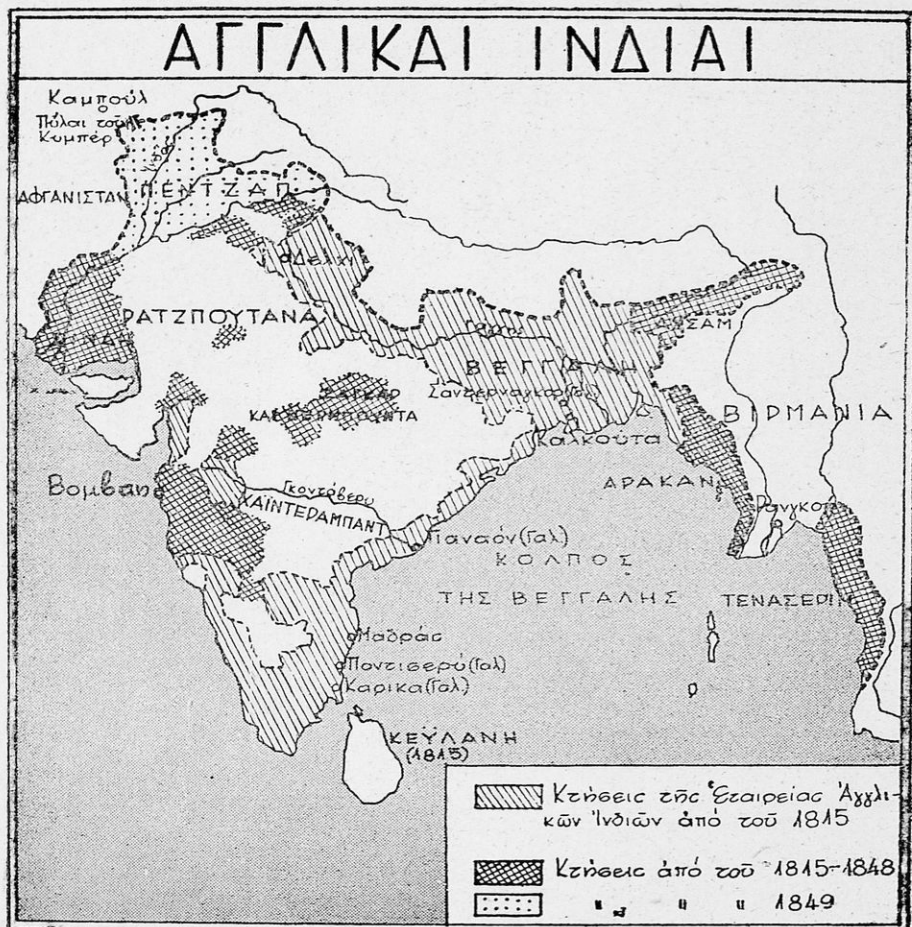
τῆς οἰκονομικῆς ἐπιρροῆς εἰς χώρας ξένας παρουσιάσθη ὡς ἀνάγκη βιοτικὴ διὰ τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν ἀποικιακὸν κράτος εἰς τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Ὑκεανίαν, ἀφ' οὗτο μάλιστα ἡ Ἀμερικὴ ἀπεκλείσθη εἰς τοὺς Εὐρωπαίους.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας ἦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ μέγιστον, ἀλλὰ δὲν εἶχεν οὔτε τὴν σημερινὴν ἔκτασιν, οὔτε τοὺς κολοσσιαίους θησαυροὺς, τοὺς ὁποίους διαθέτει σήμερον. Ἡ περαιτέρω σημαντικωτάτη ἐπέκτασις αὐτοῦ συμπίπτει μεταξύ τῶν ἐτῶν 1815—1865 καὶ συνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870.

Εἰς τὸν Καναδᾶν, ἀφ' οὗτο ἀφῆρσε τὴν ἀποικίαν αὐτὴν ἀπὸ

τὴν Γαλλίαν, ἡ Ἀγγλία περιεποιοῖσθαι τὸ γαλλικὸν στοιχεῖον καὶ ἡ χώρα μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κτήσεις ἀπετέλεσε τὸ Δομίνιον

τοῦ Κανὰδᾶ, τὸ ὁποῖον εἶχε τελείαν αὐτοδιοίκησιν, ἴδιον σύστημα καὶ βουλήν, καθὼς καὶ ἴδιον στρατόν.

Αἱ Ἰνδία εἶναι ἡ βάση τῆς Ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, ἥτοι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1860, οἱ Ἀγγλοι ἠγωνίσθησαν, διὰ νὰ ὑποτάξουν τὰς

Ίνδίας. Ἀφοῦ κατέστειλαν ἐπικίνδυνον ἐπανάστασιν τοῦ 1857, ἐστερέωσαν τὴν κατοχὴν των ἐπεκτείναντες αὐτὴν πέραν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Πεντζάπ καὶ προσαρτήσαντες ὅλην τὴν

Βιρμανίαν. Τὸ 1876 ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατείας τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ὑπὸ ἰδιαιτέρου ὑπουργοῦ, τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἰνδιῶν, καὶ Ἀντιβασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐδρεύει ἐν Καλκούτῃ.

Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἐξασφαλίσει ἀπὸ τοῦ 1815 τὴν κατοχὴν τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ὅθεν διήρχετο ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσίᾳ ὁδὸς πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Τὸ 1820 ἐκτίσθη τὸ Πόρτ—Ἑλισάβετ, ἀνατολικῶς τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἡ δὲ Ἀγγλία ἐπεχείρησε νὰ ἰδρύσῃ τὸ κράτος τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς, ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ τῆς περιοχῆς του. Ἀλλ' ἡ κατάληψις τῆς ἐνδοχώρας προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν φιλοπολέμων ἰθαγενῶν (Κάφρων, Ὅττεντότων καὶ ἰδίως τῶν ὁλλανδῶν ἀποίκων, τοῦ Τράνσβααλ καὶ τῆς Ὁράγγης, οἱ ὅποιοι ἦσαν γεωργοὶ πολὺ προηγμένοι, ὀνομαζόμενοι Μπόερς (Μπούρς). Ἡ ἀντίστασις τῶν Μπόερς, ἡ ὁποία κατέστη περίφημος διὰ τὸν ἥρωισμόν, κατεβλήθη διὰ τοῦ Τρανσβααλικροῦ πολέμου τὸ 1899—1902. Τὸ Τράνσβααλ μετὰ τῆς χώρας τοῦ ἀκρωτηρίου ἀπετέλεσε τὴν Νοτιοαφρικανικὴν Ἐνωσιν, ἐπεκταθεῖσαν διὰ νέων κτήσεων.

Τὸ 1882 οἱ Ἀγγλοὶ κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τὰ ἐξῆς περιστατικά: Τὸ 1869 εἶχε συμπληρωθῇ ἡ διόρυξις τοῦ Σουέζ, ἡ ὁποία ἡύξησε τὴν σημασίαν τῆς Αἰγύπτου, διότι ἐδέσποζεν ἤδη τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ. Ὁ Χεβίδης Ἰσμαὴλ Πασᾶς θαμβωθείς ἐκ τῆς νέας αἷγλης, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ διώρυξ, ἐδαπάνησεν ἀφειδῶς εἰς δημόσια ἔργα, κατασκευὴν σιδηροδρόμων καὶ καλλωπισμὸν τῆς πρωτευούσης, ὅσον καὶ εἰς διασκεδάσεις καὶ γενναιοδωρίας. Διὰ τοῦτο περιῆλθεν εἰς οἰκονομικὴν δυσχέριαν καὶ ἐπώλησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὰς 176 χιλιάδας μετοχὰς τῆς διώρυγος τὰς ὁποίας κατεῖχε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εἶχε δικαιώματα ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀπέκτησεν ἐπὶ τῆς διώρυγος καὶ τῆς Αἰγύπτου ἴσα δικαιώματα πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἡ ὁποία κατεῖχε τὰς λοιπὰς 220 χιλ. μετοχάς.

Τὸ 1882 ἐξερράγησαν ταραχαὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ ἰθαγενεῖς ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀραμπὴ πασᾶν ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ στίφη ἀτάκτων διέτρεξαν τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρπάζοντες καὶ καίοντες. Τότε ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν, ἀπεβίβασε στρατόν, ὁ ὁποῖος εὐκόλως κατέβαλε τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἀραμπή, καὶ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὴν περιοχὴν της, ἐνῶ ὁ γάλλος ναύαρχος, μὴ ἔχων διαταγὴν τῆς κυβερνήσεώς του, ἔμεινεν ἄπρακτος.

Οἱ Ἕλληνες ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς τὸν Ἄνω Νεῖλον, τοῦ ὁποίου τὰς πηγὰς εἶχον ἀνακαλύψει ἄγγλοι ἐρευνηταί, καὶ εἰς τὴν Νουβίαν (Σουδάν), ὅπου πρὸ τινων δεκαετηρίδων εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ πόλις Χαρτούμ. Ἄλλ' ἡ κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα δὲν ἐπαγιώθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, διότι οἱ ἄραβες σωματέμποροι καὶ τὰ μωαμεθανικὰ τάγματα ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιφήμου **Μααντῆ** (προφήτου) κατέστρεψαν τὸ ἀγγλικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα. Μόλις βραδύτερον ὁ περίφημος λόρδος **Κίτσενερ** (Kitchener, 1850—1916) παρεσκεύασε συστηματικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους τοῦ Μααντῆ. Ἐχοντες βάσιν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος οἱ Ἕλληνες συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐνώσουν τὰς δύο κτήσεις των διὰ κολοσσιαίας σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Συνέπεια τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὸ αἰγυπτιακὸν Σουδάν ἦτο τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἔπαυσαν νὰ ἔχουν δι' αὐτὴν μεγάλην σημασίαν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον ἀρχίσει οἱ Ἕλληνες νὰ ἀποικίζουσιν τὴν **Αὐστραλίαν** ἰδρύσαντες τὴν πόλιν Σίδνεϋ (Sidney), ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη σχεδὸν εἰς μεγαλούπολιν, καθὼς καὶ ἄλλας ἀξίας λόγου πόλεις. Αἱ ἀποικίαι τῆς Αὐστραλίας ἠνώθησαν ἀπὸ τοῦ 1902 εἰς ὁμοσπονδίαν, ἡ ὁποία αὐτοδιοικεῖται ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἑλλάδος.

Οὐδὲν κράτος ἐξετάθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὅσον τὸ ἀγγλικόν. Ἡ δύναμίς του ἦτο μεγίστη καὶ ἐξηπλοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ Ἑλλάς ἐξουσιάζει τὴν θαλασσίαν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, κατέχουσα τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μάλταν, τὴν Κύπρον, τὸ Σουέζ, τὸ Ἄδεν καὶ τὴν Βομβάην. Ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσίαν της μέχρι τῆς Κίνας, κατέχουσα τὸ Κολόμβο, Σιγκαπούρην, Χόγκ-Κόγκ. Ἀφ' ἑτέρου διεκδικεῖ τὴν κατοχὴν ὅλης τῆς Ἀφρικῆς, κατέχουσα τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἀφρικῆς.

ΤΟ ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ἡ Γαλλία μετὰ τοὺς ναπολεοντείους πολέμους εἶχε διατηρήσει ἐλάχιστα ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἀποικιακὰς κτήσεις της. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος, ἰδίως μετὰ τὸν γαλλογερμα-

νικόν πόλεμον, ἐδημιούργησεν ἐκτεταμένον ἀποικιακόν κράτος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου Ι' κατελήφθη ἡ Σενεγάλη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἀφρικὴν, ἔγιναν αἱ πρῶται ἐγκαταστάσεις τῶν Γάλλων εἰς Ἰνδοκίνα (1858–1867) καὶ γάλλοι ἐξερευνηταὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Μετὰ τὸ 1870 ἤρχισε δραστηρία ἐπέκτασις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Γαλλίας. Τὴν ὥθησιν ἔδωκεν ἰδίως ὁ ὑπουργὸς Ἰούλιος Φερρὺ (Jules Ferry, 1832–1893), διότι ἡ Γαλλία, διὰ νὰ στηρίξη τὴν βιομηχανίαν της, εἶχεν ἀνάγκην πελατῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Βίσμαρκ ὑπεστήριξε τὴν ἀποικιακὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ

ἀποτρέψη αὐτὴν ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκδικήσεως εἰς τὴν Εὐρώ-
πην. Ἡ διετὴς πρωθυπουργία τοῦ Ἰουλίου Φερρὺ (1883—85) ἔδω-
κεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ κράτος τῆς Ἰνδοκίνας παρὰ τὴν
ἑσωτερικὴν ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κλεμανσώ
κατεκραύγαζεν ὅτι αἱ
δυνάμεις τῆς Γαλλίας
δαπανῶνται ἀσκόπως,
ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται
εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ
Λωρραίνην.

Οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοῦ
1881 κατέλαβον τεμά-
χια τῆς Κεντρ. Ἀφρικῆς
(Σαχάρα, Σουδάν,
Κογκό) καὶ τὸ 1896
τὴν νῆσον Μαρα-
γασκάρην. Εἰς
τὴν βόρειον Ἀφρικὴν,
πλὴν τοῦ Ἀλγερίου
τὸ ὁποῖον κατεῖχον
ἀπὸ τοῦ 1830, τὸ 1881
κατέλαβον τὴν Τύνιδα
καὶ ὠργάνωσαν αὐτὴν
εἰς προτεκτοράτον. Ἡ
Γαλλία ἐπωφελουμένη
ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν εἰς
τὸ Μαρόκον ἀναρχίαν,
ἐγκαινίασεν ἀπὸ τὸ
1902 πολιτικὴν εἰρη-
νικῆς διεισδύσεως καὶ τὸ 1912 ἐπέβαλεν ὀριστικῶς τὴν ἐπ' αὐτοῦ
προστασίαν της.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Γαλλία ἀπέκτησε τὸ δεύτερον μετὰ τὴν
Ἀγγλίαν ἀποικιακὸν κράτος, περιλαμβάνον 52 ἑκατομ. κατοί-
κους, ἡ δὲ ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία της εἰς τὰς ἀποικίας, ἂν καὶ ὑπο-
λείπεται τῆς Ἀγγλίας, εἶναι ἀξιόλογος.

ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ

Σημαντικωτάτη ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ Ρωσσία εἶχεν διπλὴν πολιτικὴν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. Ἐζήτει νὰ ἐπεκταθῇ, καταλαμβάνουσα κτήσεις τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ Ἀσίαν. Ὅσακις ὅμως ἐβλεπεν ἑαυτὴν ἀποκλειομένην ἐκ τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ἐστρέφετο μετ' ἀποφασιστικότητος κατὰ τῶν ἀσιατικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῆς Βορείου καὶ Κεντρικῆς Ἀσίας. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ὡς καὶ μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν τοῦ 1877-78.

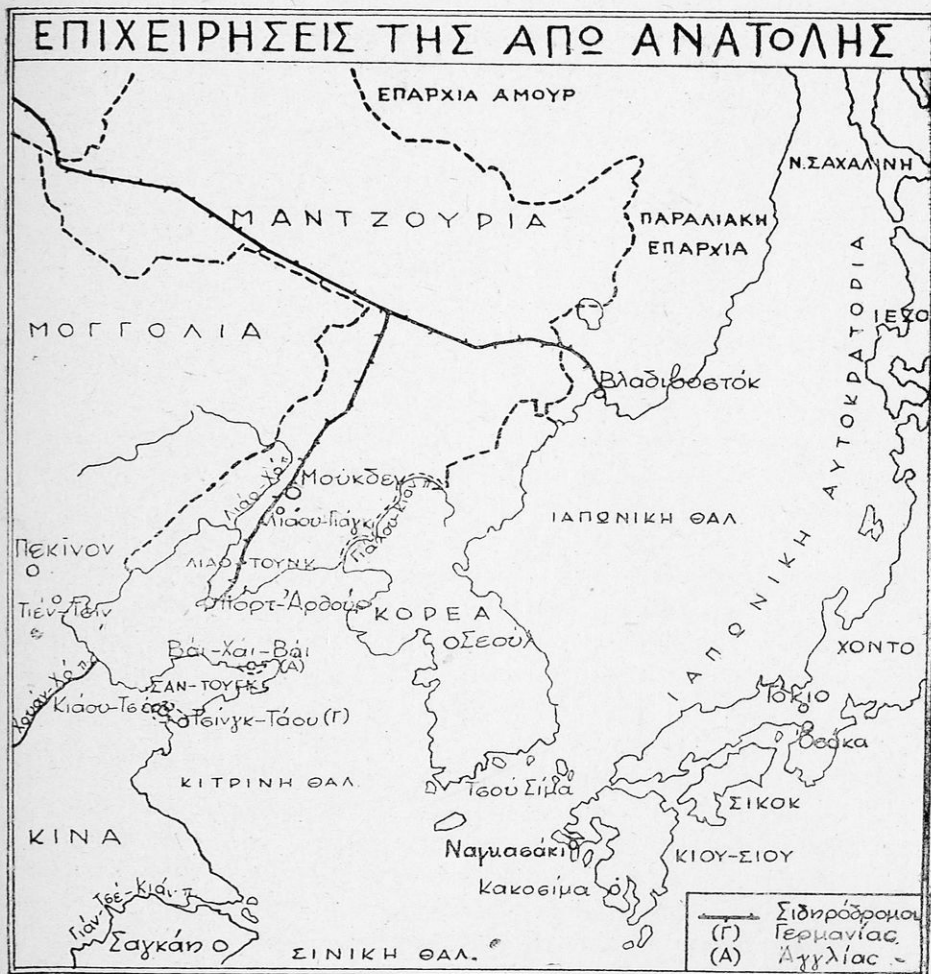
Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ρῶσσοι ἐπεξετάθησαν ἀκατασχέτως πρὸς τὸν Καύκασον καὶ πρὸς τὰς χώρας τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Τουρκεστάν, ἀλλ' ἡ προσπάθειά των νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Ἀφγανιστάν ἀνησύχησε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας, ἡ ὁποία διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα.

Εἰς τὴν Ἀπὼ Ἀνατολήν, οἱ Ρῶσσοι κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀμουρ-Nτάρια, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν Ρωσικὴν Ματζουρίαν, καὶ ἤρχισαν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόνου ἀπὸ Μόσχας μέχρι Βλαδιβοστόκ. Ὁ τσάρος Νικόλαος Β' (1894-1918) κατέβαλεν ἰδιαιτέρας προσπάθειας διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὸν μέσον δράσεως κατὰ τῆς Κίνας, διότι θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ρώσσους νὰ μετακομίζουν μεγάλας μάζας ἀνθρώπων εἰς τὴν Ματζουρίαν.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ — ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΚΙΝΑΝ

Οἱ Ἰάπωνες μόνοι ἐκ τῆς κιτρίνης φυλῆς ἐφάνησαν ἐπιδεκτικοὶ ἀναπτύξεως, κατορθώσαντες ἐντὸς τριάκοντα μόνον ἐτῶν νὰ ἀφομοιώσουν τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ συστήματα τῶν Εὐρωπαίων. Τὸ 1878 ὁ μικάδος (αὐτοκράτωρ) **Μούτσου Χίτο** συνεκέντρωσε δι' ἐπαναστάσεως τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας του καὶ ἐγκαταστάθεις εἰς τὸ Τόκιο, ἤρχισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἰαπωνίας, τὸν αἰῶνα τοῦ φωτός, ὅπως λέγουν οἱ Ἰάπωνες. Ἐστάλησαν πολυάριθμοι νέοι εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ μάθουν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας τῆς Δύσεως, ἐστρώθησαν σιδηραὶ γραμμαί, κατεστευά-

σθησαν τηλεγραφεΐα, ιδρύθησαν σχολεΐα, ἐδημιουργήθη στρατὸς κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν κατεσκευάσθη

σημαντικὸς στόλος. Ἦδη τὸ 1875 οἱ Ἰάπωνες μηχανικοὶ κατεσκευάζον πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὰ ἐργοστάσια τῆς πατρίδος των.

Τὸ 1894 ἐξ ἀφορμῆς ταραχῶν τῆς Κορέας ἡ Ἰαπωνία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῆς Κίνας καὶ ἤρχισε τοιοιυτρόπως ὁ Σινοϊαπωνικὸς

πόλεμος. Ἐφάνη τότε ἡ σοβαρότης τοῦ Κινεζικοῦ ζητήματος καὶ ἡ μεγάλη δύναμις τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ Κίνα, ἀνοργάνωτος τελείως, δὲν κατάρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Ἰάπωνας καὶ ὑπέστη πανωλεθρίαν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Διὰ τῆς Σ υ ν θ ῆ κ η ς τ ῆ ς Σ ι μ ο ν ο ζ έ κ ι (1895) ἡ Κίνα ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ πλὴν τῆς Φορμόζας καὶ ἄλλων νήσων τὴν χερσόνησον Λ ι ά ο Τ ο υ γ κ μετὰ τοῦ Π ό ρ τ — Ἀ ρ θ ο ύ ρ.

Ἄλλ' ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ρωσσία ἀντέδρασαν πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Σιμονοζέκι, φοβόμενοι τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἰαπώνων εἰς τὸ Πόρτ—Ἀρθοῦρ ἀπέναντι τοῦ Τιέν Τσιν καὶ τοῦ Πεκίνου, διότι θὰ εἶχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν των τὴν Κίναν, τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ ὀργανώσουν καὶ νὰ ὀπλίσουν κατ' αὐτῶν. Τῇ ἐπεμβάσει αὐτῶν ὁ Μικάδος παρητήθη τῆς χερσονήσου Λιάο—Τούγκ καὶ τοῦ Πόρτ—Ἀρθοῦρ. Τότε ἐπωφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας πρὸς ἴδιον συμφέρον αἱ Δυνάμεις. Ἡ Ρωσσία ἠνάγκασε τὴν Κίναν νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν «ἐπὶ ἐνοικίῳ» τὸ Πόρτ—Ἀρθοῦρ καὶ τὸ Τάλιεν Βάν, ἔλαβε δὲ τὸ προνόμιον νὰ κατασκευάσῃ διακλάδωσιν τοῦ ὑπερσιβηρικοῦ σιδηροδρόμου διὰ τῆς Μαντζουρίας μέχρι Πόρτ—Ἀρθοῦρ. Ἡ Γαλλία ἐπέτυχε παραχωρήσεις εἰς τὸ Γιούναμ καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον Χ α ῖ ν ἄ ν καὶ ἄλλα. Ἡ δὲ Γερμανία ἐξ ἀφορμῆς τῆς δολοφονίας δύο γερμανῶν ἱεραποστόλων κατέλαβε τὸ 1897 τὸ Κ ι ά — Τ σ έ ο υ εἰς τὴν μεσημβρινὴν βᾶσιν τῆς χερσονήσου Σ ἄ ν — Τ ο υ γ κ ὑπὸ τύπον μισθώσεως διὰ 99 ἔτη. Ἡ Ἀγγλία χάριν «τῆς ἰσορροπίας» κατέλαβε τὸ Β ἁ ῖ Χ ἁ ῖ Β ἁ ῖ πρὸς βορρᾶν τῆς Σ ἄ ν — Τ ο υ γ κ εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ κόλπου Πετζιλί ἀπέναντι τοῦ Πόρτ—Ἀρθοῦρ.

Οἱ Εὐρωπαῖοι μηχανικοὶ εἰσῆλθον τότε ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰς τὴν Κίναν, ἤρχισαν νὰ στρώνωνται σιδηραῖ γραμμαί, ἐσχεδιάζοντο δὲ μεγάλοι οἰκονομικαὶ ἐκμεταλλευτικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἄλλ' ἡ διείσδυσις αὕτη ἐξηρέθισε τοὺς συντηρητικοὺς Σίνας καὶ μετὰ ὑπόκωφον ἀναβρασμὸν ἐξερράγη τὸ 1900 ἔθνικὴ ἐξέγερσις στρεφόμενη κατὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἐσφάγησαν ἱεραπόστολοι καὶ ἔμποροι. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη **Ἐξέγερσις τῶν Μποξέρ.**

Τότε 15.000 διεθνὲς στρατὸς ἀποβιβασθεὶς ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Πεκίνου. Ἡ Σινικὴ κυβέρνησις ὑπεχώρησεν, ἀπεξημίωσε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἀνενέωσε τὰς παραχωρήσεις. Ἦρχισε δὲ πάλιν ἡ

διείσδυσιν τῶν Εὐρωπαίων, οἱ ὅποιοι ἔσπευδον νὰ ἐξασφαλίσουν ὠφελήματα, πρὶν ἢ ἐνισχυθῇ ἡ Ἰαπωνία, διότι εἶχον ἀντιληφθῇ τὴν μεγάλην δύναμιν της. Ἡ Ρωσσία πρὸ πάντων ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Ὡχύρωσε τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, τὸ ὅποιον ἐσχεδίαζε νὰ κάμῃ εἶδος Γιβραλτάρ τῆς Ἀπω Ἀνατολῆς, ἀφοῦ δὲ συνεκέντρωσε στρατὸν εἰς τὴν Μαντζουρίαν, ἠπεῖλει αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἰαπωνίας, τῆς ὁποίας ἀπέκοπτε τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Κίναν καὶ Κορέαν.

Ο ΡΩΣΣΟ-ΙΑΠΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1904-1905)

Ὅταν οἱ Ἰάπωνες ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἐτοιμοὺς διὰ πόλεμον ἐνήργησαν μετ' ἀποφασιστικότητος καὶ ψυχραιμίας. Ἀφοῦ συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1902, ἀπήτησαν παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως νὰ παύσῃ τὴν διείσδυσιν εἰς τὴν Κορέαν καὶ νὰ ἀποδώσῃ τὴν Μαντζουρίαν εἰς τὴν Κίναν. Μὴ ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῶν ἀπαντήσεων τῆς Πετρούπολεως, ἤρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας ἀνατινάξαντες ἄνευ κηρύξεως πολέμου τὰ ἄριστα πολεμικὰ σκάφη τῶν Ρώσων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ (9 Φεβρουαρίου 1904).

Ὁ Ρωσσοῖαπωνικὸς πόλεμος ὑπῆρξε σειρὰ ἀποτυχιῶν τῶν Ρώσων. Ὁ ρωσικὸς στόλος τοῦ Εἰρηνικοῦ ἔξεμνηδενίσθη, εἰς μυριόνεκρους μάχας οἱ Ρῶσσοι ἀπεκρούσθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μαντζουρίας, ἐνῶ τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ ἔπιπτε μετὰ μακρὰν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ναύαρχος Τόγκου κατέστρεψεν εἰς τὰ στενὰ τῆς Τσιόυ-Σίμας, μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας, τὸν ρωσικὸν στόλον τῆς Βαλτικῆς, τὸν ὅποιον εἶχεν ὀδηγήσει ὁ ναύαρχος Ροτζεσβένσκυ εἰς τὸν Εἰρηνικὸν (27 Μαΐου 1905).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης ἡ Ρωσσία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν τὴν προστασίαν τῆς Κορέας, τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ τὸ ἡμισυ τῆς νήσου Σαχαλίνης, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μαντζουρίαν. Ἡ νίκη τῆς Ἰαπωνίας ἐσήμαινε τὴν ἀναστολὴν τῆς ρωσικῆς ἐξαπλώσεως.

Ἡ ἥττα εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Ρωσσίαν, διότι ἡ δυσἀρέσκεια τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία εἶχε στείλει εἰς τοὺς μακρινοὺς ἐκείνους πολέμους χιλιάδας ἀνθρώπων, ἐξέσπασεν εἰς ἐξέγερσιν, ἡ ὁποία κατεστάλη μετὰ δυσκολίας. Ὁ ρωσικὸς λαὸς

ἐξήτησε τὴν εἰσαγωγὴν συνταγματικοῦ πολιτεύματος κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἄλλων συνταγματικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ σύνταγμα καὶ βουλήν (Δ ο ὕ μ α ν).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

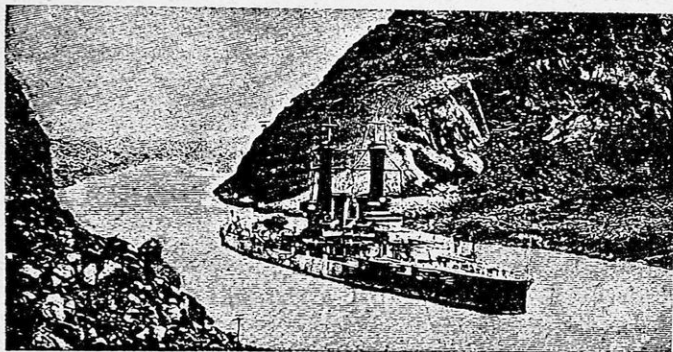
Αἱ δεκατρεῖς ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν τὸ 1776 ἀνεξάρτητοι, ἀπέβησαν ἐντὸς ἡμίσεος αἰῶνος μία τῶν μεγίστων δυνάμεων τῆς γῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν ναπολεοντίων πολέμων, ὁπότε αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης κατετρίβοντο εἰς ἀτελευτήτους πολέμους, αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἀνεπτύσσοντο καὶ ἐξηπλοῦντο. Τὸ 1803 ἠγόρασαν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα τὴν Λ ο υ ῖ σ ι ἄ ν α ν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπέκτησαν ἐξοδὸν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Μεξικοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1812 ἐπολέμησαν ἀπ᾽ ἑτι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶχον ἐμπορευθῇ μετὰ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Μ. Ναπολέοντος ἀποκλεισμόν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀμερικῆς. Οἱ Ἀγγλοι κατέλαβον τὴν πρωτεύουσαν τῶν Πολιτειῶν Βασίγκτων. Τέλος ὅμως ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ ἄποικοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Νότιοι Ἀμερικανοὶ ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των κατὰ τῶν Ἰσπανῶν, οἱ Βόρειοι Ἀμερικανοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Φ λ ω ρ ῖ δ ο ς καὶ θεσπίσαντες τὸ δόγμα τοῦ Μ ο ν ρ ό ε (1823) ἐξησφαλίσθησαν ἀπέναντι εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως.

Τὸ 1845 ἡ ἐπαρχία Τ ε ξ ἄ ς ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Μεξικανικῆς δημοκρατίας, ἡ ὁποία ἐταράσσετο ὑπὸ ἀναρχίας, καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ Μεξικὸν δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἑνωσιν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα πόλεμον ἡττήθη, ὑπεχώρησε καὶ ὑπεχρέωθη νὰ παραχωρήσῃ ἐκτὸς τοῦ Τεξᾶς τὸ Ν έ ο ν Μ ε ξ ι κ ό ν καὶ τὴν Κ α λ λ ι φ ό ρ ν ι α ν (1848). Ἐπὶ τοῦ παραχωρηθέντος ἐδάφους ἐδημιουργήθη ὁ μέγιστος ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Λιμῆν τοῦ Ἀ γ ί ο υ Φ ρ α γ κ ῖ σ κ ο υ .

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη αἱ Πολιτεῖαι διῆλθον σοβαρὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, διότι ὑπῆρχον μεγάλαι ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν βορείων καὶ τῶν νοτίων ἀποικίων, αἱ ὁποῖαι ὠξύνθησαν ἰδίως ἐξ ἀφορμῆς τῶν δούλων. Οἱ βόρειοι, ἀγγλοσάξωνες κυρίως, διαμαρτυρόμενοι καὶ φιλελεύθεροι, ἤθελον τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας, ἐνῶ οἱ

νότιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον λατῖνοι, εἶχον συμφέρον νὰ διατηρήσουν τοὺς μαύρους ἐν τῇ δουλείᾳ, διότι τοὺς ἐχρησιμοποιοῦν πρὸ παντὸς εἰς τὴν καλλιέργειαν. Τὸ 1860 λοιπὸν ἑνδεκα ἐπαρχίαι τοῦ νότου ἀπεσχίσθησαν καὶ ἱδρυσαν ἰδίαν ὁμοσπονδίαν. Ἀλλὰ μετὰ μακρὰς ἐχθροπραξίας ἐπεκράτησαν οἱ βόρειοι, τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος Ἀβραὰμ Λίνκολν (Abraham Lincoln, 1809—1865) διωργάνωσε τὸν πόλεμον. Ἡ δουλεία κατηργήθη καὶ ὁ πόλεμος ἤνωσε

Διῶρυξ τοῦ Παναμᾶ

Τὸ κελοσσιαῖον ἔργον εἰς τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, τὸ ὁποῖον συνέδεσε τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ, ἐξετέλεσεν ἀμερικανικὴ ἐταιρεία. Ἐδαπανήθησαν 375 ἐκ. δολλάρια, ἡ δὲ διῶρυξ παρεδόθη εἰς τὴν ναυσιπλοῖαν τὴν 15 Αὐγούστου 1914. Τὸ μήκος τῆς διῶρυγος εἶναι 78 χλμ., τὸ πλάτος 61 μ. καὶ τὸ βάθος 12—13 μ.

στενώτερον τὰς Πολιτείας, διότι ἔδειξεν ὅτι τὰ κοινὰ συμφέροντα ἦσαν ἀσυγκρίτως περισσότερα τῶν διαφορῶν.

Μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἡ εὐδαιμονία τῶν Ἡν. Πολιτειῶν ηὔξηθη ὅσον οὐδεμιᾶς ἄλλης Δυνάμεως, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχον προχείρους καὶ ἀφθόνους τὰς πρώτας ὕλας, τὰς ὁποίας οἱ Εὐρωπαῖοι μετεκρίμιζον ἐκ μακρινῶν ἀποστάσεων. Θησαυροὶ εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ἀνεκαλύφθησαν μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πρῶται ὕλαι καὶ σίδηρος εὐρέθησαν ἐν ἀφθονίᾳ. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀνεδείχθησαν μεγάλοι μηχανικοί, αἱ πόλεις ἐγίγαντῶθησαν, αἱ ἀπέραντοι ἀποστάσεις ἐσυντομεύθησαν διὰ σιδηρῶν γραμμῶν.

ΔΩΡΕΑ
 ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
 ΔΙΑ
 ΤΗΝ ΔΑΝΕΙΣΤΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ
 ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ἐπὶ μακρὸν αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι ἦσαν ἐχθρικαὶ κατὰ πάσης ἀποικιακῆς κατακτήσεως καὶ μετῆλθον πολιτικὴν διπλωματικὴν ἀπομονώσεως. Ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ὠδήγησε τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀπὸ τὸ 1880 εἰς ἐπεμβάσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς Συμπολιτείας. Τὸ 1898 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Κούβας, ἡ ὁποία ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὁ πόλεμος ἐξερράγη μεταξὺ τῶν Πολιτειῶν καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ἰσπανοὶ ἠττήθησαν καὶ ἔχασαν τὸ ἀποικιακὸν τῶν κράτος. Αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι κατέλαβον τὰς Φιλιππίνας εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὑκεανὸν καὶ ἡ Κούβα ὠργανώθη εἰς δημοκρατίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν (εἰρήνη Παρισίων, 10 Δεκεμβρίου 1898).

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γερμανίας ἱδρυσεν ὁ Βίσμαρκ, ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1884—1885. Τότε κατελήφθησαν τὸ γερμανικὸν Κογκό, τὸ Καμερούν, τμήματα ἄλλα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἀφρικὴν, ἡ Νέα Γουινέα καὶ αἱ νῆσοι τοῦ ὀνομασθέντος Ἀρχιπελάγους τοῦ Βίσμαρκ. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἡ Γερμανία ἐδημιούργησε συμφέροντα εἰς τὴν Κίνα καὶ ἰδίως υἱοθέτησε τὸ πρόγραμμα τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς, δηλαδὴ τῆς ἐνισχύσεως τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν μέχρι τῆς Βαγδάτης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Πρὸς τοῦτο ἤρchiσε νὰ κατασκευάζῃ τῇ ἀδείᾳ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Χαϊδάρ πασα—Ἀγκύρας. Ἐπειδὴ ὁμως προσέκρουσεν εἰς διαμαρτυρίας τῆς Ρωσσίας, ἐπεξέτεινεν αὐτὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον, τὴν Συρίαν καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς Βαγδάτης.

Κυρίως ὁμως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1900 ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ηὔξανετο καταπληκτικῶς (περίπου 750 χιλ. κατ' ἔτος), ἡ δὲ βιομηχανία τῆς ὑπερνικήσασα τὰς κρίσεις τῶν ἐτῶν 1870—1890 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὁμαλῆς ἀναπτύξεως καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέβη σχεδὸν ἀκαταγώνιστος. Ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ηὔξανετο ἡ ἐξαγωγή, πρὸς ὑποστήριξιν δὲ αὐτῆς ἡ Γερμανία κατεσκεύασε σημαντικώτατον ἐμπορικὸν στόλον καὶ ἐζήτησεν ἀποικίας.

Ἡ πρόοδος αὐτὴ ἔβαινε μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Τὸ μέγιστον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἦτο ἐξαγωγή βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐκ τῆς ὁποίας εἰσέρρευσεν ἄφθονον χρῆμα εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἡ χώρα ἐπλούτησε ταχέως, ἡ Γερμανία ἐκτίσθη νέα ἐκ θεμελίων, ἀγάπη δὲ ἐργασίας καὶ δημιουργίας διῆλθε τὴν χώραν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ὁ βίος ἀνυψώθη, τὰ ἥθη ἐλεπτύνθησαν καὶ ἡ θέσις τοῦ ἐργατικοῦ κόσμου ἐβελτιώθη δι' εἰδικῶν νομοθετημάτων.

Ἀπὸ τοῦ 1900 ἤρχισεν ἐκ παραλλήλου νὰ κατασκευάζεται ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Γερμανίας, τοῦ ὁποίου δημιουργοὶ ὑπῆρξαν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ ὁ ναύαρχος **Τίρπιτς** (Tirpitz). Μετ' ὀλίγον ὁ γερμανικὸς πολεμικὸς στόλος κατέστη ὁ δεῦτερος στόλος τοῦ κόσμου μὲ τάσεις διαρκοῦς αὐξήσεως. Κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἡ ἀκμὴ τῆς Γερμανίας ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀνησυχίαν τῶν ἄλλων Δυνάμεων.

Ἡ ΕΓΚΑΡΔΙΟΣ ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΙΣ

Αἱ διαθέσεις τῶν κυβερνώντων τὴν Γερμανίαν ἐφαίνοντο ὅτι ἐστρέφοντο κυρίως κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία τόσον ἀνησύχησεν ἐκ τῆς διηνηκοῦς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ ιδίως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Γερμανίας, ὥστε πρὸς στιγμὴν παρεῖδε τὰς ἀντιθέσεις πρὸς τὴν Ρωσσίαν. Τὸ 1901 διεδέχθη τὴν βασιλίσσαν Βικτωρίαν ὁ υἱὸς τῆς **Ἐδουάρδος Ζ'**, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησεν ἀποφασιστικὴν πολιτικὴν κατὰ τῆς Γερμανίας, ἐπιδιώξας διὰ συμμαχιῶν νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ὁλονὲν αὐξανομένην δύναμιν τῆς Γερμανίας.

Τὸ 1904 συνήφθη μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σύμβασις ὀνομασθεῖσα **Ἐγκάρδιος Συνεννόησις** (Entente Cordiale). Ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατοχήν τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὸ ἐν Ἀφρικῇ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας καὶ ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν τῆς εἰς τὰ ζητήματα τοῦ Μαρόκου. Τὸ δὲ 1907 ἡ Ἀγγλία προσήγγισε πρὸς τὴν Ρωσσίαν, συνήφθη ἡ συμφωνία περὶ τῆς διανομῆς τῶν σφαιρῶν τῆς ἐπιρροῆς τῶν δύο κρατῶν εἰς τὴν Περσίαν, ἐπηκολούθησε δὲ συνάντησις ἐν Ρεβάλ τοῦ Ἐδουάρδου καὶ τοῦ τσάρου Νικολάου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ εἰσαγωγή εὐρυτάτων μεταρρυθμίσεων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τῆς Τουρκίας καὶ ιδίως τῆς Μακε-

δονίας, αἱ ὁποῖαι ἰσοδυνάμουν πρὸς αὐτονόμησιν τῆς Μακεδονίας. Οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ Τριπλῇ Συνεννόησις (Triple Entente).

ΕΝΟΠΛΟΣ ΕΙΡΗΝΗ

Ἀπὸ τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου τοῦ 1870 μέχρι τοῦ μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου τοῦ 1914 οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἔζησαν περίοδον εἰρήνης, τὴν μακροτέραν ἀπὸ ὅσας ἐγνώρισεν ἡ Εὐρώπη. Ἄλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο περίεργος, διότι τὰ κράτη διετήρουν σημαντικὰ στρατιωτικὰς δυνάμεις, οἱ δὲ ἐξοπλισμοὶ καὶ ἡ συντήρησις τῶν στρατιωτῶν ἀπήτην δαπάνας βαρυτέρας ἢ ἄλλοτε αἱ δαπάναι τοῦ πολέμου. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἐνοπλήν.

Ἀφ' οὗτο ἡ Πρωσσία εἰσήγαγε τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀπέκτησεν αἷγλην διὰ τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν ὅλα τὰ κράτη ἐδέχθησαν τὸ σύστημα τοῦτο καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς νέους νὰ διέλθουν διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης, φοβουμένη τὴν ἐκδίκησιν, ἐθεώρησεν ἀνάγκην νὰ διατηρῇ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἡ Γαλλία προέβη εἰς ἀνάλογον προετοιμασίαν, διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν τὰ ἄλλα κράτη, ἡ Ρωσσία, διότι εἶχε κατακτητικούς σκοποὺς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν, ἡ Αὐστρία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ στρατὸς ἦτο ζήτημα ὑπάρξεως, ἡ Ἰταλία, διότι εἶχε βλέψεις ἐπὶ τῆς «ἀλυτρώτου Ἰταλίας» (Τύρολον, Τεργέστη κτλ.). Ἐπίσης τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἐπειδὴ εἶχον νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν «ὑποδούλους ἀδελφούς», ὑπεβλήθησαν εἰς δαπάνας ἀνωτέρας τῶν δυνάμεων των. Οὕτως ἐδημιουργήθη μία κατάσταση σκοτεινὴ, ἐγκυμονοῦσα διαρκεῖς κινδύνους, καὶ ἡ δραστηριότης τῆς μυστικῆς διπλωματίας ἐπέτεινε τὴν νευρικότητα τοῦ κόσμου.

Αἱ στρατιωτικαὶ δαπάναι ἐπολλαπλασιάζοντο διαρκῶς, διότι ἡ ταχεῖα πρόοδος τῶν τεχνικῶν μέσων ὑπεχρέωνε τὰ κράτη νὰ ἀνακαινίζον διαρκῶς τὸ πολεμικὸν ὕλικόν. Διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν σιδηροδρόμων ἐπεταχύνετο τόσον πολὺ ἡ κινητοποίησις τῶν στρατευμάτων, ὥστε ἕκαστον κράτος ἔπρεπε νὰ εἶναι παρεσκευασμένον δι' αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν. Ὑπελόγιζον δὲ πρὸ τοῦ μεγάλου πο-

λέμου, ὅτι αἱ ἑξ Δυνάμεις ἠδύναντο νὰ κινητοποιήσουν περὶ τὰ 15 ἑκατομμύρια στρατοῦ. Πράγματι ὅμως ἐκίνητοποίησαν πολὺ μεγαλύτερας μάζας ἀνθρώπων κατὰ τὸν πόλεμον.

Τὴν τάσιν αὐτῶν τῶν κρατῶν νὰ αὐξάνουν τὰς στρατιωτικὰς τῶν δυνάμεις καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων ὠνόμασαν **Μιλιταρισμόν**.

ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΙ—ΠΡΟΣΤΡΙΒΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Τοιουτοτρόπως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἴσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων πάνοπλοι καὶ ἕκαστον κράτος ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ καλύτερον τὰ συμφέροντά του συνεννοούμενον μετ' ἄλλων κρατῶν. Οὕτως εἶχον δημιουργηθῇ, ὅπως εἶδομεν, οἱ δύο συνδυασμοί, ἡ Τριπλῇ Συμμαχία (Triple Alliance), Γερμανία, Αὐστρία, Ἰταλία καὶ ἡ Τριπλῇ Συνεννόησις (Triple Entente), Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία, τὰ δὲ μικρότερα κράτη ἐτάχθησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ὁμάδος.

Οἱ συνασπισμοὶ σκοπὸν εἶχον φαινομενικῶς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ καθεστώτος (Status quo), κατὰ βάθος ὅμως διηυκόλυνον τὰς ἐπιθετικὰς καὶ κατακτητικὰς διαθέσεις τῶν κρατῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ δεκαετίαν ἔζησαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν φοβεροῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ εἶναι καταστρεπτικώτατος ἔνεκα τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν παρασκευῶν καὶ τῆς τελειοποιήσεως τῶν πολεμικῶν μέσων.

Η ΦΙΛΕΙΡΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ — ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΗΣ ΧΑΓΗΣ

Τὰ βάρη ὅμως καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν πολεμικῶν ἐξοπλισμῶν ἐγέννησαν ἀντίδρασιν, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη ἡρεμώτερον μὲν ὡς **φιλερηνική κίνησις** (pacifismus), βιαιότερον δὲ ὡς ἐξέγερσις κατὰ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ὡς **ἀντιμιλιταρισμός**.

Οἱ εἰρηνόφιλοι ἐζήτησαν νὰ ἀσφαλίσουν τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου δι' ἀμοιβαίου σεβασμοῦ τῶν λαῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δοξασιῶν τούτων, ὅπως ὁ **Λέων Μπουρζουά** (Leon Bourgeois) εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ὁ πρόεδρος **Οὐῖλσον** (Wilson) εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἐφαντάσθησαν ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν κρατῶν ἦτο δυνατόν νὰ κανονισθοῦν, ὅπως αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων, διὰ διαιτησίας

καὶ νόμων, τοὺς ὁποίους ἔμελλον νὰ ὀρίσουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατῶν συνερχόμενοι εἰς συνδιάσκεψιν. Αὕτη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς **Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν** (Société des nations) καὶ τῆς **Διεθνούς διαιτησίας** (Arbitrage). Πράγματι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος πολλαὶ διαφοραὶ δευτερευούσης σημασίας μετοξὺ τῶν κρατῶν ἐκανονίσθησαν διὰ διαιτησίας.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ φιλειρηνικὴ κίνησις ἔλαβε συγκεκριμένην μορφήν. Τὸ 1898 ὁ τσάρος Νικόλαος Β' προσεκάλεσε τὰς κυβερνήσεις εἰς διεθνῆ συνδιάσκεψιν, ἡ ὁποία ἔμελλεν νὰ συζητήσῃ τὰ μέσα πρὸς περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Ἡ συνδιάσκεψις συνῆλθεν εἰς τὴν Χάγην τὸ 1899, ἀποτελεσθεῖσα ἐξ ἀντιπροσώπων 27 κυβερνήσεων, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας προκειμένου περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν. Τὸ Συνέδριον ὁμῶς κατήρτισε τὸ **Διεθνὲς Συνέδριον Διαιτησίας** καὶ ἐψήφισε τὴν ἐξῆς δήλωσιν: «Αἱ Δυνάμεις θεωροῦν καθήκον, ὡςάκις ἀπειλεῖται ἡ ἐκρηγνῆς ὀξεῖας ἔριδος μετὰξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, νὰ ἐνθυμίσουν εἰς αὐτάς, ὅτι τὸ διαρκὲς συνέδριον εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν των».

Ἄλλ' εἰς ὠρισμένας περιστάσεις ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς πίεσεως τοῦ ἀτόμου ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς ἐνόπλου εἰρήνης ἐξεδηλώθη βιασιότερον. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, οἱ ἀντιμιλιταρισταί, κατακρίνουν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν σύστημα. Αἱ δοξασίαι αὐταὶ εἶχον περιορισμένην διάδοσιν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τῆς προπαγάνδας τοῦ **Γουσταύου Ἑρβὲ** (Gustave Hervé) ἐξηπλώθησαν ὀλίγον. Ἐπίσης πολλοὺς ὁπαδοὺς ἀπέκτησεν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ὁ περίφημος συγγραφεὺς καὶ φιλόανθρωπος **Λέων Τολστόϊ** μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ὑπεστήριξε τὸ ἀντιστρατιωτικὸν καὶ ἀντιπολεμικὸν δόγμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1914 — 1918)

Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Αί ἀντιθέσεις μεταξύ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξομαλυνθοῦν εἰρηνικῶς.

Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἐμφανεστέρας τὰς διαφορὰς μεταξύ αὐτῶν καὶ ὑπῆρξε τὸ προοίμιον τοῦ μεγάλου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Τὰ πράγματα ἐφέροντο μοιραίως πρὸς ἔνοπλον σύρραξιν.

Πολλὰ εἶναι νὰ αἰτία, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν εἰς τὸν καταστρεπτικώτατον Παγκόσμιον πόλεμον. 1) Εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν εἶχε σιγήσει τὸ πάθος διὰ τὴν ἐκδίκησιν, τὴν *revanche*. 2) Ἡ Ρωσσία ἤθελε νὰ συντρίψῃ τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ὅπισθεν αὐτῆς εὗρισκε τὴν Αὐστροίαν καὶ ὅπισθεν ἐκείνης πάνοπλον τὴν Γερμανίαν. 3) Ἡ Σερβία μεγαλυνθεῖσα διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, δὲν ἐδίστασε νὰ μετρηθῇ μὲ τὸν αὐστριακὸν κολοσσὸν, διὰ νὰ ἀποσπάσῃ τὰς σλαβικὰς ἐπαρχίας τῆς Δυναδικῆς μοναρχίας. 4) Σοβαρωτάτη ἀφορμὴ πολέμου ἦτο ὁ οἰκονομικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Ἡ Γερμανικὴ βιομηχανία ἐφαίνετο ὅτι ἡπείλει νὰ κατακτήσῃ τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ἡ ὑπερβολικὴ αὔξησις τοῦ πολεμικοῦ στόλου τῆς Γερμανίας ἐφαίνετο στρεφόμενη κατὰ τῆς ἀγγλικῆς θαλασσοκρατορίας, ὁ δὲ σιδηρόδρομος τῆς Ἀνατολίας, ἐπεκταθεὶς μέχρι Συρίας καὶ μέχρι Βαγδάτης καὶ Περσικοῦ κόλπου, ἦτο ἀπειλὴ κατὰ τοῦ ἐν Ἰνδίαῖς κράτους τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.

Σκοτεινὴ ἀτμόσφαιρα ἐκάθητο ἐπὶ τῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ τέλος τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἀπειλοῦσα τοὺς χειροτέρους κινδύνους.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις, ὁπότε τὴν 28 Ἰουνίου 1914 εἰς τὸ Σεράγεβον τῆς Βοσνίας ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς συζύγου του ὁ διάδοχος τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἀρχιδουὲς Φραγκίσκος Φερδινάνδος. Ὁ δολοφόνος, αὐστριακὸς ὑπῆκοος, ἀνῆκεν εἰς τὰ τρομοκρατικὰ κομιτᾶτα, τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο διὰ τὰ μεγαλοσερβικὰ σχέδια.

Ἡ Αὐστρία θεωρήσασα ὑπεύθυνον τὴν σερβικὴν κυβέρνησιν ἐπέδωκεν αὐστηρότατον τελεσίγραφον εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἀπέρριψε τὸ τελεσίγραφον καὶ ἡ Αὐστρία ἐκῆ-
1914 ρυξε (28 Ἰουλίου) τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Συγχρόνως ἡ Ρωσσία διέταξε γενικὴν κινητοποίησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Σερβίας.

Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶδον τότε νὰ πλησιάζῃ ἡ φοβερὰ καταστροφὴ ὡς θεομηνία καὶ ὡς καταστρεπτικὸς σίφων. Ὅλοι αἱ προσπάθειαι πρὸς συνεννόησιν καὶ εἰρηνικὴν διευθέτησιν τοῦ ἐπεισοδίου ἀπεδείχθησαν μάταιαι. Τὴν 1 Αὐγούστου ἡ Γερμανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν 3 κατὰ τῆς Γαλλίας, τὴν 4 εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Ἀγγλία ἐξ αἰτίας τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὸ Βέλγιον. Ἡ Ἰαπωνία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἀγγλίας διὰ συμμαχίας, ἠκολούθησεν αὐτὴν (23 Αὐγούστου). Ἡ Ἰταλία ἔμεινεν οὐδετέρα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου.

Η ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ πόλεμος ἐπεξετάθη σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς ἡπείρους καὶ ἔγινε πραγματικῶς Π α γ κ ό σ μ ι ο ς. Εἰς τοὺς κυρίους ἀντιπάλους προστετέθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου νέα κράτη, εἰς τὰς **Κεντρικὰς Δυνάμεις**, δηλαδὴ τὴν Γερμανίαν καὶ Αὐστροουγγαρίαν, ἡ Τουρκία (Ὀκτώβρ. 1914) καὶ ἡ Βουλγαρία (Ὀκτώβρ. 1915). Εἰς τὰς **Δυτικὰς Δυνάμεις**, τὴν Ἀντάντ, ἡ Σερβία, τὸ Μαυροβούνιον, τὸ Βέλγιον, ἡ Ἰαπωνία, ἡ Ἰταλία, ἡ Πορτογαλία, ἡ Ρουμανία, Ἡ Ἑλλάς, ἡ Κίνα κτλ.

Τὸ σημαντικώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ἦτο τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Βόρειος Γαλλία, τὸ **Δυτικὸν μέτωπον**, ὅπως ὠνομάσθη, ὅπου ἦσαν ἀντιμέτωποι οἱ περισσότερον προηγμένοι λαοί.

τῆς γῆς, Γερμανοὶ ἐναντίον Γάλλων, Ἀγγλων, Βέλγων καὶ Ἀμερικανῶν βραδύτερον, τοὺς ὁποίους ἐνίσχουν πολυάριθμα ἀποικιακὰ στρατεύματα. Μεγάλην σημασίαν ἔλαβε μὲ τὸν καιρὸν τὸ Β α λ - κ α ν ι κ ὸ ν μ έ τ ω π ο ν , ἐνῷ μυριόνεκροι μάχαι ἐδόθησαν εἰς τὸ Ἀ ν α τ ο λ ι κ ὸ ν μ έ τ ω π ο ν (Ρωσσία).

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΖΟΡΜΗΣΙΣ—ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΡΝ

Γαλλία καὶ Γερμανία εἶχον ἀσφαλίσαι τὰ σύνορά των διὰ σειρὰς ὁχυρωμάτων. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κτυπηθῇ ταχέως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἡ Γαλλία, οἱ Γερμανοὶ ἐβάδισαν διὰ τοῦ Βελγίου (2 Αὐγούστου). Τὰ φρούρια, ὅλα νεωτάτου καὶ τελειοτάτου συστήματος, συνετρίβησαν μὲ τὰ βαρέα τηλεβόλα τοῦ Κρούπ. Ἐν τούτοις ὁ βελγικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀλβέρτον ἀντέταξε πείσμονα ἀντίστασιν, ἐκράτησε τοὺς Γερμανοὺς δύο ἐβδομάδας καὶ ἔδωσε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ συμπληρώσουν τὴν κινητοποίησίν των καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλους νὰ ἀποβιβάσουν εἰς τὴν Φλάνδραν μικρὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα 70 χιλ. ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Φρέντς (French).

Οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Βελγίου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὰς ἐπομένας ἡμέρας ἀνέτρεψαν πᾶν τὸ προστυχόν. Τὰ φρούρια τῆς βορείου Γαλλίας ἔπεσαν τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν Τάϊμς ἐτηλεγράφει εἰς τὴν ἐφημερίδα του ὅτι ὁ γερμανικὸς στρατὸς ὁμοιάζει πρὸς θυελλώδη ὠκεανόν, τὸν ὅποιον τίποτε δὲν ἡμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ.

Τὴν 24 Αὐγούστου ὁ γάλλος στρατάρχης Ζώφφρ (Joffre) διέταξε γενικὴν ὑποχώρησιν. Εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Γαλλίας ἐπεκράτησε μεγάλη ταραχὴ καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἔφυγεν εἰς Μ π ο ρ ν τ ῶ . Οἱ Γερμανοὶ στρατιωτικοὶ ἐφαίνοντο δικαιολογημένοι εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των καὶ ἡ Γαλλία ἔπιπτεν ἀνυπεράσπιστος. Πέντε γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐβάδιζον κατὰ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης.

Τὴν 4 Σεπτεμβρίου αἱ τρεῖς γερμανικαὶ στρατιαὶ τοῦ κέντρου εἶχον διαβῆ τὸν ποταμὸν Μάρν, παραπόταμον τοῦ Σηκουάνα, εἰς τὸν ὅποιον χύνεται πλησίον τῶν Παρισίων. Ὅταν ὅμως οἱ Γερμανοί, προελαύνοντες ἀκατάσχετοι, ἔφθασαν εἰς τὰ μυθικὰ

πεδιά των μαχών του 'Αττίλα (Καταλανικά πεδιά (Châlons sur Marne), εύρέθησαν μεταξύ των μεγάλων ὄγκων του γαλλικοῦ στρατοῦ. Τὸ πλῆγμα, τὸ ὁποῖον ἐδέχθησαν, ἦτο ἀποφασιστικὸν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Ὁ γερμανικὸς στρατὸς μὲ μεγάλας ἀπωλείας ἠναγκάσθη νὰ συμπτυχθῇ.

Οἱ Γάλλοι ὅμως δὲν εἶχον ἀρκετὰς ἐφεδρείας οὔτε ἀρκετὰ πυρομαχικά, διὰ νὰ συντρίψουν τὸν ὑποχωροῦντα ἐχθρόν. Οἱ Γερμανοὶ ἐκρατήθησαν στερεῶς εἰς τὰς νέας των θέσεις, διετήρησαν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ Βέλγιον καὶ ἀξιολογωτάτας ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας.

Ἄλλ' ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἐγένετο πλέον ἀκαθόριστος. Οἱ ἀντίπαλοι ἐπείσθησαν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διασπάρουν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἐγκατεστάθησαν εἰς ὀχυράς θέσεις καὶ μετέβαλον τὸν ἀγῶνα εἰς πόλεμον τῶν χαρακωμάτων. Τὸ Δυτικὸν μέτωπον ἐξετείνετο εἰς σχῆμα κυκλικοῦ τόξου ἀπὸ τὸ Νιούπορτ τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ τὸ Ὑπρ, μέχρι τῶν Βοσγίων καὶ τῆς Ἀλσατίας εἰς ἔκτασιν 700 χλμ. καὶ παραμένει τὸ αὐτὸ μέχρι τοῦ 1918 ἐκτὸς μικρῶν τοπικῶν μεταβολῶν. Περί τὴν γραμμὴν αὐτὴν συνήφθησαν μανιώδεις συμπλοκαὶ καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀνωτέρων φυλῶν ἐχύθη ἀφθόνως.

Η ΠΑΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ--ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

Ὅταν ἡ γερμανικὴ θύελλα ἐμαίνετο κατὰ τῶν Παρισίων, οἱ Ρῶσσοι πρὸς ἀνακούφισιν τῶν δεινῶς πιεζομένων Γάλλων εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Αἱ ἀσθενεῖς κατ' ἀρχὰς γερμανικαὶ δυνάμεις ὑπεχώρησαν καὶ ἡ χώρα παρεδόθη ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Κοζάκων.

Ἀνήσυχος ὁ **Μόλτκε**, ἀρχιστράτηγος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἀπέσπασε δύο σώματα ἀπὸ τὸ Δυτικὸν μέτωπον καὶ διώρισε διοικητὴν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας τὸν ἐν ἀποστρατεῖᾳ στρατηγὸν **Παῦλον Χίνδενμπουργκ** (Paul Hindenburg), 67 ἐτῶν, καὶ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου του τὸν πολὺ νεώτερον **Ἐριχ Λούντεντορφ** (Erich Lunderdorf). Οἱ νέοι ἀρχηγοὶ εἰς δύο ἐνδόξους μάχας παρὰ τὸ **Τά ν ν ε μ π ε ρ γ κ** καὶ τὰς **Μ α ζ ο υ ρ ι α ν ἄ ς** λίμνας σχεδὸν κατέστρεψαν τὰς ρωσσικὰς στρατιάς. Ἡ Ἀνατολ. Πρωσσία ἠλευθερώθη τελείως ἀπὸ τοὺς Ρώσσους, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἐθεώρησαν τὴν μάχην παρὰ τὸ

Τάννεμπεργκ ὡς τὴν ἐξοντωτικωτέραν νίκην τῆς παγκοσμίου ἱστορίας καὶ ἐξύψωσαν εἰς ἔθνικούς ἥρωας τὸν Χίντεμπουργκ καὶ τὸν Λούντεντορφ.

Ὁ ὄγκος ὅμως τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐστράφη κατὰ τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ ρωσικὴ ἐπίθεσις εἰς εὐρύτατον μέτωπον ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν μέχρι Βουκοβίνας μὲ διεύθυνσιν πρὸς νότον καὶ δυσμὰς ἔκαμψε τὴν αὐστριακὴν ἀντίστασιν. Μεγάλα κέντρα καὶ ὁλόκληροι περιφέρειαι ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ρώσων.

Οἱ Γερμανοὶ ὑπεστήριξαν τότε τοὺς συμμάχους των δι' ἰσχυρὰς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Βαρσοβίας. Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν πεισματώδη πάλην ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ συντρίψῃ τοὺς αὐστρογερμανοὺς. Τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον ἐσταθεροποιήθη, ὅπως καὶ τὸ Δυτικόν. Οἱ Ρῶσοι ἐγκατεστάθησαν εἰς ὠχυρωμένην γραμμὴν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀνατ. Πρωσσίας καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ Καρπάθια μὲ συνολικὴν ἔκτασιν 900 χιλιομ. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸ Ἀνατολικόν μέτωπον ὁ πόλεμος ἔλαβε μορφήν ἀγῶνος χαρακωμάτων.

Ο ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἀπέκλεισε τὴν Βαλτικὴν, ὁ δὲ ἀγγλογαλλικὸς τὴν Ἀδριατικὴν. Ὁ ἐμπορικὸς στόλος τῆς Γερμανίας ἠχμαλωτίσθη ἢ κατέφυγεν εἰς οὐδετέρους λιμένας.

Σημαντικὴ σύγκρουσις ναυτικῶν δυνάμεων δὲν ἔγινε, διότι ὁ γερμανικὸς στόλος ἐκλείσθη εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βαλτικῆς. Ὅσα γερμανικὰ πολεμικὰ εὐρέθησαν εἰς ξένας θαλάσσας κατεστράφησαν πολλάκις μετὰ ἥρωικὴν ἀντίστασιν. Ἀξία λόγου σύγκρουσις τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ γερμανικοῦ στόλου μὲ σημαντικὰς ἀπωλείας ἐκατέρωθεν ἔγινε τὴν 31 Μαΐου 1916 παρὰ τὴν Ἰουτλανδικὴν ἀκτὴν (ναυμαχία τοῦ Σκάγκερακ), ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἥλλαξε τὴν κατὰστασιν.

Εἰς τὸν ἀποκλεισμόν ἡ Γερμανία ἀπῆντησε δι' αὐστηρὰς ὀργανώσεως τῆς διανομῆς τῶν τροφίμων καὶ δι' ἄκρας φειδοῦς καὶ ἰδίως διὰ τοῦ ὑποβρυχίου πολέμου. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γερμανοὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ βυθίζουσιν τὰ πλοῖα κατόπιν προειδοποιήσεως, διότι ὑπελόγιζον τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, τῶν ὁποίων ὁ

Πρόεδρος Ουίλσον διεμαρτυρήθη έντόνως, ιδίως μετά τήν καταβύθισιν τῆς Λουζιτανίας, ἀγγλικοῦ ὑπερωκεανείου, μέ τὸ ὅποιον ἐπνίγησαν ἑκατοντάδες γυναικόπαιδα, ἐκ τῶν ὁποίων 118 Ἀμερικανοὶ (7 Μαΐου 1915).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟ 1915—ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Οἱ σύμμαχοι ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως δι' ἐπιθέσεων εἰς διάφορα σημεῖα νὰ διασπάσουν τὸ Δυτικὸν μέτωπον. Ἀλλ' αἱ ἐπιθέσεις αὐταί, κακῶς μελετηθεῖσαι καὶ κακῶς παρασκευασθεῖσαι, ἔφεραν μικρὰ ἀποτελέσματα καὶ ἐστοίχησαν ποταμοὺς αἱμάτων.

Ἀντιθέτως αἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον κατέληξαν εἰς μεγάλην νίκην καὶ ἐξάρθρωσιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς **Μάκενζεν** διέσπασε τὸ ρωσικὸν μέτωπον εἰς τὴν Γαλικίαν παρὰ τὸ **Γ κ ό ρ λ ι τ σ ε** καὶ **Τ α ρ ν ό β** εἰς ἑκτασὶν 17 χιλιομ. (Μάϊος 1915). Ὀλόκληρος ἡ ρωσικὴ παράταξις ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Γαλικίας ὑπεχώρησε μέ σοβαρὰς ἀπώλειας. Οἱ Ρῶσσοι ἐγκατέλειψαν Γαλικίαν, Πολωνίαν, Λιθουανίαν καὶ μόλις κατάρθωσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν 400 χιλιόμετρα ἀνατολικώτερον εἰς νέαν ἀμυντικὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν **Ρίγαν** καὶ ἔφθανεν εἰς τὰ ρουμανικὰ σύνορα. Τὸ γερμανικὸν ἐπιτελεῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι συνέλαβεν ἓν ἑκατομμύριον αἰχμαλώτους καὶ ἄπειρον πολεμικὸν ὑλικόν.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ Τουρκία, πλήρης πικρίας κατὰ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ πρόσφατον Βαλκανικὸν πόλεμον ὑπεστήριξαν τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ ἐπέφεραν τὴν ἀπώλειαν τῆς **Εὐ-1915** ρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐτάχθη μέ τὸ μέρος τῶν Γερμανῶν. Ἡ Ἀντάντ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς αὐτὴν ἡ Ρωσσία ἐκινδύνευε νὰ καταρρεύσῃ ἀπὸ ἔλλειψιν πολεμεφοδίων. Οἱ σύμμαχοι τότε ἐπεχείρησαν νὰ ἐκβιάσουν δι' ἰσχυρὰς ἐπιθέσεως τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων, διὰ νὰ ἀνεφοδιάσουν τὸν δεινῶς πιεζόμενον ρωσικὸν στρατόν.

Ὁ συμμαχικὸς στόλος, τεράστια δύναμις ἀπὸ 58 πλοῖα. καὶ

310 τηλεβόλα τῶν 30,5 ἀφοῦ κατέστησε βάσιν τὴν νῆσον Λῆμον ἐπετέθη κατὰ τῶν φρουρίων τῶν Στενῶν. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ εἶχον προλάβει νὰ μεταφέρουν βαρὺ πυροβολικόν. Εἰς τὴν μεγάλην μάχην τοῦ θωρηκτοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς ξηρᾶς (ἰδίως 13 Μαρτίου 1915) ἐνίκησε τὸ δεύτερον. Οἱ σύμμαχοι ἔχασαν μερικὰς ἀπὸ τὰς καλυτέρας μονάδας των καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σχέδιόν των, νὰ παραβιάσουν τὰ Στενὰ διὰ τοῦ στόλου.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στόλου ἀπεφάσισαν νὰ παραβιάσουν τὰ Στενὰ δι' ἀποβάσεως εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐτοιμον στρατόν. Ὡστε ἡ ἀποβίβασις τῶν συμμάχων, γενομένη κυρίως μὲ ἀποικιακὰ στρατεύματα, προσέκρουσεν εἰς ζωηρὰν ἀντίστασιν καὶ παρὰ τὰ ἀφάνταστα μέσα οἱ σύμμαχοι δὲν κατάρθωσαν νὰ διανοίξουν δρόμον διὰ τῶν τουρκικῶν γραμμῶν.

Ἡ ἐστρατεία τῶν Δαρδανελλίων καὶ τῆς Καλλιπόλεως ἐστοίχισε τὴν ζωὴν 250 χιλ. ἀνδρώπων εἰς τὰ δύο μέρη. Οἱ σύμμαχοι ὑπέστησαν μίαν ἀπὸ τὰς σοβαρωτέρας ἀποτυχίας τοῦ Παγκοσμίου πολέμου.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

Νέον ἰσχυρὸν κτύπημα ὑπέστησαν οἱ Σύμμαχοι εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Οἱ Σέρβοι εἶχον ἀποκρούσει δύο αὐστριακὰς ἐπιθέσεις. Τὸν Σεπτέμβριον ὅμως τοῦ 1915 ὁ ὀρίζων ἐθολώθη περὶ τὴν χώραν των. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν σύμβασιν μετὰ τῶν Κεντρικῶν Δυνάμεων πρὸς κοινὴν δρᾶσιν κατὰ τῆς Σερβίας.

Κατὰ τῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως οἱ σερβικοὶ στρατοὶ ἀντέταξαν ἀξιοσημείωτον ἀντίστασιν. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναχαιτίσουν τὸν ἀριθμητικῶς καὶ μηχανικῶς ἀνώτερον εὐρωπαϊκόν στρατόν. Ἡ Σερβία κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Γερμανο—αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους. Τὰ λείψανα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ μὲ τὸν βασιλέα Πέτρον ἐπὶ κεφαλῇ κατόπιν ἀπεριγράπτων ταλαιπωριῶν ὑπεχώρησαν διὰ μέσου τῶν δυσβάτων ὁρέων τῆς Ἀλβανίας εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀφοῦ κατέστρεψαν πυροβολικόν καὶ πολεμεφόδια. Βραδύτερον ἰταλικά πλοῖα μετέφεραν αὐτοὺς εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου τοὺς ἀνασυνέταξαν γάλλοι ἀξιωματικοί, ἐνῶ ἐπιδημῖαι ἀπεδεκάτιζον αὐτοὺς οἰκτρῶς.

Μετὰ τὴν τροπὴν αὐτὴν τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν οἱ σύμμαχοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων καὶ κατέστησαν βάσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς των τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεγάλου πολέμου ἠθέλησε νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ ἡ ἀποβίβασις τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσαν ἀπετέλει φανερὰν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητος τῆς χώρας μας. Δυστυχῶς ὅμως, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω τὰ κόμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦσαν ἐντελῶς σύμφωνα καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἀποτρέψωμεν τὴν καταπάτησιν τῆς οὐδετερότητός μας καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ πολέμου εἰς τὴν χώραν μας.

Τὰ πρῶτα συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν τὴν 2αν Ὀκτώβριον 1915, προερχόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως. Ἡ ἀρχιστρατηγία τοῦ Σ τ ρ α τ ο ὕ τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς, ὅπως ὠνομάσθη ὁ πολεμῶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς Θεσσαλονίκης στρατός, ἀνέτεθη εἰς τὸν γάλλον στρατηγὸν **Σαράιγ**, διακριθέντα εἰς τὴν μάχην τῆς Μάνρ.

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Σερβίας, πρὸς σωτηρίαν τῆς ὁποίας τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα δὲν ἦσαν ἀρεκτὰ νὰ προσφέρουν ἱκανοποιητικὴν βοήθειαν, ἡ θέσις τοῦ Σαράιγ ἐγινε δυσχερής. Ἀφοῦ εἶχε προχωρήσει μέχρι τοῦ σερβικοῦ χωρίου Κριβολάκ, ἠναγκάσθη πρὸ τῶν ὑπερτέρων ἐχθρικῶν δυνάμεων νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1915 οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν εἰς τὴν Γευγελῆν. Οὔτε οἱ Γερμανοὶ οὔτε οἱ Βούλγαροι διήλθον τότε τὴν ἑλληνικὴν μεθόριον. Ὁ γάλλος στρατηγὸς κατεσκεύασεν ὠχυρωμένον στρατόπεδον περὶ τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ ὁποῖον διαρκῶς ἐνισχυόμενον ἐγίνεν ἀπόρρητον καὶ ἐμελλε νὰ ἔχῃ μοιραίαν σημασίαν διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη νέον μέτωπον, τὸ Β α λ κ α ν ι κ ό ν.

ΤΟ ΕΤΟΣ 1916—ΒΕΡΝΤΕΝ —(22 ΦΕΒΡ. —ΔΕΚΕΜΒΡ. 1916)

Ἐνθαρρυσθέντες ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας ἐναντίον τῶν Ρώσων καὶ τῶν Σέρβων καὶ ἔχοντες τῶρα διαθεσίμους δυνάμεις οἱ Γερμανοὶ

προσέβαλον τὸ μέγα γαλλικὸν φρούριον τοῦ Βερντέν, τοῦ ὁποίου ἡ πτώσις θὰ ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γερμανοῦ διαδόχου. Ἡ ἐπί-
θεσις παρασκευασθεῖσα καλῶς καὶ ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ με- **1916**
γάλων δυνάμεων, εἶχε κατὰπληκτικὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' οἱ Γάλλοι συνελθόντες ἀπὸ τὸν αἰφνιδιασμὸν ἀντέταξαν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Τὴν ἄμυναν διωργάνωσεν ὁ στρατηγὸς **Πεταὶν** (Petain).

Εἰς τὴν κόλασιν τοῦ Βερντέν ἐθυσίασθη τὸ ἄνθος τῆς νεολαίας τῶν δύο χωρῶν. Ἄλλ' ἡ ποθητὴ νίκη δὲν ἔσπευε τὰ ὄπλα τοῦ γερμανοῦ διαδόχου. Αἱ ἐλπίδες τερματισμοῦ τοῦ πολέμου ἀπεμακρύνθησαν πάλιν.

ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Κατόπιν τῆς ἀποτυχούσης ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Βερντέν, καθὼς καὶ τινων ἄλλων ἀποτυχιῶν εἰς τὸ Ἀνατολικὸν μέτωπον, οἱ Γερμανοὶ ἀνέθεσαν τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χίντεμπουργκ. Ἡ συγκέντρωσις τῆς ἀρχῆς εἰς χεῖρας τοῦ γηραίου στρατηγοῦ εἶχεν ἀμέσως τὰ ἀποτελέσματά της. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1916 συνετρίβη ἡ Ρουμανία.

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὰς προσωρινὰς ἐπιτυχίας τοῦ ρώσσου στρατηγοῦ **Βοροσίλωφ** κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ὁ ὁποῖος μὲ μεγάλας δυνάμεις διέσπασε τὸ αὐστριακὸν μέτωπον καὶ εἰσεχώρησε βαθέως ἐντὸς τοῦ αὐστριακοῦ ἐδάφους, **1916**
ἐξῆλθον τῆς οὐδετερότητος (27 Αὐγούστου 1916). Οἱ Γερμανοὶ ὁμως διέθετον ἀρκετὰς δυνάμεις καὶ μηχανικὰ μέσα, ὥστε νὰ ἐκμηδενίσουν δι' ἀποφασιστικῆς ἐνεργείας τὸν ρουμανικὸν στρατόν.

Εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν οἱ Ρουμᾶνοι ὑπέστησαν σειρὰν αἱματηρῶν ἀποτυχιῶν, ἐνῶ ὁ Μάκενζεν, ὁδηγῶν Γερμανούς, Βουλγάρους καὶ Τούρκους, διέβη τὸν Δούναβιν, ἠνώθη μὲ τὸν αὐστρογερμανικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος εἶχε κατέλθει ἀπὸ τὴν Τρανσυλβανίαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βλαχίας, καὶ ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ρουμάνους, οἱ ὁποῖοι ἀπεσύρθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Σερέθ πλησίον τῶν ρωσσικῶν συνόρων. Οἱ Γερμανοὶ εἰσῆλθον εἰς Βουκουρέστιον (6 Δεκεμβρ.) καὶ ὁλόκληρος ἡ Ρουμανία ὑπετάχθη ἐκτὸς μικροῦ τμήματος τῆς Μολδαβίας παρὰ τὰ ρωσσικὰ σύνορα.

Η ΑΜΕΡΙΚΗ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ (3 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1917)

Ἄλλὰ παρ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Γερμανοὶ εὐρίσκοντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ καταπολεμήσουν τὸν πλέον ἐπικίνδυνον ἐχθρόν, τὴν ἑλλειψιν πρῶτων ὑλῶν καὶ τροφίμων, συνεπεία τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Γερμανοὶ ἀπέλυσαν τὸν ἀπεριόριστον ὑποβρυχίον πόλεμον (1 Φεβρ. 1917). Ὀλόκληροὶ ζῶναι θαλάσσης περὶ τὰς ἐχθρικὰς χώρας ἐκηρύχθησαν ἐν ἀποκλεισμῷ καὶ πᾶν σκάφος πλέον ἐντὸς αὐτῶν ἐβυθίζετο ἄνευ εἰδοποιήσεως. Οἱ Γερμανοί, οἱ ὅποιοι διέθετον τώρα ὀλόκληρον ἀριθμὸν ὑποβρυχιῶν (25 τὸ 1914, πλέον τῶν 150 εἰς τὸ τέλος τοῦ 1916), ἐβύθισαν κατὰ τοὺς πρῶτους μῆνας τεράστιον ἀριθμὸν πλοίων (874 χιλ. τόννους τὸν Ἀπρίλιον). Ἐν συνόλῳ τὸ 1917 οἱ Βρεττανοὶ ἔχασαν 7 ἑκατομ. τόννους, οἱ Γάλλοι 4 ἑκατομ. «Ἡ κατάστασις εἶναι ἐξαιρετικῶς σοβαρά», ἐδήλωσε τὸ γαλλικὸν ναυαρχεῖον...

Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ κάμψουν, ὅπως ἤλπιζον, τὴν Ἀγγλίαν, οἱ σύμμαχοι, ἀφοῦ συνῆλθον ἀπὸ τὴν πρώτην κατάπληξιν, ἐπενόησαν δραστικὰ μέτρα κατὰ τῶν ὑποβρυχιῶν. Ἀντιθέτως ἡ γερμανικὴ δρᾶσις εἰς τὴν θάλασσαν εἶχεν ὥς συνέπειαν τὴν εἴσοδον τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν, ὅπως ἔλεγεν ἡ δήλωσις τοῦ Προέδρου Οὐίλσον (3 Φεβρ. 1917).

Η ΡΩΣΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1917 οἱ Σύμμαχοι ἔχασαν τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσσίας. Περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην χώραν εἰς τὴν Ρωσσίαν εἶχε κλονισθῇ ἡ ἐμπιστοσύνη εἰς τοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ἀγανάκτησις ἐπροχώρει βαθύτερον, ὅσον ὑψηλότερον ἐσωρεύοντο τὰ θύματα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1916 ὁ στρατηγὸς Βοροσίλωφ ἐθυσίασε περίπου 2 ἑκατομ. στρατιώτας καὶ περὶ τοὺς 90 χιλ. ἀξιωματικούς. Ἡ μερὶς τῶν τσαρικῶν ἤρχισε νὰ βλέπη ὡς μόνην διέξοδον τὴν εἰρήνην. Πρὸς τοῦτο ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἦτο εὐπειθὴς εἰς τὸν τσάρον, ἐπεχείρησε νὰ ἀναστείλῃ τὰς ἐργασίας τῆς Δούμας, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἐμπόδιον διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μετὰ τῶν Γερμανῶν. Ἡ πλειονότης τῆς Δούμας δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐστασία-

σε, τὴν δὲ 12 Μαρτίου 1916 δύο τάγματα τῆς φρουρᾶς προσεχώρησαν εἰς τοὺς στασιαστάς. Ὁ τσάρος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἡ ἐξέγερσις ἐλάμβανε διαρκῶς ὀξύτερον χαρακτῆρα. Τὴν ἀστικήν καὶ κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διεδέχθη κυβέρνησις σοσιαλιστικοκρατικὴ ὑπὸ τὸν **Κερένσκι** (Μάϊος 1916) καὶ τέλος διὰ τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀκτωβρίου κύριοι τῆς καταστάσεως ἐγίναν ὁ **Λένιν** καὶ ὁ **Τρότσκι**, ἀρχηγοὶ τῶν Μπολσεβίκων (24 Ὀκτωβρίου 1917).

Οἱ νέοι κυβερνῆται συνῆψαν ἀνακωχὴν μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὴν 3 Μαρτίου 1918 ὑπέγραψαν χωριστὴν εἰρήνην. Τὴν Ρωσσίαν ἠκολούθησε καὶ ἡ Ρουμανία. Διὰ τῆς εἰρήνης τὸ κράτος τοῦ τσάρου σχεδὸν διεμελίζετο. Μεγάλα τμήματα τῆς Δυτικῆς Ρωσσίας ἀπέκτων τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἢ προσηρτῶντο εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁλόκληρος δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη μέχρι τῆ Σιβηρίας ἐτίθετο ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτροπὴν τῶν Γερμανῶν.

Η ΙΤΑΛΙΑ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Μετὰ μακροὺς διπλωματικούς ἐλιγμούς οἱ Ἴταλοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας (23 Μαΐου 1915). Ἡ διασκευὴ τῶν ἱταλοαυστριακῶν συνόρων, καθὼς καὶ αἱ ἀντίξοοι καίρικαὶ συνθήκαι δὲν εὐνόησαν ἐκτεταμένας ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ νέον μέτωπον.

Ὅταν ὅμως κατὰ τὸν συνήθη μυστικὸν τρόπον οἱ Γερμανοὶ μετέφεραν ὁλόκληρον στρατιὰν εἰς τὸ Ἰταλικὸν μέτωπον, ἐκάμφθη ἡ ἱταλικὴ ἀντοχή. Εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν τῶν Ἰουλιανῶν Ἀλπεων οἱ Γερμανοαυστριακοὶ διέσπασαν τὸ Ἰταλικὸν μέτωπον (25 Ὀκτωβρίου 1917). Ὁ ἱταλικὸς στρατὸς ὑπεχώρησε κατορθώσας νὰ ἀνασυνταχθῇ ἐπὶ νέου μετώπου παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Πι α β ε . Ἐκεῖθεν βραδύτερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ἐξώρμησε καὶ ἐπὶ-νεγκε τὴν διάλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ.

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΝ ΜΕΤΩΠΟΝ

Ἐνῶ διεδραματίζοντο τὰ μεγάλα αὐτὰ γεγονότα, ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ καθορίσῃ ἐνιαίαν πολιτικὴν ἀπέναντι τῶν ἐμπολέμων. Ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου πολέμου εἶχε κηρυχθῇ ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, ἐνῶ ὁ

βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐθεώρει ἐπικίνδυνον τὴν ἀνάμειξιν τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος εἰς τὴν σύρραξιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ ἐπεθύμει ἡ χώρα μὴ νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα. Ἡ διαφωνία αὕτῃ μεταξὺ βασιλέως καὶ πρωθυπουργοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν χώραν μὴς.

Ὅταν βραδύτερον (1915) ἐπῆλθεν ἡ συνεννόησις Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Σερβίας καὶ ἡ Βουλγαρία ἐκίνητοποίησε τὸν στρατὸν τῆς, ἡ Ἑλλὰς διὰ λόγους ἀσφαλείας ἀπήντησε διὰ γενικῆς ἐπιστρατεύσεως. Οἱ σύμμαχοι ἤλπισαν ὅτι ἡ ἐπιστρατευθεῖσα Ἑλλὰς θὰ ἔσπευδεν εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης Σερβίας, μετὰ τῆς ὁποίας συνεδέετο διὰ συνθήκης ἀμυντικῆς. Ἄλλ' ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Βουλγαρίας κατὰ τῆς Σερβίας καὶ δὲν ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἡ Συνεννόησις ἐθεώρησεν ἐχθρικὸν ἀπέναντί τῆς, αἷτιον αὐτοῦ κυρίως ἐνόμισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐχαρκτήρισεν ὡς ὄργανον τῆς Γερμανίας, καὶ ἔλαβεν ἐχθρικὴν στάσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἐντὸς τῆς χώρας φανερὰ πλεον ἐσχηματίσθησαν δύο παρατάξεις. Ἡ μία παρατάξις ἠκολούθει τὴν πολιτικὴν τοῦ Βενιζέλου καὶ ἐπεζήτει νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ, ἡ ἄλλη ἐνεκολπώθη τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος καὶ ἀναμονῆς, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Τὰ πάθη ὡξύνθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ὁ ὀλέθριος ἐκεῖνος διχασμὸς προεμήνυε μεγάλας ἀναστατώσεις.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 1916 ὁ μικρὸς στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον ἐνισχύθη σημαντικῶς. Ἐφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην 100 χιλ. σερβικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναδιοργανωθῇ καὶ ἀνασυνταχθῇ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπὸ γάλλων ἀξιωματικῶν, καὶ ἄλλαι συμμαχικαὶ ἐπικουρίαι. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς ἀνῆλθεν εἰς 300 χιλ. (80 χιλ. Γάλλοι εἰς 4 μεραρχίας, 80 χιλ. Ἀγγλοὶ εἰς 5 μεραρχίας, 1 μεραρχία ρωσικὴ καὶ 1 ἰταλική). Ἄλλ' ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἦτο ἀκόμη καλῶς ἐφωδιασμένος μὲ πυροβολικὸν καὶ ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ ἐπιχείρησιν μεγάλης ἐκτάσεως. Διὰ τοῦτο, ὅταν τὴν ἀνοιξὶν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὸ Δεμίρ-Χισάρ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὀχυρὸν Ροῦπελ, κατῆλθον μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Μεγάλαι τμήματα ἑλληνικοῦ στρατοῦ παρε-

δόθησαν χωρὶς νὰ ἀντιτάξουν οὐδεμίαν ἀντίστασιν, τὰ ὁποῖα μετεφέρθησαν εἰς τὴν γερμανικὴν πόλιν Γκέρλιτς, ὅπου ἔζησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου. Ἡ Ἀνατολικὴ Μακεδονία ὑπέστη τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρησαν τὴν περίστασιν κατάλληλον νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Ἡ θέσις τῶν Βουλγάρων ἐνισχύθη καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι διεκόπησαν ἐπὶ τινὰ καιρόν.

Ἡ ἔξοδος ὁμῶς τῆς Ρουμανίας εἰς τὸν πόλεμον (27 Αὐγούστου 1916) ἔδωκε τὸ σύνθημα νέων συγκρούσεων. Ἐπρεπε νὰ στρατὸς τῆς Ἀνατολῆς νὰ ἀρχίσῃ στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ὑψίστης πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σημασίας, νὰ ὑποστηρίξῃ δηλαδὴ τὴν κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Αὐστρίας ἐπίθεσιν τοῦ ρουμανικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὴν πρωτοβουλίαν διετήρησαν πάλιν οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι διέθετον 15 μεραρχίας, μίαν γερμανικὴν καὶ ἐνισχύοντο ποικιλοτρόπως ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς μὲ ἐπιτελεῖα, πυροβόλα, πολυβόλα, τηλέφωνα, ἀεροπλάνα κτλ. Οἱ Βούλγαροι προσέβαλον τὸν στρατὸν τῆς Ἀνατολῆς, προήλασαν δυτικῶς καὶ κατέλαβον τὴν Φλώριναν.

Τότε ὁμῶς ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρωτοστάτησαν κυρίως οἱ Σέρβοι. Οἱ σύμμαχοι ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸ Γκορνίτσοβον, ἀνακατέλαβον τὴν Φλώριναν καὶ τὴν 30 Σεπτεμβρίου τὰ σερβικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των, ὀλίγον βραδύτερον οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον εἰς τὸ Μοναστήριον (19 Νοεμβρίου).

Ἡ ΕΛΛΑΣ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ κίνησις αὕτῃ τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ Βαλκανικὸν μέτωπον προεκάλεσε σημαντικὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βενιζέλος παρητήθη, διεδέχθησαν δὲ αὐτὸν μὲ τὴν σειρὰν τέσσαρες κυβερνήσεις, τοῦ Δ. Γούναρη, ὁ ὁποῖος παρητήθη τὴν 22 Ἰουνίου 1916, τοῦ Ἀλεξ. Ζαΐμη, τὸν ὁποῖον ἀντικατέστησε τὴν 16 Σεπτεμβρίου ὁ Καλογερόπουλος καὶ τέλος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Σπ. Λάμπρος (11 Ὀκτωβρίου). Ὁ Βενιζέλος, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πολιτικὴν του διὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁδοῦ, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς κίνημα ἀποχωριστικόν. Τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1916 ἔφθασεν εἰς Θεσσα-

λονίκην μέ πολλοὺς πολιτικούς καί στρατιωτικούς καί ἐκήρυξε τὸ κίνημα. Ἐσχημάτισε προσωρινήν κυβέρνησιν καί ὡς σκοπὸν του ἔθεσε νὰ τάξῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ πλευρὸν τῶν Συμμάχων. Ἦρχισε νὰ στρατολογήῃ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καί τὰς νήσους καί κατήρτισε τὸν πυρῆνα τοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν στρατὸν τῆς Ἀ- μύνης.

Ἀπὸ τότε ἡ στάσις τῶν συμμάχων ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἦτο φανερώς ἐχθρική. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκοντο ἐκτεθειμένα εἰς κίνδυνον, προέβαλον διαρκῶς νέας ἀπαιτήσεις εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὴν ἀπο- μάκρυνσιν τοῦ στρατοῦ κάτω τοῦ Ἰσθμοῦ, τὴν μερικὴν ἀποστρά- τευσιν κ. ἄ. Αἱ προστριβαὶ αὐταὶ κατέληξαν εἰς τὰ θλιβερά γεγο- νότα τοῦ Ζαπτείου, τὸν βομβαρδισμόν τῶν Ἀθηνῶν καί τὴν ἐπί- θεσιν κατὰ τῶν γαλλικῶν ἀγνημάτων παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν. Ταύ- την ἐπηκολούθησεν ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἑλληνικῶν παραλιῶν, ἡ παράδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καί ἡ ἀποστράτευσις τοῦ ἑλλη- νικοῦ στρατοῦ.

Τέλος οἱ σύμμαχοι μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς Ρωσσίας ἀπεφά- σισαν νὰ δώσουν ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ἑκτακτος ἀπεσταλμέ- νος τῆς Γαλλίας ὁ γερουσιαστὴς Ζοννάρ, ὁ ὁποῖος ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ δευτεροτό- **1917** κου υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου καί νὰ ἀναχωρήσῃ μετὰ τῆς οἰ- κογενείας του εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἀπὸ τότε ὁ Βενιζέλος ἐγ- κατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποκατέστησε τὴν ἐνότητα τοῦ διχα- σμένου κράτους καί ἤρχισε νὰ ὀργανώσῃ τὴν χώραν διὰ τὸν πόλεμον.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1918

Οἱ στρατιωτικοὶ τῆς Γερμανίας ἀνέλαβον ἀποφασιστικὴν ἐπίθε- σιν εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, ἀφοῦ συνεκέντρωσαν τὰς ἐλευθερω- θείσας εἰς τὴν Ἀνατολὴν δυνάμεις των μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ρωσσίας. Ὁ πόλεμος εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Τὰ στρατεύματα ἐξελ- θόντα ἐκ τῶν χαρακωμάτων προσεπάθουν δι' αἰφνιδιστικῶν ἐπι- θέσεων χωρὶς προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ νὰ ἀπωθήσουν τὸν ἀντί- παλον.

Ἀπὸ τῆς 21 Μαρτίου μέχρι τέλους Ἰουνίου τοῦ 1918 οἱ Γερ-

μανοὶ ἔκαμαν πρωτοφανεῖς ἐπιθέσεις μὲ τεραστίας μάζας ἀνθρώπων καὶ ἀφάνταστον ἀφθονίαν ὑλικοῦ, ἐκλόνισαν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν τεραστίας ζημίας.

Ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις, ἡ Αὐτοκρατορικὴ ὀνομασθεῖσα (21 Μαρτίου), κατὰ τῶν ἀγγλικῶν γραμμῶν μεταξύ Ἀρρὰς καὶ Λαφὲρ εἰς ἑκτασιν 80 χιλιομέτρων μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν ἀπὸ τὸν γαλλικόν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διάσπασιν τοῦ ἀγγλικοῦ μετώπου, τὴν ἀπώλειαν 55 χιλιομ. ἐδάφους, 90 χιλ. αἰχμαλώτων καὶ 1100 τηλεβόλων. Γαλλικαὶ μεραρχίαι ριφθεῖσαι ἐν σπουδῇ ἔφραξαν τὸ κενόν.

Τὸ κατὰ τῶν γαλλικῶν γραμμῶν κτύπημα παρὰ τὸ Σεμαίν ντε Ντὰμ (27 Μαΐου) ἔφερε τοὺς Γερμανοὺς πάλιν εἰς τὴν Μάρνην παρὰ τὸ Σατὸ Τιερύ, εἰς ἀπόστασιν 65 χιλιομ ἀπὸ τοὺς Παρισίους, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ ἐβομβαρδίζοντο ἐξ ἀποστάσεως 120 χιλιομ. μὲ τὰ τηλεβόλα τῶν 381 χιλ., τὰ ὀνομαστὰ Βέρθα.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΡΝΗΣ (18-25 ΙΟΥΛΙΟΥ)

Ἄλλ' ἤρχισεν ἤδη νὰ στρέφεται ἡ τύχη τῶν ὅπλων. Οἱ Γερμανοὶ εἶχον ἀποδεκατισθῇ οἰκτρῶς, ἐνῶ ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἐνισχύετο διαρκῶς, ιδίως μὲ τὴν προσέλευσιν τῶν Ἀμερικανῶν. Τὴν 1 Ἰουλίου εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον 650 χιλ. Ἀμερικανοί, ἐκ τῶν ὁποίων 350 χιλ. ἔτοιμοι πρὸς πόλεμον. Ἡ Ἀντάντ διέθετεν ἐπίσης κολοσσιαῖον ὑλικόν, ιδίως μέγαν ἀριθμὸν τῶν νέων ὅπλων, τῶν τάγκς, τὰ ὁποῖα ἀπεδείχθησαν ἀπαράμιλλα διὰ τὴν ἐφοδὸν καὶ τὴν προέλασιν. Εἶχον ἐπίσης οἱ σύμμαχοι ἀποκαταστήσει ἐνιαίαν διοίκησιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γάλλου στρατηγοῦ Φὸς (Foch).

Οἱ Γερμανοὶ διέβησαν πάλιν τὸν μοιραῖον ποταμὸν Μάρνην, ἀλλὰ προσέκρουσάν εἰς τὴν γαλλικὴν ἀντεπίθεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε προετοιμάσει ὁ Φὸς συγκεντρώσας μυστικῶς δύο στρατιάς εἰς τὸ δάσος τοῦ Willers Cotterets. Ἡ γαλλικὴ ἐπίθεσις (18 Ἰουλίου), γενομένη χωρὶς προπαρασκευὴν πυροβολικοῦ, ἀλλὰ μὲ τεράστια μηχανικὰ μέσα καὶ 500 τάγκς, εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ σοβαρωτάτας συνεπείας. Ἡ γερμανικὴ γραμμὴ ἐκάμφθη, οἱ δὲ Γερμανοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν μεγάλην τῶν ὠχυρωμένην γραμμὴν,

τὴν γραμμὴν Χίντεμπουργκ, ὅπως τὴν ὠνόμαζον (8 Αὐγούστου -20 Σεπτεμβρίου).

Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Ἐνῶ διεξήγετο ἡ γιγαντομαχία αὐτὴ εἰς τὸ Δυτικὸν μέτωπον, τὰ συμβάντα εἰς τὰ δευτερεύοντα μέτωπα τῆς Ἀνατολῆς ἐσυντόμευσαν τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν Παλαιστίνην ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐνίκησε τελικῶς τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος εἶχε περιέλθει εἰς κατάστασιν παναθλίων λειψάνων, μαστιζομένων ὑπὸ ἀσθενειῶν, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χ α λ έ π ι (30 χιλίοι. βορείως, 26 Ὀκτωβρ.).

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἐντελῶς ἐξηντλημένοι καὶ εἰς τὴν χώραν των εἶχε γίνει μεγάλη καταστροφή. Τὴν 17 Ἰουνίου παρητήθη ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ πολέμου Ροδοσλάβωφ καὶ ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὸν φιλανταντικὸν Μ α λ ί ν ω φ. Ἀφοῦ δὲ ἀνεκλήθη ὁ στρατηγὸς Σαράϊγ, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξωπλίσθησαν 11 ἑλληνικαὶ μεραρχαί, ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἔγινεν ἀξιομαχώτατος.

Εἰς βραχεῖαν σύγκρουσιν πατὰ τὸ Σ κ ρ ᾱ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατήγαγε μίαν ἀπὸ τὰς περιφανεστέρας νίκας τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ ἔδειξε τί ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀμέσως κατόπιν ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν νέον ἀρχιστράτηγον **Φρανσέ ντ' Ἐσπερέ** (Franchet d'Esperey) συνέτριψε τὸ βουλγαρικὸν μέτωπον παρὰ τὸν Τζέρναν (15 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 29 Σεπτεμβρίου οἱ Βούλγαροι ὑπέγραψαν τὴν Ἀ ν α κ ω χ ῆ ν τ ῆ ς Θ ε σ σ α λ ο ν ί κ η ς, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὰ ἐδάφη, τὰ ὁποῖα κατέλαβον τὸ 1915, νὰ διαλύσουν τὸν στρατόν των καὶ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὸν συμμαχικὸν στρατόν νὰ καταλάβῃ τὴν Σόφιαν. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος κατόπιν ἐσωτερικῆς ἐξεγέρσεως ὑπεχρεώθη νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν ἥτταν τοῦ στρατοῦ των εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν ἥτταν τῶν Βουλγάρων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν. Τὴν 31 Ὀκτωβρίου ὑπεγράφη ἡ Ἀ ν α κ ω χ ῆ τ ο ῦ Μ ο ῦ δ ρ ο υ. Ὁ συμμαχικὸς στόλος καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς ἐνεφανίσθησαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὰ

Στενά καὶ ἡ τουρκικὴ πρωτεύουσα κατελήφθησαν ἀπὸ τὸν συμμαχικὸν στρατόν.

Οἱ Αὐστριακοὶ ἀπὸ μηνῶν εἶχον καμφθῆ ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ πολέμου. Αἱ γερμανικαὶ νῆκαι τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους συνεκράτησαν αὐτοὺς ἐπὶ τι διάστημα. Ὄταν ὁμως ἐπεχείρησαν νὰ ἐνεργήσουν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἰταλῶν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Πιάβε, ἀπεκρούσθησαν εὐκόλως (15—23 Ἰουνίου). Ὁ αὐστριακὸς στρατός, τὸ κύριον στήριγμα τῆς μοναρχίας, διελύθη. Αἱ ἐθνότητες ἔπαυσαν νὰ ὑπακούουν εἰς τὴν Βιέννην, οἱ Κροᾶται καὶ οἱ Σλοβένοι ἐκήρυξαν τὴν ἑνωσίν των μὲ τὴν Σερβίαν, οἱ Τσέχοι καὶ οἱ Σλοβάκοι ἱδρυσαν ἀνεξάρτητον κράτος, οἱ δὲ Ἰταλοὶ κατέλαβον τὸ Τριέντο καὶ τὴν Τεργέστην. Εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὴν Βουδαπέστην ἐγκατεστάθησαν ἐπαναστατικαὶ κυβερνήσεις (12 Νοεμβρίου).

Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ γερμανικὸς στρατός, ὁ τραγικὸς ἥρως τῆς μεγάλης τραγωδίας, κλονιζόμενος ὑπὸ τὴν κολοσσιαίαν πίεσιν, ἀπεσύρετο ἀπὸ τὰ ἑδάφη, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ἀπὸ τετραετίας. Δὲν εἶχε χάσει οὔτε τὴν πειθαρχίαν του οὔτε τὴν συνοχήν του.

Πρὸ τοῦ φάσματος τῆς τελειωτικῆς διαλύσεως καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ γερμανικὸν ἔδαφος ὁ Λούντεντορφ ἐτηλεγράφησε τὴν 28 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἀρχικαγκελλάριον ὅτι ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ κλείσῃ ἀνακωχήν. Ἡ εἶδησις ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἀναστατώσεως εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐτηλεγράφησεν εἰς τὸν Οὐίλσον ὅτι ἡ Γερμανία εἶναι ἐτοίμη νὰ δεχθῇ εἰρήνην ἐπὶ τῇ βάσει τῶν 14 ἄρθρων, τὰ ὁποῖα ὁ Πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν εἶχε πρὸ καιροῦ διακηρύξει καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ἐστήριζε τὴν μελλοντικὴν εἰρήνην (4—5 Νοεμβρίου).

Ἀλλὰ συγχρόνως μεγάλη ἐξέγερσις τῶν πληρωμάτων τῶν πολεμικῶν πλοίων ἐσημειώθη εἰς τὸ Κίελον. Ἡ κίνησις διεδόθη εἰς τοὺς ἄλλους λιμένας καὶ μετ' ὀλίγον οἱ ναῦται καταλαβόντες τοὺς σιδηροδρόμους εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐπανεστάτησαν ὅλην τὴν χώραν. Ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἐπαναστατῶν **1918** ἐτέθησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σοσιαλιστῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ διαδόχου ἔφυγαν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, διὰ νὰ διαφύγουν τὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν ἀπῆτουν οἱ σύμμαχοι (9 Νοεμβρίου).

Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς τὸ Βερολῖνον ἐκηρύχθη ἡ Δημοκρατία. Ἐπίσης ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες τῶν γερμανικῶν κρατῶν. Τὴν 12 παρητήθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Κάρολος.

Τὴν 11 Νοεμβρίου εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ Φὸς ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχή.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΒΕΡΣΑΛΛΙΩΝ

Ἡ συνδιάσκεψις τῆς εἰρήνης συνήλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου ἔγινεν ἐπισήμως ἡ ἔναρξις τοῦ Συνεδρίου εἰς τὴν Αἴθουσαν τῶν Κατόπτρων τοῦ ἀνακτόρου τῶν Βερσαλλιῶν τὴν 18 Ἰανουαρίου 1919. Εἰς τὰς Βερσαλλίας ὑπερίσχυσαν αἱ μέθοδοι τῆς παλαιᾶς διπλωματίας καὶ

Ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον (1856—1921)

ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τοῦ Οὐίλσον ὑπέστη σκληρὰν δοκιμασίαν. Ὁ Πρόεδρος εἰς τὰ 14 ἄρθρα τοῦ εἶχε θέσει τὰς ἀνθρωπιστικὰς βάσεις διὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ δὲν εἶχε φαντασθῇ τὸ μέγεθος τῶν δυσκολιῶν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ προσέκρουεν ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ. Ὡς βάσις τῆς εἰρήνης ἐλήφθη ἡ ἐξασφάλισις τῶν Συμμάχων ἀπὸ νέαν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ ἱκανοποίησις τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐπολέμησαν μετὰ τῆς Ἀντάντ. Ἀπὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸν ἰδεῶδες τοῦ Οὐίλσον περιεσώθη μόνον τὸ σκιῶδες κατασκεῦασμα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν.

Μετὰ μακρὰς καὶ κοπιώδεις συσκέψεις τοῦ Συμβουλίου τῶν Τεσσάρων, τῶν ἀρχηγῶν δηλαδὴ τῶν μεγάλων κρατῶν Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἀμερικῆς, τοῦ Λόυδ Τζώρτζ, Κλεμανσώ, Ὁρλάνδο καὶ Οὐίλσον, τέλος τὴν 18 Ἰουνίου 1919

ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη τῶν Βερσαλλιῶν ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Γερμανοὺς βαρυτάτους ἑδαφικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς ὅρους. Ἡ Γερμανία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ἄλ- 1919 σατίαν καὶ Λωρραίνην. Μέγα τμήμα τῆς Δυτικῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν παλαιῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν ἐδόθησαν εἰς τὸ ἀνασυνιστάμενον Πολωνικὸν κράτος. Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Πρωσσία ἐχωρίσθησαν, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Πολωνία διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ ἀποικίαι τῆς ὅλαι διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν συμμάχων.

Βαρύτατοι ἦσαν οἱ οἰκονομικοὶ ὅροι. Ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ τεράστια ποσὰ ὑπὸ τύπον ἐπανορθώσεων τῶν ζημιῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς συμμάχους τὸν ἐμπορικὸν τῆς στόλον καὶ ἀμετρήτους ποσότητες γαιανθράκων, κτηνῶν κλπ. Πρὸς ἀσφάλειάν των οἱ σύμμαχοι ἐπέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὸν στρατὸν τῆς εἰς 100 χιλ. μισθοφόρους.

Τέλος ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν ἱδρυσεν τὴν Κοινωनीαν τῶν Ἐθνῶν, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο νὰ ἀναπτύξῃ τὴν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν καὶ νὰ χρησιμεύῃ ὡς διαιτητικὸν δικαστήριον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν ἐξοπλισμῶν. Μέλη τῆς Κοινωνίας ἦσαν τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύθησαν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ οὐδέτερα, ὅσα ἤθελον νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν. Ἐδρα τῆς Κοινωνίας ὠρίσθη ἡ Γενεύη τῆς Ἑλβετίας.

ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

Ἐκαστον τῶν ἐχθρικῶν κρατῶν ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ χωριστὴν συνθήκην. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Σαῖν Ζερμαίν διεμελίσθη ἡ Αὐστρία καὶ περιορίσθη εἰς τὰς καθαρῶς γερμανικὰς ἐπαρχίας, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον νὰ μὴ ἐνωθῇ εἰς τὸ μέλλον μετὰ τῆς Γερμανίας. Μέγα μέρος τῶν αὐστριακῶν χωρῶν ἀπετέλεσε τὰ κράτη τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἄλλαι πάλιν ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν (Τυρόλον, Τεργέστη κτλ.). Ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν πολεμικὸν καὶ ἐμπορικὸν στόλον τῆς, τὸν ὁποῖον ἔλαβεν ἡ Ἰταλία.

Ἡ συνθήκη τοῦ Τριανόν συνεπλήρωσε τὸν διαμελισμὸν

τῆς Ἀψβουργικῆς μοναρχίας. Δι' αὐτῆς διεμελίζετο ἡ Οὐγγαρία, ἡ ὁποία περιωρίσθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Τάις. Σημαντικὰ τμήματα τῆς Οὐγγαρίας παρεχωρήθησαν εἰς τὰ φίλα τῆς Ἀντάντ γειτονικὰ κράτη (Ρουμανίαν, Πολωνίαν, Τσεχοσλοβακίαν, Γιουγκοσλαβίαν).

Ἡ συνθήκη τοῦ Νεϊγὺ ἐκανόνισε τὴν θέσιν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς χώρας μεταξὺ Ἐβρου καὶ Στρυμόνος (Δυτ. Θράκην καὶ Ἀνατολ. Μακεδονίαν). Ὁ στρατός της περιωρίσθη εἰς 20 χιλ.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ (10 ΑΥΓ. 1920)

Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν ἀπεφασίζετο ὁ διαμελισμὸς τῆς Τουρκίας. Ὁ σουλτάνος περιωρίζετο εἰς τὰ καθαρῶς τουρκικὰ ἐδάφη, Ἀνατολίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰ προάστειά της. Ἡ Ἑλλὰς ἐλάμβανε τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην μετὰ τῆς Καλλιπόλεως μέχρι τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Σμύρνης. Ἡ Γαλλία ἔλαβε ἐπικυριαρχίαν τῆς Συρίας καὶ μέρους τῆς Κιλικίας (βιλαέτι Ἀδάνων), ἡ Ἀγγλία τῆς Μεσσοποταμίας (Ἰράκ, πετρελαιοπηγαὶ Μουσούλης) καὶ τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν προστασίαν τοῦ νεοϊδρυθέντος Κράτους τῆς Ἀραβίας (Βα 1920 σίλειόν Χετζάζ), ἡ Ἰταλία ὡς σφαῖραν ἐπιρροῆς τὴν παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυτίου μέχρι τῆς Ἀτταλείας (ἀπέναντι τῆς Ρόδου, ὅπισθεν τῆς Ἑλληνικῆς ζώνης τῆς Σμύρνης). Ἡ Τουρκία ἀπὸ 1.790.000 τετρ. χιλιομ. καὶ 24 ἑκατομ. κατοίκους περιωρίσθη εἰς 170 χιλ. τετρ. χιλιομ. καὶ 10 ἑκατομμ. κατοίκους.

Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὰ Στενὰ ὠρίσθη νὰ κατέχωνται ὑπὸ συμμαχικοῦ στρατοῦ, διεθνὴς δὲ ἐπιτροπὴ νὰ ἔχῃ τὴν διοίκησιν τῶν οὐδετεροποιηθέντων Στενῶν. Ἡ Τουρκία ἐτέθη ὑπὸ στρατιωτικὸν καὶ οἰκονομικὸν ἔλεγχον, ὑπεχρεώθη νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν, νὰ περιωρίσῃ τὸν στρατόν της εἰς 50 χιλ. καὶ εἶχε δικαίωμα νὰ διατηρῇ παλεμικὰ πλοῖα καὶ ἀεροπλάνα. Ἔθεσεν ὑπὸ διεθνῇ ἐποπτείᾳ τοὺς λιμένας, τὴν ποταμοπλοΐαν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους της καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἀποζημιώσῃ τὰς καταστροφὰς τοῦ πολέμου.

Καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως (Κων)πόλεως ἔθετον τὴν ὑπογραφήν των εἰς τὴν συνθήκην, εἰς τὴν

Μ. Ἀσίαν (Ἀγκυραν) εἶχε σχηματισθῇ ἐθνικιστικὴ μερὶς ὑπὸ τὸν ἀξιωματικὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἡ ὁποία ἀπέκρουσε τὴν συνθήκην καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς.

Ἡ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ – ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν (11 Αὐγούστου 1920) ἐφάνη ὅτι ἀντὶμέμβει τοὺς ἐλληνικοὺς ἀγῶνας. Ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ἐπιδικασθέντα ἐδάφη, ἀλλ' ἔμενε πάντοτε εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἡ τουρκικὴ ἀντίστασις, ἡ ὁποία δὲν εἶχε συντριβῇ ὀλοσχερῶς. Οἱ Τοῦρκοι ἐθνικισταὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Μουσταφᾶ Κεμάλ**, δραστηρίου ἀξιωματικοῦ, διακριθέντος εἰς τὰς μάχας τῆς Καλλιπόλεως ἐναντίον τῶν Ἀγγλογάλλων, ἐσχημάτισαν κυβέρνησιν, ἀπεκέρηξαν τὸν σουλτάνον καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὠργάνωσαν τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν. Ἡ θέσις τοῦ ἐλληνι-

1922 κοῦ στρατοῦ ἐγένετο δυσχερεστάτη ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἕως ὅτου αἱ ἐπιχειρήσεις κατέληξαν εἰς θλιβεράν ἀποτυχίαν. Γάλλοι καὶ Ρῶσσοι ὑπεστήριξαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τοὺς Τούρκους, ἐνῶ οἱ Ἀγγλοὶ οὐδεμίαν οἰκονομικὴν ἢ στρατιωτικὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μ. Ἀσίαν (Αὐγούστος 1922). Τραγικὴ ἦτο κυρίως ἡ τύχη τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων.

Ἡ **Συνθήκη τῆς Λωζάννης** (14 Ἰουλίου 1923) ἔδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι τοῦ Ἐβρου, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Οἱ Τοῦρ-

1923 κοὶ ἐκτὸς αὐτῶν ἐπέτυχον τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Ἦρχισε τότε μεγάλη μετανάστευσις ὑπὲρ τὸ Αἶγαῖον.

Περὶ τὰ 1 ¹/₂ ἑκατομμ. Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας των καὶ ἦλθον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἐλληνισμὸς ἐξερριζώθη ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ἀπὸ τὰς χώρας δηλαδὴ, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε ζῆσει ἐπὶ χιλιετηρίδας καὶ εἶχε δημιουργήσει μεγάλας καὶ πλουσίας πόλεις μὲ ὑψηλὸν πολιτισμόν.

Ἡ μετανάστευσις τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐγκατάστασις του εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἐδημιούργησαν τεραστίαν δυσκολίαν, τὰς ὁποίας τὸ ἔθνος κατῴρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ κατὰ τρόπον συγκλητικόν.

Εἰς τὸν σκληρῶς δοκιμασθέντα ἑλληνικὸν λαὸν ἐδόθη ἡ οἰκονομικὴ ἀρωγὴ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν καὶ ἡ Ἑλλάς κατάρθωσε μὲ τὰ λεγόμενα προσφυγικὰ δάνεια νὰ ἐγκαταστήσῃ τοὺς πρόσφυγας μονίμως εἰς διάφορα μέρη καὶ ιδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐκ τῶν τελευταίων εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον, ὑπέστη τὴν μεγαλυτέραν σχετικῶς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῆς καταστροφῆς. Ἐν τούτοις τὸ ἀνεπανόρθωτον τοῦτο κακὸν εἶχε τὴν καλὴν συνέπειαν ὅτι οἱ διεσπαρμένοι Ἕλληνες συνεκεντρώθησαν εἰς κράτος ἐνιαῖον καὶ ὁμοιογενές.

ΠΡΟΣ ΝΕΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος δὲν ὑπῆρξεν, ὅπως ἤλπισαν οἱ ἐργάται τῶν συνθηκῶν, εἰρηνικὴ. Εὐθύς ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν συνθηκῶν ἀνεφύησαν μεγάλα καὶ δυσχερέστατα ζητήματα, ιδίως οἰκονομικά, τῶν ὁποίων ἡ διευθέτησις ἐφαίνετο δυσκολωτάτη. Κατεβλήθησαν προσπάθειαι ὑπὸ τῶν εἰρηνοφίλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἰδίους ὁμμασιν ἀντιληφθῆ τὴν φρίκην τοῦ πολέμου, νὰ διευθετήσουν τὰς διαφορὰς αὐτάς, ἀλλ' αἱ λύσεις ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλατωνικαὶ καὶ ἐλάχιστα πρακτικαί. Τὰ δύο μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία, ἐξήρχοντο ἡδικομένα ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ἐπεζήτησαν μέ πάντα τρόπον νὰ ἐπανορθώσουν τὴν ἀδικίαν, ἀλλ' εὗρισκον ἀντιμετώπους τοὺς Συμμάχους. Μετὰ πολλὰς ὀξυτάτας κρίσεις, τὰς ὁποίας διῆλθεν ἡ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ 1920—1939, ἡ ἀνθρωπότης ὠδηγήθη εἰς νέον πόλεμον, ἀσυγκρίτως φρικωδέστερον τοῦ προηγούμενου, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν θὰ ἀναλάβῃ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος νὰ γράψῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΤΕΧΝΑΙ ΤΟΝ 19ον ΚΑΙ 20ον ΑΙΩΝΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ

Τὸν 19ον αἰῶνα προήχθησαν σημαντικῶς αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν πορισμάτων αὐτῶν, ιδίως τῶν περὶ ἀτμοῦ καὶ ἡλεκτρισμοῦ, ἔλαβε κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν, ἡ βιομηχανία, καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡλλάξε ριζικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν διεδόθη εὐρύτερον ἡ παιδεία καὶ ηὔξηθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐδείκνυσον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Λογοτεχνίαν καὶ τὴν Τέχνην. Τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ δημιουργηθοῦν νέοι καὶ εὐνοϊκώτεροι ὅροι διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν παραγωγὴν.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην καὶ γενικῶς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπεκράτησε κατ' ἀρχὰς ὁ Ρωμαντισμός, δηλαδὴ ἡ κυριαρχία τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς φαντασίας, καὶ ἡ ὁρμὴ πρὸς ἐλευθέραν ἔκφρασιν καὶ πρωτοτυπίαν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐξεδηλώθη ἀντίθεσις κατὰ τοῦ Ρωμαντισμοῦ καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Ρεαλισμός, τάσις δηλαδὴ πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων ὅχι ὅπως τὰ ἐπεξεργάζεται τὸ συναισθημα καὶ ἡ φαντασία, ἀλλὰ ὅπως εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος παρετηρήθη ἐπιστροφή εἰς τὸ συναισθημα καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὁρμεμφύτου. Τοῦτο ὠνόμασαν Νεορρωμαντισμόν.

Ι. ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου καὶ τὸν 20ον αἰῶνα ἀνάπτυξιν διαρκῶς αὐξανομένην καὶ ταχυνομένην. Οἱ σοφοὶ διεμόρφωσαν αὐστηράς μεθόδους, διὰ τῶν ὁποίων προ-

ήχθησαν εις βαθμόν αξιοθαύμαστον αί περι τής φύσεως γνώσεις του ανθρώπου.

Αί Μαθηματικά έπιστήμαι, καλλιεργηθείσαι με άγάπην και έπιμέλειαν από τής Άναγεννήσεως, δέν έπαυσαν να προοδεύουν και κατά την περίοδον ταύτην. Η δέ εφαρμογή των μεθόδων τούτων εις τās Φυσικάς έπιστήμας άπεδείχθη έξαιρετικώς άποδοτική.

Ο 19ος αιών και ο 20ός είναι αιώνες κατ' έξοχήν των Φυσικών έπιστημών. Η Άστρονομία, ή Φυσική, ή Χημεία, ή Βιολογία έσημείωσαν πλουσίαν και πολυμερή ανάπτυξιν.

Άπό του 1830 άνεπτύχθη ιδίως ή Βιολογία. Έμελετήθη άφ' ένός ο κόσμος των μικροσκοπικών ζώων, άφ' έτέρου προήχθη ή Άνατομία και ή Φυσιολογία. Ο άγγλος φυσιολόγος **Κάρολος Δάρβιν** (Darwin, 1809—1882) μετά πολλὰς μελέτας και παρατηρήσεις έφθασεν εις τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ σημερινὰ ζωικά γένη έσχηματίσθησαν διὰ βραδείας εξέλιξεως (ένvolution). Οί ὀργανισμοί δηλαδή ένεκα έξωτερικών επιδράσεων ύφίστανται αλλοιώσεις, αί ὁποῖαι μεταδίδονται και μονιμοποιούνται διὰ τής κληρονομίας. Κυριωτάτη έξωτερική άφορμή διὰ τήν αλλοίωσιν είναι ή προσαρμογή πρὸς τὸ περιβάλλον. Διατηροῦνται δηλαδή ὅσοι ὀργανισμοί έχουν τήν ικανότητα να προσαρμόζονται πρὸς τās συνθήκας του περιβάλλοντος, ένῳ οί άλλοι εξαφανίζονται. Τήν θεωρίαν ταύτην εξέθεσεν εις τὸ ὀνομαστόν σύγγραμά του περι γενέσεως των ειδών (1859).

Τήν έννοιαν τής εξέλιξεως ηὔρυνε και έδοκίμασε να εφαρμόσῃ εις τās έκδηλώσεις του ήθικοῦ και κοινωνικοῦ βίου ο άγγλος φιλόσοφος **Σπένσερ** (Spencer 1820—1904) και ύπεστήριξεν ὅτι αὕτη είναι νόμος, ο ὁποῖος διέπει τὸ σύμπαν. Η έννοια τής εξέλιξεως έγινε μία έκ των θεμελιωδεστέρων δοξασιών του αἰώνος.

ΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΑΙ

Η εφαρμογή των πορισμάτων των Φυσικών έπιστημών έφερε πραγματικήν αναστάτωση εις τήν ζωήν του ανθρώπου. Δέν είναι δυνατόν έδῶ να περιγράψωμεν τήν μεγαλειώδη πορείαν των εφαρμογών, αί ὁποῖαι άνέπτυξαν κολοσσιαίως τήν βιομηχανίαν,

ἐτελειοποίησαν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ ἐδημιούργησαν τὰς νεωτέρας μεγαλουπόλεις.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐφευρέσεων ἐχώρησε μὲ βραδύτερον ρυθμὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος (χρήσις ἀτμοῦ, ἀτμόπλοια καὶ σιδηρόδρομοι, καὶ ἠλεκτρισμοῦ, τηλέγραφος, φωτισμός, κινητήριος δύναμις), ἐπεταχύνθη δὲ ἰδίως πρὸς τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος (τηλέφωνον 1875, ἀσύρματος τηλέγραφος, Μαρκόνι 1897, ἠλεκτρικοὶ τροχιόδρομοι, ἀεροπλάνον, ραδιοφώνον κτλ.).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ἀμέσως μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐκυριάρχησεν ἡ φιλοσοφία τοῦ γερμανοῦ **Χέγκελ** (Hegel, 1770—1831). Κατ' αὐτὸν ἡ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι πνευματική. Δημιουργήματα τοῦ Παγκοσμίου πνεύματος εἶναι ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, ἡ φιλοσοφία κτλ., αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται κατὰ λογικὴν σειράν. Ὁ Χέγκελ ἐπέδρασεν ἰδίως διὰ τῆς περὶ τοῦ κράτους θεωρίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τελειωτικὸς σκοπὸς τῆς υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τὸ Κράτος. Χάριν αὐτοῦ θυσιάζεται τὸ ἄτομον, νομίζον ὅτι ὑπηρετεῖ τὰ ἴδια συμφέροντα. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐθνῶν φανερώνεται διὰ τῆς ὕλικῆς ἰσχύος, ἡ ὁποία δίδει εἰς αὐτὰ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ζωῆς.

Ἐνῶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἐνέπνεε τὴν νίκην καὶ τὴν ἐπικράτησιν, εἰς τὰς πλατυτέρας μάζας ἐπεκράτει κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίαις τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπογοήτευσις καὶ βαθεῖα ἀπαισιοδοξία, τῆς ὁποίας ἐρμηνευτὴς ἔγινεν ὁ **Σοπενχάουερ** (Schopenhauer, 1788—1860) εἰς τὸ ἔργον του : «Ὁ κόσμος ὡς βούλησις καὶ παράστασις» (1837). Κατὰ τὸν Σοπενχάουερ πᾶσα προσπάθεια εἶναι πόνος καὶ θλίψις, ἄρα καὶ ἡ ζωὴ, ἡ ὁποία εἶναι διαρκὴς προσπάθεια. Μόνη ἀπαλλαγὴ εἶναι νὰ νεκρώσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἰδανικὴν κατάστασιν τῆς Νιρβάνα (ἀνυπαρξία), τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀνειρευθῇ ὁ Βούδας.

Τὰ συστήματα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν Ρωμαντισμόν. Ἡ πρόοδος ὅμως τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὁ θρίαμβος τῶν μεθόδων αὐτῶν ἔφεραν ἰσχυρὸν κλονισμόν εἰς τὰ συστήματα αὐτὰ καὶ γενικῶς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν ἐπεβλήθη τὸ ἐπι-

στημονικὸν πνεῦμα, ἡ ἀνάγκη δηλαδή οἱ φιλόσοφοι νὰ στηριχθοῦν εἰς αὐστηρῶς ἐξηκριβωμένα γεγονότα.

Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως τὴν καταδίκην τῆς παλαιᾶς μεταφυσικῆς ἐξήγγειλεν ὁ γάλλος φιλόσοφος **Αὐγουστῖνος Κόντ** (Auguste Comte, 1798—1857) εἰς τὸ ἔργον του «Μαθήματα Θετικῆς φιλοσοφίας» (1830—1842), διδάξας ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια διέρχεται τρεῖς καταστάσεις, τὴν θρησκευτικὴν, τὴν μεταφυσικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἢ θετικὴν. Ἡ ἀνθρωπότης διήλθεν ἤδη τὰς δύο πρώτας καταστάσεις καὶ εὐρίσκεται τῶρα εἰς τὴν θετικὴν. Τὰ προβλήματα περὶ τῆς προελεύσεως καὶ τῆς συστάσεως τοῦ κόσμου θὰ λυθοῦν διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν ἔχουν νὰ προβλέπουν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἀποκτήσουν ἐξουσίαν ἐπ’ αὐτῶν.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐπεκράτησε τάσις ὀνομασθεῖσα Ἐπιστημονισμὸς (scientisme) καὶ ἡ θετικὴ φιλοσοφία ἐπεβλήθη εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ εἰς πολλοὺς ἐπροχώρησεν εἰς φυσιοκρατικὴν καὶ ὑλιστικὴν τάσιν (Naturalismus, Materialismus), ὅτι δηλαδή καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα ἔχουν φυσικὰς ἀφορμάς.

Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἀντιπροσώπευσαν μὲ πολυμάθειαν καὶ λογοτεχνικὸν χάρισμα οἱ δύο ἐξάιρετοι γάλλοι συγγραφεῖς **Ἐρνέστ Ρενὰν** (Ernest Renan, 1823—1892) καὶ **Ἱππολύτ Ταῖν** (Hippolyte Tain, 1828—1893, τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις ἐπλήρωσε τὸ δεῦτερον ἡμῖς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Ρενὰν ἀπὸ τοῦ 1848 ἤδη, 25 ἐτῶν εἶχε γράψει τὸ βιβλίον του *Τὸ μέλλον τῆς ἐπιστήμης* (L’Avenir de la science), διὰ νὰ διακηρύξῃ τὴν πίστιν του εἰς τὴν ἐπιστήμην, καὶ ὁ Ταῖν ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὰς ἠθικὰς λεγόμενας ἐπιστήμας τὰς αὐστηρὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ αἰῶνος ἤρχισε νὰ γίνεταί ἀντίδρασις εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς καὶ φυσιοκρατικὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις, ὑποστηριζομένη ἀπὸ τὰς κριτικὰς μελέτας αὐτῶν τῶν ἐπιστημόνων, ὅπως π.χ. τοῦ μαθηματικοῦ **Ποανκαρέ** (Poincaré) «Ἡ ἀξία τῆς ἐπιστήμης» (Valeur de la science) (1906). Οὗτοι παρεδέχοντο τὴν πρακτικὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ’ ἤθελον νὰ διακρίνουν τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν καὶ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν σημασίαν τῆς τελευταίας.

Ὁ ἀμερικανὸς φιλόσοφος **Τζέϊμς** (James, 1842–1910) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι τι ἀπόλυτον, ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ καὶ προάγει τὴν ζωὴν, καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς δρᾶσιν καὶ παραγωγὴν. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὀνομάζει **Πραγματισμὸν** (Pragmatismus).

Ὁλοκληρώνων τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς ὁ **Μπέρξον** (Bergson, ἐγεν. 1859) διδάσκει ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ὡς κατασκευάσμα τῆς διανοίας, εἶναι ἀνίκανος νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία εἶναι διάρκεια, κίνησις, ροή. Μόνον διὰ τῆς ἀμέσου ψυχικῆς ἐπικοινωνίας, διὰ τῆς **ἐν ο ρ ἄ σ ε ω ς**, ἀποκτῶμεν βαθυτέραν γνῶσιν τῶν πραγμάτων.

Τὰς ἑλκυστικὰς διὰ πολλοὺς ἀντιλήψεις αὐτάς, τὸν ἀντιεπιστημονισμόν (antiscientisme), ὅπως τὰς ὀνομάζουν, μετεχειρίσθησαν πολλοί, διὰ νὰ κλονίσουν τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης.

Ὀλίγον προγενέστερος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὁρμῆς τῆς Γερμανίας πρὸς οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν, ὁ **Φρειδερίκος Νίτσε** (Nietzsche, 1844–1900), αἰσθητικὸς μᾶλλον καὶ τραφεὶς μὲ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν, ἡσχολήθη κυρίως ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ νεανικόν του ἔργον. Ἡ **γέννησις τῆς τραγωδίας** ἐκ τοῦ πνεύματος τῆς μουσικῆς ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑπερτάτης ἀληθείας εὐρίσκεται εἰς τὴν μουσικὴν τραγωδίαν τῶν Ἑλλήνων. Γοητευθεὶς βραδύτερον ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης, ἐξεθείασε τὴν ἐξελικτικὴν θεωρίαν καὶ ἐκήρυξεν ἀριστοκρατικὴν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδή τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ τελειοποιηθῇ, ἂν ὁ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος, ὁ εὐπατρίδης, ἐπικρατήσῃ, ὑπηρετῶν τὰς ὁρέξεις του καὶ συντρίβων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀνικάνους. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ περιφήμου του ἔπους **Ζα ρ α τ ο ὕ σ τ ρ α**.

II. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Τὸν 19ον αἰῶνα τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἡ καλυτέρα ὁργάνωσις τοῦ τύπου καὶ τοῦ βιβλιαμπορίου ἐβοήθησεν τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν τῶν προϊόντων τῆς λογοτεχνίας. **Ηὐξήθη ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν συχναζόντων εἰς τὰ θέατρα καὶ ἐδημιουργήθη**

Ιδιαίτερα τάξεις θεατρικῶν συγγραφέων. Ἐθεσπίσθησαν δὲ νόμοι ἀσφαλιζόντες τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα καὶ γενικῶς τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν.

Τοιοιυτρόπως ἡ συγγραφικὴ ἐργασία ἔγινε μέσον βιοπορισμοῦ καὶ πολλοὶ τῶν διακεκριμένων συγγραφέων ἐξησφάλισαν μεγάλη κέρδη. Τὸ ἴδιον ἔγινεν, εἰς μεγαλυτέραν μάλιστα κλίμακα, διὰ τοὺς καλλιτέχνας, ζωγράφους, γλύπτας, μουσικοὺς κλπ. Τοῦτο ἐξησφάλισεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ εἰς τοὺς καλλιτέχνας καλυτέρους ὅρους ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ἐξύψωσε τὴν κοινωνικὴν θέσιν των καὶ ἐπέτρεψε νὰ σκέπτονται καὶ ἐκφράζωνται ἐλευθερώτερον.

Η ΡΩΜΑΝΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αἱ ἀναστατώσεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων ἐνίσχυσαν τὴν λυρικὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ συναισθηματικὸν καὶ ἡ φαντασία ἐκυριάρχησαν ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀνεπτύχθη ὁ ἀτομισμὸς καὶ ἐπεκράτησεν ἡ ἀγάπη τοῦ σκοτεινοῦ καὶ μυστηριώδους, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὀρθολογιστικὴν τάσιν τοῦ 18ου αἰῶνος. Οἱ συγγραφεῖς ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς κλασσικῆς λεγομένης λογοτεχνίας καὶ νὰ ζητήσουν νέους τύπους τοῦ ὥραιου. Συγχρόνως τὸ ἀφυπνισθὲν ἔθνικὸν αἶσθημα τῶν λαῶν ἔστρεψε τοὺς συγγραφεῖς εἰς τὸ παρελθὸν τοῦ ἰδίου ἔτους. Διὰ τοῦτο ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς κλασσικίζουσας λογοτεχνίας τῆς Γαλλίας, οἱ ἀρχαῖοι ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ἀλάνθαστα πρότυπα, ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τοὺς μέσους χρόνους, ἀπέκτησεν ἐκτίμησιν ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ ἐκυριάρχησεν ὁ Σαίξπηρ, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῶν ποιητῶν διὰ τὴν φυσικὴν ὀρμητικότητα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς ἐμπνεύσεως. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ρωμαντισμὸν καὶ τὴν πλουσίαν λογοτεχνίαν, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ἀπ' αὐτὴν, Ρωμαντικὴν λογοτεχνίαν.

Ἡ ρωμαντικὴ διάθεσις ἐξεδηλώθη πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δύο μεγάλοι ποιηταὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τοῦ ρωμαντισμοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ Βύρων καὶ ὁ Σέλλεϋ. Ἡ ἀνήσυχος φύσις τοῦ λόρδου Βύρωνος (Byron, πρόφ. Μπαίρον, 1788—1824) ἐφανερῶθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου, τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Βύρων εἰς τὰ φλογώδη καὶ πλήρη φαντασίας ποιήματα ἐξέχυσε τὸν πόνον

τῆς ἀνικανοποιήτου ψυχῆς του. Τὰ ὀνομαστότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Τσάιλδ Χάρολδ (Child Harold), ὁ Γκιαβούρ, ὁ Μάνφρεδ καὶ τὸ εὐρὺ σατιρικὸν ποίημα Δὸν Ζουὰν (Don Juan). Φύσις ἐξαιρετικὴ ἦτο ἐπίσης ὁ σύγχρονός του Σέλλεϋ (Selley, 1792—1822). Μολονότι ἀπέθανε τριάκοντα ἐτῶν, ἔδωκεν ὑπέροχα λυρικὰ τεμάχια. (Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Ἰσλάμ, Προμηθεὺς λυόμενος).

Ὁ ρωμαντισμὸς ἀνεγέννησε τὴν γαλλικὴν λογοτεχνίαν. Ὁ εἰσηγητὴς τῆς νέας τεχνοτροπίας εἰς τὴν Γαλλίαν εἶναι ὁ Σατομπριὰν (Chateaubriand, 1768—1848). Τὸ περιφημότερον ἔργον τοῦ Σατομπριὰν εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ (Genie du Christianisme, 1802), διὰ τοῦ ὁποίου διεκήρυξεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ποίησιν εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τὸν χριστιανικὸν μεσαίωνα, καθόσον αἱ διηγήσεις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας παρέχουν εἰς τὸν καλλιτέχνην ὑλικὸν ἀνώτερον τῆς ἀρχαίας μυθολογίας. Ὁ Σατομπριὰν εἶναι ὑπέροχος πεζογράφος. Τὸ ὕφος του διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον χρωματισμὸν καὶ τὴν μουσικότητα.

Τὸ 1820 ἐφάνη ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τῆς νέας σχολῆς, Αἱ ποιητικαὶ μελέται (Meditations poetiques) τοῦ Λαμαρτίν (Lamartine, 1790—1869). Τὰ σκῆπτρα ὁμῶς τῆς ρωμαντικῆς ποιήσεως ἔλαβεν ὁ περίφημος Βίκτωρ Οὐγκώ (Victor Hugo, 1802—1885), ὁ ὁποῖος μετὰ τῆς κολοσσιαίας παραγωγῆς του ἔδωκε τινα ἐκ τῶν ἀρίστων ποιημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας. Δὲν εἶχε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Λαμαρτίν, ἀλλὰ ἡ φαντασία του ἦτο μεγαλειώδης καὶ ἐδημιούργησεν ὕφος ἀτομικόν, πλήρες χρωμάτων καὶ εἰκόνων καὶ ἀνδροπρεποῦς μελωδίας. Τὰ νεανικά του ἔργα Φύλλα τοῦ Φθινοπώρου (Feuilles d'Automne), Ἀκτῖνες καὶ Σκιαὶ (Rayons et ombres) κλπ. περιέχουν λυρικὴν συγκίνησιν. Εἰς τὴν ὀριμότητά του ἔδωκε ποιήματα φιλοσοφικοῦ βάρους (Contemplations), ἐνῶ τὸ μυθιστόρημά του Παναγία τῶν Παρισίων (Notre Dame de Paris) ζητεῖ νὰ ἀναπαραστήσῃ τοὺς μέσους χρόνους καὶ εἶναι ὕμνος εἰς τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν. Κολοσσιαίαν δὲ δημοτικότητα ἀπέκτησε τὸ μυθιστόρημα Οἱ Ἀθλιοὶ (les Misérables), τὸ ὁποῖον ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς χριστιανικῆς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀποκλήρους.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἐμφανίζεται νέα γενεὰ ρωμαντικῶν, τῆς ὁποίας κυριώτατοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Ἀλφρέδ δὲ Μυσέ** (Alfred de Musset, 1810—1857 καὶ ὁ **Θεόφιλος Γκωτιέ** (Théophile Gautier, 1811—1873). Ὁ Μυσσέ ἦτο λεπτὴ φύσις καὶ τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς *Poésies nouvelles* περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα ποιήματα τῆς Γαλλίας.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν μυθιστόρημα. Ἡ **Γεωργία Σάνδη** (Georgie Sand, 1804—1876) εἶναι ἡ ἀξιολογωτέρα ἀντιπρόσωπος τοῦ ρωμαντικοῦ μυθιστορήματος, ἐνῶ ὁ **Ἀλέξανδρος Δουμάς** (Dumas) πατὴρ ἔγραψε τὰ περίφημα μυθιστορήματά του, ὅπως τοὺς »*Τρεῖς σωματοφύλακας*», τὸν »*Κόμητα Μοντεχρίστον*», τὸν »*Υποκόμητα τῆς Βραζελόννης*» κτλ. Τουναντίον ὁ **Μπαλζάκ** (Honoré de Balzac, 1799—1850) διὰ τῆς κλίσεώς του εἰς τὴν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν καὶ διὰ τῆς συλλήψεως τῆς *Ἀνθρωπίνης Κωμωδίας* ἤνοιγε νέας ὁδοὺς.

Ὁ Ρωμαντισμὸς διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς τὸ παρελθόν, ὠφέλησε τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Οἱ ρωμαντικοὶ ἱστορικοὶ ἠθελον νὰ ἀναπαραστήσουν τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἰδίως τὰ γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας. Ἡ δὲ ἱστορία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔγινεν ἔργον τέχνης, συγχρόνως ὅμως ἤρχισεν ἡ ἐπιμελής μελέτη τῶν πηγῶν. Ὁ **Αὐγουστίνος Τιερρὺ** (Augustin Thierry 1797—1856) ἀναπαρέστησε διὰ τῆς ἐρεύνης καὶ διὰ τῆς φαντασίας τοὺς Μερεβιγγεῖους χρόνους. Ἀνώτερος δὲ συγγραφεὺς καὶ ποιητικώτερος εἶναι ὁ **Ιούλιος Μισελέ** (Michelet, 1798—1874), ὁ ὁποῖος διὰ φλογώδους φαντασίας καὶ ἀνησύχου εὐαισθησίας διηγῆθη τὴν γαλλικὴν ἱστορίαν, ἐνῶ νηφαλιώτεροι ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, συγγραφεῖς ἱστοριῶν, ὁ **Γκιζώ** (Guisot) καὶ ὁ **Τιέρ** (Thiers).

Ἡ ρωμαντικὴ λογοτεχνία δὲν ἀνέδειξε μεγάλας κορυφὰς εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐμπνευσμένος μεταξὺ τῶν γερμανῶν ρωμαντικῶν **Νοβάλλις** (Novallis) ἀπέθανε πολὺ νέος (1801). Ἄλλ' ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Σαίξπηρ ἐγέννησε τὰς ὀνομαστάς μεταφράσεις τῶν δραμάτων του ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν **Σλέγκελ** (Schlegel). Ἡ ἀγάπη ὅμως πρὸς τὸ γερμανικὸν παρελθόν ἐγέννησε μεγάλην ἐρευνητικὴν προσπάθειαν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ἡ μνημειώδης συλλογὴ τῶν πηγῶν τῆς μεσαιωνικῆς γερμανικῆς ἱστορίας (*Monumenta Ger-*

maniae historica). Τὴν ρωμαντικὴν καὶ μεσαιωνικὴν αὐτὴν τάσιν ἐπολέμησεν ὁ κύκλος τῆς Νέας Γερμανίας, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς **Ἑρρίκος Χάινε** (Heinrich Heine, 1799—1856) ἀνεδείχθη ἐξοχος λυρικός καὶ σατιρικός.

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ

Περὶ τὸ 1848 ἤρχισεν ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Ρωμαντισμοῦ, διότι ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐταράσσετο ὑπὸ νέων ἐπαναστάσεων καὶ ἡ περίοδος τῆς παλινρθώσεως εἶχε παρέλθει. Τότε οἱ ποιηταὶ ἠθέλησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἐκ τῆς ὑπεραιοθητικῆς πολυλογίας καὶ ἤρχισαν νὰ φροντίζουν περισσότερον τὴν συμμετρίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ὁ ἡγέτης τῆς νέας τάσεως **Λεκόντ Ντέ Λιλ** (Leconte de Lisle, 1818—1894), ἐραστὴς τῶν ἀρχαίων λογοτεχνῶν, τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀκόμη, ἐπεβλήθη διὰ τῆς πλαστικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ στίχου καὶ τοῦ ρυθμικοῦ μεγαλείου. Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασαν **Παρνασσικὴν Σχολήν**. Ἐκ τῶν ἀρίστων δημιουργημάτων τῆς σχολῆς αὐτῆς εἶναι τὰ «**Ἀπταιστὰ**» λεγόμενα «**Σονέττα**» τοῦ **Ἑρεδιά** (José Maria de Heredia), συλλογὴ «**Τρόπια**» (Trophées), τὰ ὅποια διακρίνει ἀπαράμιλλος λαμπρότης τῆς μορφῆς καὶ ἰσχυρὰ ὑποβλητικότητα. Ὁ ὀλίγον πρεσβύτερος καὶ τῶν δύο **Σὰρλ Μπωδελαιρ** (Charles Baudelaire, 1811—1867), ἰδιόρρυθμος καὶ παράδοξος, φθάνει ἐνίοτε εἰς μεγάλην ἐκφραστικότητα (Κυρία συλλογὴ *Fleurs du mal*).

Ἀπὸ τοῦ 1830 ἰδίως ἀναπτύσσεται νέα γενεὰ συγγραφέων, ἡ ὁποία θέλει νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν σύγχρονον πραγματικότητα. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ρωμαντικούς οἱ νέοι συγγραφεῖς ἀποφεύγουν νὰ ἐκθέσουν τὰ ἴδια συναισθήματα καὶ τὰς ἰδίās σκέψεις καὶ διδάσκουν ὅτι «ἡ μεγάλη τέχνη εἶναι ἐπιστημονικὴ καὶ ἀπρόσωπος καὶ ὅτι ὁ καλλιτέχνης δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἔργα του ὅπως ὁ Θεὸς εἰς τὴν φύσιν». Τὴν τάσιν ταύτην ὠνόμασεν **Ρεαλισμὸν** (ἐκ τοῦ λατινικοῦ *res*=πρᾶγμα). Ὁ κύριος ἀντιπρόσωπος **Φλωμπέρ** (Gustave Flaubert, 1821—1880) εἶναι ἐκ τῶν μεγάλων πεζογράφων τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ ὀνομαστὸν μυθιστόρημά του **Κυρία Μποβαρύ** (Madame Bovary) ἔδωκεν ἀντικειμενικὴν, ὀλίγον κακόβουλον περιγραφὴν

καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἐκ τοῦ Ρεαλισμοῦ τοῦ Φλωμπέρ ἐγεννήθη ὁ Νατουραλισμὸς τοῦ Ζολᾶ (Emile Zola, 1840—1902, ὁ ὁποῖος μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως περιγράφει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσχημίαν καὶ τὰ τερατώδη ἥθη. Τὰ ἔργα του ἐκακίσθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ μεστὰ ἀσχημίας, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ὅμως εἶναι ἰσχυρὰ δημιουργήματα, ὅπως τὸ περίφημον *Germinal*, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει στάσιν ἐργατῶν ἀνθρακωρυχείων.

Περὶ τὸ 1848 ὁ ρωμαντισμὸς ἐξεβλήθη καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου καὶ ἐπεκράτησαν ρεαλιστικαὶ καὶ νατουραλιστικαὶ τάσεις. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν Ἀστικὸν δρᾶμα. Ἀντὶ τῶν ἀρχαίων δηλονότι ἡρώων ἢ τῶν μεσαιωνικῶν ἱπποτῶν ἀνεβίβασαν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν σύγχρονον ἀνθρωπινὸν καὶ τὴν σύγχρονον ἐνδυμασίαν. Δύο γόνιμοι συγγραφεῖς ὁ Ἀλέξανδρος Δουμάς, υἱός, ὁ συγγραφεὺς τῆς Κυρίας μετὰς Καμελίας, καὶ ὁ Ἐμίλ Ὁζιέ (Emile Augier), ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γαμβροῦ τοῦ κυρίου Ποαριέ, εἶναι οἱ δημιουργοὶ τοῦ Ἀστικοῦ θεάτρου. Βραδύτερον ἐπεκράτησαν αἱ ὑπερβολαὶ τοῦ Νατουραλισμοῦ, διότι ἀνεβίβαζον κατὰ προτίμησιν ἐλαττωματικὰ ἢ διεφθαρμένα πρόσωπα. Ἡ τάσις αὕτη ὠνομάσθη *Ξηρὸν Θέατρον* (théâtre sec). Οἱ νεωτερισμοὶ τοῦ γαλλικοῦ θεάτρου ἐπέδρασαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐκ τῆς τάσεως αὐτῆς ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν δύο ἀξιόλογοι δραματικοί, ὁ Γκέραρδ Χάουπτμαν (Gerhard Hauptmann) γεννηθεὶς τὸ 1862 (ἔργα: *Πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου*, Ὑφανταί, Τὸ δέριμα τοῦ Κάστορος κλπ.) καὶ ὁ Σούδερμαν (Hermann Sudermann, γενν. τὸ 1857), τοῦ ὁποῖου τὰ δράματα ἡ Τιμὴ καὶ ἡ Χάϊματ (Heimat, ἑλλ. μετάφρασις ὑπὸ τὸν τίτλον Μάγδα) εἶδον ἡμέρας δόξης.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη δημιουργικὴ διάνοια τοῦ νεωτέρου θεάτρου εἶναι ὁ Νορβηγὸς Ἑρρίκος Ἴβсен (Ibsen, 1825—1906), τοῦ ὁποῖου τὰ λεπτοτάτης ψυχολογικῆς ἀναλύσεως δράματα ἀπέκτησαν παγκόσμιον φήμην (Βρυκόλακες, Ἀγριόπαπια, Κουκλόσπιτο, Πέερ Γκύντ κλπ.)

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνεπτύχθη μεγάλως ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία καὶ πολλοὶ ρῶσσοι συγγραφεῖς ἀπέκτησαν πανευρωπαϊκὴν φήμην. Ὁ οὐκρανὸς Γκόγκολ ἐδωκεν ἀξιόλογα ἐπικά μυθιστορήματα ἢ ἐποποιίας ἐν πεζῷ, περιγράφας μὲ δύναμιν τοὺς ποταμούς καὶ τὰς στέπας τῆς πατρίδος του. Ἐπίσης

ἐξετιμήθη πολὺ διὰ τὴν λεπτότητα, τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ὀνειροπόλον μελαγχολίαν ὁ **Τουργκένιεβ**. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας μεγάλου θαυμασμοῦ ἀπολαύει διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν ἀνάλυσιν ὁ **Δοστοϊέβσκη** (1821—1881), ὁ περίφημος συγγραφεὺς τῶν Ἄδελφῶν Καραμαζώφ καὶ τοῦ Ἐγκλημάτος καὶ Τιμωρίας. Ὁ δὲ κόμης **Τολστόϊ** ἐπὶ μακρὸν ἦτο τὸ εὐαγγέλιον δι' ὠρισμένας κοινωνικὰς τάξεις, ἐπειδὴ ἐδίδασκε τὴν φιланθρωπίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Τὸ κύριον ἔργον του Πόλεμος καὶ Εἰρήνη ἔχει πραγματικῶς ἐπικὸν μεγαλεῖον.

Ο ΝΕΟΡΡΩΜΑΝΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαις τοῦ 19ου αἰῶνος ἔγινε νέα μετατροπὴ εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Ἡ ποίησις ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἄκαμπτον τελειότητα τῆς μορφῆς, οἱ στίχοι ἔγιναν χαλαρώτεροι, ἐπανῆλθεν ἡ ἀγάπη τοῦ συναισθηματικοῦ, ἐπεκράτησεν εἶδος τι μυστικοπαθείας καὶ ἡ ποίησις προσεπάθησε νὰ δανεισθῇ τὰ μέσα, τὰ ὅποια μεταχειρίζονται ἄλλαι τέχναι, ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τὴν νέαν ταύτην τάσιν ὠνόμασαν **Συμβολισμὸν** ἢ **Νεορρωμαντισμὸν**.

Ἡ ὥθησις ἦλθεν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς σχολῆς αὐτῆς ἀνεδείχθησαν ἐξαίρετοι λυρικοί. Ὁ ἐξοχώτατος ὅλων αὐτῶν εἶναι ὁ **Πῶλ Βερλαῖν** (Paul Verlaine, 1864—1896). Περισσότερον τὴν μορφήν ἐκαλλιέργησεν ὁ Ἕλλην Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ ὅποιος ἔγινε διάσημος ὡς γάλλος ποιητὴς ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ζὰν Μωρεὰς** (Jean Moreas). Ἐκ παραλλήλου ἀνεπτύχθη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὅποιον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπέβη τὸ κυριαρχοῦν λογοτεχνικὸν εἶδος. Ἡ Γαλλία κρατεῖ τὸ σκῆπτρον τοῦ μυθιστορήματος καὶ ὁ γαλλικὸς πεζὸς λόγος τῶν ἡμερῶν μας ἔφθασεν εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα. Ὁ σημαντικώτατος τῶν γάλλων μυθιστοριογράφων τῆς προγενεστέρας γενεᾶς ὁ **Ἀνατόλ Φράνς** (Anatole France) ἔλαβε τὸ βραβεῖον Νόμπελ. Ἐπίσης πλουσία καὶ πολύμορφος εἶναι καὶ ἡ θεατρικὴ παραγωγή.

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἔγινε μικροτέρα ἢ ἀντίθεσις τῶν ἰδεολογιῶν εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Οἱ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ δίδουν μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἰδιο-

φυίαν και παραδέχονται ότι οι μεγάλοι δημιουργοί ανήκουν εις μίαν σχολήν, από όπου και αν ξεκίνησαν αρχικώς. Εις την ποίησιν εξαίρουν την σπανίαν προσωπικήν συγκίνησιν, την «καθαράν ποίησιν», εις δὲ τὸ μυθιστόρημα τὴν ἰκανότητα νὰ ἀναλύουν τὰς ψυχολογικὰς καταστάσεις.

Οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην δημοτικότητα μετὰ τὸν πόλεμον, ὁ ποιητὴς **Πῶλ Βαλερύ** (Paul Valery, γεν. 1871), οἱ μυθιστοριογράφοι **Ἀντρέ Ζιδ** (André Zide, γεν. 1869) καὶ **Μαρσέλ Προύστ** (Marcel Proust, 1871–1922).

Εἰς τὴν ἀνάλυσιν διεκρίθησαν συγγραφεῖς καὶ ἄλλων χωρῶν, ὁ γερμανὸς **Θωμᾶς Μὰν** (Thomas Mann), ὁ αὐστριακὸς **Στέφαν Τσβάιγ** (Zweig), ὁ ἱρλανδὸς **Μπέρναρ Σό.** Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἀναπτύσσεται ἡ ἐξαιρετικὴ μυθιστοριογραφία τῆς Ἀγγλίας καὶ ἄλλοι λαοὶ προσφέρουν τὴν συμβολὴν των, τελευταῖον δὲ καὶ αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον ὅμως τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ ὑποτίμησις τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ 19ου αἰῶνος ὅτι ἡ τέχνη εἶναι διὰ τὴν τέχνην, καὶ ἡ προσοχὴ εἰς τὸ ἰδεολογικὸν περιεχόμενον τοῦ ἔργου. Ἡ καθ'αυτὸ πολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ λογοτεχνία εἶναι τεραστία εἰς ὄγκον.

Εὐγένιος Ντελακρόά
(1798–1863)
(αὐτοπροσωπογραφία)

III. ΤΕΧΝΑΙ—ΜΟΥΣΙΚΗ

ΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΝ—ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ὁ Ρωμαντισμὸς καὶ εἰς τὴν τέχνην, ὅπως εἰς τὴν λογοτεχνίαν. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁ ρωμαντισμὸς δὲν δημιουργεῖ πρωτότυπα ἔργα, ἀλλὰ γεννᾷ τὴν ἀγάπην εἰς τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ τὴν γλυπτικὴν εἶναι γονιμώτερα ἡ ἐπίδρασίς του. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαντικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ Γάλλος **Εὐγένιος Δελακρόά** (Eugène Delacroix, 1798–1863), ὁ φίλος τοῦ Οὕγκω, ὁ ὁποῖος

εμελέτησε τούς μεγάλους χρωματιστάς (Coloristes) τοῦ βορρᾶ, τὸν Ροῦμπενς καὶ τὸν Ρέμπραντ καὶ ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ πιστῶς τὴν φύσιν, τὸ ὥραϊον ὅσον καὶ τὸ ἄσχημον (ἔργα : ἡ Λέμβος τοῦ Δάντη, Σφαγὴ τῆς Χίου κλπ.).

Ντελακροά : «Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου»

(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ γάλλου ζωγράφου, ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν, ἀπὸ τὴν πάλην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀφθονοῦν αἱ ὠραιότητες εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν προσώπων. Ὁ Ντελακροά εἶναι ὁ κορυφαῖος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς τῆς ζωγραφικῆς.

Ὅμοιως εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ τέχνη, ἀφοῦ ἐπέρασε τὴν κλασσικὴν περίοδόν της, ἔγινε ρωμαντικὴ. Τὸ κέντρον ἐδῶ ἦτο τὸ Μόναχον. Οἱ Γερμανοὶ ζωγράφοι ἐζήτησαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν τέχνην καὶ συνήθρισαν πλουσίαν συλλογὴν ἔργων τῆς λεγομένης πρωΐμου ἀναγεννήσεως, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν

τὸν πολῦτιμον πυρῆνα τῆς Ἀρχαίας Πινακοθήκης τοῦ Μονάχου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος συνέλαβε τὸ σχέδιον μεγάλων ἐργασιῶν. Ἀλλ' οἱ περὶ τὸν ζωγράφον **Κορνέλιους** (Cornelius, 1783—1867) καὶ τὸν μαθητὴν του **Κάουλμπαχ** (Kaulbach) καλλιτέχναι δὲν εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτοῦν τὰ μεγάλα σχέδια.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμῖς τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι πλουσία καὶ πολυμερεστάτη ἡ ἐκδήλωσις τῆς τέχνης. Οἱ νέοι ζητοῦν διαρκῶς νὰ ἀναπτύξουν τὴν πρωτοτυπίαν των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἔργον ἀτομικόν, ἀπαλλασσόμενοι τῆς ἐπιδράσεως παλαιότερων καλλιτεχνῶν. Ὁ καλλιτεχνικὸς βίος εἶναι πολὺ ζωηρότερος τώρα, διότι ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερον κοινὸν ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν τέχνην. Ἡ μεγαλυτέρα κίνησις παρατηρεῖται εἰς τὴν Ζωγραφικὴν καὶ γίνονται εἰς αὐτὴν αἱ τολμηρότεραι καὶ περιεργότεραι προσπάθειαι. Τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων γίνονται γνωστὰ διὰ τῶν Ἐκθέσεων (Salons), κριταὶ δὲ εἶναι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ διδάσκαλοι ἢ ἐγνωσμένης φήμης καλλιτέχναι.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΟΣ

Ἀλλὰ πολὺμορφος ἰδίως εἶναι, ὥς εἴπομεν, ἡ Ζωγραφικὴ τῆς τελευταίας περιόδου. Παρὰ τὴν κλασσικὴν σχολὴν γεννᾶται ἡ **Ρεαλιστικὴ**, ἡ **Ἐμπρεσιονιστικὴ**, ἡ **Ἰδεαλιστικὴ** καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἡ **Συμβολικὴ**. Ἡγέται τῆς κινήσεως εἶναι πάλιν οἱ Γάλλοι.

Κατ' ἐξοχὴν δημιουργικὴ εἶναι ἡ **Ρεαλιστικὴ ζωγραφικὴ**, ἡ ὁποία εἰκονίζει τὴν σύγχρονον ζωὴν, τὰς ιδέας, τὰ ἥθη καὶ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν συγχρόνων τοῦ ζωγράφου ἀνθρώπων. Οἱ δύο μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ρεαλιστικῆς ζωγραφικῆς εἶναι ὁ **Κουρμπέ** (Courbet, 1819-1877, ἔργα: Οἱ Λιθοθραῦσται, Κηδεῖα κλπ.) καὶ ὁ **Μιλλέ** (Millet, 1814-1875, ἔργα: Αἱ Σταχυοσυλλέκτραι, ὁ Ἐσπερινὸς κλπ.).

Ὁ Ἐμπρεσιονισμὸς (ἐκ τοῦ impression=ἐντύπω-

Γουσταῦς Κουρμπέ
(1819—1877)
(αὐτοπροσωπογραφία)

σις) σημειώνει σημαντικόν νεωτερισμόν εἰς τὴν τέχνην. Οἱ ἔμπρεσ-

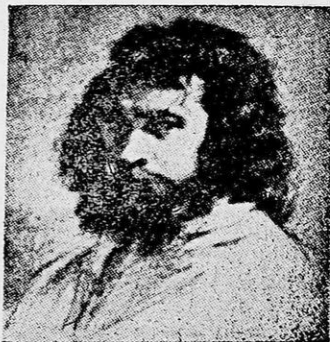

Κουρμπέ: «Ἡ συνάντησις» (Μουσεῖον Μοντελλιέ)
Εἰκονίζεται ὁ ἴδιος ὁ ζωγράφος, φορτωμένος μὲ τὰ σύνεργα τῆς τέχνης του, ὁ ὁποῖος πηγαίνει εἰς τὴν ἐξοχὴν, διὰ νὰ ζωγραφίσῃ. Εἰς τὸν δρόμον συναντᾷ ἕνα φίλον καὶ προστάτην του, ὁ ὁποῖος τὸν χαίρετ' ἐγκαρδιώτατα. Τὸ ἔργον θεωρεῖται ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα τοῦ ζωγράφου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρεαλιστῶν, διὰ τὴν ἀντιγραφὴν τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐκτελέσεως.

Σήμερον λέγοντες Ἐμπρεσσιονισμός ἐννοοῦμεν τὴν τεχνοτροπίαν, ἡ ὁποία ἐξαίρει μετ' ἰδιαζούσης ζωηρότητος ὠρισμένα σημεῖα τῆς πραγματικότητος καὶ ἀφήνει νὰ ἐννοηθοῦν περισσότερα ἀπὸ ὅσα παριστάνει. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὁμιλοῦμεν περὶ Ἐμπρεσσιονισμοῦ ὅχι μόνον εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν.

Οἱ Ἐμπρεσσιονισταὶ ἐμφανισθέντες τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γαλλίαν περὶ τὸ τέλος τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦν εὐάριθμον ὁμάδα ἀλλὰ μένουν πι-

σιονισταὶ ζητοῦν νὰ παραστήσουν τὰ πράγματα, ὅπως ἐμφανίζονται εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ καλλιτέχνου εἰς ὠρισμένην στιγμὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ φωτός. Τονίζουν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ τῶν πραγμάτων, ἰδίως τὴν φυσικὴν ζωηρότητα τοῦ φωτός καὶ τῶν χρωμάτων. Πολλὰ τῶν εἰκόνων τούτων παράγουν ἰσχυρὰν καὶ παράδοξον ἐντύπωσιν, ἰδίως ὅταν τὰς βλέπωμεν ἐξ ἀποστάσεως.

Μιλλέ (1814—1875)
(αὐτοπροσωπογραφία)

στοι εἰς τὴν ἀντίληψίν των καὶ ἔχουν φανατικούς θαυμαστάς. Ὁ ἀνεγνωρισμένος ἀρχηγὸς αὐτῶν εἶναι ὁ γάλλος **Μανέ** (Manet, 1831—1883), ἀκαταπόνητος καὶ ἐνθουσιώδης τεχνίτης (ἔργα: Ὁ λύμπια, ὁ Καλὸς Μπόκ, τὸ Πρόγευμα, ὁ Πίθηκος κλπ.) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ **Κλωδ Μοννέ** (Claude Monet, γεν. 1846), ὁ ὁποῖος, ἐφαρμόσας τὴν ἀρχὴν τῆς νέας σχολῆς εἰς

Μιλλέ: «Σταχυολόγοι»

(Μουσεῖον Λούβρου, Παρίσιοι)

Ὁ ἀνωτέρω πίναξ εἶναι δεῖγμα χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ Μιλλέ. Ὁ Μιλλέ εἶναι ὁ ζωγράφος τῆς γῆς καὶ τῶν ἀγροτικῶν σκηνῶν. Οἱ ρωμαεῖοι χωρικοὶ τῆς Γαλλίας εὗρον ἐν τῷ προσώπῳ του τὸν ιδεώδη ἐρμηνευτήν. Εἰδυλλιακὸς ρεαλιστὴς ὁ Μιλλέ ἀποδίδει τὸ μεγαλεῖον τῆς γῆς καὶ τὸν μέχθον τῶν ἐργατῶν τῆς.

τὴν ἀπεικόνισιν τοπίων, ἐσημείωσεν ἀξιόλογον ἐπιτυχίαν (ἔργα: Ὁ ἄγροϊ κατὰ τὴν ἀνοιξιν).

Ἐπίσης πολυποίκιλος καὶ παραγωγικὴ ἦτο ἡ ἐργασία τῶν γερμανῶν ζωγράφων κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι. Οἱ ἀξιολογώτεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ **Λέμπαχ** (Lenbach), ἐπιδέξιος προσωπογράφος, ὁ ὁποῖος ἐζωγράφησε προσωπογραφίας πολλῶν συγχρόνων του (ἀξιόλογος πρὸ πάντων ἡ προσωπογραφία τοῦ Βίσμαρκ), καὶ ὁ **Μέντσελ** (Menzel 1815—1905) διακριθεὶς ὡς ζω-

γράφος ιστορικῶν εἰκόνων. Εἰς τὸν Ρεαλισμὸν ἀντέταξεν εἶδος τι νεορρωμαντισμοῦ ἢ συμβολισμοῦ ὁ ἀξιόλογος ἑλβετὸς ζωγράφος καὶ γλύπτης Ἀρνόλδ Μπέκλιν (Boecklin, 1827—1901), πρωτότυπος καὶ ἰσχυρᾶς πολλὰκις ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἐργασθεὶς εἰς

Ὁ Μιλλέ προσδίδει εἰς τοὺς χωρικοὺς μελαγχολικὴν τινα χάριν. Τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ζωγραφίζει, συνδέονται στενωτάτα μετὰ τοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ ὁποίῳ τοποθετεῖ ταῦτα. Εἶναι οἰονεὶ ἡ ψυχὴ τοῦ εἰκονιζομένου τοπίου. Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα τοῦ Μιλλέ ἔχουσι τὴν ἡρεμὸν ἀπλότητα τῆς αἰωνίας φύσεως.

Μιλλέ: «Ἡ ποιμενὶς»

τὴν Γερμανίαν, ὁ ὁποῖος κατορθώνει νὰ ζωογονῇ τὴν πραγματικότητα διὰ τῆς πλουσίας φαντασίας του καὶ περιβάλλει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα διὰ τινος μυστηρίου (ἔργα: ἡ ὀνομαστικὴ Νῆσος τῶν νεκρῶν), *Vitae somnium breve*, Ἀνοιξίς, Σιγὴ εἰς τὸ Δάσος).

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ οἰκοδομικὴ ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πρώτου αἰῶνος καὶ ἠκολούθησε νέαν ὁδὸν ὑπὸ τὴν πίεσιν δύο αἰτιῶν. Ἡ πρώτη ἦτο αἰτία αἰσθητικῆς, συνέπεια τῆς γενικῆς ρε-

λιστικῆς τάσεως, ἡ δευτέρα τεχνική, διότι τώρα χρησιμοποιοῦν νέον ὑλικόν, τὸν σίδηρον, καὶ κατορθώνουν οὕτω νὰ κτίζουν πολὺ

Μανέ : «Εἰς τὸν ἑξώστην»

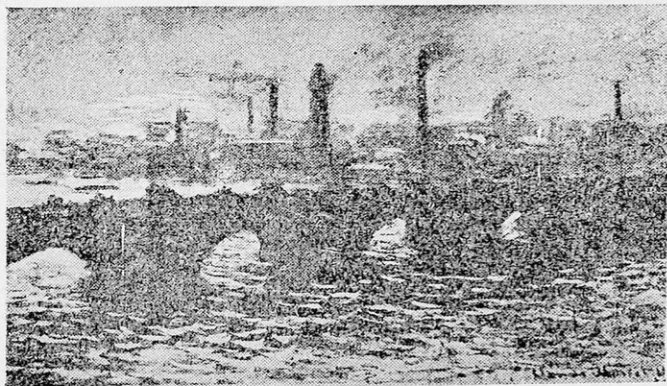
(Παρίσιοι — Λουβρον)

Εργον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐμπρεσιονιστικῆς σχολῆς. Φῶς καὶ ἐνδύματα λευκὰ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, σκότος εἰς τὸ ὀπισθεν τῆς εἰκόνης ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν ζωηράν. Ἀποφεύγονται ἐπιμελῶς αἱ μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς χρώματος εἰς τὸ ἄλλο διὰ τῶν ἐλαφρῶν ἀποχρώσεων, τὰς ὁποίας ὁ ὀφθαλμὸς εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν βλέπει.

εὐκολώτερον ὑπερμεγέθεις καὶ στερεὰς οἰκοδομάς. Οὕτω προῆλθεν οἰκοδομικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν **Λογικόν**, διότι οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ ὑποτάξουν τὸν ρυθμὸν εἰς τὴν

σκοπιμότητα καὶ τὴν ἀνεσιν. Ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ἡ στενὴ σύνδεσις μετὰ τῆς γλυπτικῆς.

Οὕτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετελέσθησαν κολοσσιαῖα δημόσια ἔργα, σχολεῖα, θέατρα, σιδηροδρομικοὶ σταθμοί, γέφυραι, ἐργοστάσια, ἐμπορικὰ καταστήματα κτλ., ιδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐκτίσθη «νέα ἐκ βάθρων» ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1870. Μνημειώδη νεώτερα ἔργα

Κλώντ Μονέ: «Ἡ γέφυρα τοῦ Λονδίνου»

(ἐξ ἰδιωτικῆς συλλογῆς)

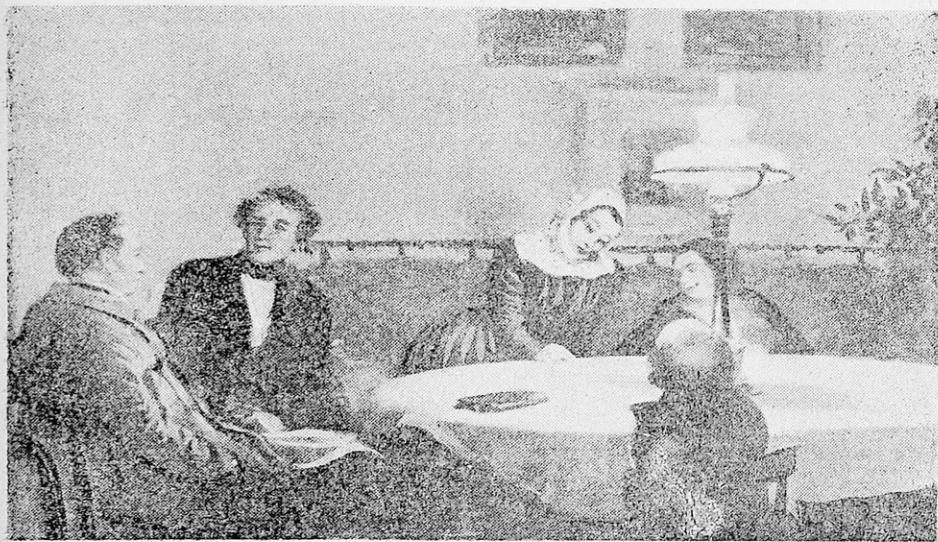
Ὁ Μονέ, ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐμπρεσσιονισμοῦ, εἶναι κυρίως ζωγράφος τοπίων. Κατὰ τὸν ἐμπρεσσιονισμόν, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ ν' ἀποδώσῃ τὴν ὅψιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, ἡ ἀνθρωπίνη μορφή δὲν ὑπολογίζεται παρὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα τῆς τέχνης τοῦ Μονέ, παριστάνει μίαν γέφυραν τοῦ Λονδίνου, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν ὁμιχλώδη ἀτμόσφαιραν τῆς ἀγγλικῆς πρωτευούσης.

εἶναι δύο ἢ τρεῖς σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ τῶν Παρισιῶν (σταθμὸς τοῦ Σαιν Λαζάρ, τοῦ Καὶ Ντ' Ὁρσαί, τῆς Λυών), ἐπίσης ἀξιόλογα εἶναι τὰ μέγαρα τὰ κτισθέντα διὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ 1870 (Τροκαδερό) καὶ τοῦ 1900. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1889 ἐκτίσθη ὁ Πύργος Ἀϊφελ ἐκ σιδήρου, ἔχων ὕψος 300 μέτρων. Ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα τῆς

Γερμανίας είναι τὸ Μέγαρον τοῦ Ράϊχσταγ (1884), ὁ Καθηδρικὸς ναὸς τοῦ Βερολίνου (Don, 1905) καὶ ὁ ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν στερεότητα καὶ πρακτικότητα Σταθμὸς τῆς Λειψίας.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Διὰ τὴν Γλυπτικὴν οἱ χρόνοι μετὰ τὸ 1850 εἶναι περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Ἡ Γαλλία ἰδίως καὶ μερικῶς ἡ Γερμανία εἶδον μέγαν

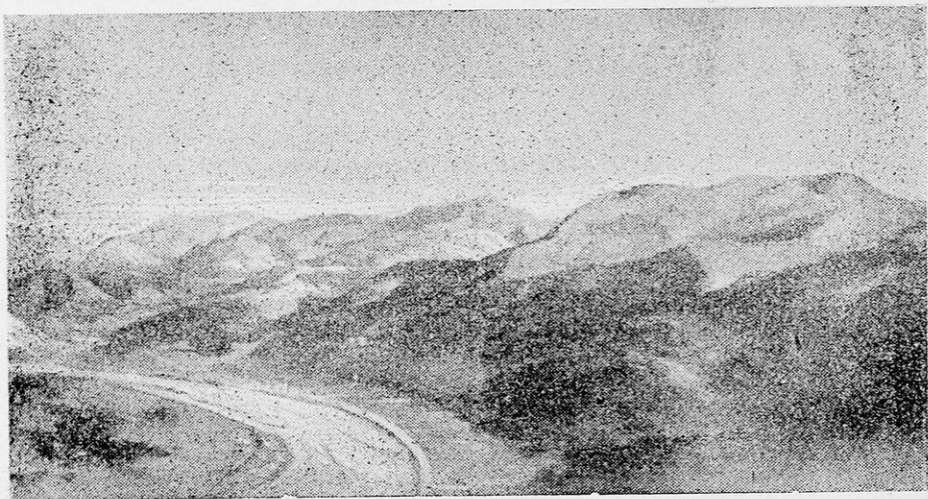
Μέντσελ : Βραδυνή συντροφιά
(Ἐθνικὴ πινακοθήκη Βερολίνου)

Ἐκ τῶν γερμανῶν ζωγράφων τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ Μέντσελ ἔχει ἀναμφισβητήτως τὸ μέγιστον τάλαντον. Αἱ ζωγραφικαὶ ἀρεταὶ του εἶναι πολὺ πλευροὶ. Ὁ Μέντσελ εἶναι ρεαλιστὴς ἀπεικονίζων τὴν πραγματικότητα με ἐλευθερίαν καὶ ζωηρότητα.

ἀριθμὸν ἀξιολόγων καλλιτεχνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἐπικρατοῦν δύο τάσεις : ἡ Ἀρχαίζουσα ἀκαδημαϊκὴ, ἡ

ὁποία ἀπομιμείται τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τῆς φλωρεντινῆς πλαστικῆς, καὶ ἡ Νεωτεριστικὴ, ἡ ὁποία θέλει νὰ δώσῃ πλαστικὴν μορφήν εἰς τὰς νέας ὁράμας.

Τὴν πειθαρχικὴν ἀκαδημαϊκὴν τάσιν ἀντιπροσωπεύει ὁ **Σαπού** (Charu, 1833—1891), τοῦ ὁποίου τὰ ἔργα ἔχουν κλασσικὴν ὁμαλότητα, ἀλλὰ στεροῦνται θερμῆς καὶ κινήσεως (ἔργα: Ἑπιτύμβιον μνημεῖον Νεότης 1875, Ἀγαλμαδου-

Μπέκλιν : « Τοπίον Ἀπεννίνων »

(Πινακοθήκη Βρέμης)

Τὸ τοπίον τοῦτο τοῦ Ἀρνόλδου Μπέκλιν χαρακτηρίζεται ὑπὸ βαθύτατα ποιητικοῦ αἰσθήματος τῆς φύσεως. Οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες τοῦ Μπέκλιν εἶναι ἀρίστα δείγματα εὐγενεστάτου ρεαλισμοῦ.

κίσεως τῆς Ὁρλεάν, 1885). Οἱ κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι τῆς νεωτέρας γαλλικῆς πλαστικῆς εἶναι δύο ἀξιόλογοι διδάσκαλοι, ὁ **Καρπώ** (Carpeaux, 1828—1875) καὶ ὁ **Ροδέν** (Rodin 1840—1917), ὁ πρῶτος παραγωγικὸς καὶ δεξιὸς ἐκτελεστής (ἔργα: Σύμπλεγμα χοροῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Νέου Μελοδράματος τῶν Παρισίων, Κρή-

νη τοῦ Ἀστεροσκοπείου, Ἀμυνα τῆς Βαλενσιέν), ὁ δεύτερος πρωτότυπος καὶ ἰσχυρὸς, ἔχων τάσεις ρεαλιστι-

Καρπὼ : « Ἀνδριὰς τοῦ Βαττῶ »

(Μουσεῖον τῆς Βαλενσιέν)

Ὁ Καρπὼ καθὼς καὶ ὁ περίφημος ζωγράφος Βαττῶ κατήγοντο καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Γαλλίας Βαλενσιέν. Οἱ πολῖται τῆς Βαλενσιέν ἀνέθεσαν εἰς τὸν Καρπὼ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βαττῶ. Ὁ γλύπτης ἀπέδωκε μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μεγάλου ζωγράφου.

κὰς (ἔργα : Στοχαστής, ἡ Ἀνάστασις). Πλῆθος νεωτέρων καλλιτεχνῶν συνεχίζει τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων :

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Μεγάλης σημασίας γεγονὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης εἶναι

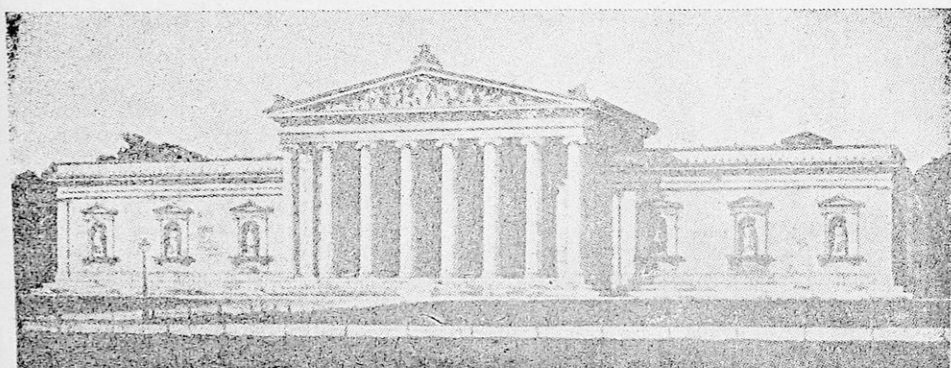

Ροντέν : « Ὁ διανοούμενος » (Μουσεῖον Ροντέν)

Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ ὁ γλύπτης ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἑνωσιν ἁλλὰ καὶ τὴν διαρκῆ σύγκρουσιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, τὴν τραγικὴν προσπάθειαν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ζητεῖ ματαίως ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ βαρὺ σωματικὸν περικάλυμμα, διὰ ν' ἀποβῇ ὁ «διανοούμενος» Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἡ γλυπτικὴ δὲν εἶχε γνωρίσει πλαστικὴν τόσον ἐκφραστικὴν καὶ δύναμιν τόσον περιπαθῆ.

ἡ ἀνάπτυξις τῆς γερμανικῆς μουσικῆς. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἠκολούθησεν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν : Ὁ 17ος αἰὼν εἶδε τὴν

γέννησιν τοῦ Ὁρατορίου καὶ τοῦ Μελοδράματος, ὁ 18ος τῆς Συμφωνίας. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους ἐζησαν οἱ διδάσκαλοι τῆς γερμανικῆς κλασσικῆς μουσικῆς, ὁ **Μπάχ** (Bach, 1685—1750), ὁ ὁποῖος ἐτελειοποίησε τὴν προτεσταντικὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, συνθέσας περίφημα ᾠσματα καὶ λειτουργίας, ὁ **Χένδελ** (Händel, 1685—1759), συνθέσας ἰδίως ὁρατόρια, ὁ **Χάϋδν** Haydn, 1732—1759), συνθέτης ὀνομαστῶν συμφωνιῶν (Δημιουργία, Αἰῶραι τοῦ ἔτους κλπ.) καὶ ὁ **Μότσαρτ** (Mozart, 1759—1791), ὁ ὁποῖος ἔγραψε συμφωνίας καὶ μελοδράματα (Γάμος τοῦ Φιγαρό,

Ἡ Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου

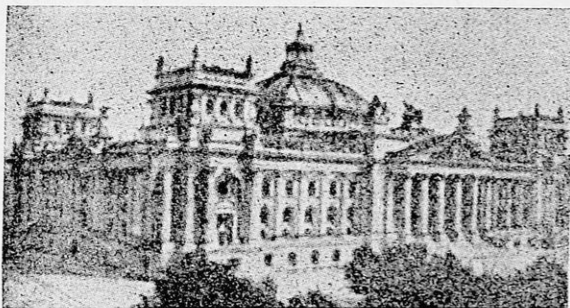
Ἐκτίσθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1816—1830 κατὰ τὴν κλασσικίζουσαν τέχνην. Προπύλαια μὲ ἰωνικοὺς κίονας, ἀέτωμα καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀνὰ τρεῖς κόγχαι πρὸς τοποθέτησιν ἀνδριάντων.

Δὸν Ζοῦάν κλπ.). Ἐπίσης κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἐζήσεν ὁ γερμανικὸς μουσικὸς **Γκλούκ** (Gluck, 1714—1787), ὁ ὁποῖος ἔδωκε νέαν μορφήν εἰς τὸ μελόδραμα.

Τὸ μελόδραμα ἐγεννήθη, ὡς γνωρίζομεν, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἱταλῶν λογίων, ὅπως ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τραγωδίαν. Ἡ λεγομένη Φλωρεντινὴ σχολὴ ἔδωκε τὰ πρῶτα δείγματα τοῦ μουσικοῦ δράματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ μουσικὴ σκοπὸν εἶχε νὰ συνοδεύσῃ τὴν ὁμιλίαν καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ αἶσθημα τοῦ ποιητοῦ. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Φλωρεντινὴ σχολὴ ἦτο μᾶλλον ἀκαδημαϊκὴ καὶ περιωρίσθη εἰς θεωρίας, ὁ

Κλαούνδιο Μοντεβέρδε (Claudio Monteverde, 1567—1643) ὑπῆρξε δυνατὸς ἐκτελεστής καὶ θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ μελοδράματος. Συγχρόνως παρὰ τὸ σοβαρὸν μουσικὸν δρᾶμα (opera seria) ἀνεπτύχθη τὸ κωμικὸν μελόδραμα τῶν Ἰταλῶν (opera buffa).

Ὁ Γκλουκ ἔδωσε νέαν ὥθησιν εἰς αὐτὸ περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Γκλουκ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν μουσικὴν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν ἀληθῆ προορισμὸν της, ὁ ὁποῖος εἶναι νὰ ὑποβοηθῇ τὴν ποίησιν, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν ἔκφρασιν συναισθημάτων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν περιπετειῶν, χωρὶς νὰ διακόπτῃ τὴν δρᾶσιν ἢ νὰ

Τὸ μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου

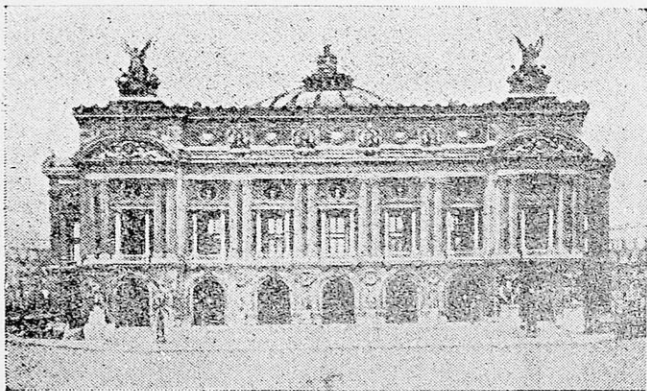
Ἐκτίσθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1884—1894 κατὰ τὸν ρυθμὸν τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως. Τὸ οἰκοδόμημα ἔχει τέσσαρας τετραγωνικοὺς πύργους εἰς τὰς γωνίας καὶ εἰς τὸ μέσον πελώριον θόλον ἐκ κρυστάλλου.

παραμορφῶνῃ αὐτὴν δι' ἀχρήστων διακοσμῆσεων. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνέθεσε τὸ μελόδραμα Ὁ ρ φ ε ὕ ς καὶ Ε ὕ ρ υ δ ῖ κ η (1762), τὸ ὁποῖον ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς εἰς τὴν Βιέννην, καὶ βραδύτερον τὴν Ἰ φ ι γ ἔ ν ε ι α ν ἐ ν Α ὕ λ ῖ δ ι.

Διὰ τῶν μουσουργῶν τούτων ἐφαίνετο, ὅτι ἡ μουσικὴ ἔφθασε τὰ δυνατὰ ὅρια της. Ἀλλ' ὁ **Μπετόβεν** (Bethoven, 1770—1827) ἤνοιξε νέας πηγὰς ἐμπνεύσεως εἰς τὴν μουσικὴν, προσπαθήσας νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῶν ἤχων τὰ διανοήματά του εἰσαγαγών, ὡς λέγουν, τὴν κίνησιν τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὁποία ἤρchiσε νὰ ἐμπνέεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν

φιλοσοφίαν. Ὁ Μπετόβεν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βόννην, ἀλλὰ διέμενε καὶ εἰργάσθη εἰς τὴν Βιέννην, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἦτο σπουδαιότατον μουσικὸν κέντρον. Τὰ ἀξιολογώτερα ἔργα του παρήγαγεν ἀπὸ τοῦ 1813 μέχρι τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, τὰς περὶφημούς Συμφωνίας, τὰς Σονάτας καὶ τὸ ὑπέροχον μελόδραμα Φιδέλιο.

Δύο ἑξοχοὶ καλλιτέχναι διαφέροντες ἀλλήλων κατὰ τὴν ἔμ-

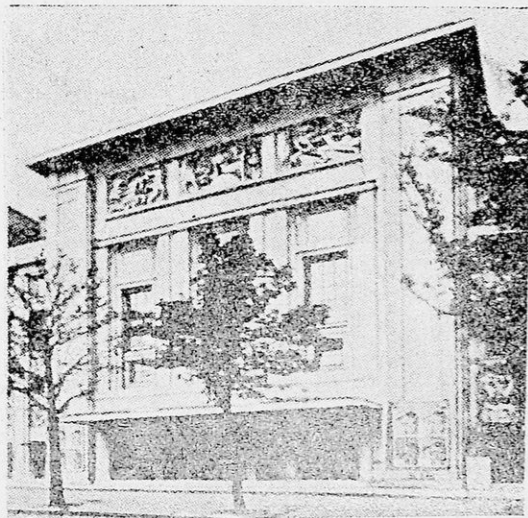

Ἡ ὄπερα τῶν Παρισίων

Κατεσκευάσθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1861—1875 ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Γκαρνιέ κατὰ τὸν τύπον τῶν μνημείων τῆς Δευτέρας Αὐτοκρατορίας, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ λεγόμενος ρυθμὸς τῆς Νέας Ἀναγεννήσεως. Ἐπτὰ ἀψιδωταὶ πύλαι εἰς τὸ ἰσόγειον διευκολύνουν τὴν εἴσοδον τοῦ κοινοῦ. Εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα μεγάλα παράθυρα μεταξὺ κορινθιακῶν κιόνων φωτίζουν τὴν μεγάλην αἴθουσαν διαλειμμάτων καὶ ἀναψυχῆς, τὸ λεγόμενον φουαγέ. Εἰς τὸ μέσον τὸ οἰκοδόμημα ἔχει θόλον χαμηλόν, ὁ ὁποῖος στεγάζει τὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου.

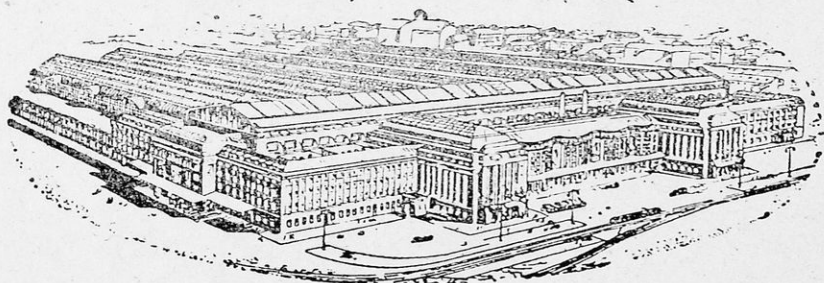
πνευσιν, **Βέμπερ** (Weber, 1786—1826, ἔργα : Freischutz, Oberon, μελοδράματα) καὶ **Σιούμπερτ** (Schubert 1797—1828, κύριον ἔργον ῥοδαί), ἠκολούθησαν τὰ ἴχνη του καὶ γενικῶς οἱ ἄριστοι τῶν μουσικῶν τοῦ 19ου αἰῶνος θεωροῦνται συνεχισταὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μπετόβεν.

Μετὰ τὸ 1830 ἐδοξάσθη νέα γενεὰ μουσικῶν ὁ **Μένδελσον** (Mendelsohn, 1809—1847), ἑβραιογερμανός, συνθέσας ἰδίως

Θέατρον τῶν Ἑλλυσίων

* Ἡμῖσιν αἰῶνα μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς Ὁπερας οἱ ἀρχιτέκτονες κατεσκεύασαν οἰκοδομήματα, τῶν ὁποίων τὸν ρυθμὸν καθώρισαν τὰ ὑλικά τῆς οἰκοδομῆς, ὁ σίδηρος, τὸ τσιμέντο καὶ αἱ πλίνθοι. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πλούσιον ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῆς Ὁπερας, τὸ θέατρον τῶν Ἑλλυσίων, εἶναι ἀπλούστατον ἐξωτερικῶς, μὲ μίαν κορνίζαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν βροχὴν, καὶ κάτωθεν αὐτῆς τρία ἀνάγλυφα, διὰ νὰ ἐνθυμίζουν, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι νὰὸς τῆς δραματικῆς τέχνης.

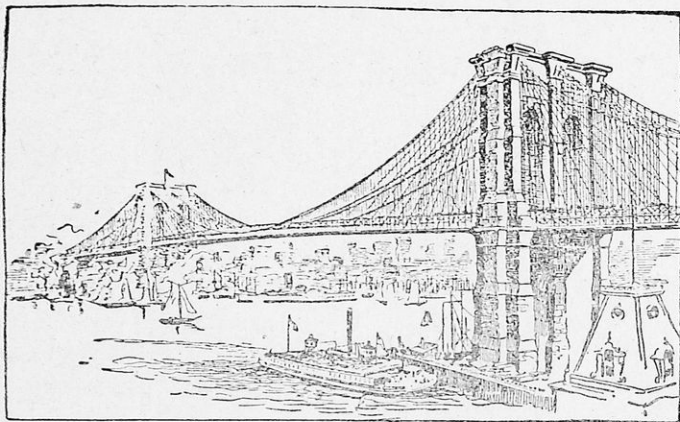

Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λειψίας (1902—1913)

Ὁ μέγιστος καὶ ὡραιότατος σταθμὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐστοίχισεν 135 ἑκατομ. χρυσᾷ μάρκᾳ. Ἡ ἐμπροσθία στοὰ ἔχει μῆκος 300 μ., τὸ δὲ ὑπόστεγον καλύπτεται ὑπὸ ἐξ κολοσσίων ἀψίδων ἐκ σιδήρου καὶ ὕαλου, αἱ ὁποῖαι στεγάζουν πλέον τῶν 30 ἀμαξοστοιχιῶν.

Εἰσαγωγὰς (Ouvvertures) καὶ ὁ **Σιούμαν** (Schumann, 1810–1856), παραγωγικώτατος, συνθέσας μέχρι τοῦ 27 ἔτους, ὅτε ἔπαθε τὰς φρένας, πλήθος μουσικῶν ἔργων, συμφωνίας, συνθέσεις δραματικές, ᾠδὰς κλπ.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οἱ γερμανοὶ μουσικοὶ ἔμειναν ἄγνωστοι καὶ ἀκατάληπτοι εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὅταν δὲ τὸ 1830 ἐπεχείρησαν νὰ παίξουν συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν ἐν Παρισίοις, ὁ λαὸς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ. Μεγίστην δημοτικότητα εἶχον εἰς τὴν Εὐ-

Κρεμαστὴ γέφυρα

Συνδέει τὴν Ν. Ὑόρκην μὲ τὸ προάστειον Μπρούκλιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ East - River. Ἔχει μῆκος 1800 μ., ὕψος 36 μ. Ἐπάνω περνοῦν δύο σιδηροδρομικαὶ γραμμαί, δύο ἀμαξιτοὶ δρόμοι καὶ ἐν πεζοδρόμιον. Κατεσκευάσθη τὸ 1883.

ρώπην κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος οἱ Ἰταλοὶ μουσικοὶ, οἱ ὅποιοι συνέθετον κυρίως μελοδράματα (Opera). Διασημότερος τῶν ἱταλῶν μουσικῶν τῆς περιόδου ταύτης ἦτο ὁ **Ροσσίνι**, (Rossini, 1792–1868), διελθὼν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ μουσουργήσας πολλὰ μελοδράματα ἐπὶ γαλλικῶν κειμένων (Libretto). Ὁ **Κουρεῦς** τῆς **Σεβίλλης** καὶ ὁ **Γουλιέλμος Τέλλος** εἶναι τὰ ὀνομαστότερα τῶν ἔργων του.

Μετ' αὐτὸν ἡ μεγαλυτέρα μουσικὴ δόξα τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ

Βέρδι Verdi, (1831—1901), ἀκένωτος πηγή ἀπαλῶν φθόγγων ὁ καταθέλξας τὸν 19ον αἰῶνα διὰ τῶν μελοδραμάτων του, τῶν ὁποίων τὰ διασημότερα εἶναι ὁ **Ριγολέτος** (1851), ὁ **Τροβατόρε** καὶ ἡ **Τραβιάτα** (1853). Βραδύτερον ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς γερμανικῆς μουσικῆς καὶ προϊόντα τῆς νέας φάσεως τῆς τέχνης του εἶναι ἡ **Ἄιντά**, ὁ **Ὀθέλλος**, ὁ **Φάλσταφ**.

Οὐρανοξύστης

Ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς νεωτέρας οἰκοδομικῆς τέχνης εἶναι οἱ περίφημοι οὐρανοξύσται τῆς Ἀμερικῆς, τῶν ὁποίων οἱ ἔνοικοι φθάνουν τοὺς κατοίκους μιᾶς πόλεως.

Οἱ νεώτεροι ἰταλοὶ μουσικοὶ (Λεονκαβάλλο, Ντονιζέττι, κλπ.) εἶναι μαθηταὶ τοῦ Βέρδι.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὑπῆρξαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἄξιοι μνείας συνθέται, ὡς ὁ **Χαλεβὺ** (ἔργα: Ἡ Ἑβραία) καὶ ὁ **Μπερλιόζ**, τοῦ ὁποίου τὰ συμφωνικὰ ἔργα θεωροῦνται μεγάλα δημιουργήματα. Εἰς τὸ δεύτερον δὲ ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἀνήκουν ὁ **Γκουνώ** (Gounod, 1818—1893), ὁ συνθέτης τοῦ **Φάουστ**, καὶ ὁ νέος ἀποθανὼν **Μπιζέ** (Bizet, 1838—1875), ὁ συνθέτης τῆς περιφήμου **Κάρμεν**.

Ἄλλ' εἰς τῶν μεγίστων μουουργῶν τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος θεωρεῖται ὁ γερμανὸς **Ριχάρδος Βάγνερ** (Richard Wagner, 1813—1883), ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς μεγαλειώδη ἔνωσιν ποίησιν καὶ μουσικὴν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ μουσικὸν δράμα τὴν θέσιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἢ τραγωδία. Ἦτο συγχρόνως πλούσιος καὶ τελετουργικὸς μουσικὸς καὶ τραγικὸς ποιητὴς ἐμπνευσμένος. Ὁ ἴδιος συνέθετε τὸ κείμενον καὶ τὴν μουσικὴν τῶν ἔργων του. Ἡ μουσικὴ δὲν ἔχει σκοπὸν, ὥς μέχρι τοῦδε, νὰ συνοδεύσῃ τοὺς στίχους, ἀλλὰ μουσικὴ καὶ ποίησις γεννῶνται συγχρόνως καὶ χρησιμεύουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὰς ιδέας καὶ τὰ συναισθήματα τῶν προσώπων. Περίφημα ἔργα του εἶναι ὁ Ἰπτάμενος Ὀλλανδός, ὁ Τανχόϋζερ καὶ ὁ Λόεγκριν. Βραδύτερον ἔγραψε τὸν Τριστάνον καὶ Ἰζόλδην καὶ τοὺς Ἀρχιτραγουδιστὰς τῆς Νυρεμβέργης, ὥς καὶ τὰ δύο δράματα τῆς μεγάλης τετραλογίας, τοῦ Δακτυλίου τῶν Νιμπελϋγκεν (Ring der Nibelungen).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐξαιρετικὴ ιδιοφυΐα τοῦ **Ντεμπυσσύ** (Debussy, 1862—1918), τοῦ ὁποῖου μεγάλη εἶναι ἡ ἐπίδρασις εἰς τὴν τελευταίαν γενεάν τῶν γάλλων μουσικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Ἡ χώρα μας ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη διοικηθεῖσα κακῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν εἶχε περιέλθει εἰς ἀθλίαν κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἡ γῆ παρημελήθη, τὰ δάση ἐκάησαν ἢ ἐκόπησαν, ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας κατεστράφη. Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον εὐρίσκοντο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, διότι κεφάλαια δὲν ὑπῆρχον, ἢ ὅσοι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διαθέτουν χρήματα ἀπέφευγον νὰ τὰ διαθέσουν εἰς τὴν πατρίδα μας, εἰς τὴν ὁποίαν διέτρεχον τὸν κίνδυνον τῆς ἀρπαγῆς ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς κατακτητὰς ἢ ἀπὸ τὴν ληστείαν καὶ πειρατείαν, ἡ ὁποία ἐμάστιζε τὸν τόπον. Ὡστε, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς ὠρισμένα παραδείγματα, ὅπως τὴν κοινότητα τῶν Ἀμπελακίων, τὰ Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου κτλ. περὶ οἰκονομικῆς ζωῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρὸν ἡ ἰδία κατάστασις. Ἡ χώρα μας ἐξήρχετο κατόπιν δεκαετοῦς περίπου πολέμου περισσότερον κατεστραμμένη ἀπὸ πρὶν. Ἡ γῆ εἶχε τελείως παραμεληθῇ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ φυσικοῦ της πλούτου εἶχε καταστραφῇ, οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες μὲ τὸ ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας κατὰ τῶν Τούρκων εἶχον ἀπομάθει τὴν ἐργασίαν, κεφάλαια τέλος δὲν ὑπῆρχον διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις, οὔτε ξένοι διεκινδύνεουν τὰ χρήματά των εἰς τόπον, ὁ ὁποῖος ἐξήρχετο ἀπὸ τόσον μακροχρόνιον ἀναρχίαν.

Τὸ πᾶν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῇ ἐκ τῆς τέφρας. Ἡ οἰκονομικὴ καχεξία, ἡ ὁποία, ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, ἦτο ἡ κυριωτέρα ἀφορμὴ τῆς ἐσωτερικῆς μας κακοδαιμονίας ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ἦτο τὸ

πρώτιστον καὶ σπουδαιότατον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετώπιζον πάντες οἱ κατὰ καιροὺς κυβερνῆται. Ἄλλ' ὁ ἑλληνισμὸς ἀνήκει εἰς τὰς ζωτικὰς ἐκείνας φυλάς, αἱ ὁποῖαι προάγονται καὶ δημιουργοῦν μεγάλα ἐκ τοῦ μηδενός. Εὐθύς μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ ἀγῶνος οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται μὲ ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ εἰς διάστημα 100 περίπου ἐτῶν ἡ χώρα μας παρουσιάζεται μία ἀπὸ τὰς πλέον προηγμένας χώρας εἰς ἐθνικὸν πλοῦτον.

ΓΕΩΡΓΙΑ

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὄρεινόν καὶ πετρῶδες καὶ μόλις τὸ ἐν πέμπτον εἶναι δυνατόν νὰ καλλιεργηθῇ. Ἀλλὰ ἡ παράτασις τοῦ θέρους, ἡ μεγάλη πολλάκις θερμοκρασία καὶ ἡ ἀνομβρία κατὰ τοὺς ἑαρινοὺς καὶ θερινοὺς μῆνας ἐμποδίζει πολὺ τὴν καλλιέργειαν καὶ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ μέρους. Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας, ἡ ἑλληνικὴ γῆ, καλλιεργηθεῖσα μὲ ἔντασιν καὶ φιλοσοφίαν, κατῴρθωσε νὰ ἀποδώσῃ μὲ τὸν καιρὸν πολύτιμα προϊόντα εἰς ποσότητος καὶ ποιότητος, τὰς ὁποίας πρὸ 50 ἀκόμη ἐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ ἢ νὰ ἐλπίσῃ τις.

Τοιοιυτρόπως τὰ ἄφθονα καὶ ὠραιότατα ἐσπεριδοειδῆ μας (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, κίτρα κτλ.) πλημμυροῦν τὸν τόπον μας καὶ ἐξάγονται καὶ εἰς χώρας μακρινάς. Τὰ ἔλαια, τῶν ὁποίων ὑπάρχει ὑπερπαραγωγή εἰς τὸν τόπον μας, ταξιδεύουν μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρῶν καὶ εἶναι περιζήτητα. Ἡ περίφημος κορινθιακὴ σταφὶς εἶναι ἀπαραίτητον προϊόν διὰ πολλὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ὅπου ἐξάγεται κατὰ χιλιάδας τόννους. Τὰ σταφύλια καὶ οἱ περίφημοι καὶ ποικίλοι ἑλληνικοὶ οἶνοι εἶναι ἀπὸ τὰ ὀνομαστότερα προϊόντα τῆς Εὐρώπης. Κυρίως ὅμως τὰ ἄφθονα καὶ ἀρωματωδέστατα καπνά μας εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, περιζήτητα καὶ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικώτερον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ μας πλούτου. Ὅλα αὐτὰ τὰ προϊόντα καλλιεργοῦνται ἐντατικώτατα, διότι ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν εἰσρέει ἄφθονος πλοῦτος εἰς τὰ δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ταμεῖα.

Ἀπὸ τοῦ παγκοσμίου ὅμως πολέμου ἐδημιουργήθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοιαῦτα οἰκονομικὰ συνθήκαι, ὥστε ὅλα τὰ κρά-

τη, διὰ νὰ μὴ ἐξάγουν τὸ πολύτιμον συνάλλαγμα, ἔπρεπε νὰ καταστούν αὐτάρκη εἰς ὅλα τὰ εἶδη. Ἐγεννήθη τότε καὶ εἰς τὴν χώραν μας τὸ ζήτημα τῆς αὐταρκείας, ιδίως τοῦ σίτου. Ἐγινεν ἀνάγκη νὰ ἐντείνωμεν τὴν καλλιέργειαν καὶ τῶν δημητριακῶν, τὰ ὅποια ἤθ' ἐξησφάλιζον τὴν διατροφήν μας. Τὸ κράτος ἀνέλαβε μεγάλα δημόσια ἔργα πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλῶν, ρύθμισιν τῆς κοίτης ποταμῶν κτλ., διὰ νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς γεωργοὺς νέαι καὶ περισσότεραι ἐκτάσεις πρὸς καλλιέργειαν, ιδίως τῶν δημητριακῶν. Τοιουτοτρόπως αἱ πεδιάδες τοῦ Στρυμόνος, τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος, αἱ ὅποιοι ἄλλοτε κατεκλύζοντο ἀπὸ τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν, σήμερον καλλιεργοῦνται. Ἡ μεγάλη λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν ἀπεξηράνθη καὶ ἐδόθη εἰς τὸ ἄροτρον. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν τελειοποίησιν τῶν μέσων τῆς καλλιεργείας ἀνύψωσαν τὴν παραγωγὴν τῶν δημητριακῶν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἡ χώρα μας νὰ προσεγγίξῃ ν' ἀποκτήσῃ σχετικὴν αὐτάρκειαν. Τοιουτοτρόπως ἡ ἄλλοτε πτωχὴ Ἑλλὰς διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ ἐργασίας κατῴρθωσεν, ὥστε ὄχι μόνον αὐτάρκειαν νὰ ἀποκτήσῃ εἰς πολλὰ εἶδη, ἀλλὰ νὰ διενεργῇ καὶ ἐξαγωγὴν πολυτιμοτάτων προϊόντων.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Ὁ Ἕλλην διεκρίθη ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὡς ἔμπορος ἱκανὸς καὶ τολμηρὸς. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὸ ἐμπόριον οὐδέποτε ἔπαυσε καὶ κατὰ τὰς μαύρας ἡμέρας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, οἱ διεξάγοντες δὲ αὐτὸ ἦσαν πάντοτε σχεδὸν Ἕλληνες. Ἐνεκα ὁμως τῶν συνθηκῶν, αἱ ὅποια ἐπεκράτουν εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, σοβαρὸν ἐμπόριον ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν δὲν διεξήγετο εἰς εὐρείαν κλίμακα. Τοῦτο ἦτο κυρίως εἰς χεῖρας τῶν νησιωτῶν, οἱ ὅποιοι διέθετον καράβια καὶ ἐπεχειροῦν τολμηρὰ ταξίδια εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἢ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Δ. Εὐρώπης.

Ἡ ἀνάπτυξις ὁμως τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου κατὰ τὰ ἔτη 1830—1930 ὑπῆρξε πραγματικῶς κολοσσιαία, ἂν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν πενιχρὰν ἀρχὴν του. Κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἦσαν κατὰ πρῶτον λόγον ἡ νῆσος Σύρος καὶ αἱ Πάτραι. Ἡ ἀνάπτυξις ὁμως τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Θεσ-

σαλονίκης εις τὴν Βόρειον Ἑλλάδα ἐπεσκίασαν τοὺς μικροτέρους αὐτοὺς λιμένας καὶ τοὺς ὑπεβίβασαν εἰς ἐμπορικὰ κέντρα δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως.

Μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ τελευταίου τρομεροῦ πολέμου ὅλοι οἱ λιμένες τῆς Ἑλλάδος συνεκέντρουν ἀξιόλογον ἐμπορικὴν κίνησιν, ἰδρύθησαν παντοῦ Ἐμπορικοὶ Σύλλογοι καὶ Ἐμπορικὰ Ἐπιμελητήρια, τὸ δὲ ἐμπόριον ἀπετέλει σημαντικὸν πόρον τοῦ δημοσίου, ἐνῶ ἐν μέγα ποσοστὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἡσχολεῖτο εἰς τὸ ἐμπόριον.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Μετὰ τὴν Γεωργίαν καὶ τὸ Ἐμπόριον ἡ Βιομηχανία εἶναι ἡ σπουδαιότερα πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Κατὰ τοὺς πρώτους ὅμως χρόνους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡ Βιομηχανία ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ χώρα μας δὲν παρέχει ἀρκετὰ καύσιμα (γαιάνθρακας, πετρέλαιον κλπ.), ἡ δὲ χρησιμοποίησις τῆς πτώσεως τῶν ὑδάτων πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ τὰς βιομηχανικὰς ἐργασίας. Ἀφ' ὅτου ἡ Ἑλλὰς ἀπέκτησε σιδηροδρόμους, ἡ δὲ ναυτιλία τῆς ἀναζωογονηθεῖσα ἡδύνατο νὰ μεταφέρῃ τὰ καύσιμα ἀπὸ τὰ μέρη τῆς παραγωγῆς των, ἡ βιομηχανία ἤρχισε νὰ προοδεύῃ ἀλματικῶς. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ γίνεται ἐξαγωγή καὶ χρῆσις ἐγχωρίου λιγνίτου.

Ἡ δημιουργία ὅμως τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ Παγκοσμίου πολέμου. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν μέσων ἐθνικῆς βιομηχανίας. Ἀλλ' εἰς τὸν τόπον μας ἡ βιομηχανία δὲν ἔλαβε τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Δὲν εἶναι δηλαδὴ «μεγάλῃ βιομηχανία», ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἐργοστασίων μας εἶναι μικραὶ βιομηχανικαὶ ἐγκαταστάσεις, ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τὰ κυριώτερα ἀστικά κέντρα τῆς χώρας καὶ περιορίζεται κατὰ κανόνα μόνον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν, μὴ ἀποβλέπουσα εἰς ἐξαγωγήν.

Τὰ κυριώτερα βιομηχανικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεύς, ἡ Ἐλευσίς, αἱ Πάτραι, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Καβάλλα, ἡ Σῦρος, αἱ Καλάμαι, ὁ Βόλος, ἡ Νάουσα, ἡ Βέροια, ἡ Λεβάδεια, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Χίος, ἡ Κέρκυρα, τὰ Χανιά, τὸ Ἡράκλειον κ.ἄ. Σή-

μερον υπολογίζουν τὰ λειτουργοῦντα ἐν Ἑλλάδι ἐργοστάσια εἰς 3 χιλ. περίπου, τοὺς δὲ ἀσχολουμένους εἰς αὐτὰ ἐργάτας εἰς 300 χιλ. περίπου.

Τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν, ὥς πηγὴν ἐθνικοῦ πλούτου, ἐπροστάτευσε πολὺ τὸ κράτος, περιορίσαν τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ βαρυτάτων δασμῶν καὶ διευκολύναν τὴν εἰσαγωγὴν πρῶτων ὑλῶν. Σήμερον πρέπει νὰ εἴμεθα ὑπερήφανοι, διότι οὐδεμία χώρα τῆς Βαλκανικῆς κατώρθωσε νὰ ἀναπτύξη εἰς τόσον βαθμὸν τὴν βιομηχανίαν της. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν βιομηχανικὸν προϊόν, τὸ ὁποῖον δὲν κατασκευάζεται εἰς τὸν τόπον μας. Πολλὰ μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐφάμιλλα πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ μερικὰ ἴσως καὶ ἀνώτερα.

Ἡ μεγαλύτερα δυσκολία διὰ τὴν βιομηχανίαν μας εἶναι ἡ ἔλλειψις καυσίμων. Ἄλλ' ἡ πατρίς μας ἔχει θησαυροὺς ἀνεκτιμήτους, τοὺς καταρράκτας, τοὺς ποταμοὺς καὶ τοὺς ρύακας, τὸν «λευκὸν ἄνθρακα», ὅπως λέγουν, ὁ ὁποῖος δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἄνθρακα πρὸς παραγωγὴν κινητηρίου δυνάμεως. Ὑπολογίζουν ὅτι αἱ πτώσεις τῶν ὑδάτων εἰς τὴν πατρίδα μας δύνανται νὰ ἀποδώσουν δύναμιν πλέον τῶν 300 χιλ. ἵππων, δύναμιν δηλαδή ἡ ὁποία λυεῖ τὸ μέγα πρόβλημα τῶν καυσίμων. Ἐπίσης, ὁ λιγνίτης ὁ ὁποῖος ἀφθονεῖ εἰς τὸ ὑπέδαφος τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν συστηματικῆς ἐπεξεργασίας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποβῇ πολύτιμος καύσιμος ὕλη.

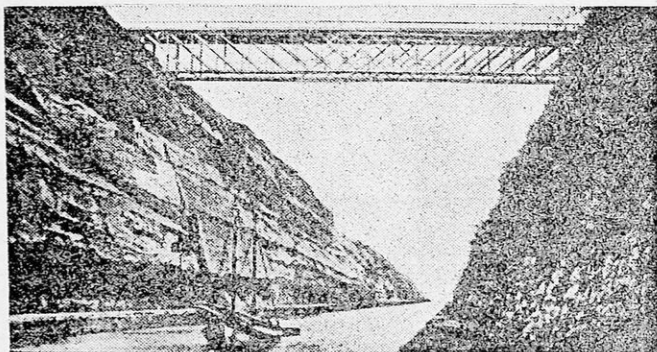
Ἡ Γεωργία, τὸ Ἐμπόριον καὶ ἡ Βιομηχανία ἀποτελοῦν τὰ κύρια στηρίγματα τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας. Διανοίγεται εἰς αὐτὰς εὐρύτατον στάδιον διὰ τὴν νεολαίαν μας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐπιδίδεται καὶ εἰς τοὺς κλάδους αὐτοὺς καὶ ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐπιστήμας.

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ — ΝΑΥΤΙΛΙΑ

Ἡ ἀπελευθερωθεῖσα Ἑλλὰς δὲν εἶχε κανένα δρόμον σημαντικὸν καὶ ἡ συγκοινωνία εὕρισκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Λόγω τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους τῆς πατρίδος μας ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς συγκοινωνίας προσέκοπτεν εἰς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια, διότι ἀπητοῦντο τεράστια κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξευρίσκονται εὐκόλως. Ἀλλὰ παρὰ τὰς δυσκολίας αὐτὰς τὸ κράτος μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετεν ὁ προϋπολογισμός, ἤρχισε τὴν κατασκευὴν ὁδῶν καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρχον ἤδη εἰς

τὴν Ἑλλάδα ἄρκετοὶ δρόμοι, οἱ ὑποῖσι ἐξυπηρετοῦν τὴν χώραν.

Μεγάλην ὠθησιν ἔλαβε τὸ συγκοινωνιακὸν ζήτημα διὰ πρῶ-
την φορὰν ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Τρικούπη. Ὁ ἐξαίρετος
κυβερνήτης διείδεν ὅτι τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς ἐπι-
κοινωνίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ πρὸς
ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας της ἦτο ἡ κατασκευὴ σιδηροδρομικοῦ δι-
κτύου. Κατεσκευάσθησαν τότε σιδηρόδρομοι εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ κέν-
τρον τὰς Ἀθήνας καὶ Πελοπόννησος καὶ Στερεὰ Ἑλλάς συνεδέθησαν
σιδηροδρομικῶς. Βραδύτερον κατεσκευάσθησαν καὶ ἄλλαι γραμμαί,
αἱ ὁποῖαι ἐξυπηρετοῦν τοπικὰς ἀνάγκας καὶ ὁ σιδηρόδρομος τῶν

Διῶρυξ τῆς Κορίνθου

Ὁ ἰσθμὸς τῆς Κορίνθου ἐκόπη τὸ 1893 ὑπὸ ἐλληνικῆς
ἐταιρείας καὶ ἔχει μῆκος 6,3 χλμ., πλάτος 24,6 μ. καὶ
βάθος 8 μ. Ἐπάνω διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ
Ἀθηνῶν — Πελοποννήσου.

συνόρων (Ἀθηνῶν—Παπαπούλι), μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν σύνδε-
σιν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην μέσῳ τῶν
Βαλκανικῶν χωρῶν. Μετὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—1913 ἡ Ἑλλάς
ἀπέκτησε νέον σιδηροδρομικὸν κέντρον, τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τῆς
ὁποίας ἐπραγματοποιήθη ἡ ἔνωσις μετὰ Εὐρώπης.

Ἄξιον λόγου ἐπίσης εἶναι σήμερον τὸ ὁδικὸν δίκτυον τῆς χώ-
ρας μας. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ αὐτοκινήτου καὶ ἡ εὐρυτάτη χρησιμο-
ποίησις αὐτοῦ εἰς ταξίδια καὶ μεταφορὰς κατέστησαν ἀναγκαίαν
τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι συνέδεσαν ὅλα τὰ ἐλληνικὰ κέντρα
μεταξύ των. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πόλις ἢ κωμόπολις, ἡ ὁποία νὰ μὴ

συνδέεται με τὰ μεγάλα κέντρα τῆς χώρας μας διὰ δρόμων στερεω-
τάτων καὶ ἀσφαλτοστρωμένων. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὁδικοῦ δικτύου,
ἡ ὁποία κυρίως εἶναι ἔργον τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας, ἔφερε μεγάλην
μεταβολὴν εἰς τὸν τόπον μας καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρό-
οδον καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ἐκεῖ ὅμως κυρίως, ὅπου τὸ ἑλληνικὸν δαιμόνιον εὐρήκεν ἔδαφος
προσφορώτατον πρὸς ἐκδήλωσιν, εἶναι ἡ θάλασσα. Ἐνῶ διὰ τὴν
χερσαίαν συγκοινωνίαν ἡ φυσικὴ κατασκευὴ τῆς χώρας μας παρου-
σιάζει μεγάλας τεχνικὰς δυσκολίας., διὰ τὰς θαλασσίας συγκοινωνίας
εἶναι καταλληλοτάτη. Εἶναι πραγματικῶς καταπληκτικὴ ἡ αὐξήσις
τοῦ ἐμπορικοῦ μας ναυτικοῦ, τὸ ὅποιον ὄχι μόνον ἀποτελεῖ μέγιστον
μέρος τοῦ ἔθνικοῦ μας πλούτου, ἀλλὰ εἶναι καὶ ζωντανὴ ἐπίδειξις τῆς
εὐρωστίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὰς ξένας θαλάσσας καὶ συνδε-
τικὸς κρίκος τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐσωτερικοῦ μετὰ τῶν πανταχοῦ τῆς
γῆς διεσκορπισμένων Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ ἔτος 1934 ἡ ἑλληνικὴ ναυ-
τιλία ἠρίθμει 594 ἀτμόπλοια, χωρητικότητος 1.600.000 τόννων, καὶ
700 ἱστιοφόρα συνολικῆς χωρητικότητος 56 χιλ. τόννων. Πρὸ τοῦ
τελευταίου δὲ πολέμου ἡ Ἑλλάς μετ' πληθυσμόν 6.315.000 κατοίκους
κατεῖχε τὴν ἕκτην θέσιν μετὰ τῶν ναυτικῶν χωρῶν (Νορβηγία,
Ἀγγλία, Ὀλλανδία, Δανία, Σουηδία, Ἑλλάς, Ἀμερικὴ κτλ.).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ—ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὰ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως μέ-
χρι τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν τὰ δημῶδη ἄσματα τῆς ἡπειρωτικῆς
ιδίως Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐνετοκρατίας (15ος καὶ 16ος
αἰῶν) ἀξίαν λόγου λογοτεχνίαν ἀνέπτυξεν ἡ Κρήτη. Ἐκεῖ ἐκαλλι-
εργήθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δύσεως ἡ ἵπποτικὴ ποίησις. Ἐκ τῆς
περιόδου ἐκείνης σφάζονται δράματα, τῶν ὁποίων τὸ γνωστότερον
εἶναι ἡ Ἑ ρ ω φ ί λ η τοῦ Χορτάτση. Τὸ δὲ μακρὸν ἵπποτικὸν ἔπος
τοῦ **Βιντσέτσου Κορνάρου**, ὁ Ἑ ρ ω τ ό κ ρ ι τ ο ς, περιέχει πρα-
γματικὰς ποιητικὰς καλλονὰς παρὰ τὴν κουραστικὴν ἀπεραντολο-
γίαν τῶν διαλόγων.

Ἀνωτέρα ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἑπτανήσου, ἡ ὁποία εἶχε τὸ
εὐτύχημα νὰ μὴ γνωρίσῃ τουρκικὸν ζυγόν, ἐνῶ ἡ Κρήτη ὑπετάγη
εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἀξιό-
λογον ἐπίσης πνευματικὸν κέντρον τὸν 19ον αἰῶνα ἦσαν τὰ Ἰω-

άννινα εις τὴν Ἑπειρον. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν γλῶσσον συνετέθησαν μερικά ἀπὸ τὰ περιφημότερα δημοτικὰ ποιήματα. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔζησεν ὁ **Ἰωάννης Βηλαρᾶς** (1771–1823), ἱατρὸς τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, σπουδάσας εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς φωτεινότερους Ἑλληνας τῆς ἐποχῆς του. Ἐγράψε μύθους καὶ ἄλλα λυρικὰ ποιήματα εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ὁ Βηλαρᾶς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους προδρόμους τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ταχθεὶς ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τοῦ λαϊκοῦ ιδιώματος τῆς νεοελληνικῆς Γλώσσης. Εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του «Ἡ ρομελῆ γλῶσσα», εἰς τὸ ὁποῖον περιέχει μετὰφρασιν τοῦ Κρίτωνος τοῦ Πλάτωνος καὶ μέρους ἐκ τοῦ β' βιβλίου τοῦ Θουκυδίδου, προτάσσει πραγματείαν τὴν ὁποίαν τιτλοφορεῖ «Μικρὴ ὁρμηνὴ γιὰ τὰ γράμματα κε ὀρθογραφία τῆς ρομελῆς γλῶσσας». Εἰς αὐτὴν προσπαθεῖ νὰ ἀπλοποιήσῃ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς νεοελληνικῆς καταργῶν τὰ πνεύματα καὶ τοὺς τόνους, διατηρῶν μόνον τὸ η καὶ τὸ ο κτλ. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Βηλαρᾶ ἀξιόλογα εἶναι κυρίως τὰ σατιρικά του, εἰς τὰ ὁποῖα καυτηριάζει πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς συγχρόνου του κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων.

Δημῶδες ποίησις, κρητικὴ καὶ ἐπτανησιακὴ λογοτεχνία, ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες διетήρησαν ζωηρὰν τὴν παράδοσιν τῆς λογίας, τὴν ὁποίαν ἐθεράπευσεν ἰδίως ἡ Ἐκκλησία. Οἱ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἔγραφον γλῶσσαν, ἡ ὁποία διетήρει τὸ τυπικὸν καὶ τὸν λεκτικὸν πλοῦτον τῆς ἀρχαίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ὁ κλῆρος καὶ οἱ λόγιοι ἔγραφον ὁμιλίας, ἱστορικὰ ἔργα καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς τὴν λογίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα. Εἰς τοὺς κύκλους ἐπίσης τῶν λογίων ἐκαλλιεργήθη ποίησις εἰς ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν, λυρικοῦ ἢ σατιρικοῦ περιεχομένου, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν **Φαναριωτικὴν ποίησιν**, διότι ἐκαλλιεργήθη ἰδίως εἰς τὸ Φανάριον καὶ τὰς αὐλὰς τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας. Ἄλλ' ὁ καλαισθητικώτερος ἐκ τῶν Φαναριωτῶν **Ἀθανάσιος Χριστόπουλος** (1772–1847) συνέθεσε τὰ ὀνομαστά **Βακχικά** του εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὁ τελευταῖος σημαντικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Φαναριωτικῆς σχολῆς **Ἡλίας Τανταλίδης** μετεχειρίζετο μὲ δεξιότητα καὶ τὰς δύο γλώσσας. Οὕτως ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς εἶχε δύο λογοτεχνίας, τὴν λογίαν καὶ τὴν δημῶδη.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ἔζησεν ὁ Ζακύνθιος **Διονύσιος Σολωμός** (1798—1857), ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑπτανησιακῆς λογοτεχνίας. Μορφωθείς εἰς Ἰταλίαν μακρὰν τῆς λογίας παραδόσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ γράψῃ ἰταλικά ποιήματα. Ἀλλὰ τὸ 1823 εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ συγκινηθεὶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν συνέθεσεν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν πυροβόλων τὸν περίφημον Ὕμνον εἰς

Ὁ Σολωμός (1798—1857)

τὴν Ἑλευθερίαν. Οἱ βραχεῖς καὶ εὐκίνητοι στίχοι, αἱ ἐκλεκταὶ εἰκόνες καὶ ἡ λεπτότης τῶν συναισθημάτων κατέστησαν τὴν ᾠδὴν προσφιλῇ εἰς τὸ πανελλήνιον. Ὁ Σολωμός εἰργάζετο βραδέως, ἔγραφεν ὀλίγα καὶ ἐπεξεργάζετο διαρκῶς τοὺς στίχους του. Διὰ τοῦτο παρήγαγεν ὀλίγα ἀποσπάσματα μᾶλλον ἢ ἔργα ἄρτια (Λάμπρος, Κρητικός, Ἑλεύθεροι πολιορκημένοι). Ἀλλ' ἡ λεπτὴ τεχνοτροπία του καὶ ἡ ἀπαράμιλλος εὐρυθμία τῆς φράσεως κατέστησαν αὐτὸν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Φύσις ὁρμητικωτέρα ἦτο ὁ λευκάδιος **Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης** (1824—1879), παράγωγι-κώτερος, εὐφάνταστος, ἀλλὰ στερούμενος τῆς λεπτῆς καλαισθησίας τοῦ Σολωμοῦ. Σπουδάσας νομικὰ εἰς τὴν Γαλλίαν ἠγάπησε τὴν ρωμαντικὴν ποίησιν καὶ ἦτο θαυμαστής τοῦ Οὐγκώ. Ὅπως οἱ εὐρωπαϊοὶ ρωμαντικοὶ ἐλάτρευαν τὸν μεσαίωνα καὶ τοὺς ἵπποτας, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Βαλαωρίτης ἐλάτρευσε τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα τῆς Ἑλλάδος, τὸν ἑλληνικὸν μεσαίωνα, ὅπως ἔλεγε, τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας, τοὺς ἀγῶνας τοῦ Σουλίου κλπ.

Εἰς τὰ ἀξιόλογα ποιήματά του, εἰς τὰ ὁποῖα ἔδωκε τὸν εὐ-
 γλωττον τίτλον Μνημόσυνα (1857), ἔψαλε κυρίως τὰ ἀνδραγα-
 θήματα καὶ τὰ παθήματα τῶν θρυλικῶν ἐκείνων ἡρώων. Ὡριμω-
 τέρας τεχνοτροπίας προϊόντα εἶναι ὁ Ἄ θ α ν ἄ σ ι ο ς Δ ι ἄ κ ο ς,
 ἡ Κ υ ρ ᾶ Φ ρ ο σ ύ ν η καὶ ὁ Φ ω τ ε ι ν ὁ ς, ὁ ὁποῖος ἔμεινε
 ἡμιτελής.

Ἐνῶ ὁ Σολωμός καὶ ὁ Βαλαωρίτης ὄργανον εἶχον τὴν λαϊκὴν
 γλῶσσαν, ἕτερος ζακύνθιος ποιητής, ὁ **Ἀνδρέας Κάλβος** (1792–

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης (1824–1879)

1869) ἔγραφεν εἰς ἀρχαί-
 ζουσιν γλῶσσαν τὰ ἀξιό-
 λογα λυρικά του. Ὁ Κάλ-
 βος θεωρεῖται εἰς τῶν ἀρίσ-
 των ὑμνητῶν τῆς ἐλληνι-
 κῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῶν
 24 Ὁ ὄ ν του, αἱ ὁποῖαι
 ἀποτελοῦν καὶ τὸ μονα-
 δικὸν του ἔργον. Ἐπὶ πολὺν
 καιρὸν ὁ Κάλβος παρέμενε
 ἄγνωστος μέχρι τῆς ἐπο-
 χῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ
 Παλαμᾶς ἀπεκάλυψε τὴν
 πραγματικὴν του ἀξίαν.
 Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἀνώ-
 μαλος καὶ ἀνάμεικτος ἀπὸ
 λέξεις τῆς λογίας καὶ τῆς
 δημοτικῆς, ἀλλὰ αἱ ἐννοιαί
 του ὑψηλαί, αἱ εἰκόνες καὶ
 μεταφοραί του μεγαλειώ-

δεις καὶ ὁ ρυθμὸς του σοβαρὸς καὶ μεγαλοπρεπής. Δικαίως σήμερον
 ὁ Κάλβος ὀνομάζεται ὁ Πίνδαρος τῆς νεοελληνικῆς φῶδης.

Ἡ Ἑπτανησιακὴ σχολὴ εἶχε μακρὰν παράδοσιν καὶ μέχρι
 τῶν ἡμερῶν μας ἀκόμη ἀνέδειξεν ἀξιολόγους ποιητάς. Μεταξὺ αὐ-
 τῶν ἀξίζει νὰ μνημονευθοῦν ὁ **Ἰούλιος Τυπάλδος** (1814–1883),
 κομψότατος λυρικός, ὁ **Γεώργιος Τερτσέτης** (1800–1874), ἐπι-
 κὸς καὶ λυρικός, ὁ **Γεράσιμος Μαρκοράς** (1826–1903), λυρικός, ὁ
Λαυρέντιος Μαβίλης (1860–1912), φονευθεὶς κατὰ τὸν πρῶτον

Βαλκανικὸν πόλεμον εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων. Ἦτο θερμὸς πατριώτης καὶ εὐρυμαθὴς σοφός. Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὰ σονέττα του. Τέλος περίφημος σατιρικός ἦτο ὁ **Ἀνδρέας Λασκαράτος**.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Τὴν λογίαν φαναριωτικὴν παράδοσιν ἠκολούθησαν οἱ ἀδελφοὶ **Σοῦτσοι**, καταγόμενοι ἐξ ἀρχαίας φαναριωτικῆς οἰκογενείας, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ γνωστότεροι ποιηταὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, κατελθόντες εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων, ὅπου εἶχον σπουδάσει. Ὁ **Ἀλέξανδρος Σοῦτσος** (1803—1863) εἰς τὴν ἑξαψιν τοῦ πάθους κατὰ τῶν μελῶν τοῦ Νομοτελεστικοῦ καὶ βραδύτερον κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἢ τοῦ Ὁθωνος εἶχε στιγμὰς σατιρικῆς εὐγλωττίας. Ἄλλ' ὁ Περιπλανώμενος του, εἰς τὸν ὅποιον κακῶς ἀπομιμείται τὸν Βύρωνα, εἶναι πλήρης ρωμαντικοῦ στόμφου. Λυρικώτερος ἦτο ὁ **Παναγιώτης Σοῦτσος** (1806—1868). Ἀλλὰ τὸ νεανικόν του ἔργον ὁ Ὅδοιπóρος, καθὼς καὶ τὰ δράματά του ἔχουν ἄφθονον αἰσθηματικὴν κοινολογίαν καὶ πολὺ ὀλιγωτέραν ποίησιν ἢ δρᾶσιν. Κατὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Σοῦτσοι εἶναι εἰσηγηταὶ τοῦ ρωμαντισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν λογίαν γλῶσσαν ἔγραφεν ἐπίσης εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ εἰς τὰς πολλὰς μεταφράσεις του ὁ **Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς** (1809—1892), ἀνὴρ μεγάλης μορφώσεως, γλωσσομαθὴς καὶ διπλωμάτης. Εὐθύς δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀνεξαρτησίας ἐφάνη ἐπικρατοῦσα ἡ λογία γλῶσσα καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Πρὸς τοῦτο συνέτελεσεν ἡ ἰδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου καὶ οἱ ποιητικοὶ διαγωνισμοί, οἱ ὅποιοι ὅρον ἔθετον τὰ ποιήματα νὰ γράφωνται εἰς τὴν λογίαν. Ὁ καθηγητὴς τῆς Βοτανικῆς **Θεόδωρος Ὀρφανίδης** συνέθεσεν ἐπικά καὶ σατιρικά ποιήματα εἰς ἀρχαίζουσιν, ὁ δὲ **Δημήτριος Βερναρδάκης** διεμόρφωσεν ἴδιον γλωσσικὸν τύπον, συνθέτων τὰ ὀνομαστὰ δράματα (Μαρία Δοξαπατρή, Κυψελίδα, Φάυστα, Μερόπη).

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνέκαθεν ἦτο λογία. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων ὑπέστη σημαντικὴν

μεταβολήν, διότι ή παλαιότερα αρχαίζουσα εκκλησιαστική γλώσσα δέν εξήρκει εις τας νέας ανάγκας, αί όποϊαι έγεννώντο εις την Έλλάδα δια τής αναπτύξεως του έμπορίου και τής επικοινωνίας μετά των ευρωπαϊκων λαων. Οί ευφυέστεροι των λογίων και ιδίως ό Κοραΐς ήσθάνθησαν τότε την ανάγκην να άπλοποιήσουν την γραφομένην γλώσσαν δια να καταστήσουν αυτήν προσιτωτέραν εις τον λαόν και ίκανήν να έκφράζη τα νεώτερα νοήματα. Ούτως έγενήθη ή Καθαρεύουσα Νεοελληνική, ό γλωσσικός δηλονότι τύπος, τον όποιον μεταχειριζόμεθα σήμερον. Έργα δέ ως ή άξιόλογος ιστορία του Έλληνικού έθνους του καθηγητου **Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου** έγράφησαν εις τό ιδίωμα τουτο. Άλλ' ή προσπάθεια αυτή προσέκρουσεν εις την άδιαλλαξίαν των αρχαϊζόντων, οί όποϊοι ήθελον την έπιστροφήν εις την Άττικήν.

Ο ΡΩΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΝ

Εισηγηταί, όπως είδομεν, του Ρωμαντισμου εις την Έλλάδα υπήρξαν οί άδελφοί Σούτσοι. Ό Ρωμαντισμός εξηκολούθησε και έλαβε μεγαλυτέρας διαστάσεις μετά την μεταπολίτευσιν του 1862. Κατά τους χρόνους τούτους έφάνη ή έμμετρος μετάφρασις των ποιητικων Μελετών του Λαμαρτίνου υπό του **Άγγέλου Βλάχου** και ή μετάφρασις του περιφήμου μυθιστορήματος του Ουγκώ, των Άθλίων, υπό του **Σκυλίτση**, έγινε δημοφιλεστάτη. Δύο δέ ποιηταί, άποθανόντες νέοι, ο **Σπυρίδων Βασιλειάδης** (1845—1877), ό συγγραφεύς των **Άττικων νυκτων** και τής **Γαλατείας** και ό **Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος** (1843—1873), υίός του ιστορικού, άντιπροσωπεύουν την νέαν ταύτην φάσιν του ρωμαντισμου. Τέλος ό όψιμος ρωμαντικός **Άχιλλεύς Παράσχος** (1838—1895) έγραφε σχεδόν μέχρι τέλους του αιώνος με περισσήν αισθηματολογίαν αναμειγνύων τους γλωσσικούς τύπους και όλίγον περιποιούμενος την μορφήν.

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ

Άλλ' ό ρωμαντισμός δέν προήγαγε την έλληνικήν λογοτεχνίαν. Η ποίησις και ή λογοτεχνία των χρόνων εκείνων ήσαν ποίησις και λογοτεχνία λέξεων άνευ βαθυτέρας συγκινήσεως. Κατά τας τελευταίας λοιπόν δεκαετίας του αιώνος ήρχισεν ή αντίδρασις κατά

τῆς καταστάσεως, ἡ ὁποία εἰς τὴν ποίησιν ἐνεφανίσθη ὡς ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ψευδορρωμαντισμοῦ.

Ὁ ἐξοχώτερος τῶν λογογράφων τῶν χρόνων τούτων **Ἑμμανουὴλ Ροΐδης** (1835–1904) ἐδημιούργησε σκάνδαλον διὰ τοῦ νεανικοῦ του ἔργου **Πάπισσα Ἰωάννα** (1860), ἡ ὁποία, ἐνῶ φαινομενικῶς ἐκαυτηρίαζεν ὑπερβολὰς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἦτο κατὰ βάθος καυστική σάτιρα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς. Βραδύτερον διὰ τῶν μελετῶν του περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως ἐσατίρισε τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀσυναρτησίαν τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως.

Ὁ Ροΐδης ἔγραψε τὰ ἔργα του εἰς ἄπταιστον καθαρεύουσιν, ἀλλ' ἦτο ἐκ τῶν θερμότερων προμάχων τῆς δημοτικῆς. Τὰς γλωσσικὰς του ιδέας ἀνέπτυξεν εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «**Τὰ Εἶδωλα**». Ὁ δὲ συγγενὴς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ιδεολογίαν **Βλάσιος Γαβριηλίδης** (1852–1920) ἐξύψωσε τὴν δημοσιογραφίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Οἱ 30 τόμοι τῆς **Ἀκροπόλεως** εἶναι ἀπὸ τὰ ὀλίγα μνημειώδη ἔργα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ αἵωνος ὤξυνθη ἡ γλωσσικὴ ἔρις, διότι πολλοὶ λόγιοι προσεπάθησαν νὰ μεταχειρισθῶν τὴν δημοτικὴν εἰς τὸν πεζὸν λόγον. Ὁ Χῖος **Ἰωάννης Ψυχάρης** (1854–1909), γεννηθεὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνατραφεὶς εἰς Παρισίους, καθηγητὴς τῆς νεοελληνικῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν τῶν Παρισίων, ἔγραψε τὸ **Ταξίδι** (1888), περίφημον γλωσσικὴν μελέτην, καὶ βραδύτερον σειρὰν ἔργων εἰς τὴν ἀπλὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν. Ὁ Ψυχάρης ἀπέκτησε φανατικούς ὁπαδούς οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργησαν τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον.

Ἡ παράταξις τῶν δημοτικιστῶν ἐνισχύθη σημαντικῶς καὶ ἀπέκτησε μέγα κῦρος μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ **Κωστῆ Παλαμᾶ**, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ὡς ὁ ἐξοχώτερος ποιητὴς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι πρῶτον ποιητὴς λυρικός, γνήσιος εἰς τὴν συγκίνησιν καὶ ἐπιβαλλόμενος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ πρωτοτύπου ἁρμονίας τῆς μορφῆς. Ἀλλ' ὑπὲρ τὸν λυρικὸν ἵσταται ὁ διανοούμενος, ὁ ὁποῖος μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν καὶ κατὰ τρόπον ἴδιον ἐδέχθη τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ εἶδεν ὑπὸ νέον φῶς τὴν ἱστορίαν καὶ

τὴν θέσιν τοῦ ἔθνους μας. Ἡ ποίησίς του, ὅπως φανερώνεται εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ὠριμότερα ἔργα του, τὸν Δωδεκάλογον τοῦ Γύφτου, θρηνεῖ τὰς ταπεινώσεις τῆς φυλῆς μας καὶ ὀνειρεύεται ἀνώτερον μέλλον. Ὁ Παλαμᾶς ὑπῆρξεν ἐκ τῶν παραγωγικωτέρων καὶ δημιουργικωτέρων ποιητῶν μας.

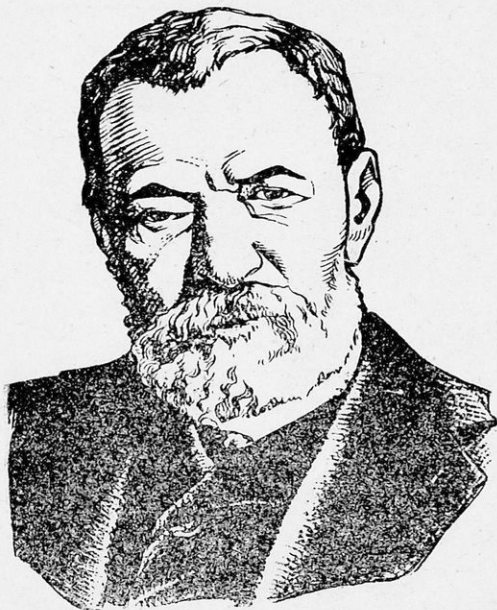
Ἐν τῷ μεταξὺ παρηγκωνίσθη ὁ Ρωμαντισμὸς καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιμελοῦνται περισσότερον τὴν μορφήν. Ὁ ἡπειρώτης **Κώστας Κρυστάλλης**, ἀποθανὼν μόλις 26 ἐτῶν, προσεπάθησε νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἀπλὴν τεχνοτροπίαν τῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων. Δύο δὲ γόνιμοι ποιηταί, ὁ **Βιζυηνὸς** καὶ ὁ **Δροσίνης**, εἰργάσθησαν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου καὶ τῆς ποιητικῆς γλώσσης. Ὑποδειγματικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἦτο ἡ παραγωγή τοῦ Γρυπάρη. Ὁ **Ἰωάννης Γρυπάρης**, Σίφνιος, σπουδᾶσας εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραψε τὰ ὀνομαστὰ σονέττα του ἀκολουθῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν

Κωστῆς Παλαμᾶς (1859–1943)

συντομίαν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῆς Παρνασσαϊκῆς σχολῆς. Ἡ ποίησίς του ἔφερε τὴν αὐστηρότητα εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἔκφρασιν. Ὁ Γρυπάρης ἠσχολήθη καὶ εἰς μεταφραστικὰς ἐργασίας καὶ ἔδωκε πραγματικῶς ὑποδειγματικὰς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν. Σειρὰ δὲ λεπτῶν, ἂν ὄχι πολὺ παράγωγικῶν λυρικῶν, ὡς ὁ **Πορφύρας**, **Μαλακάσης**, **Χατζόπουλος** κ.ἄ. ἔδειξαν τὴν λεπτὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἡ νεοελληνικὴ φυλή.

Κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἀνεπτύχθη τὸ ἐλληνικὸν διήγημα. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851—1911) ἀπὸ τὴν Σκιάθου, τύπος θρησκόληπτος, φίλος τῆς ἀπλῆς καὶ ἀπερίττου ζωῆς, χωρὶς ματαιοδοξίαν, ἀφῆκεν εὐρὺ συγγραφικὸν ἔργον, κατὰ τὸ πλεῖστον διηγηματογραφικόν. Τὰ κυριώτερα γνωρίσματα τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς θρησκείας, τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ταπεινῆς καὶ ἀπλοῖκῆς ζωῆς, εἶναι δὲ

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης
(1851—1911)

πλήρες λυρικοῦ ταλάντου. Ἡ γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ καθαρεύουσα, ἀλλ' ἀνάμεικτος μὲ ἐκκλησιαστικὰς καὶ λαϊκὰς ιδιωματικὰς ἐκφράσεις. Ὁ Παπαδιαμάντης θεωρεῖται ὡς ἐξάιρετος ἠθογράφος, τὰ δὲ πρόσωπα τῶν ἔργων του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπλοὶ καὶ ἀφελεῖς νησιῶται καὶ χωρικοί.

Ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας (1860—1922) διετέλεσεν ὡς ἱατρὸς εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπέβη μοναδικὸς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ναυτικῆς ζωῆς, ἐνῶ ἐκ παραλλήλου ἐξυμνεῖ τὰ ἥθη καὶ τῶν ὄρεινῶν καὶ πεδινῶν Ἑλλήνων μὲ μεγάλην πιστό-

τητα καὶ εἰλικρίνειαν. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Παπαδιαμάντην ἐνεκολπώθη τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη καὶ ἔγραψεν ὅλα τὰ ἔργα του εἰς τὴν δημοτικὴν. Τὰ ἔργα του διακρίνει πλοῦτος εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἀντίληψιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο θεωρεῖται καὶ αὐτὸς ὡς ἐξάιρετος ἠθογράφος. Τὸ ἔργον τοῦ Καρκαβίτσα, καθὼς καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη, κατέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν πεζογραφίαν.

Τὸ διήγημα καλλιεργεῖται πολὺ εἰς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἔχει ἀξιολόγους ἀντιπροσώπους. Εὐρύτατα γνωστὸς εἶναι σήμερον ὁ **Δημοσθένης Βουτυράς**, ὁ ὁποῖος ἐπεβλήθη μὲ τὰ σύντομα καὶ ὑποβλητικὰ διηγήματά του.

Μετ' ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐκαλλιεργήθη καὶ ἔγινεν εἶδος λογοτεχνικὸν τὸ **Χρονογράφημα**, εἰς τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁ **Κονδυλάκης**, ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ὁ **Νιρβάνας**, **Παπαντωνίου** καὶ ὁ **Σπῦρος Μελάς**. Ὁ Μελάς ἔγραψε καὶ δράματα πολὺκροτα (ὁ Γυιὸς τοῦ ἥσκιου, τὸ Χαλασμένο σπίτι, Τὸ ἄσπρο καὶ τὸ μαῦρο,), ἐνῶ ὁ Παπαντωνίου εἶναι συγγραφεὺς πολυμερέστατος καὶ ποιητὴς ἐμπνευσμένος καὶ κριτικός. Ἐπίσης ὡς δραματικὸς διεκρίθη καὶ ὁ **Γρηγόριος Ξενόπουλος**, τοῦ ὁποῖου τὰ δράματα ἔχουν λεπτὴν σκηνικὴν τέχνην (Φωτεινὴ Σάντρη, Στέλλα Βιολάντη κλπ.) Ὁ Ξενόπουλος ἔγραψεν ἐπίσης ἀξιόλογα μυθιστορήματα.

Ἀλλὰ τὸ μυθιστόρημα ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα κυρίως μετὰ τὸν πόλεμον καὶ χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Οἱ συγγραφεῖς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν ἠθογραφίαν, καλλιεργοῦν τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν διανόησιν. Ἡ γλῶσσα δὲ αὐτῶν ἀπέβαλε καὶ αὐτὴ τὸν ἠθογραφικὸν χαρακτῆρα τῆς πρώτης ψυχαρακτικῆς ἐποχῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἔκφρασιν λεπτοτέρων ἐννοιῶν καὶ εἰς τὸν τύπον τῶν προηγμένων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

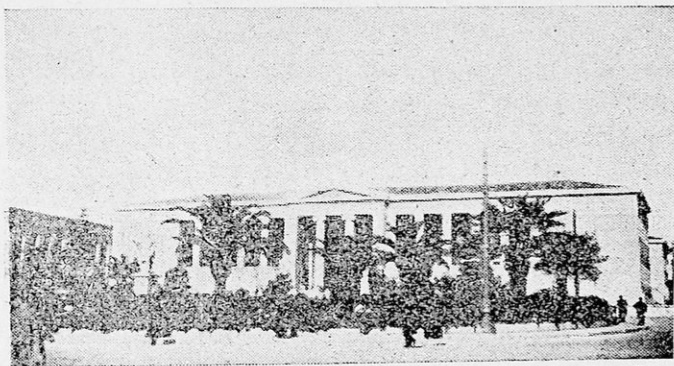
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ—ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς ἀνέπτυξε τὴν τέχνην καὶ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους αὐτῆς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἐξαιρέτους δημιουργούς. Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ἤρχισε νὰ ἀνθῇ εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς πρωτεύουσας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκοσμήθη ἡ νέα πρωτεύουσα, ἦσαν κυρίως ἔργα ξένων καλλιτεχνῶν, ιδίως Γερμανῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἤργησε νὰ δώσῃ ἀξιολόγους καρπούς. Δὲν ἔχομεν ἀφθονίαν ἀρχιτεκτόνων, ἀλλ' οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες εἶναι πραγματικοὶ δημιουργοὶ καὶ περιποιοῦν δόξαν εἰς τὴν χώραν μας. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

1) **Σταμάτιος Κλεάνθης** (1802—1862) ἐκ Μακεδονίας. Ἐ-

σπούδασεν εἰς τὸ Βερολῖνον καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἀνέλαβε δημοσίαν ὑπηρεσίαν. Ἐκτίσε τὸ πρῶτον ἐλληνικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως (ἤδη ἐρειπωμένον) καὶ μερικὰς ἄλλας κατοικίας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἰδιαιτέραν τεχνοτροπίαν, προσηρμοσμένην εἰς τὸν τόπον μας (Μέγαρον Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας εἰς τὴν Λεωφόρον Βασιλίσσης Σοφίας, Πύργος τῆς αὐτῆς Δουκίσσης εἰς τὴν Πεντέλην, μέγαρον Θεοτόκη ὁδὸς Σωκράτους).

2) **Λύσανδρος Καυτατζόγλου** (1811–1885) ἐκ Θεσσαλο-

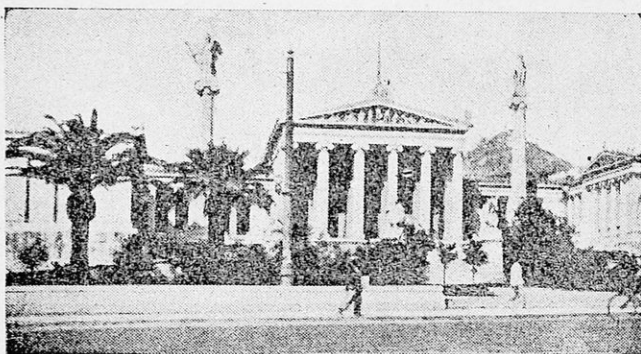
Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν

Ἡ οἰκοδομὴ ἤρχισε τὸ 1837 κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χριστιανοῦ Χάνσεν, τὸ 1843 ἐκτίσθη ἡ προσθία πλευρὰ καὶ τὸ 1850 συνετέλεσθη ὁλόκληρον τὸ κτίριον. Ἡ οἰκοδομὴ ἐγένετο διὰ πανελληνίων ἐράνων καὶ συνδρομῶν. Ἀκολουθεῖ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σύγχρονα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν, Ἀκαδημία, Βιβλιοθήκη κλπ., τέχνην κλασσικίζουσαν.

νίκης. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, διεκρίθη ὡς ὀρχιτέκτων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὑπῆρξε μέλος πολλῶν καλλιτεχνικῶν Ἀκαδημιῶν. Ἐκτίσε τὸ παλαιότερον Ἀρσάκειον, τοὺς ναοὺς τῆς Ἀγίας Εἰρήνης καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τὸν καθολικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου ἐν Ἀθήναις. Καὶ τὰ ἔργα τοῦ Καυτατζόγλου ἔχουν τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός του.

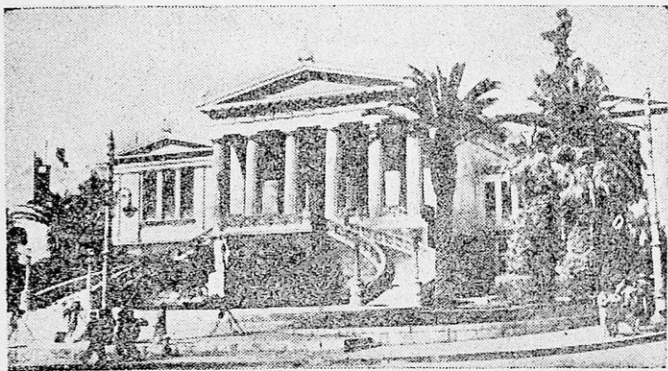
3) **Ἀναστάσιος Μεταξᾶς**, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1863. Ὁ Μεταξᾶς ἔδωκε τὰ σχέδια τῆς ἀναμαρμαρώσεως τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου, τοῦ Αἰγινητείου νοσοκομείου καὶ τοῦ Νοσοκο-

μείου Συγγροῦ, τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παίδων, τοῦ μεγάρου τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ἄλλων κτιρίων τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀκαδημία Ἀθηνῶν

Ἰδρύθη μεταξύ τῶν ἐτῶν 1859—1885, δαπάναις τοῦ ἐκ Μακεδονίας μεγάλου εὐεργέτου βαρὼν Σίνα καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Θεοφίλου Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

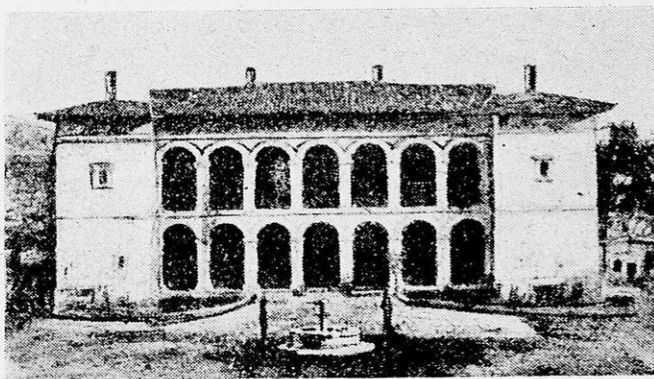

Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Δωρεὰ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν ἀδελφῶν Βαλλιάνων ἐκ Κεφαλληνίας, μεγαλειπόρων καὶ τραπεζιτῶν (1903), κατὰ σχέδιον τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν τοῦ νεωτέρου.

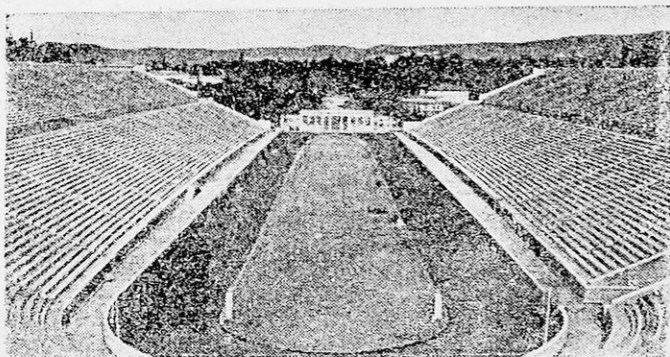
4) **Ἀριστότηλης Ζάχος** (1879—1939) ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἔμεινε πολὺν

καιρόν ὡς διευθυντῆς τῶν δημοσίων ἔργων τῆς Βάδης. Ἦσכולήθη

Μέγαρον δουκίσσης Πλακεντίας

Ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Σταματίου Κλεάνθους. Τὸ κτίριον σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς Βυζαντινὸν Μουσεῖον (Λεωφόρος Βασιλίσσης Σοφίας, Ἀθήναι).

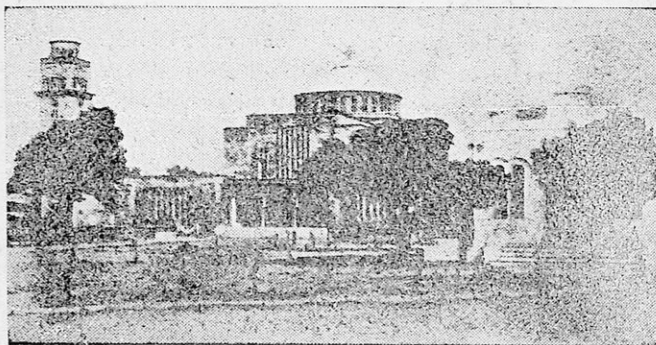

Παναθηναϊκὸν Στάδιον

Ἀναμαρμάρωσις τοῦ χώρου τοῦ ἀρχαίου Παναθηναϊκοῦ σταδίου γενομένη τὸ 1896 κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀναστασίου Μεταξᾶ καὶ δαπάναις τοῦ μεγάλου εὐεργέτου Γεωργίου Ἀβέρωφ.

ἰδιαιτέρως μὲ τὴν βυζαντινὴν ἀρχιτεκτονικὴν καθὼς καὶ τὴν νεοελληνικὴν λαϊκὴν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ἔδη-

μιούργησε τύπον νεοελληνικῆς οἰκίας ἐξαίρετον, μὲ ὅλην τὴν γραφικότητα τῶν βυζαντινῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰς ἀνέσεις τῆς σημερινῆς ζωῆς (οἰκία Χατζημιχάλη, οἰκία Πάλλη, οἰκία τοῦ ἰδίου εἰς τὴν συνοικίαν Μέτς.). Ἀλλὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ Ζάχου ἦτο ἡ ἀναστήλωσις τοῦ καέντος τὸ 1917 μεγάλου βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἐπροχώρησεν ἄρκετά, ἀλλὰ διεκόπη ἐκ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου του, ἀποπερατωθεῖσα μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ὁ Ζάχος ἦτο εὐρυτάτης καλλιτεχνικῆς μορφώσεως ἀρχιτέκτων, ἡ ὁποία ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον πρωτότυπον καὶ ἀριστοτεχνικόν. Ἐκτίσεν ἐπίσης πλῆθος ναῶν (εἰς

Ναὸς Ἀγίου Παύλου (Κόρινθος)

Οἰκοδομή κατὰ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀριστοτέλους Ζάχου. Εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα μνημεῖα τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς τέχνης.

τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὴν Σιάτισταν κ.ἄ.), εἰς τοὺς ὁποίους συνεδύαζε τὸν βυζαντινὸν τύπον μὲ τὰς σημερινὰς ἀνάγκας ἑνὸς ναοῦ.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ Ζωγραφικὴ ἐκαλλιεργήθη πολὺ εἰς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Ἑλλάδα καὶ παρήγαγεν ἀξιολόγους καλλιτέχνας. Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔδωκαν πολλοὺς καλλιτέχνας, ἐξέχουν ἰδίως ἡ Κέρκυρα καὶ μετ' αὐτὴν ἡ μικρὰ καὶ γραφικὴ νῆσος τοῦ Αἰγίου, ἡ Τήνος. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁλόκληροι οἰκογένειαι ἐκ τῶν νήσων αὐτῶν διετήρουν ὥς κληρονομικόν τὸ καλλι-

τεχνικὸν τάλαντον. Θὰ μνημονεύσωμεν τὰς σημαντικωτέρας ἐκ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιέργησαν τὴν Ζωγραφικὴν καὶ Γλυπτικὴν. 1) **Προσαλένται**. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας **Παῦλος Προσαλέντης** ἐκ Κερκύρας ἦτο γλύπτης. Οἱ ἄλλοι Προσαλένται διέπρεψαν εἰς τὴν Ζωγραφικὴν. α) **Σπυρίδων Προσαλέντης**, ἐξαιρετος προσωπογράφος, ιδίως τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. β) **Αἰμίλιος Προσαλέντης**, υἱὸς τοῦ προηγουμένου, περίφημος ὕδατογράφος. Ὁσχολήθη μὲ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς θαλάσσης καὶ τῆς θαλασσινῆς ζωῆς. γ) **Ἑλένη Προσαλέντη**, ἀδελφὴ τοῦ προηγουμένου.

Νικόλαος Γύζης (1842–1901)

Ἐξεπόνησε προσωπογραφίας καὶ ἀγιογραφίας. δ) **Παῦλος Προσαλέντης**, ὁ νεώτερος, ἠσχολήθη μὲ θέματα τοῦ ἀνατολικοῦ βίου, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἐν Αἰγύπτῳ.

2) **Λύτρα**. Εἰς τούτους καταγομένους ἐκ Τήνου, ἀνήκουν τρεῖς καλλιτέχναι, α) **Νικηφόρος (1832–1904)**, μέγας ζωγράφος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου καὶ εἶχε συμμαθητὴν τὸν Γύζην. Τὰ ἔργα τοῦ Νικηφόρου Λύτρα (κυρίως προσωπογραφίαι) εἶναι ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα καλ-

λιτεχνήματα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Οἱ δύο υἱοὶ του β) **Νικόλαος** καὶ γ) **Περικλῆς** ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐξαιρετοὶ ζωγράφοι.

3) **Νικόλαος Γύζης (1842–1901)** ἐκ Τήνου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Γύζη ἀποτελεῖ σημαντικώτατον σταθμὸν εἰς τὴν νεοελληνικὴν ζωγραφικὴν. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον, ὅπου διήγαγε τὸ περισσότερον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Γύζης ἦτο ζωγράφος μεγάλης ἐμπνεύσεως καὶ ἥσκησεν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς. Ἐξωγράφησε πλῆθος προσωπογραφιῶν καὶ μεγάλων πινάκων, οἱ ὁποῖοι θεω-

ροῦνται ἔργα πολυτιμότερα ὄχι μόνον τῆς ἐλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ζωγραφικῆς.

4) **Κωνσταντῖνος Βολονάκης** (1837–1907) ἐκ Κρήτης. Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἑλλήνων θαλασσογράφων (ἔργα : ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος, ἡ ἐξοδος τοῦ Ἀρεως κλπ.).

5) **Γεώργιος Ἰακωβίδης** (1858–1932). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Μόναχον καὶ διεκρίθη ἰδίως εἰς προσωπογραφίας καὶ σκηνὰς τοῦ παιδικοῦ βίου (ἔργα : Παιδικὴ συναυλία, παιδικὸς καυγᾶς, μικρὰ βράσανα, τὸ κτένισμα τῆς ἐγγονῆς κτλ.).

6) **Κωνσταντῖνος Παρθένης**, ὁ μεγαλύτερος τῶν νεωτέρων ζωγράφων τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἔργα του διακρίνει λιτότης καὶ ἐγκράτεια καὶ βαθεῖα αἴσθησις τοῦ περιττοῦ, πρὸ πάντων δὲ βαθεῖα πνευματικότης καὶ ἰδεαλισμός.

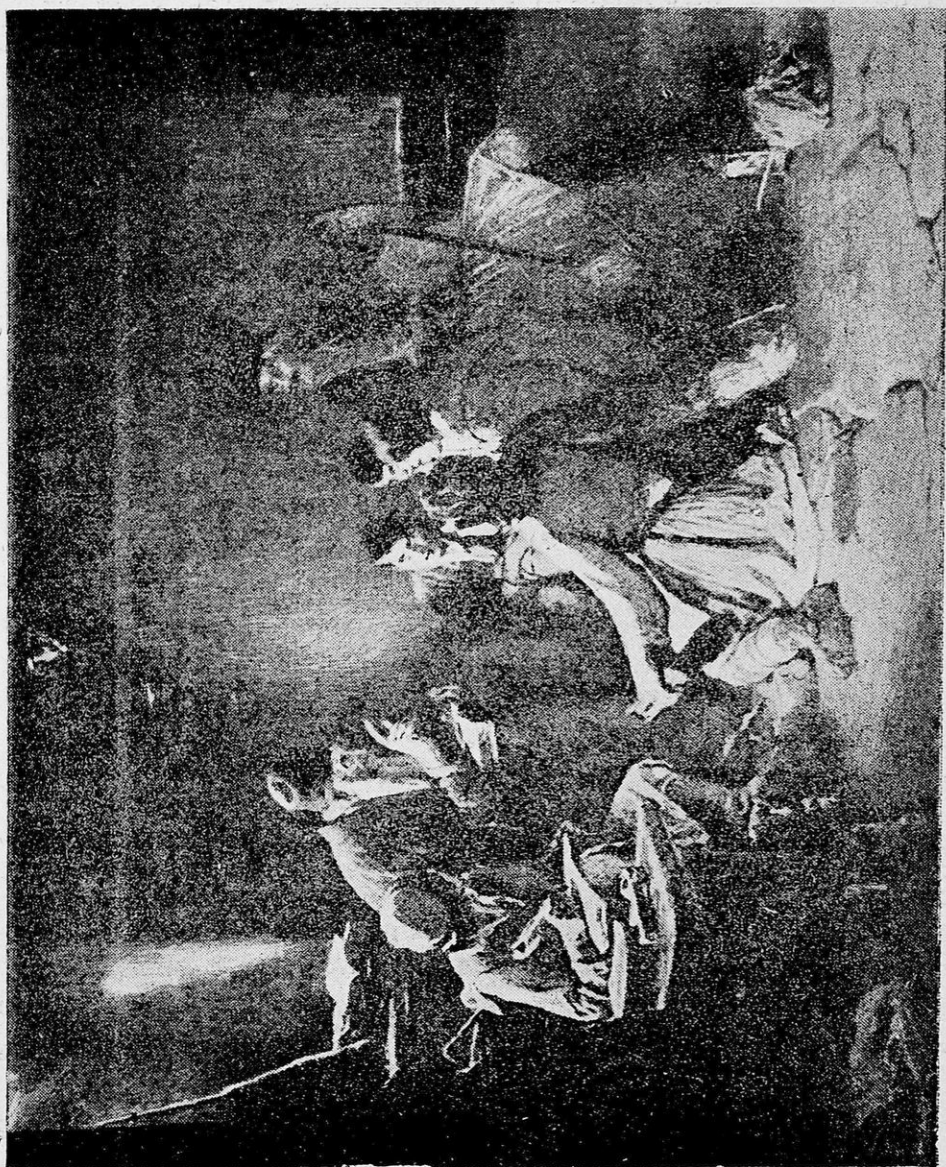
Τὸ πλῆθος τῶν νεωτέρων ἐλλήνων ζωγράφων εἶναι πολὺ, ἡ δὲ καλλιέργεια τῆς τέχνης αὐτῆς ἀποδεικνύει τὴν κληρονομικὴν τάσιν τοῦ νεοέλληνος πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

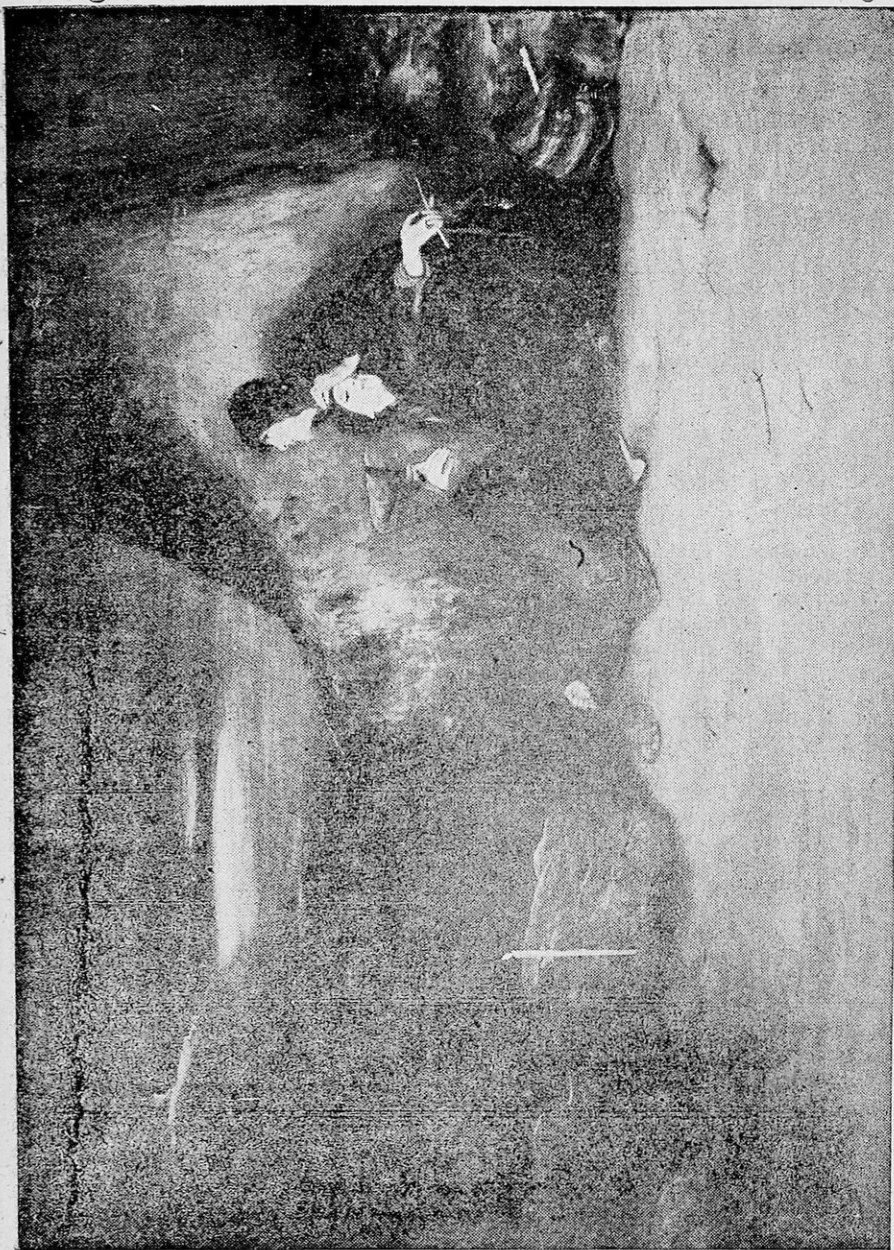
Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικὴ τέχνη, ἡ Γλυπτική, ἐκαλλιεργήθη εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα μὲ πολὺν ζῆλον, ἀνέδειξε δὲ καὶ αὐτὴ μερικὰς οἰκογενεῖας λεπτῶν καλλιτεχνῶν. Ἐκ τούτων ἀναφέρομεν τοὺς ὀνομαστοτέρους.

1) Οἱ **Σῶχοι**, ἐκ Τήνου, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν δύο ἐξαίρετοι γλύπται, ὁ **Λάζαρος Σῶχος** (1862–1911) καὶ ὁ **Ἀντώνιος Σῶχος** (γεν. 1888). Ὁ πρῶτος ὑπῆρξε πραγματικὸς διδάσκαλος (maitre). Ἐνεπνέετο ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἔλαβε τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τὴν δευτέραν τὴν λιτότητα, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἁρμονίαν. Κατεσκεύασε προτομὰς καὶ συμπλέγματα. Ὁ δεύτερος, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὰς ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ διακρίνεται διὰ τὴν λιτότητα καὶ σαφήνειαν.

2) Οἱ **Φυτάλαι**, τέσσαρες ὁ Λάζαρος, Γεώργιος, Μᾶρκος καὶ Ἰωάννης. Διεκρίθη περισσότερον ὁ **Λάζαρος Φυτάλης** (1831–1909), ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε κλασσικίζουσαν τεχνοτροπίαν. Κα-

Ν. Γύζης. «Το κρυφό σχολειό» (ή υπόθεσις παριέμενη ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἐλληνικῆς σκλαβιάς)

Ν. Γιúζι. — Τò τάμα (ή υπόθεσις παρμένη από τὰ ἑλληνικά ἔθιμα). Ὑψηλὰ ἄριστερὰ τὸ ἐκκληράκι τοῦ ἀγίου ποῦ
ἐγίνε τὸ τάμα δεξιὰ ἡ κόρη ποῦ ἔκανε τὸ τάμα γιὰ τὸν πόνο της μαζὶ μὲ τὴ μάνα της.

τεσκεύασε προτομάς, συμπλέγματα, ανδριάντας και ἐπιτύμβια μνημεία (ανδριὰς Γρηγορίου Ε', Κανάρη, Καραϊσκάκη, Σολωμού κτλ.).

3) **Λ. Δρόσης** (1843–1884). Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸ Μόναχον καὶ ἠκολούθησεν εἰς τὴν τέχνην του τὸν νεοκλασσικισμὸν (Μνημεῖον Δ. Ὑψηλάντου, ἀετώματα καὶ ἀγάλματα Σιναιᾶς Ἀκαδημίας, ανδριὰς Βαρβάκη εἰς τὸ Ζάππειον κτλ.).

Γ. Ἰακωβίδης : « Τὰ πρῶτα βήματα »

4) **Ἰ. Βιτσάρης** (1843–1892). Μολονότι βραχύβιος καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Δρόσης, ἐπλούτισε τὴν χώραν μας μὲ μερικά ἐξαιρετὰ ἔργα. Ἠκολούθησε τὸν ρεαλισμὸν, ἀλλὰ δὲν λείπει ἀπ' αὐτὸν ἡ ὑψηλὴ πνοὴ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Κατεσκεύασε πολλὰ ἰδίως ἐπιτύμβια μνημεία.

5) **Δ. Φιλιππότης** (1840–1920) ἐκ Τήνου, διακρίθεις ἰδίως εἰς τὴν παράστασιν προσώπων τοῦ καθημερικῆς βίου, εἰς τὰ ὁποῖα διακρίνει τις τὰς ἐξαιρετοὺς ἀνατομικὰς του γνώσεις (Ζυλοθραύστης, ὁ μικρὸς ψαρᾶς, ὁ θεριστὴς κτλ.).

6) **Γ. Βιτάλης** (1840–1901), νεολασσικὸς (ἔρ-

γον του σημαντικὸν ὁ ανδριὰς τοῦ Γλάδστωνος πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου).

7) **Γιαννούλης Χαλεπᾶς**. Ἐγεννήθη ἐν Τήνῳ τὸ 1854. Ὁ ἐξαιρετος αὐτὸς καλλιτέχνης εἶχε σκληρὰν μοῖραν, καταδικασθεὶς νὰ διέλθῃ τὸ περισσότερον τοῦ βίου του ὡς φρενοβλαβὴς εἰς τὴν ἰδιαιραν του πατρίδα. Εἶναι πραγματικὸς δημιουργὸς καὶ κάμνει κατάπληξιν ἢ δυνάμιν του εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ ἡ ψυχικότης τοῦ

έργου του (Κοιμωμένη τοῦ Τάφου Ἀφεντάκη, ὁ Σάτυρος παίζων μετὰ τὸν ἔρωτα, ἡ φιλόστοργος μήτηρ κ.ἄ.).

8) **Θ. Θωμόπουλος** ἐκ Σμύρνης (ἐγεννήθη τὸ 1873).

9) **Κ. Δημητριάδης** ἐκ Στενημάχου (ἐγεννήθη τὸ 1881).

10) **Μιχ. Τόμπρος** ἐξ Ἀθηνῶν (ἐγεννήθη τὸ 1889).

Οἱ τρεῖς τελευταῖοι γλύπται εἶναι ἐκ τῶν ἐπιζώντων καλλι-

Γ. Ἰακωβίδης: «Τὸ μπάνιο τοῦ μικροῦ»

τεχνῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἐξακολουθοῦν μετὰ πολλὴν ζήλον καὶ μετὰ ἐπιτυχίαν τὴν γλυπτικὴν παράδοσιν τῆς χώρας μας.

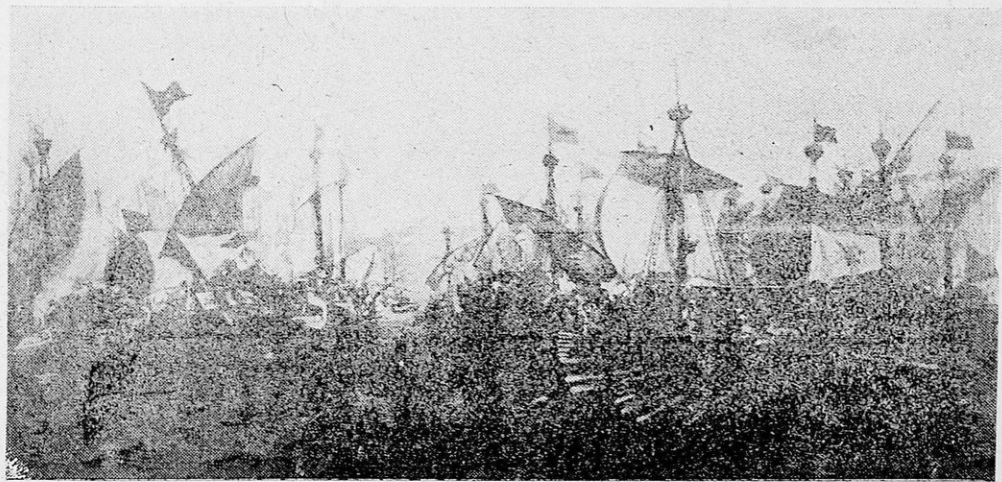
ΜΟΥΣΙΚΗ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας, ἡ μόνη μουσικὴ ᾗσαν τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἄλλα δημοτικὰ τραγούδια. Τὸ μέλος τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΕΚΔΟΣΗ

Νικηφόρου Λύτρα : Τὸ λιβάνισμα.

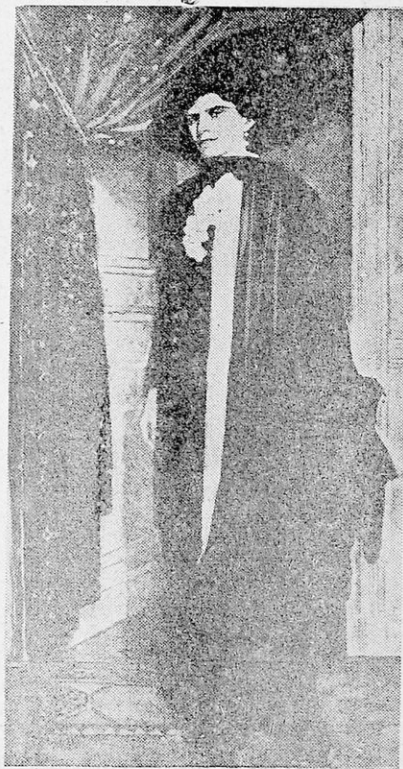
Κ. Βολονάκη : Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία.

μουσικήν καὶ ἀνεμείχθη μὲ πολλὰ ἀνατολικά στοιχεῖα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔλαβε χρῶμα καθαρῶς ἑλληνικὸν καὶ ἀπετέλεσε τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν. Ἡ μουσικὴ αὕτῃ δὲν ὕστερεῖ εἰς κάλλος καὶ εἰς τέχνην οὐδεμιᾶς ἄλλης.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῆς διὰ πρώτην φορὰν ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ Καποδιστρίου. Βραδύτερον ἐπὶ τῶν Βαυαρῶν καὶ τοῦ Ὁθωνος τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἤρχισεν ὅλον ἐν καὶ περισσότερον νὰ ἐξοικειοῦται πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Χάρις εἰς τὴν στρατιωτικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὰ διάφορα μουσικὰ θεάτρα, σοβαρὰ ἢ ἐλαφρὰ (μελοδράμα ἢ ὀπερέττα), ἤρχισε νὰ διαφαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν.

Ἡ πρώτη ἀνθησις τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς εἰς τὸν τόπον μας εἶναι ἡ Καντάδα, ἡ ὁποία ἐκ τῆς Ἐπτανήσου τὸ πρῶτον διαδοθεῖσα εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἀπέληξεν εἰς τὴν ὠραίαν Ἀθηναϊκὴν καντάδα, ἡ ὁποία ἀνεπλήρου τὴν χορωδίαν τῶν ἄλλων λαῶν καὶ ἐγνώρισεν ἡμέρας δόξης. Τὰ μελωδικώτατα τραγούδια τῆς ἑλληνικῆς καντάδας, τὰ ὁποία ἦσαν ἐνδεδυσμένα τὸ ἐνδυμα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς τέχνης, εἶναι πλήρη ἑλληνικοῦ ἀρώματος καὶ δροσερότητος, ἡ ὁποία πολλὰ ὑπισχνεῖτο διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ ἡ καταπληκτικὴ πρόοδος τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ ραγδαία εἰσόρμησις αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς χώρας ἐδημιούργησε καὶ εἰς τὴν Ἑλ-

Κ. Παρθένη : «Προσωπογραφία
τῆς κ. Π.»

λάδα μίαν κίνησιν πρὸς τὴν καθαρὰν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ἢ ὁποία ἐπέφερε τὸ σταμάτημα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς. Ἐν τούτοις πολλοὶ Ἕλληνες μουσικοὶ, πραγματικοὶ δημιουργοί, διείδον τὸ κακὸν καὶ προσεπάθησαν ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ ἑλληνικῶν στοιχείων καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς νὰ δημιουργήσουν ἔθνικὴν νεοελληνικὴν μουσικὴν. Ἀναφέρομεν τοὺς σημαντικωτέρους ἐξ αὐτῶν :

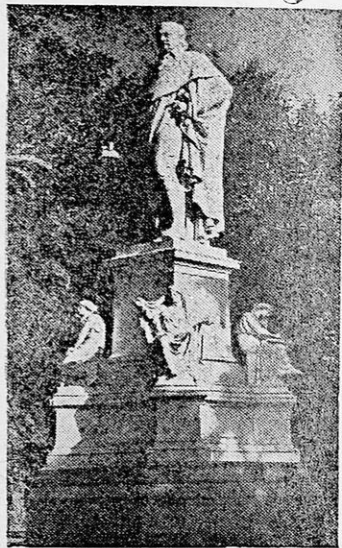

Κ. Παρθένη : « Τὸ ἐκκλησάκι ποὺ ἔμοιαζε μὲ λογισμό κρυφό ». Ὁ Παρθένης εἶναι ὁ εἰσηγητὴς καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐμπρεσιονισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε ὑπόμνημα εἰκόνας σελ. 257 καὶ 258.

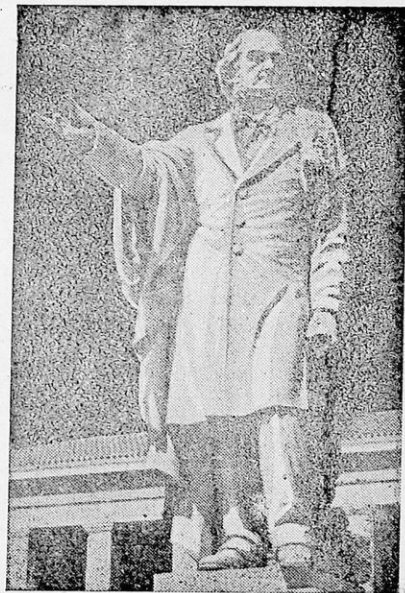
- 1) **Νικόλαος Μάντζαρος**, μελοποίησας τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον καὶ γράψας μερικὰς θρησκευτικὰς συνθέσεις.
- 2) **Νικόλαος Μεταξᾶς** ἐκ Κεφαλληνίας, γράψας τὸ μελόδραμα *Μᾶρκος Μπότσαρης*.
- 3) **Παῦλος Καρρὲρ** ἐκ Ζακύνθου, συνθέσας διάφορα μελοδράματα ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, *Μᾶρκος Μπότσαρης*, *Κυρὰ Φροσύνη*, *Μαραθῶν-Σαλαμῖς*, *Δέσπω ἠρωὶς τοῦ Σουλίου*. κτλ.

4) **Σπυρ. Ξύνδας** ἐκ Κερκύρας, συνθέτης τοῦ μελοδράματος **Ὑποψήφιος Βουλευτής**.

Ὅλοι οἱ ἀνωτέρω καλλιτέχναι ἦσαν Ἑπτανήσιοι. Ἡ Ἑπτανήσος εἶχε γνωρίσει πολὺ ἐνωρίτερον τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ πολὺ ἐνωρὶς ἔκαμεν αὐτὴν κτῆμα τῆς. Ἡ νεωτέρα γενεὰ τῆς Ἑπτανήσου ἔχει νὰ ἐπιδείξη δύο ἀξιολόγους μουσικὰς φυσιογνωμίας, τὸν Σαμάραν καὶ τὸν Λαυράγκαν.

[Α. Δρόση: « Ὁ Βαρβάκης »

Γ. Βιτάλη: « Ὁ Γλάδστον »

5. **Σπῦρος Σαμάρας** ἐκ Κερκύρας, δραματικὸς μουσουργός, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν μελοδραμάτων του καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν ἐσημείωσαν τὰ *Flora mirabilis* καὶ *Mademoiselle Bell Isle*, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν μικρῶν του τραγουδιῶν εἶναι γνωστότατα καὶ χαριέστατα.

6) **Διονύσιος Λαυράγκας** ἐκ Ζακύνθου, ὁ ὁποῖος ὅλην τὴν ζωὴν κατηνάλωσεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δημιουργίας ἐθνικοῦ με-

λοδράματος. Ὁ Λαυράγκας, δεξιότηχνης μουσικός, ἠθέλησε νὰ ἀναπτύξη ἑλληνικὰ θέματα διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς τεχνικῆς καὶ ἔδωκε μερικὰ ἀξιόλογα δείγματα τῆς προσπάθειάς του αὐτῆς, **Εἰσαγωγή καὶ φύγκα, Σουΐτα καὶ τέσσαρα μελοδράματα, Μάγισσα, τὰ Δύο ἀδελφία, Διδῶ, Λυτρωτής.**

7) **Ναπολέον Λαμπελέτ** καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς **Γεώργιος Λαμπελέτ.** Ὁ πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λαϊκῶν τραγουδιστῶν καὶ συνθετῶν ἐλαφροῦς μουσικῆς, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἐπίστευσεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς καὶ συνέθεσε τὸ ἀξιόλογον ἔργον **Γιορτή**, τὸ ὁποῖον ἔχει ἑλληνικὸν χρῶμα.

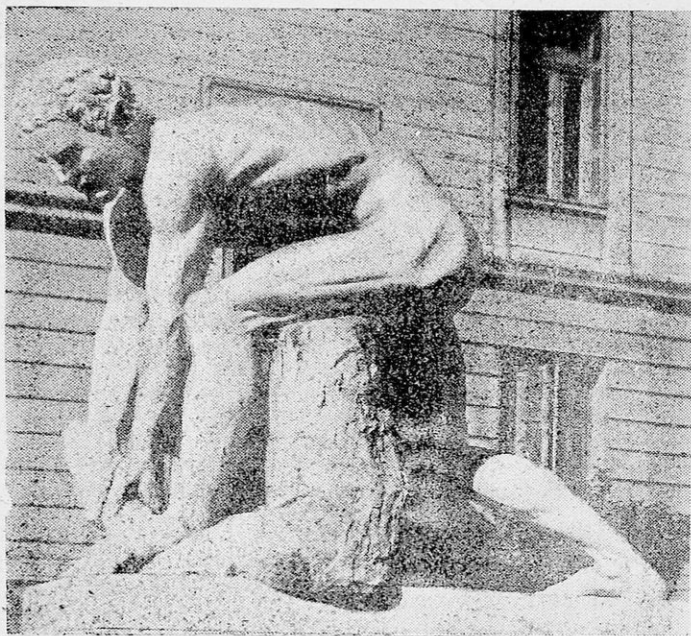
Λ. Φυτάλη :

«Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'»

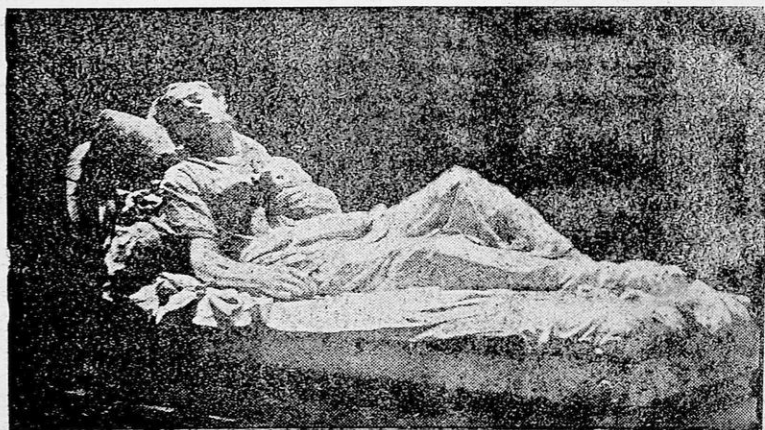
8) **Κοκκινὸς καὶ Στρουμπούλης** ἀμφότεροι ἡσχολήθησαν μὲ τὸ ἑλληνικὸν τραγούδι. Τὰ ὠραιότερα τραγούδια τῶν ἐκτελοῦνται καὶ σήμερον μὲ πολλὴν ἀγάπην.

9) **Μανώλης Καλομοίρης**, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ὡς δόγμα πίστεως τὴν δημιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς καὶ μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη πάντοτε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐργάζεται καὶ σήμερον. Εἶναι ἐκ τῶν μᾶλλον πολυγράφων ἑλλήνων συνθετῶν. Γνωστότατα εἶναι τὰ δύο του μελοδράματα **Πρωτομάστορας καὶ Δακτυλίδι τῆς Μάννας** καὶ δύο του μεγάλα συμφωνικὰ ἔργα **Λεβεντιά** καὶ ἡ συμφωνία τῶν **Ἀνιδεῶν καὶ καλῶν ἀνθρώπων.**

Ἐπίσης τὴν ἰδίαν ὁδὸν πρὸς δημιουργίαν ἐθνικῆς μουσικῆς βαδίζουν οἱ μουσικοὶ **Μάριος Βάρβογλης, Γεώργιος Σκλάβος**, ὁ δὲ **Αἰμίλιος Ριάδης**, ἐκ Μακεδονίας, ἐποθανὼν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἔγραψεν ὠραιότατα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη μακεδονικὰ λαϊκὰ μοτίβα. Ὁ **Σπ. Σπάθης** ἡσχολήθη μὲ τὴν ἐναρμόνισιν τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Ἄλλοι ἀξιόλογοι μουσικοὶ εἶναι ὁ **Πέτρος Πετρίδης, Γεώργιος Πονηρίδης, Δημ. Λεβίδης**

Δ. Φιλιππότη : «Ο Ξυλοθραύστης»

Γιαννούλη Χαλεπᾶ : «Η κοιμωμένη»

κ.ά. Ὁ δὲ Δημήτριος Μητρόπουλος ἐκτὸς τῆς μεγάλης του μουσικῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς του ἐπιδόσεως εἰς τὸ κλειδοκύμβαλον καὶ τὴν σύνθεσιν, ἀπέκτησε διεθνή φήμην ὡς διευθυντῆς ὀρχήστρας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα τῆς νεωτέρας ἱστορίας, ἀφοῦ ἐγνωρίσαμεν τὰς περιπετείας τοῦ ἔθνους μας, τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα του ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας καὶ τὸν ἐλεύθερον βίον ἑκατὸν περίπου ἐτῶν. Μολονότι εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἔθνῶν περίοδος ἑκατὸν ἐτῶν δὲν εἶναι μακρά, ἐν τούτοις τὸ ἔθνος μας κατὰ τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς χρόνους ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ σημαντικωτάτας προόδους καὶ δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανον, διότι ἔνωρὶς κατέλαβε τὴν προσήκουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἄν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ἐξῆλθε τελείως κατεστραμένη καὶ ἐξηντλημένη καὶ ὅτι ἔπρεπε τὸ πᾶν νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τοῦ μηδενός, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὀληθὲς θαῦμα ἐπετελέσθη, καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὰς προγενεστέρας γενεὰς πρέπει νὰ εἶναι μεγάλη.

Ἡ σημερινὴ Ἑλλὰς ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον κράτος ὀργανωμένον, γεωργίαν, ἐμπόριον, βιομηχανίαν ἢ ὁποία συναγωνίζεται τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν τῶν μᾶλλον προηγμένων κρατῶν, πνευματικὴν πρόοδον καὶ καλλιτεχνικὴν ἐπίδοσιν ἐφάμιλλον πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀνταξίαν τῆς ἱστορικῆς μας παραδόσεως. Ὁ ἑλληνικὸς τέλος λαός, ὁ ἄλλοτε πτωχός, ἀμόρφωτος καὶ περιφρονημένος ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν, σήμερον εὐρίσκεται εἰς τὸν στίβον τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ ἀγωνίζεται ὁμοῦ μετὰ τῶν πλέον ἀνεπτυγμένων λαῶν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν θὰ εἶναι μάλιστα ὑπερβολή, ἂν ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὁ ἐξαιρετικὸς ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι προωρισμένος νὰ ἀνασυστήσῃ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν τὸν γνήσιον ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀντλοῦν ὡς ἀπὸ ἀστείρευτον πηγὴν.

Αἱ παλαιότεραι γενεαὶ εἰργάσθησαν ὅσον ἦτο δυνατόν διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ καὶ μάλιστα μὲ δυσκολίας πολλάκις ἀνυπερβλήτους. Εἰς τὰς νεωτέρας γενεὰς ἀπόκειται νὰ συνεχίσουν καὶ νὰ συμπλη-

ρώσουν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι περ-
νοῦν ἀπὸ τὰ θρανία τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Θὰ συναντήσουν καὶ
αἱ νεώτεραι γενεαὶ ἐμπόδια, ἴσως μάλιστα καὶ περισσότερα καὶ
σοβαρώτερα, ἀλλὰ οὐδέποτε πρέπει νὰ χάσουν τὴν αἰσιοδοξίαν
καὶ τὴν πίστιν των εἰς τὸ μέλλον τῆς φυλῆς μας. Ἡ πατρίς, ἡ ὁποία
σᾶς ἔφερε μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ καὶ σᾶς παρέσχε τὰ μέσα νὰ τε-
λειώσετε τὸν γυμνασιακὸν σας κύκλον καὶ νὰ συνεχίσετε τὰς σπου-
δὰς σας καὶ εἰς ἄνωτέρας σχολὰς καὶ νὰ ἀποδυθῆτε εἰς τὸν κοινωνικὸν
ἀγῶνα, ἔχει αὐτὴν τὴν ἀπαίτησιν ἀπὸ ὅλους σας, νὰ μὴν τὴν λη-
σμονήσετε, νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψετε ποτέ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

19ος ΑΙΩΝ

1815		Συνέδριον τῆς Βιέννης
1816		Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἑταιρείας
1820		Ἀνεξαρτησία Ν. Ἀμερικῆς
1822		Δόγμα τοῦ Μονρόε
1821		Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις
»	Φεβρουαρίου 22	Εἴσοδος Ὑψηλάντου εἰς Μολδαβίαν
»	Μαρτίου 23	Κατάληψις Καλαμῶν
»	» 25	Ὑψωσις τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας ἐν Ἀγίᾳ Λαύρᾳ
»	Ἀπριλίου 10	Ἀπαγχονισμὸς Πατριάρχου
»	» 20	Μάχη Ἀλαμάνας — Θάνατος Διάκου (23 Ἀπριλ.)
»	Μαΐου 8	Μάχη Γραβιάς
»	» 13—14	Μάχη Βαλτετσίου
»	» 20	Πυρπόλησις φρεγάτας ἐν Ἑρεσσῷ, Παπανικολῆς
»	Ἰουνίου 7	Μάχη Δραγατσανίου
»	Αὐγούστου 26	Μάχη Βασιλικῶν
»	Δεκεμβρίου 24	Πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴ Συνέλευσις
1822	Ἰανουαρίου 1	Τὸ Α' Σύνταγμα
»	» 12	Ἀλωσις Ἀκροκορίνθου
»	Μαρτίου 30	Καταστροφή τῆς Χίου
»	Ἰουνίου 6—7	Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη
»	Ἰουλίου 4	Μάχη εἰς Πέτα
»	Νοέμβριος	Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου
1823	Μάρτιος	Δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀστρεῖ
»	Αὐγούστου 11	Μάχη Καρπενησίου—Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη
»	Δεκεμβρίου 24	Ἀφίξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
1824	Μάρτιος	Ἐπέμβασις Μεχμέτ Ἀλῆ Αἰγύπτου
»	Ἀπριλίου	Καταστολὴ ἐπαναστάσεως Κρήτης

1824	Ἰουνίου 20	Καταστροφή Ψαρῶν
»	Αὐγούστου 28	Ναυμαχία Γέροντα
1825	Ἰανουάριος	Κάθειρξις Κολοκοτρώνη
»	Φεβρουαρίου 12	Ἀπόβασις τοῦ Ἱμπραήλ εἰς Πελοπόννησον
»	Ἀπριλίου 7	Μάχη παρὰ τὸ Κρεμμύδι
»	» 15	Β' Πολιορκία Μεσολογγίου
»	Μαΐου 20	Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι—θάνατος Παπαφλέσσα
»	Ἰουλίου 4	Θάνατος Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου
1826	Ἰανουάριος	Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις Ἐπιδαύρου
»	Ἀπριλίου 10—11	Ἔξοδος Μεσολογγίου
»	Ἰουλίου 6	Ἰουλιανὴ Σύμβασις Λονδίνου
»	Αὐγούστου 13	Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῆ
»	Νοεμβρίου 24	Φονικὴ νύξ Ἀραχῶρης
1827	Φεβρουάριος	Μάχη παρὰ τὸ Δίστομον
»	Μαρτίου 30	Ἐκλογή Καποδιστρίου ὡς Κυβερνήτου
»	Ἀπριλίου 23	Θάνατος Καραϊσκάκη
»	» 24	Καταστροφή Φαλήρου
»	Ὀκτωβρίου 8	Ναυμαχία Ναυαρίνου
1828	Ἰανουαρίου 6	Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα
1829	Μαρτίου 10	Πρωτόκολλον Λονδίνου
»	Ἰουλίου 11	Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Ἀργεῖ
»	Σεπτεμβρίου 12	Μάχη Πέτρας
»	» 26	Δολοφονία Καποδιστρίου
1830	Ἰανουαρίου 22	β' Πρωτόκολλον Λονδίνου
1832	Ἀπρίλιος	Ἐκλογή Ὄθωνος—Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν Προνοίᾳ
1833	Ἰανουαρίου 25	Κάθοδος Ὄθωνος εἰς Ἑλλάδα
1833—1862		Βασιλεία—Ἀντιβασιλεία μέχρι τοῦ 1836
1834		Γερμανικὴ τελωνειακὴ ἔνωσις
1835		Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου
1837		Ἰδρυσις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
1843		Ἐπανάστασις 3ης Σεπτεμβρίου—Σύνταγμα
1848		Παρισινὴ ἑπανάστασις Φεβρουαρίου. Ἐπανάστασις Μαρτίου ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ.—Γερμανικὴ Ἐθνοσυνέλευσις.—Κοινοβούλιον Φραγκφούρτης.
1852—1870		Ναπολέων Γ' αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων
1853—1856		Κριμαϊκὸς πόλεμος
1859		Ἰταλικὸς πόλεμος—ἔνωσις Ἰταλίας
1862		Ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος
1863—1913		Γεώργιος Α' βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων—Σύνταγμα τοῦ 1863
1866		Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος
1866		Κρητικὴ ἐπανάστασις
1870		Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία

1870—1871	Γαλλογερμανικός πόλεμος—Γερμανική Ένωση και Αυτοκρατορία
1877—1878	Ρωσοτουρκικός πόλεμος
1878	Συνθήκη του Βερολίνου
1881	Προσάρτηση της Θεσσαλίας
1885	Σερβοβουλγαρικός πόλεμος
1897	Έλληνοτουρκικός πόλεμος
20ος ΑΙΩΝ	
1904—1905	Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος
1908	Νεοτουρκική επανάσταση
1909	Επανάσταση του Γουδή
1912—1913	Βαλκανικός πόλεμος
1912	Κατάληψις Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου)
1913	Πτώσις Ίωαννίνων (21 Φεβρουαρίου)
1913	Συνθήκη Λονδίνου (17 Μαΐου)
1913	Βουλγαρικός πόλεμος—Ειρήνη Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου)—Ειρήνη Αθηνών (1 Νοεμβρίου)
1914—1918	Ευρωπαϊκός πόλεμος
1939	Νέος Παγκόσμιος πόλεμος

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Μέτερνιχ	σελ.	6
2. Μονρόε	»	11
3. Κουμπούρες.....	»	12
4. 'Αλέξ. 'Υψηλάντης.....	»	16
5. Πιστόλες καὶ σφαῖρες	»	18
6. Χουρσίτ πασᾶς	ν	24
7. Τὸ Λάβαρον τῆς ἐπαναστάσεως	»	25
8. 'Ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς	»	26
9. Δίκροτον	»	28
10. Γολέττα.....	»	28
11. Σκούνα.....	»	28
12. Τρίκροτον	μ.	29
13. Κορβέττα	»	29
14. Φρεγάτα.	»	29
15. Βρίκιον	»	30
16. Βρατσέρα.	»	30
17. Αἱ 'Αθῆναι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν	»	33
18. Μαχαίρα—Γιαταγάνι	»	34
19. 'Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'	»	36
20. 'Ελλην πολεμιστὴς τῆς ξηρᾶς	»	38
21. Νησιώτης πολεμιστὴς.....	»	38
22. 'Ο Πετρόμπτης Μαυρομιχάλης.	»	39
23. 'Η ὑπογραφή τοῦ Πετρόμπτη.....	»	39
24. Σουλιώτης πολεμιστὴς	»	40
25. 'Ελληνικὴ ἐνδυμασία 'Αθηνῶν.	»	40
26. 'Ενδυμασία περιχώρων 'Αθηνῶν.....	»	41
27. 'Ομὲρ Βρυώνης.....	»	41
28. 'Ενδυμασία Θηβῶν	»	42
29. 'Ενδυμασία Τανάγρας	»	42
30. 'Ο Διάκος	»	43
31. 'Οδυσσεὺς 'Ανδρουῖττος	»	45
32. 'Υπογραφή καὶ σφραγὶς τοῦ 'Οδυσσεῶς.....	»	45

33. 'Ο Κολοκοτρώνης.	σελ.	48
34. 'Η σφραγίς τοῦ Κολοκοτρώνη	»	48
35. 'Ενδυμασία Σαλαμίνης.....	»	49
36. 'Ενδυμασία Πόρου — 'Υδρας	»	57
37. 'Ενδυμασία Μυκόνου.....	»	57
38. Καρὰ 'Αλῆς	»	60
39. Κωνσταντίνος Κανάρης.....	»	62
40. 'Ο Δράμαλης	»	67
41. Γιουσούφ πασᾶς.	»	68
42. Μᾶρκος Μπότσαρης.	»	72
43. 'Υπογραφή τοῦ Μ. Μπότσαρη.....	»	73
44. Δημήτριος 'Υψηλάντης.....	»	75
45. 'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	»	76
46. Σφραγίς Γερουσίας Δ. 'Ελλάδος	»	77
47. Σφραγίς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας	»	78
48. Καριοφίλια καὶ παλάσκα.....	»	79
49. Τὰ ὅπλα καὶ ἡ περικεφαλαία τοῦ Κολοκοτρώνη	»	83
50. Γεώργιος Κάννιγκ.....	»	88
51. 'Ο λόρδος Βύρων	»	91
52. Μεχμέτ 'Αλῆς.....	»	94
53. 'Ανδρέας Μισούλης.....	»	97
54. 'Υπογραφή τοῦ Μισούλη.	»	98
55. 'Ακρόπρωρον τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μισούλη	»	99
56. 'Ο 'Ιμπραήμ	»	100
57. Παπαφλέσσας	»	103
58. 'Ο Κιουταχῆς	»	105
59. Δημήτριος Μακρῆς	»	109
60. Γεώργιος Καραϊσκάκης.....	»	111
61. 'Ακρόπρωρον «Θεμιστοκλέους».	»	117
62. 'Ιωάννης Καποδίστριας.....	»	122
63. Σφραγίς καὶ ὑπογραφή τοῦ Καποδίστρια.	»	123
64. Σπυρίδων Τρικούπης	»	124
65. 'Ο βασιλεὺς 'Οθων.....	»	128
66. 'Η βασίλισσα 'Αμαλία.....	»	130
67. 'Ακρόπρωρον Καρτερίας	»	134
68. Ναπολέον Γ'	»	139
69. Καβούρ.....	»	144
70. 'Οθων Βίσμαρκ	»	149
71. 'Ο βασιλεὺς Γεώργιος Α'	»	158
72. Δημήτριος Βούλγαρης	»	159
73. 'Αλέξ. Κουμουνδούρος	»	160
74. Χαρίλαος Τρικούπης.	»	171
75. Θεόδωρος Δηλιγιάννης	»	172
76. Παῦλος Μελάς	»	176

77.	Ἄβδουλ Χαμίτ.....	σελ.	178
78.	Ἐλευθέριος Βενιζέλος	»	181
79.	Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.....	»	188
80.	Λέων Γαμβέττας	»	195
81.	Διῶρυξ τοῦ Παναμά.....	»	211
82.	Ὁ Πρόεδρος Οὐίλσον	»	234
83.	Εὐγένιος Δελακροά.....	»	251
84.	Αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου (Δελακροά)	»	252
85.	Γουσταῦος Κουρμπέ.....	»	253
86.	Ἡ συνάντησις (Κουρμπέ).....	»	254
87.	Μιλλέ.....	»	254
88.	Σταχυολόγοι (Μιλλέ).....	»	255
89.	Ἡ ποιμενίς (Μιλλέ).....	»	256
90.	Εἰς τὸν ἐξώστην (Μονέ).....	»	257
91.	Ἡ γέφυρα τοῦ Λονδίνου (Μονέ).....	»	258
92.	Βραδυνὴ συντροφιά (Μέντσελ).....	»	259
93.	Τοπίον Ἀπενίνων (Μπέκλιν).....	»	260
94.	Ἀνδριάς τοῦ Βαττώ (Καρπώ)	»	261
95.	Ὁ διανοοῦμενος (Ροντέν).....	»	262
96.	Ἡ Γλυπτοθήκη τοῦ Μονάχου	»	263
97.	Τὸ μέγαρον τοῦ Ράιχσταγ τοῦ Βερολίνου	»	264
98.	Ἡ Ὀπερα τῶν Παρισίων.....	»	265
99.	Θέατρον τῶν Ἡλυσίων.....	»	266
100.	Σιδηροδρομικὸς σταθμὸς Λειψίας.....	»	266
101.	Κρεμαστὴ γέφυρα	»	267
102.	Οὐρανοξύστης	»	268
103.	Διῶρυξ τῆς Κορίνθου	»	275
104.	Ὁ Σολωμὸς.....	»	278
105.	Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.....	»	279
106.	Κωστῆς Παλαμᾶς.....	»	283
107.	Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.....	»	284
108.	Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	»	286
109.	Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.....	»	287
110.	Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη.....	»	287
111.	Μέγαρον Δουκίσσης Πλακεντίας	»	288
112.	Παναθηναϊκὸν Στάδιον.....	»	288
113.	Ναὸς Ἀγίου Παύλου Κορίνθου.....	»	289
114.	Νικόλαος Γύζης.....	»	290
115.	Τὸ κρυφὸ σχολεῖο (Γύζη)	»	292
116.	Τὸ τάμα (Γύζη)	»	293
117.	Τὰ πρῶτα βήματα (Ἰακωβίδου)	»	294
118.	Τὸ μπάνιο τοῦ μικροῦ (Ἰακωβίδου)	»	295
119.	Τὸ λιβάνισμα (Λύτρα).....	»	296
120.	Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (Βολανάκη).....	»	296

121.	Προσωπογραφία τῆς Κ. Π. (Παρθένη) ,.....	σελ.	297
122.	«Τὸ ἐκκλησάκι ποὺ ἔμοιαζε μὲ λογισμὸ κρυφὸ» (Παρθένη) ..	»	298
123.	Ἀνδριάς Βαρβάκη (Δρόση).....	»	299
124.	Ἀνδριάς Γλάδστωνος (Βιτάλη)	»	299
125.	Ἀνδριάς Γρηγορίου Ε' (Φυτάλη).....	»	300
126.	Ξυλοθραύστης (Φιλιππότη)	»	301
127.	Κοιμωμένη (Χαλεπᾶ)	»	301

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1. Χάρτης Μολδαβίας και Βλαχίας.....	σελ.	21
2. Χάρτης Ἐπαναστάσεως Βορείου Ἑλλάδος	»	53
3. Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως	»	80— 81
4. Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας.....	»	120
5. Ἐνωσις τῆς Ἰταλίας	»	145
6. Ἐνωσις τῆς Γερμανίας.	»	152
7. Χάρτης τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου.....	»	167
8. Ἡ Βαλκανικὴ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.....	»	192
9. Δομίνιον τοῦ Καναδᾶ	»	199
10. Ἀγγλικαὶ Ἰνδίαι	»	200
11. Νοτιοαφρικανικὴ Ἐνωσις	»	201
12. Γαλλικὴ Ἰνδοκίνα	»	204
13. Γαλλικαὶ ἀποικίαι Ἀφρικῆς	»	205
14. Ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀπώ Ἀνατολῆς	»	207
15. Πολιτικὴ διαίρεσις τῆς Εὐρώπης τὸ 1919	»	237

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιον Α'	Εισαγωγή.....	σελ.	5
	‘Η κατάσταση εις τὴν Εὐρώπην μετὰ τὸ Συν- έδριον τῆς Βιέννης.....	»	7— 12
» Β'	‘Η φιλελευθέρα κίνησις εις τὴν Βαλκανικὴν	»	13— 18
» Γ'	‘Η Μεγάλη ‘Ελληνικὴ Ἐπανάστασις.....	»	19— 34
» Δ'	Πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος—‘Η πάλη πρὸς τὸν Σουλτάνον.....	»	35— 50
	1) ‘Εδραίωσις τοῦ ἀγῶνος σελ. 35—50 ..		
	2) Ἐπανάστασις εις τὴν Β. ‘Ελλάδα	»	51— 58
	3) Ἀπόκρουσις τῆς τουρκικῆς ἐπιθέσεως...	»	58— 73
» Ε'	Διοικητικὴ ὀργάνωσις—Ἐμφύλιοι ἔριδες.....	»	74— 83
ΣΤ'	‘Η Εὐρώπη ἀπέναντι τῆς ‘Ελληνικῆς ἐπανα- στάσεως	»	84— 92
» Ζ'	Δευτέρα φάσις τοῦ ἀγῶνος—‘Η λύσις.....	»	93—121
» Η'	Τὸ ἑλληνικὸν κράτος.....	»	122—134
» Θ'	‘Η Εὐρώπη μέχρι τοῦ 1870—Ἀγὼν κατὰ τῆς ἀντιδράσεως	»	135—152
	1) Γαλλία.....	»	135—139
	2) Ἀγγλία.....	»	139—142
	3) Ἰταλία.....	»	142—146
	4) Γερμανία καὶ Αὐστρία	»	146—152
» Ι'	Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα καὶ ἡ συνταγματικὴ βασιλεία εις τὴν ‘Ελλάδα.....	»	153—181
» ΙΑ'	Μεγάλη κρίσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος.. ‘Ο Βαλκανικὸς πόλεμος.....	»	182—193
» ΙΒ'	Οἱ χρόνοι τοῦ νέου Ἱμπεριαλισμοῦ	»	194—198
	1) Περίοδος τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.	»	194—198
	2) ‘Η διεθνὴς πολιτικὴ.....	»	198—216

Κεφάλαιον ΙΓ'	Ὁ Παγκόσμιος πόλεμος.	σελ.	217—239
» ΙΔ'	Ἐπιστήμαι—Γράμματα—Τέχναι τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα.	»	240—244
	1) Αἱ ἐπιστήμαι.	»	240—244
	2) Λογοτεχνία.	»	244—251
	3) Τέχναι—Μουσικὴ.	»	251—269
» ΙΕ'	Αἱ πρόοδοι τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος.	»	270—303
	Χρονολογικὸς Πίναξ.	»	305—307
	Πίναξ Εἰκόνων καὶ Χαρτῶν.	»	309—312
	Περιεχόμενα.	»	315—316

Ἑπεύθυνος ἐπὶ τῆς διορθώσεως τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν ὁ φιλόλογος
Καθηγητῆς ΘΕΟΔ. ΓΡ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Αἱ προσωπογραφίαι τῶν πολεμιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν καὶ ποιητῶν, τῶν συγχρόνων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, αἱ ἑλληνικαὶ ἐνδυμασίαι, τὰ ὄπλα τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ καράβια, καθὼς καὶ αἱ προσωπογραφίαι τῶν εὐρωπαίων πολιτικῶν εἶναι ἐργασία τοῦ ζωγράφου κ. Γ. Λυδάκη.

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', 1952 (VII) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 15.000

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΣΙΣ – ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

024000028433

